

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NEDL TRANSFER

HN 645M Y

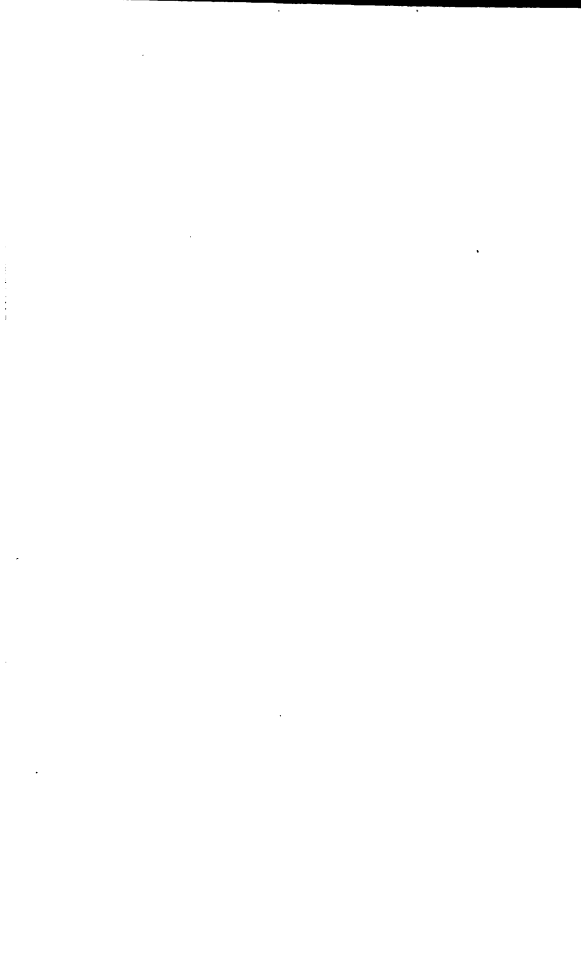
KC17271 10

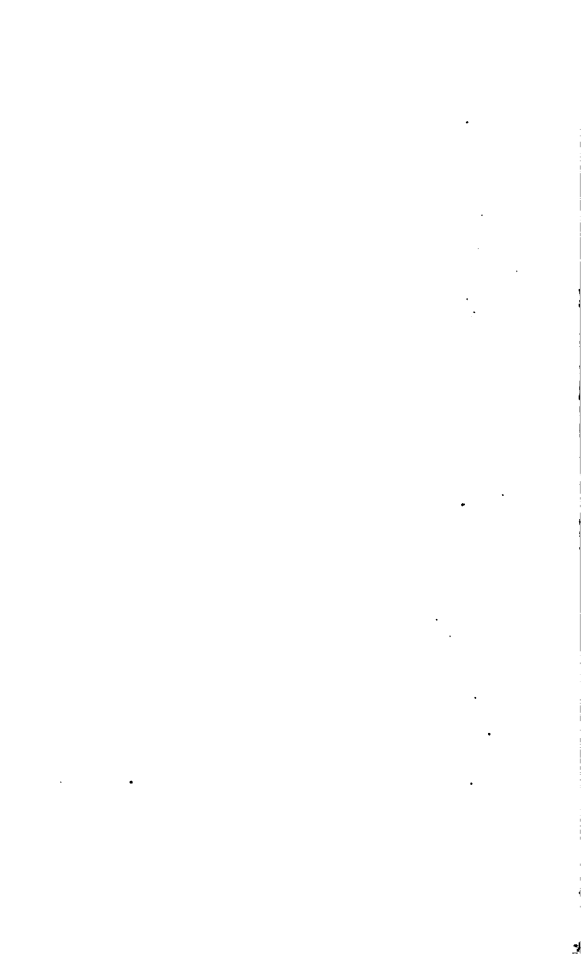

Harvard College Library

FROM

.....
.....
.....

PUBLIUS
VIRGILIUS
MARO.

BUCOLICA, GEORGICA, ET AENEIS.

EDITIO STEREOTYPA.

PARISIIS,

EX OFFICINA STEREOTYPA

PETRI DIDOT NATU MAJ., ET FIRMINI DIDOT.

ANNO VI. (1798.)

~~LV 18. 235.10~~

KC 17271 *

Walter M Clark

36-147
52

AVERTISSEMENT

DE L'IMPRIMEUR.

A LA tête de l'édition de Virgile, que je viens de publier, *in-folio* grand papier, ornée de vingt-trois gravures d'après les dessins de Gérard et Girodet, peintres, et que j'ai eu l'intention de donner sans fautes, j'ai remarqué qu'il n'en existoit encore aucune qui en fût exempte, même parmi les meilleures et les plus estimées : j'ai de plus observé que la plus correcte de toutes étoit celle de Brunck.

Le but de tous les éditeurs, et des plus célèbres imprimeurs, a toujours été de donner des éditions correctes des ouvrages qu'ils ont publiés. Le mérite et l'importance de la correction sont suffisamment reconnus, mais la difficulté d'y parvenir est extrême, et l'on ne pourra s'en faire quelque idée qu'en jugeant soi-même combien en sont demeurés loin ceux qui ont cru le plus en approcher : ce qui deviendra sensible par quelques exemples.

L'édition de Virgile, imprimée par Elzevier, 1636, tient sans contredit son rang parmi les plus correctes de ce poëte. Cependant, sans parler de quelques négligences assez graves, on pourra remarquer plusieurs fautes dès les premières pages, telles que

P. 13, v. 21, *supet*, lisez *super*.

P. 19, v. 24, *ficca*, l. *sicca*.

P. 26, v. 5, *amata*, l. *amara*.

P. 33, v. 36, *nequiquam*, l. *nequicquam*.

- P. 38, v. 26, *increbescere*, *l. increbrescere.*
 P. 39, v. 9, *cecincere*, *l. cecinere.*
 P. 41, v. 8, *Tithani*, *l. Tithoni.*
 P. 66, v. 3, *ptosubigit*, *l. prosubigit.*
 P. 72, v. 14, *lapidis*, *l. lapidis.*
 P. 73, v. 15, *resecti*, *l. reſecti.*
 P. 91, v. 16, *demittete*, *l. demittere*, etc. etc.

En sorte que cette édition ne renferme pas moins d'une quarantaine de fautes.

L'édition d'Edimbourg, 2 vol. *in-8*, M. DCC. LV, qui a joui jusqu'à ce moment de l'avantage d'être regardée comme exempte de fautes, et que l'on annonce encore tous les jours comme telle, en est cependant remplie : elles sont même assez grossières ; on y voit dès le début,

- P. 38, v. 171, *stripe*, *pour stirpe.*
 P. 46, v. 425, *respecies*, *p. respicies.*
 P. 70, v. 59, *verri*, *p. verrit*; *vestigia*, *p. yestigia.*
 P. 72, v. 127, *ferraque*, *p. farraque.*
 P. 79, v. 312, *hircis*, *p. hirci.*
 P. 112, v. 160, *ad alto*, *p. ab alto.*
 P. 153, v. 606, *calligat*, *p. caligat.*
 P. 174, v. 406, *intea*, *p. inter.*
 P. 176, v. 457, *vocemque volvens*, *p. volens.*
 P. 196, v. 299, *amari classem*, *p. armari.*
 P. 208, v. 655, *preclaram*, *p. præclaram*, etc.

Ce qui ne surprendra pas moins sans doute, c'est le nombre de fautes de tout genre qui se rencontrent dans une édition du plus grand luxe, en 2 vol. *in-fol.*, imprimée à Parme par Bodoni, en M. DCC. XCHI. Il sembleroit que la grosseur des caracteres de cette édition, rendant les fautes plus sensibles, auroit dû

plus aisément l'en préserver; et l'on ne peut s'empêcher de remarquer que leur nombre déshonore cet ouvrage, annoncé dans la préface comme un chef-d'œuvre de l'art, et comme une édition très correcte; qui n'a pas certainement atteint le but désiré, du moins dans la partie la plus essentielle, comme on en peut juger au premier aperçu.

- P. 56, v. 361, *æquore*, lisez *æquore*.
 P. 132, v. 511, *Amissos quæritur*, l. *queritur*.
 P. 144, v. 173, *Et sale labentes*, l. *tabentes*.
 P. 156, v. 465, *largoquo*, l. *largoque*.
 P. 177, v. 198, *millæ carinæ*, l. *mille carinæ*.
 P. 181, v. 295, *magna perrerato*, l. *pererrato*.
 P. 184, v. 352, *succuritis*, l. *succurritis*.
 P. 202, v. 794, *Per levibus ventis*, l. *Par*.
 P. 242, v. 169, *Primusque*, l. *Primusque*.
 P. 246, v. 260, *tela novantem*, l. *tecta*.
 P. 263, v. 675, *quid primum deserta quærar*, l. *querar*.
 P. 270, v. 123, *ude*, l. *unde*.
 P. 290, v. 595, *Lybicumque*, l. *Libycumque*.
 P. 323, v. 492, *frustatur*, l. *frustratur*.
 P. 19, v. 446, (L. VII.) *subitos tremor*, l. *subitns*.
 P. 22, v. 513, *cornuque*, l. *cornuque*.
 P. 38, v. 23, *imaginæ*, l. *imagine*.
 P. 48, v. 260, *Corripuit in nodum*, l. *Corripit in nodum*.
 P. 54, v. 399, *superasse*, l. *superesse*.
 P. 80, v. 272, *tu vero*, l. *te*.
 P. 81, v. 293, *Sponde*, l. *Spondeo*.
 P. 93, v. 568, *Hic jaculo bonus*, l. *Hic*.
 P. 96, v. 642, *Antiquum*, l. *Antiquum*.
 P. 112, v. 181, *et verisicoloribus armis*, l. *versicoloribus*.
 P. 113, v. 188, *insignæ paternæ*, l. *insigne*.
 P. 120, v. 363, *Arcades*, l. *Arcadas*.

- P. 130, v. 595, *ifelix, l. infelix.*
 P. 133, v. 681, *mucroni, l. mucrone.*
 P. 135, v. 733, *seseque, l. seque.*
 P. 136, v. 754, *Jam graves æquabat, l. gravis.*
 P. 148, v. 78, *Prætera, l. Præterea.*
 P. 167, v. 522, *accomoda, l. accommoda.*
 P. 168, v. 560, *commititur, l. committitur.*
 P. 258, v. 279, *cospectum, l. conspectum.*
 P. 273, v. 5, *sed jam jam mihi, l. sed jam mihi.*
 P. 275, v. 16, *alaribus, l. altaribus.*
 P. iv, l. 10, *haut, l. haud.*

La ponctuation est en outre très négligée, et même vicieuse en plusieurs endroits.

Une autre édition *in-8* du même imprimeur est plus incorrecte encore. Il est inutile de s'y arrêter.

Il vient d'être publié tout récemment à Londres une nouvelle édition de Virgile, en 2 vol. *in-12*, M. DCC. XCVI, revue et corrigée par Gilbert Wakefield, qui l'a enrichie de notes très savantes. Cette édition, imprimée par Bensley sur un très beau papier vélin, avec de jolis caractères, et donnée avec beaucoup de soin pour tout l'extérieur de la partie typographique, renferme néanmoins un certain nombre de fautes assez graves et assez fréquentes pour la déparer beaucoup. On y remarque dès l'abord,

- P. 23, v. 69, *Floribus atque apio crinis ornatus amaræ, lisez amaro.*
 P. 54, v. 355, *Agricolæ proprius stabulis, l. propius.*
 P. 71, v. 267, *et quo mos digesta feratur, l. mox.*
 Même page, v. 270, *Ut, quo quæque medo, l. modo.*
 P. 98, v. 414, *Disce et odoratum stabulis adcendere cedrum, l. odoratam.*

P. 100, v. 454, aliter vitium, l. alitur, etc. etc.

D'après ces observations, et lorsqu'on est pénétré d'ailleurs, avec tous les gens de goût, de l'extrême importance de la correction dans les textes, on ne peut trop apprécier les nouveaux procédés stéréotypes des citoyens Firmin Didot et Herhan, qui, par des moyens différents, sont parvenus au même résultat; procédés à l'aide desquels, sûrs de porter au dernier degré de perfection cette correction si rare et si difficile, nous allons publier avec rapidité une collection immense, et extraordinairement économique, d'ouvrages nationaux et étrangers, comprise sous la dénomination d'éditions stéréotypes. Cette collection ne laissera jamais à craindre aux acquéreurs de rester incomplets dans quelque ouvrage que ce puisse être, puisqu'ils seront toujours libres de prendre isolément le volume qui leur manqueroit, et que même chaque volume d'un ouvrage se vendra détaché, pour la plus grande commodité du public.

Les moyens d'obtenir cette correction rigoureuse sont très simples. Si, malgré les soins les plus grands et l'attention la plus suivie, il étoit échappé quelques fautes à la première édition d'un ouvrage quelconque de cette collection, dès l'instant même qu'elles nous seront notifiées, nous nous empresserons de les corriger; et, d'après ces nouveaux procédés, elles le seront d'une manière fixe et invariable pour tous les exemplaires suivans: on donnera même gratuitement le carton, avec la faute corrigée, à tous ceux qui voudront l'avoir.

On prévient seulement les personnes qui n'auroient lu Virgile que dans les petites éditions de classe, de ne point prendre pour fautes quelques variantes ou

x AVERTISSEMENT DE L'IMPRIMEUR.

leçons particulières , qui sont toutes autorisées par les bonnes éditions. On les prie de consulter préliminairement les textes de Heinsius , Heyne , Burmann , Brunck , et autres , afin d'éviter de part et d'autre l'embarras et les frais d'une correspondance qui deviendrait alors pour le moins inutile.

VIRGILII VITA.

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit ; et præcipuè patre Marone : quem quidam opificem figulum , plures Magii cuiusdam viatoris initio mercenarium , mox ob industriam generum , tradiderunt : quem quum agricolationi rei que rusticæ et gregibus præfecisset socer , silvis coëmundis et apibus curandis reculam auxit. Natus est , Cn. Pompeio Magno et M. Licinio Crasso primùm coss. , iduum octobrium die , in pago qui Andes dicitur , qui est a Mantuâ non procul. Prægnans eo mater somniavit Maïa enixam se laureum ramum , quem contactâ terrâ confestim cerneret coaluisse , et excrevisse illico in speciem maturæ arboris , refertæ variis pomis et floribus ; ac sequenti luce cum marito rus propinquam petens , ex itinere divertit , atque in subjectâ fossâ partu levata est. Ferunt infantem , ut fuit editus , nec vagisse , et adeo miti vultu fuisse ut hand dubiam spem prosperioris genituræ jam tùm indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea , more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta , ita brevi coaluit ut multò antè satas populos adsequârit : quæ arbor Virgilii ex eo dicta atque consecrata est , summâ gravidarum et fetarum

religione, suscipientium ibi et solventium vota.

Initia ætatis, id est usque ad septimum annum, Cremonæ egit; et xv anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat: evenitque ut eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremonâ Mediolanum, et inde paulo post Neapolim, transit; ubi quum litteris et græcis et latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni curâ omnique studio indulsit medicinæ et mathematicæ. Quibus rebus quum ante alios eruditior peritiorque esset, se in urbem contulit: statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari jussit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus, qui omnium judicio spem portendebat virtutis et celeritatis immensæ. Hunc quum adspexisset Maro, magistro stabuli dixit natum esse ex morbosâ equâ, et nec viribus valiturum nec celeritate: idque verum fuisse inventum est. Quod quum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes jussit. Quum item ex Hispaniâ Augusto canes dono mitterentur, et parentes eorum dixit Virgilius, et animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari.

Dubitavit Augustus Octaviine filius esset an alterius; idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum et equi naturam parentesque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitio-rem partem domus vocat; et solum rogat an sciat quisnam esset, et quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te, Cæsar Auguste, et ferme æquam cum diis immortalibus potestatem habere ut quemvis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, ut, si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam! Tunc Augustus: Putant alii me natum Octavio; quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens: Facile, inquit, si impunè licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum ægrè laturum, immo nonnisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc oculos oculis Augusti infigens Maro: Facilius, ait, in ceteris animalibus qualitates parentum a mathematicis et philosophis cognosci possunt; in homine nequaquam possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus scire possim. Attentè exspectabat Augustus quidnam diceret. At ille: Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, et statim quo id pacto fieri potuerit animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio.

Quum quædam enuntiaverim prædixerimque quæ intelligi scirique nonnisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu, princeps orbis, item et item panes in mercedem dari jussisti, quod quidem aut pistoris aut nati pistore officinæ erat. Flacuit Cæsari facetia. At deinceps, inquit Cæsar, non a pistore, sed a rege magnanimo, dona feres. Illum plurimi fecit, et Pollioni commendavit.

Corpore et staturâ fuit grandî, aquilo colore, facie rusticanâ, valetudine variâ : nam plerumque ab stomacho et faucibus ac dolore capitis laborabat ; sanguinem etiam sæpius ejecit : cibi viniq̄e minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse : sed boni ita eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, et Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, et Alexandrum, quem secundâ Bucolicorum Eclogâ Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non inruditum dimisit ; Alexandrum grammaticum, Cebetem verò et poëtam. Vulgatum est consuevisse eum cum Plotiâ Hieriâ. Sed Asconius Pedianus affirmat ipsam postea majorem natu narrare solitam invitatam quidem a Varro ad communionem sui, verùm pertinacissimè recusasse. Ceterâ sanè vitâ, et ore, et animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgò appellaretur : ac si modo Romæ, quò rarissimè commeabat, viseretur, in pu-

blico sectantes demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujusdam exsulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit prope centies sestertiùm ex liberalitatibus amicorum; habuitque domum Romæ in Esquilis, juxta hortos Mæcenatis, quamquam secessu Campaniæ Siciliaeque plurimùm uteretur. Quæcumque ab Augusto peteret, repulsam numquam habuit. Parentibus quot annis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos jam grandis amisit: ex quibus patrem oculis captum, et duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera studia, ut supra diximus, medicinae quoque, ac maximè mathematicæ, operam dedit. Egit et causam unam omnino, nec ampliùs quàm semel. Sermone tardissimum, ac penè indocto similem fuisse, Melissus tradit.

Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepul-
tus,

Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, et Moretum, et Priapeia, et Epigrammata, et Diras; et Culicem, quum esset anno,

rum quindecim, cujus materia talis est: Pastor fatigatus æstu quum sub arbore obdormisset, et serpens ad illum proreperet e palude, culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contrivit, et visum serpentem interemit, ac sepulcrum culici statuit, et distichon fecit:

*Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium, vitæ pro munere, reddit.*

Scriptis etiam, de quâ ambigitur, Aetnam. Et mox, quum res Romanas inchoasset, offensus materiâ et nominum asperitate, ad Bucolica transiit; maximè ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, et Cornelium Gallum, celebraret; quia in distributione agrorum qui post Philippensem victoriam veteranis, triumvirorum jussu, trans Padum dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, quum sibi vixdum noto opem tulisset adversus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis, violentiam, a quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Novissimè autem Aeneidem aggressus est, argumentum varium et multiplex, et quasi amborum Homeri carminum instar; præterea nominibus ac rebus Græcis Latinisque commune; et in quo, quod maximè studebat, Romanæ simul urbis et Augusti origo contineretur. Quum Georgica scriberet, traditur

quotidie meditados mane plurimos versus dictare solitum, ac per totum diem retractando vel paucissimos redigere; non absurdè, carmen se ursæ more parere dicentem, et lambendo demum effingere. Aeneida prosâ priùs oratione formatam, digestamque in duodecim libros, particulatim componere instituit, ut quidam tradunt. Alii ejus sententiæ sunt, ut existiment eum, si diutius vixisset, quatuor et viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum, atque alia quædam perçursorum; Augusti verò gesta diligentissimè exsecuturum: quippe qui dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia levissimis versibus veluti fulsit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a se dicebat, ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Asinii Pollionis suasu, perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, quum veteranis Augusti militibus Cremonensium et Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Factâ enim distributione, suos, Claudio seu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maximè amavit Maro, et dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine et diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Asinium, et Cornelium Gallum oratorem clarum, et poetam non

mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Enchorionem in latinum, et libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primò in amicitiam Cæsaris Augusti fuit: postea, in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verùm usque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem ejus laudem contineret: quem postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit.

Georgica septennio Neapoli; Aeneida partim in Sicilia, partim in Campania, duodecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in scenam quoque per cantores crebrâ pronuntiatione recitarentur. Ac quum Cicero quosdam versus audisset, et statim acri judicio intellexisset non communi venam editos, jussit ab initio totam Eclogam recitari: quam quum accuratè pernotasset, in fine ait, *Magnæ spes altera Romæ*; quasi ipse linguæ latinæ spes prima fuisset, et Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Aeneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiacâ victoriâ Augusto, atque reficiendarum virium causâ Atellæ commoranti, per continuum quatrimum legit, suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maximam cum suavitate, et lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium

Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si vocem posse, et os, et hypocrisis: eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare; sine illo, inarescere, quasi mutos. Aeneidos vixdum coeptæ tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubitaret sic prædicare:

*Cedite, Romani scriptores, cedite Graii;
Nescio quid majus nascitur Iliade.*

Augustus verò, quum tum fortè expeditione Cantabricâ abesset, et supplicibus atque minacibus per jocum litteris efflagitaret ut sibi de Aeneide, ut ipsius verba sunt, vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret, negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multò post, perfectâ demum materiâ, tres omnino libros recitavit; secundum videlicet, quartum, et sextum; sed hunc præcipuè ob Octaviam: quæ quum recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque ægrè refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit et pluribus; sed neque frequenter, et ferme illa de quibus ambigebat, quò magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium et libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum quondam in recitando eam duos dimidiatos versus complese ex tempore: et huic, *Misenum Aeoliden*, adjecisse, *quo non præstantior alter*: item huic, *Aere ciers*

viros, simili calore actutum subjunxisse, Martemque accenderent cantu; statimque sibi imperasse ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno verò quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Aeneidi imponeret, statuit in Græciam et Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare, ut reliquâ vitâ tantum philosophiæ vacaret. Sed quum aggressus iter Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, unâ cum Cæsare redire statuit. At quum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratiâ peteret, languorem nactus est; quem non intermissa navigatio auxit, ita ut gravior in dies tandem Brundusium adventârit; ubi diebus paucis obiit, decimo calend. octobris, Cn. Plautio et Q. Lucretio coss. Qui quum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpè et magnâ instantiâ petivit, crematurus Aeneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verùm Tucca et Varius monuerunt id Augustum non permissurum. Tunc eidem Varius ac simul Tuccæ scripta sub eâ conditione legavit, ne quid adderent quod a se editum non esset; et versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam sua ossa Neapolim transferri, ubi diu et suavissimè vixerat: ac extremâ valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

*Mantua me genuit ; Calabri rapuere ; teneæ
nunc*

Parthenope : cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout staterat, Neapolim fuere, sepultaque viâ Puteolanâ, intra lapidem secundum; suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Heredes fecit ex dimidiâ parte Valerium Proculum fratrem ex alio patre, ex quartâ Augustum, ex duodecimâ Mæcenatem, ex reliquâ L. Varium, et Plotium Tuccam, qui ejus Aeneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententiâ crematu Aeneis digna visa fuit: quâ de re Sulpitii Carthaginensis extant hujusmodi versus:

*Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem;
Tucca vetat Variusque simul; tu, maxime
Cæsar,*

*Non sinis, et Latiae consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamus igni,
Et penè est alio Troja cremata rogo.*

Extant et Augusti de ipsâ eadem re versus plures et clarissimi, quorum initium est:

*Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?*

Et paulò post :

*Sed legum servanda fides : suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potiùs legum veneranda potestas,
Quàm tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies. Et ea quæ sequuntur.*

Nil igitur, auctore Augusto, Varius addidit, quod et Maro præceperat; sed summatim emendavit, ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem, quòd omnia ferè apud eum hemistichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja*, sensum videntur habere perfectum. Nisus grammaticus audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse; et, qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus :

*Ille ego qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, et, egressus silvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis : at nunc hcrrentia Mar-
tis*

Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio numquam defuerunt : nec mirum; nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas

modò Eclogas, sed insulsissimè παροδῆσας, quarum prioris initium est :

*Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?
sequēntis :*

Dic mihi, Damocta, cujum pecus? anne Latinum?

Non, verum Aegonis: nostri sic rure loquuntur.

Alius, recitante ea ex Georgicis, Nudus ara, serendus, subjecit, habebis frigora, febrem.

Est et adversus Aeneida liber Carbilii Pictoris, titulo Aeneidomastix. M. Vipsanius eum a Mæcenate suppositum appellabat novæ κακοζηλίας repertorem; dicebatque neque tumidum esse, neque exilem, sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius Faustinus furta. Sunt et Q. Octavii Aviti volumina, quibus annotatur quos et unde versus transtulerit. Asconius Pedianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit, pauca admodum ei objecta ponit, et potissimum quòd non rectè historiam contexuit, et quòd pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent? verum intellecturos facilius esse Herculi clavam quam Homero versum surripere: et tamen destinasse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum,

cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse; et usque adeo invidiæ expertem, ut si quid eruditè dictum inspiceret alterius, non minùs gaude-
ret ac si suum fuisset: neminem vituperare; laudare bonos; eà humanitate esse, ut, nisi perversus maxi-
mè, quisque illum non diligeret modò, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minùs aliis doctis patebat ac sibi: illudque Euripidis antiquum sæpè usurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ; *communia esse amicorum*. Quare coævus omnes poëtas ita adjunctos habuit, ut, quum inter se plu-
rimùm invidiã arderent, illum unã omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser verò, quoniam Antonii partes secutus est, illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeo contemptor fuit: quum quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur, non modò ægrè non ferebat, immo voluptuosum id illi erat. Quum enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valvisque non nominato auctore affixisset; id erat ejusmodi,

Nocte pluit totã, redeunt spectacula mane:

Divisum imperium cum Jove Cæsar habet:

diu quæritans Augustus cujusnam hi versus essent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus verò, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, sibi ad-

scripsit. Quamobrem donatus honoratusque a Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iisdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis*. Postulabat Augustus ut hi versus complerentur. Quod quum frustra aliqui conati essent, Virgilius præposito disticho sic subjunxit :

Hos ego versiculos feci; tulit alter honores.

Sic vos non vobis nidificatis, aves.

Sic vos non vobis vellera fertis, oves.

Sic vos non vobis mellificatis, apes.

Sic vos non vobis fertis aratra, boves.

Quo cognito, aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit; Maro verò exaltior. Quum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret, respondit se aurum colligere de stercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias sententias sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: Si, inquit, prudentiores femonem tenuerint, et boni malis præponantur: itaque optimi suos habeant honores, nulli tamen aliorum injusti quidquam fiat. Ac Mæcenas: Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam servare posset. Cui Maro: Si, quantum honore ac divitiis aliis præstantior sit, tantò liberalitate et jus-

titiâ alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientiâ; ac nullam asperam adeo esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiam in quinto Aeneidos inseruit:

Nate deâ, quò fata trahunt retrahuntque sequamur;

Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Quum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta et inimicitias ipsi enarraret: Quam putas, inquit, esse hujusce malevolentiae causam? nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. An, inquit, Hesiodi sententiae non meministi, ubi ait architectum architecto invidere, et poetam poetæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditores amant. Sed magnâ cum laude et gloria vindictam in manu habeo. Majore enim curâ virtuti intendam; atque quò elegantior ego fiam, eò vehementiore invidiâ rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, et poësin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur; non ut verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicumque convenire dabatur, maledictis salibusque vexabat. Quare ille sæpè, aut tacibundus discedebat,

aut suffusus pudore tacebat. Verùm, quum Augusto audiente elinguem illum diceret, et causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula; nam hæc mea taciturnitas defensorum causarum mearum Augustum fecit, et Mæcenatem; et eâ tubâ, quum volo, loquor quæ ubique et diutissimè audietur: tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros, rumpis. Augustus verò Filistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus, Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, rarò loqueretur; tacendum enim semper est, nisi quum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, et an contentionis finis utilis sit non novit, stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summâ rerum omnium positus est, venit in mentem an conduceret tyrannidem omittere, et omnem potestatem annuis consulibus, et senatui rempublicam, reddere. In quâ re diversæ sententiæ consultos habuit Mæcenatem et Agrippam. Agrippa enim, utile ipsi fore, etiamsi honestum non esset, relinquere tyrannidem, longâ oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus et hinc ferebatur et illinc; erant enim diversæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini se in suâ republicâ tyrannum facere. Tam ille: Omnibus ferme, inquit, rempublicam occupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, et civibus;

quia necesse erat, propter odia subditorum aut eorum injustitiam, in magnâ suspicione magnoque timore vivere: sed si cives justum aliquem scirent, quem amarent plurimum, civitati id utile esset, si in eo uno omnis potestas foret. Quare si justitiam, quod modò facis, omnibus in futurum, nullâ hominum factâ compositione, distribues; dominari te et tibi conducet et orbi: benevolentiam enim omnium ita habes, ut deum te et adorent et credant. Ejus sententiam secutus Cæsar principatum tenuit. Audivit a Scyrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ socium habuit Varium. Quamvis diversorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse, de animo maximè, videatur, ipse tamen fuit academicus; nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

PUBLII

VIRGILII MARONIS
BUCOLICA.

ECLOGA I.

TITYRUS, MELIBŒUS.

MELIBŒUS.

TITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui musam meditaris avenâ:
Nos patriæ fines et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus; tu, Tityre, lentus in umbrâ,
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.

TITYRUS.

O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi semper deus; illius aram

Sæpè tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
 Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
 Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

MELIBŒUS.

Non equidem invideo; miror magis, undique totis
 Usque adeo turbatur agris. En ipse capellas
 Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco;
 Hic inter densas corylos modò namque gemellos,
 Spem gregis, ah! silice in nudâ connixa reliquit.
 Sæpè malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
 De cœlo tactas memini prædicere quercus;
 [Sæpè sinistra cavâ prædixit ab ilice cornix.]
 Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

TITYRUS.

Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
 Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpè solemus
 Pastores ovium teneros depellere fetus:
 Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos,
 Noram; sic parvis componere magna solebam.
 Verùm hæc tantùm alias inter caput extulit urbes,
 Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

MELIBŒUS.

Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?

TITYRUS.

Libertas: quæ, sèra, tamen respexit inertem,
 Candidior postquam tondenti barba cadebat;
 Respexit tamen, et longo post tempore venit,
 Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
 Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat, nec cura peculì:
 Quamvis multa meis exiret victima sæptis,
 Pinguis et ingrata: premeretur caseus urbi,
 Non umquam gravis ære domum mihi dextra redibat.

MELIBŒUS.

Mirabar quid mæsta deos, Amarylli, vocares;
 Cui pendere suâ patereris in arbore poma:

Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta, vocabant.

TITYRUS.

Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam præsentibus alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi juvenem, Melibœæ, quot annis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut antè, boves, pueri; submitte tauros.

MELIBŒUS.

Fortunate senex! ergo tua rura manebunt!
Et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus
Limosoque palus obducatur pascua junco:
Non insueta gravès tentabunt pabula fetas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex! hinc, inter flumina nota
Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi quæ semper vicino ab limite sæpes
Hyblæis apibus florem depasta salicti
Sæpè levi somnum suadebit inire susurro;
Hinc altâ sub rupe canet frondator ad auras: *vine*
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëriâ cessabit turtur ab ulmo.

TITYRUS.

Antè leves ergo pascentur in æquore cervi,
Et fretâ destituent nudos in littore pisces;
Antè, pererratis amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.

MELIBŒUS.

At nos hinc alii sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, et rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.
En umquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis et tugurii congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?

Impius hæc tam culta novalia miles habebit!
 Barbarus has segetes! En quò discordia cives
 Perduxit miseros! En queis consevimus agros!
 Inere nunc, Melibœe, piro! pone ordine vites!

Ite, meæ, felix quondam pecus, ite, capellæ;
 Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
 Dumosâ pendere procul de rupe videbo:
 Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ,
 Florentem cytisum et salices carpetis amaras.

TITYRUS.

Hic tamen hanc mecum poteris requiescere poctem
 Fronde super viridi: sunt nobis mitia pomâ,
 Castaneæ molles, et pressi copia lactis:
 Et jam summa procul villarum culmina fumant,
 Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

ECLOGA II.

ALEXIS.

FORMOSUM pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini; nec quod speraret habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assiduè veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus et silvis studio jactabat inani:

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas;

Nil nostri miserere; mori me denique coges!

Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;

Nunc virides etiam occultant spineta lacertos;

Thestylis et rapido fessis messoribus æstu

Allia serpyllumque herbas contundit olentes:

At mecum rãucis, tua dum vestigia lustrò,

Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.

Nonne fuit satius tristes Amaryllidis iras

Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan,

Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses?

O formose puer, nimium ne crede colori;

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Despectus tibi sum, nec qui sim quæris, Alexi;

Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans,

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ;

Lac mihi non æstate novum, non frigore, deficit.

Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat,

Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.

Nec sum adeo informis; nuper me in littore vidi,

Quam placidum ventis staret mare: non ego Daphnin,

Judice te, metuam, si numquam fallat imago.

O tantùm libeat necum tibi sordida rura
 Atque humiles habitare casas, et figere cervos,
 Hædorumque gregem viridi compellere hibisco!
 Mecum unâ in silvis imitabere Pana canendo:
 Pan primus calamos cerâ conjungere plures
 Instituit; Pan curat oves oviumque magistros.
 Nec te poeniteat calamo trivisse labellum:
 Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
 Est mihi disparibus septem compacta cicutis
 Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim,
 Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.
 Dixit Damoetas; invidit stultus Amyntas.
 Præterea duo, nec tutâ mihi valle reperti,
 Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ovium ubera; quos tibi servo.
 Jam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
 Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.

Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis
 Ecce ferunt Nymphæ calathis; tibi candida Nais,
 Pallentes violas et summa papavera carpens,
 Narcissum et florem jungit bene olentis anethi;
 Tum, casiâ atque aliis intexens suavis herbis,
 Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ. ~~expulsi~~
 Ipse ego cæna legam tenerâ lanugine mala,
 Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat:
 Addam cerea pruna; honos erit huic quoque pomo:
 Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte;
 Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.

Rusticus es, Corydon, nec munera curat Alexis;
 Nec, si muneribus certes, concedat Iolas.
 Heu! heu! quid volui misero mihi? floribus austrum,
 Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.
 Quem fugis? ah demens! habitârunt di quoque silvas,
 Dardaniusque Paris. Pallas quas condidit arces
 Ipsa colat: nobis placeant ante omnia silvæ.
 Tota va læna lupum sequitur; lupus ipse capellam?

Florentem cytisum sequitur lasciva capella ;
Te Corydon, o Alexi ! trahit sua quemque voluptas.
Adspice , aratra jugo referunt suspensa juvenci ,
Et sol crescentes decedens duplicat umbras ;
Me tamen urit amor : quis enim modus adsit amori ?
Ah ! Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit !
Semiputata tibi frondosâ vitis in ulno est :
Quin tu aliquid saltem potiùs quorum indiget usus
Viminibus mollique paras detexere junco ?
Invenies alium , si te hic fastidit , Alexin.

ECLOGA III.

MENALCAS, DAMOETAS, PALAEMON.

MENALCAS.

Dic mihi, Damoeta, cujuna pecus? an Melibœi?

DAMOETAS.

Non; verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon,

MENALCAS.

Infelix o semper, oves, pecus! ipse Næaram
Dum fovet, ac ne me sibi præferat illa veretur,
Hic alienus oves custos his mulget in horâ:
Et succus pecori, et lac subducitur agnis.

DAMOETAS.

Parcius ista viris tamen objienda memento.
Novimus et qui te... transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

MENALCAS.

Tum, credo, quum me arbustum videre Miconis
Atque malâ vités incidere falce novellas.

DAMOETAS.

Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregisti et calamos; quæ tu, perverse Menalca,
Et quum vidisti puero donata, dolebas:
Et, si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.

MENALCAS.

Quid domini faciant, audent quum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lyciscâ?
Et quum clamarem, Quò nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus! tu post carecta latebas.

D A M O E T A S.

An mihi, cantando victus, non redderet ille
 Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
 Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
 Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.

M E N A L C A S.

Cantandò tu illum...? aut umquam tibi fistula cerà
 Juncta fuit? non tu in triviis, indoctè, solebas
 Stridenti miserum stipulà disperdere carmen?

D A M O E T A S.

Vis ergo inter nos quid possit uterque vicissim
 Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuses,
 Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fetus,)
 Depono: tu dic mecum quo pignore certes.

M E N A L C A S.

De grege non ausim quidquam deponere tecum:
 Est mihi namque domi pater, est injusta noverca;
 Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.
 Verùm, id quod multò tute ipse fatebere majus,
 Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
 Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis;
 Lenta quibus torno facili superaddita vitis
 Diffusos ederà vestit pallente corymbos.
 In medio duo signa: Conon, et... quis fuit alter?...
 Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
 Tempora quæ messor, quæ curvus arator, haberet.
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

D A M O E T A S.

Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
 Et molli circum est ansas amplexus acantho;
 Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentes.
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
 Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes.

M E N A L C A S.

Numquam hodie effugies: veniam quocumque vocaris.
 Audiat hæc tantùm vel qui venit: ecce! Palæmon.

Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas.

DAMOETAS.

Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla;
Nec quemquam fugio. Tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas.

PALÆMON.

Dicite: quandoquidem in molli consedimus herbâ;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos;
Nunc frondent silvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camœnæ.

DAMOETAS.

Ab Jove principium, Musæ; Jovis omnia plena:
Ille colit terras; illi mea carmina curæ.

MENALCAS.

Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me
Munera sunt; lauri, et suave rubens hyacinthus.

DAMOETAS.

Malo me Galatea petit, lasciva puella;
Et fugit ad salices, et se cupit antè videri.

MENALCAS.

At mihi sese offert ultrò, meus ignis, Amyntas;
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.

DAMOETAS.

Parta meæ Veneri sunt munera; namque notavi
Ipse locum aëriæ quo congressere palumbes.

MENALCAS.

Quod potui, puero, silvestri ex arbore lecta,
Aurea mala decem misi; cras altera mittam.

DAMOETAS.

O quoties, et quæ, nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures.

MENALCAS.

Quid prodest quòd me ipse animo non spernis, Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

D A M O E T A S.

Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola:
Quum faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito.

M E N A L C A S.

Phyllida amo ante alias; nam me discedere flevit,
Et longum, formose, vale, vale, inquit, Iola.

D A M O E T A S.

Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

M E N A L C A S.

Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.

D A M O E T A S.

Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam:
Piperides, vitulam lectori pascite vestro.

M E N A L C A S.

Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.

D A M O E T A S.

Qui te, Pollio, amat, veniat quò te quoque gaudet;
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amorum.

M E N A L C A S.

Qui Bavinum non odit, amet tua carmina, Mævi;
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.

D A M O E T A S.

Qui legitis flores et humi nascentia fraga, *strawberries*
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herbâ.

M E N A L C A S.

Parcite, oves, nimium procedere; non bene ripse
Creditur; ipse aries etiam nunc vellera siccât.

D A M O E T A S.

Tityre, pascentes a flumine reice capellas;
Ipsè, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

M E N A L C A S.

Cogite oves, pueri: si lac præceperit æstus,

Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

DAMOETAS.

Heu! heu! quàm pingui macer est mihi taurus in ervo!
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.

MENALCAS.

His certè neque amor causa est; vix ossibus hærent:
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

DAMOETAS.

Dic quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

MENALCAS.

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; et Phylida solus habeto.

PALÆMON.

Non nostrum inter vos tantas componere lites:
Et vitulâ tu dignus, et hic, et quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri; sat prata biberunt.

E C L O G A I V.

P O L L I O.

SICELIDES Musæ, paulò majora canamus;
Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ:
Si canimus silvas, silvæ sint consule dignæ.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas;
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo:
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm
Desinet; ac toto surget gens aurea mundo,
Casta, fave, Lucina: tuus jam regnat Apollo.

Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit,
Pollio, et incipient magni procedere menses:
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetuâ solvent formidine terras.
Ille deùm vitam accipiet, divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
Errantes ederas passim cum baccare tellus
Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho:
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera; nec magnos metuent armenta leones:
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgò nascetur amomum.

At simul heroum laudes et facta parentis
Jam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus:

Molli paulatim flavescet campus aristâ,
 Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
 Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
 Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
 Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos:
 Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
 Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
 Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
 Cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus
 Mutabit merces; omnis feret omnia tellus:
 Non rastros patietur humus, non vinea falcem;
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator:
 Nec varios discet mentiri lana colores;
 Ipse sed in pratis aries jam suavè rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto;
 Sponte suâ sandyx pascentes vestiet agnos.

vermilion

Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fuis
 Concordes stabili fatorum numine Parcae.

Aggredere o magnos, aderit jam tempus, honores,
 Cara deum soboles, magnum Jovis incrementum!
 Adspice convexo nutantem pondere mundum,
 Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum;
 Adspice venturo lætentur ut omnia sæclo.

O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
 Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta!
 Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
 Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater, adsit;
 Orphei, Calliopea; Lino, formosus Apollo:
 Pan etiam Arcadiâ mecum si iudice certet,
 Pan etiam Arcadiâ dicat se iudice victum.

Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem;
 Matri longa decem tulerunt fastidia menses:
 Incipe, parve puer: cui non risere parentes,
 Nec deus hunc mensâ, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V.

MENALCAS, MOPSUS.

MENALCAS.

CUR non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter considimus ulmos?

MOPSUS.

Tu major, tibi me est æquum parere, Menalca;
Sive sub incertas zephyris motantibus umbras,
Sive antro potiùs, succedimus: adspice ut antrum
Silvestris raris sparsit labrusca racemis.

MENALCAS.

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

MOPSUS.

Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?

MENALCAS.

Incipe, Mopse, prior: si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri:
Incipe; pascentes servabit Tityrus hædos.

MOPSUS.

Immo hæc in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.

MENALCAS.

Lenta salix quantum pallenti cedit olive,
Puniceis humilis quantum salinca rosetis;
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

MOPSUS.

Sed tu desine plura, puer; successimus antro.

Exstinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin
 Flebant: vos, coryli, testes, et flumina, Nymphis,
 Quum, complexa sui corpus miserabile nati,
 Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
 Non ulli pastos illis egere diebus
 Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
 Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
 Daphni, tum Pœnos etiam ingemuisse leones
 Interitum montesque feri silvæque loquuntur.
 Daphnis et Armenias curru subjungere tigres
 Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;
 Tu decus omne tuis. Postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo:
 Grandia sæpè quibus mandavimus hordea sulcis
 Infelix lolium et steriles nascuntur avenæ;
 Pro molli violâ, pro purpureo narcisso,
 Carduus et spinis surgit paliurus acutis.

Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
 Pastores; mandat fieri sibi talia Daphnis.

Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:

DAPHNIS EGO IN SILVIS HINC USQUE AD SIDERA NOTVS,
 FORMOSI PECORIS CVSTOS, FORMOSIOR IPSE.

MEALCAS.

Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
 Quale sopor fessis in gramine, quæle per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo:
 Nec calamis solùm æquiparas, sed voce, magistrum;
 Fortunatè puer, tu nunc eris alter ab illo.
 Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
 Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra;
 Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.

MORSUS.

An quidquam nobis tali sit munere majus?

Et puer ipse fuit cantari dignus, et ista
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.

MENALCAS.

Candidus insuetum miratur limen olympi,
Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris silvas et cetera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet, Dryadasque puellas;
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitiâ voces ad sidera jactant
Intonsi montes; ipsæ jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: DEUS, DEUS ILLE, MENALCA!

Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras;
Ecce duas tibi, Daphni; duas, altaria Phœbo.
Pocula bina novo spumantia lacte quot annis
Craterasque duo statnam tibi pinguis olivi;
Et multo in primis hilarans convivium baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbrâ,
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar:
Cantabunt mihi Damœtas et Lyctius Aegon;
Saltantes Satyros imitabitur Alpheisibœus.
Hæc tibi semper erunt, et quum sollemnia vota
Reddemus Nymphis, et quum lustrabimus agros.
Dum jugâ montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quot annis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

MORSUS.

Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.

MENALCAS.

Hæc te nos fragili donabimus antè cicutâ:
Hæc nos, « Formosum Corydon ardebat Alexin: »

Hæc eadem docuit, « Cujum pecus? an Melibœi? »

MORSUS.

Morsus
At tu sune pedum, quod, me quum sæpè rogaret,
Non tulit Antigenes (et erat tum dignus amari),
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

ECLOGA VI.

SILENUS.

PRI^{MA} Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, neque erubuit silvas habitare, Thalia.
Quum canerem reges et proelia, Cynthus aurem
Vellit, et admonuit: « Pastorem, Tityre, pingues
« Pascere oportet oves, deductum dicere carmen. »
Nunc ego (namque super tibi erunt qui dicere laudes.
Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella,)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non injussa cano. Si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget, te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla est
Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.

Pergite, Pierides. Chromis et Mnasyllus in antro
Silenum pueri somno vidère jacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho:
Serta procul tantùm capiti delapsa jacebant,
Et gravis attritâ pendebat cantharus ansâ.
Aggressi (nam sæpè senex spe carminis ambo
Luserat) injiciunt ipsais ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle,
Aegle, Naiadum pulcherrima; jamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quò vincula nectitis? inquit:
Solvite me, pueri; satis est potuisse videri.
Carmina quæ vultis cognoscite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
Tum verò in numerum Faunosque ferasque videres

Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus:
 Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes,
 Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orphea.

Namque canebat uti magnum per inane coacta
 Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
 Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
 Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis:
 Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
 Cœperit, et rerum paulatim sumere formas:
 Jamque novum terræ stupeant lucescere solem;
 Altius atque cadant submotis nubibus imbres:
 Incipiant silvæ quum primum surgere, quumque
 Rara per ignotos errent animalia montes.

Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
 Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethæi.
 His adjungit Hylan nautæ quo fonte relictum
 Clamassent; ut littus, HYLÆ, HYLÆ, omne sonaret.
 Et fortunatam, si numquam armenta fuissent,
 Pasiphaën nivei solatur amore juvenci:
 Ah! virgo infelix, quæ te dementia cepit!
 Proetides implerunt falsis mugitibus agros;
 At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
 Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
 Et sæpè in levi quæsisset cornua fronte.

Ah! virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
 Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
 Illic sub nigrâ pallentes ruminat herbas,
 Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite,
 Nymphæ,

Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite saltus;
 Si quæ fortè ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia: forsitan illum,
 Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum,
 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.

Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
 Tum Phaëthontidas musco circumdat amaræ

Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum.
 Aonas in montes ut duxerit una sororum:
 Utque viro Phoebi chorus assurrexerit omnis;
 Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
 Floribus atque apio crines ornatus amaro,
 Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
 Ascraeo quos antè seni; quibus ille solebat
 Cantando rigidas deducere montibus ornos:
 His tibi Grynei nemoris dicatur origo,
 Ne quis sit lucus quo se plus jactet Apollo.

Quid loquar, ut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
 Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
 Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
 Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis;
 Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
 Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
 Quo cursu deserta petiverit, et quibus antè
 Infelix sua tecta supervolitaverit alis?

Omnia quæ, Phoëbo quondam meditante, beatus
 Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
 Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles:
 Cogere donec oves stabulis numerumque referre
 Jussit, et invito processit Vesper olympo.

ECLOGA VII.

MELIBŒUS, CORYDON, THYRSIS.

MELIBŒUS.

UORTÀ sub argutà consederat ilice Daphnis ;
Impulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum ;
Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas ;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo ;
Et cantare pares, et respondere parati.

Hic mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat : atque ego Daphnin
Adspicio. Ille ubi me contrà videt : Ociùs, inquit,
Huc ades, o Melibœe ; caper tibi salvus, et hædi :
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbrâ :
Huc ipsi potum venient per prata juvenci ;
Hic viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacrâ resonant examina quercu.
Quid facerem ? neque ego Alcippen, nec Phyllida,
habebam,

Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos ;
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum :
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere ; alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

CORYDON.

Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite ; proxima Phœbi
Versibus ille facit : aut, si non possumus omnes,

Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

THYRSIS.

Pastores, edera crescentem ornate poetam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro:
Ant, si ultra placitum laudarit, baccare frontem.
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

CORYDON.

Satosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi:
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

THYRSIS.

Sinum lactis et hæc te liba, Priape, quot annis
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
Si fetura gregem suppleverit, aureus esto.

CORYDON.

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidioreycnis, edera formosior albâ,
Quum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

THYRSIS.

Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projecta vilior algâ, *butcher's bittern*
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum, pasti, si quis pudor, ite, juvenci.

CORYDON.

Museosi fontes, et somno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbrâ,
Solstitium pecori defendite: jam venit æstas
Torrida, jam lacto turgent in palmite gemmæ.

THYRSIS.

Hic focus, et tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper, et assidua postes fuligine nigri;
Hic tantum horeæ curamus frigora, quantum

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

CORYDON.

Stant et juniperi, et castaneæ hirsutæ;
Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma;
Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.

THYRSIS.

Aret ager, vitio moriens sitit æris herba,
Liber pampineas invidit collibus umbras:
Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit,
Juppiter et læto descendet plurimus imbræ.

CORYDON.

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo:
Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœchi.

THYRSIS.

Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis;
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.

MELIBŒUS.

Hæc memini, et victum frustra contendere Thyrsia.
Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

ECLOGA VIII.

DAMON, ALPHESIBŒUS.

PASTORUM musam Damonis et Alphesibœi,
Immémor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis musam dicemus et Alphesibœi.

Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit umquam
Ille dies, mihi quum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet: accipe jussis
Carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere lauros.

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Quum ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ,
Iacumbens tereti Damon sic coepit olivæ:

Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, alnum;
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, et divos (quamquam nil testibus illis
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ.
Incipe Mœnalias mecum, mea tibia, versus.

Mœnialis argutumque nemus pinosque loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mœnalias mecum, mea tibia, versus.

Mopso Nisa datur! quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, sevoque sequenti

Cam canibus timidi venient ad pocula damæ.

Mopse, novas incide faces; tibi ducitur uxor:

Sparge, marite, nuces; tibi deserit Hesperus Oetara.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

O digno conjuncta viro! dum despicias omnes,

Dumque tibi est odii mea fistula, dumque capellæ,

Hirsutumque supercilium, promissaque barba;

Nec curare deum credis mortalia quemquam!

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sæpibus in nostris parvam te roscida mala,

Dux ego vester eram, vidi cum matre legentem;

Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus,

Jam fragiles poteram à terrâ contingere ramos:

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc scio quid sit Amor. Duris in cotibus illum

Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,

Nec generis nostri puerum, nec sanguinis, edunt.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sævus Amor docuit natorum sanguine matrem

Commaculare manus: crudelis tu quoque, mater!

Crudelis mater magis, an puer improbus ille?

Improbis ille puer; crudelis tu quoque mater.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc et oves ultro fugiat lupus; aurea duræ

Mala ferant quercus; narcisso floreat alnus;

Pingua corticibus sudent electra myricæ;

Certent et cygnis ululæ; sit Tityrus Orpheus,

Orphens in silvis, inter delphinas Arion.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Omnia vel medtūm fiant mare: vivite, silvæ;

Præceps aërii speculâ de montis in undas

Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.

Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.

Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibæus.

Dicite, Pierides: non omnia possumus omnes.

Effer aquam, et mollī cinge hæc altaria vittā,
 Verbenasque adole pingues et mascula tura,
 Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
 Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Carmina vel cœlo possunt deducere Luam:
 Carminibus Circe socios mutavit Ulyxi;
 Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Terna tibi hæc primū triplici diversa colore
 Licia circumdo, terque hæc altaria circum
 Effigiem dūco: numero deus impare gaudet.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;
 Necte, Amarylli, modò: et, Veneris, dic, vincula necto.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Līmus ut hic durescit, et hæc ut cera liqnescit
 Uno eodemque igni; sic nostro Daphnis amore.
 Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros:
 Daphnis me malus urit; ego hanc in Daphnide lauram.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Talis amor Daphnin, qualis quum fessa juvencum
 Per nemora atque altos quærendo hucula lucos
 Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulvâ
 Perdita, nec seræ meminit decedere nocti,
 Talis amor teneat; nec sit mihi cura mederi.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit;
 Fignora cara sui, quæ nunc ego, liminè in ipso,
 Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Has herbas atque hæc Ponto mihi lecta venena
 Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
 His ego sæpè lupum fieri, et se condere silvis
 Mœrim, sæpè animas imis excire sepulcris,
 Atque satas aliò vidi traducere messes.

ECLOGA VII.

MELIBŒUS, CORYDON, THYRSIS.

MELIBŒUS.

FORTÈ sub argutà consederat ilice Daphnis ;
Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum ;
Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas ;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo ;
Et cantare pares, et respondere parati.

Hic mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat : atque ego Daphnim
Adspicio. Ille ubi me contrà videt : Ociùs, inquit,
Huc ades, o Melibœe ; caper tibi salvus, et hædi :
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbrà :
Huc ipsi potum venient per prata juvenci ;
Hic viridis tenerà prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacrà resonant examina quercu.
Quid facerem ? neque ego Alcippen, nec Phyllida,
habebam,

Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos ;
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum :
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere ; alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

CORYDON.

Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite ; proxima Phœbi
Versibus ille facit : aut, si non possumus omnes,

Hic arguta sacrâ pendebit fistula pinu.

THYRSIS.

Pastores, ederâ crescentem ornate poëtam,
Arcades, invidiâ rumpantur ut ilia Codro:
Aut, si ultra placitum laudârit, baccare frontem.
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

CORYDON.

Sætosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi:
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

THYRSIS.

Sinum lactis et hæc te liba, Priape, quot annis
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
Si fetura gregem suppleverit, aureus esto.

CORYDON.

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cyncis, ederâ formosior albâ,
Quum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

THYRSIS.

Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projectâ vilior algâ, *butcher's broom*
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum, pasti, si quis pudor, ite, juveni.

CORYDON.

Muscosi fontes, et somno mollior herba,
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
Solstitium pecori defendite: jam venit æstas
Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.

THYRSIS.

Hic focus, et tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper, et assidua postes fuligine nigri;
Hic tantum horæ curamus frigora, quantum

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

CORYDON.

Stant et juniperi, et castaneæ hirsutæ;
Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma;
Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.

THYRSIS.

Aret ager, vitio moriens sitit aëris herba,
Liber pampineas invidit collibus umbras:
Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit,
Juppiter et læto descendet plurimus imbri.

CORYDON.

Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo:
Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœchi.

THYRSIS.

Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis;
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.

MELIBŌEUS.

Hæc memini, et victum frustra contendere Thyrsin.
Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

ECLOGA VIII.

DAMON, ALPHESIBOËUS.

PASTORUM musam Damonis et Alphesibœi,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis musam dicemus et Alphesibœi.

Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit umquam
Ille dies, mihi quum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet: accipe jussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere lauros.

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Quum ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ,
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ:

Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, alnum;
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, et divos (quamquam nil testibus illis
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Mænalus argutumque nemus pinosque loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amorem,
Panæque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Mopso Nisa datur! quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, ævoque sequenti

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
 Mopse, novas incide faces; tibi ducitur uxor:
 Sparge, marite, nuces; tibi deserit Hesperus Oetam.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

O digno conjuncta viro! dum despicias omnes,
 Dumque tibi est odie mea fistula, dumque capellæ,
 Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
 Nec curare deum credis mortalia quemquam!
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sæpibus in nostris parvam te roscida mala,
 Dux ego vester eram, vidi cum matre legentem;
 Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus,
 Jam fragiles poteram a terrâ contingere ramos:
 Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc scio quid sit Amor. Duris in cotibus illum
 Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
 Nec generis nostri puerum, nec sanguinis, edunt.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sævus Amor docuit natorum sanguine matrem
 Commaculare manus: crudelis tu quoque, mater!
 Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 Improbus ille puer; crudelis tu quoque mater.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc et oves ultro fugiat lupus; aurea duræ
 Mala ferant quercus; narcisso floreat alnus;
 Pingua corticibus sudent electra myricæ;
 Certent et cygnis ululæ; sit Tityrus Orpheus,
 Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Omnia vel medium fiant mare: vivite, silvæ;
 Præceps ærii speculâ de montis in undas
 Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
 Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.

Hæc Damon: vos, quæ responderit Alpheisibæus,
 Dicite, Pierides: non omnia possumus omnia.

Effer aquam, et mollī cinge hęc altaria vittā,
 Verbenasque adole pingues et mascula tura,
 Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
 Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Carmina vel cœlo possunt deducere Luam:

Carminibus Circe socios mutavit Ulyxi;

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Terna tibi hęc primū triplici diversa colore

Licia circumdo, terque hęc altaria circum

Effigiem duco: numero deas impare gaudet.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;

Necte, Amarylli, modò: et, Veneris, dic, vincula necto.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Limus ut hic durescit, et hęc ut cera liquescit

Uno eodemque igni; sic nostro Daphnis amore,

Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros:

Daphnis me malus urit; ego hanc in Daphnide laurum.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Talis amor Daphnin, qualis quum fessa juvencum

Per nemora atque altos quærendo bucula lucos

Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulvâ

Perdita, nec seræ meminit decedere nocti,

Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit;

Figura cara sui, quæ nunc ego, liminè in ipso,

Terra, tibi mando: debent hęc pignora Daphnin.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Has herbas atque hęc Ponto mihi lecta venena

Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.

His ego sæpè lupum fieri, et se condere silvis

Mœrim, sæpè animas imis excire sepulcris,

Atque satas aliò vidi traducere messes.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti

Transque caput jace; nec respexeris. His ego Daphnin

Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina, curat.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

Adspice: corripuit tremulis altaria flammis

Sponte suâ, dum ferre moror, cînis ipse. Bonum sît !

Nescio quid certè est; et Hylax in limine latrat.

Credimus? an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?

Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

ECLOGA IX.

LYCIDAS, MOERIS.

LYCIDAS.

Quò te, Mœri, pedes? an, quò via ducit, in urbem?

MOERIS.

O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri
(Quod numquam veriti sumus) ut possessor agelli
Diceret: Hæc mea sunt; veteres, migrate, coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam fors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat!) mittimus hædos.

LYCIDAS.

Certè equidem audieram, quà se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo, *ridge*
Usque ad aquam et veteres, jam fracta cacumina, *fagos*,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcan.

MOERIS.

Audieras; et fama fuit: sed carmina tantùm
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantùm
Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.
Quòd nisi me quâcumque novas incidere lites
Antè sinistra cavâ monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.

LYCIDAS.

Heu! cadit in quemquam tantum scelus! heu! tua nobis
Pæne simul tecum solatia rapta, Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret, aut viridi fontes induceret umbrâ?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Quam te ad delicias ferres Amaryllida nostras?

- « Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas ;
 « Et potum pastas age, Tityre; et inter agendam
 « Occursare capro, cornu ferit ille, caveto. »

MOERIS.

- Immo hæc quæ Varo, necdum perfecta, canebat :
 « Vare, tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
 « Mantua væ miseræ nimum vicina Cremonæ!)
 « Cantantes sublimè ferent ad sidera cygni. »

LYCIDAS.

- Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos !
 Sic cytiso pastæ distendant tbera vaccæ !
 Incipe, si quid habes. Et me fecere poëtam
 Pierides; sunt et mihi carmina; me quoque dicunt
 Vatem pastores: sed non ego credulus illis;
 Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinnâ
 Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

MOERIS.

- Id quidem ago; et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
 Si valeam meminissè; neque est ignobile carmen.
 « Huc ades, o Galatea: quis est nam ludus in undis?
 « Hic ver purpureum; varios hic flumina circum
 « Fundit humus flores; hic candida populus antro
 « Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.
 « Huc ades: insani feriant sine littora fluctus. »

LYCIDAS.

- Quid, quæ te purâ solum sub nocte canentem
 Audieram? Numeros memini, si verba tenerem.

MOERIS.

- « Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
 « Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum;
 « Astrum, quò segetes gauderent frugibus, et quò
 « Duceret apricis in collibus uva colorem.
 « Inserere, Daphni, pîros: carpent tua poma nepotes. »
 Omnia fert ætas, animum quoque. Sæpè ego longos
 Cantando puerum memini me condere soles:
 Nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Mœrim

Jam fugit ipsa: lupi Mœrim vidère priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpè Menalcas.

LYCIDAS.

Cansando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, et omnes
(Adspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ:
Hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
Incipit apparere Bisnoris. Hic ubi densas
Agricolæ stringunt frondes, hîc, Mœri, canamus;
Hic hædos depone: tamen veniemus in urbem.
Aut, si nox pluviam ne colligat antè veremur,
Cantantes licet usque (minùs via lædat) eamus:
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.

MÆRIS.

Desine plura, puer; et quod nunc instat agamus.
Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X.

GALLUS.

EXTRIMUM hunc, Arethusa, mihi concede laborem :
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda : neget quis carmina Gallo ?
Sic tibi, quum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam !
Incipe : sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis ; respondent omnia silvæ.

Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
Naiides, indigno quum Gallus amore periret ?
Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aonie Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricæ ;
Pinifer illum etiam solâ sub rupe jacentem
Mænalus et gelidi fleverunt saxa Lycæi.
Stant et oves circùm ; nostri nec pœnitent illas :
Nec te pœniteat peçoris, divine pœta ;
Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.

Venit et upilio ; tardi venere bubulci ;
Uvidus hibernâ venit de glande Menalcas :
Omnes, Unde amor iste, rogant, tibi ? Venit Apollo :
Galle, quid insanis ? inquit : tua cura Lycoris
Perque nives alium perque horrida castra secuta est.
Venit et agresti capitis Silvanus honore,
Florentes ferulas et grandia lilia quassans.
Pan, deus Arcadiæ, venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebulli baccis minioque rubentem :

Equis erit modus? inquit; Amor non talia curat:
 Nec lacrymis crudelis Amor, nec gramina rivis,
 Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.

Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris: soli cantare periti
 Arcades. O mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores!
 Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuisset
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
 Certè, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra),
 Mecum inter salices lentâ sub vite jaceret:
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes, hic mollia præta, Lycori;
 Hic nemus: hic ipso tecum consumerer ævo.

Nunc insanus amor duri te Martis in armis
 Tela inter media, atque adversos detinet hostes:
 Tu procul a patriâ (nec sit mihi credere tantum!)
 Alpias, ah dura! nives et frigora Rheni
 Me sine sola vides. Ah! te ne frigora lædant!
 Ah! tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!

Ibo, et Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
 Carmina pastoris Siculi modulabor avenâ.
 Certum est in silvis, inter spelæa ferarum,
 Malle pati, tenerisque meos incidere amores
 Arboribus: crescent illæ; crescetis, amores.
 Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis,
 Aut acres venabor apros; non me ulla vetabunt
 Frigora Parthenios canibus circumdare saltus:
 Jam mihi per rupes videor lucosque sonantes
 Ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
 Spicula: tamquam hæc sint nostri medicina furoris,
 Aut deus ille malis hominum mitescere discat!
 Jam neque Hamadryades rursum nec carmina nobis
 Ipsa placent; ipsæ, rursum concedite, silvæ:

Non illum nostri possunt mutare labores ;
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus ,
Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosæ ;
Nec si , quum moriens altâ liber aret in ulmo ,
Aethiopum versemus oves sub sidere Cancrî.
Omnia vincit Amor ; et nos cedamus Amori.

Hæc sat erit , divæ , vestrum cecinisse poëtam ,
Dum sedet , et gracili fiscellam texit hibisco ,
Pierides : vos hæc facietis maxima Gallo ;
Gallo , cujus amor tantum mihi crescit in horas ,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.

Sufgamus : solet esse gravis cantantibus umbra ;
Juniperi gravis umbra : nocent et frugibus umbræ.
Ite domum saturæ , venit Hesperus , ite , capellæ.

GEORGICA.

LIBER PRIMUS.

QUID faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites,
Conveniat; quæ cura bonum, qui cultus habendo
Sit pecori; apibus quanta experientia parcis;
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvivæ,
Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
Ferte simul, Faunisque, pedem, Dryadesque puellæ:
Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguis Cere
Tercentum nivei tondent dumeta juvenci;
Ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
Pan, ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis; o Tegeæ, favens; oleæque Minerva
Inventrix; uncique puer monstrator aratri;
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum;

Dique deæque omnes studium quibus arva tueri,
 Quique novas alitis non ullo semine fruges,
 Quique satis largum coelo demittitis imbrem.

Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
 Concilia incertum est; urbesne invisere, Cæsar,
 Terrarumque velis curam, et te maximus orbis
 Auctorem frugum tempestatumque potentem
 Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:

An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant; tibi serviat ultima Thule;
 Teque sibi generum Thetis emat omnibus undis:
 Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
 Quâ locus Erigonen inter Chelasque sequentes
 Panditur; ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpions, et coeli justâ plus parte relinquit:

Quidquid eris (nam te ne sperent tartarâ regem,
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
 Quamvis elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem),
 Da facilem cursum, atque audacibus annue coeptis;
 Ignarôsque viæ mecum miseratus agrestes,
 Ingredere, et votis jam nunc assuesce vocari.

VERE novo, gelidus canis quum montibus humor
 Liquitur, et zephyro putris se gleba resolvit,
 Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
 Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.

Illa seges demum votis respondet avari
 Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit;
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.

At priùs ignotum ferro quàm scindimus æquor,
 Ventos et varium cœli prædiscere morem
 Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum,
 Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset:
 Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ;

Arborei fetus alibi, atque injussa virescunt
 Gramina. Nonne vides croceos ut Tmolus odores,

India mittit ebur, molles sua tura Sabæi,
 At Chalybes nudi ferrum, virosetque Pontus
 Castorea, Eliadum palmas Epirus equarum?
 Continno has leges æternaque fœdera certis
 Imposuit natura locis, quo tempore primùm
 Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem;
 Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
 Pingue solum, primis extemplo a mensibus anni,
 Fortes invertant tauri, glebasque jacentes
 Pulverulenta coquat maturis solibus æstas;
 At, si non fuerit tellus fecunda, sub ipsam
 Arcturum tenni sat erit suspendere sulco:
 Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
 Hic, sterilem exiguis ne deserat humor arenam:

Alternis idem tonsas cessare novales,
 Et segnem patiēre situ durescere campum;
 Aut ibi flava serēs, mutato sidere, farra,
 Unde prius lætum siliquā quassante legumen,
 Aut tennes fetus vicæ, tristisque lupini *etc.*
 Sustuleris fragiles calamos silvamque sonantem:
 Urit enim lini campum seges, urit avenæ,
 Urunt lethæo perfusa papavera somno.
 Sed tamen alternis facilis labor; arida tantum
 Ne saturare fimo pingui pudeat sola, neve
 Effetos cinerem immundum jactare per agros.
 Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva;
 Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.

Sæpè etiam steriles incendere profuit agros,
 Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:
 Sive inde occultas vires et pabula terræ
 Pingua concipiunt; sive illis omne per ignem
 Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
 Seu plures calor ille vias et cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat quâ succus in herbās;
 Seu durat magis, et venas astringit hiantes,
 Ne tenues pluvie, rapidive potentia solis

Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Multùm adeo rastris glebas qui frangit inertes,
 Vimineasque trahit crates, juvat arva; neque illum
 Flava Ceres alto nequidquam spectat olympo;
 Et qui proscisso quæ suscitât æquore terga
 Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.

Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
 Agricolaë; hiberno lætissima pulvere farra,
 Lætus ager: nullo tantùm se Mysia cultu
 Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.

Quid dicam, facto qui semine comminus arva
 Insequitur, cumulosque ruit malè pinguis arenæ;
 Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes;
 Et, quum exustus ager morientibus æstuat herbis,
 Ecce supercilio clivosi tramitis undam
 Elicit? illa cadens rancam per levia murmur
 Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.

Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriam segetum tenerâ depascit in herbâ,
 Quum primùm sulcos æquant sata? quique paludis
 Collectum humorem bibulâ deducit arenâ,
 Præsertim incertis si mensibus annis abundans
 Exit, et obducto latè tenet omnia limo,
 Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ? *ditch&c*

Nec tamen, hæc quum sint hominùmque boumque
 labores

Versando terram experti, nihil improbus anser,
 Strymoniaëque grues, et amaris intuba libris *anser*
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit; primûsque per artem
 Movit agros, curis acuens mortalia corda,
 Nec torpere gravi passus sua regna veterno. *cloth*

Ante Jovem nulli subigebant arva coloni;
 Ne signare quidem aut partim limite campum
 Fas erat; in medium quærebant; ipsaque tellus

Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris,
 Prædâriq̄ue lupos jussit, pontumque moveri;
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
 Et passim rivis currentia vina repressit;
 Ut varias usus meditando extunderet artes
 Paulatim, et sulcis frumenti quæreret herbam,
 Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.
 Tunc alnos primùm fluvii sensere cavatas;
 Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
 Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton:
 Tum laqueis captare feras, et fallere visco,
 Inventum, et magnos canibus circumdare saltus;
 Atque alias latum fundâ jam verberat amnem,
 Alta petens; pelagoque alius trahit humida lina:
 Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ;
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum:)
 Tum varisæ venere artes; labor omnia vicit
 Improbus, et duris urgens in rebus egestas.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
 Instituit, quum jam glandes atque arbuta sacrae
 Deficerent silvæ, et victum Dodona negaret.
 Mox et frumentis labor additus; ut mala culmos
 Esset rubigo, segnisque horreret in arvis
 Carduus intereunt segetes; subit aspera silva,
 Lappæque tribulique; interque nitentia culta
 Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.
 Quòd nisi et assiduis terram insectabere rastris,
 Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
 Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem,
 Heu! magnam alterius frustra spectabis acervum,
 Concussa que famem in silvis solabere quercu.

Dicendum et quæ sint duris agrestibus arma,
 Quis sine nec potuere seri nec surgere messes:
 Vomis, et inflexi primùm grave robur aratri,
 Tardaque Eleusinae matris volventia plaustra,

Haies
 Tribulaque, traheque, et iniquo pondere rastro;
 Virgea præterea Celei vilisque supellex,
 Arbutæ crates, et mystica vannus Iacchi;
 Omnia quæ multò antè memor provisâ repones,
 Si te digna manet divini gloria ruris.

Continuò in silvis magnâ vi flexa domatur
 In burim et curvi formam accipit ulmus aratri.
 Huic a stirpe pedes temo protentus in octo,
 Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Inden. t. 1.
Stivæ
 Cæditur et tilia antè jugo levis, altaque fagus
 Stivæ, quæ currus a tergo torqueat imos:
 Et suspensa focus explorat robora fumus.

Possum multa tibi veterum præcepta referre,
 Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.

Area cum primis ingenti æquandâ cylindro,
 Et vertenda manu, et cretâ solidanda tenaci,
 Ne subeant herbæ, neu pulvere vieta fatiscat,
 Tum variæ illudant pestes: sæpè exiguns mus
 Sub terris posuitque domos atque horrea fecit;
 Aut oculis capti fodere cubilia talpæ;
oad
 Inventusque cavis bufo, et quæ plurima terræ
 Monstra ferunt; populatque ingentem farris acervum
evd
 Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.

Contemplator item, quum se nux plurima silvis
 Induet in florem et ramos curvabit olentes:
 Si superant fetus, pariter frumenta sequentur,
 Magnaque cum magno veniet tritura calore:
 At, si luxuriâ foliorum exuberat umbra,
 Nequidquam pingues paleâ teret area culmos.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
 Et nitro prius et nigrâ perfundere amurcâ,
 Grandior ut fetus siliquis fallacibus esset;
 At, quamvis igni exiguo properata maderent,
 Vidi lecta diu et multo spectata labore
 Degenerare tamen, ni vis humana quot annis
 Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis

In pejus ruere, ac retro sublapsa referri.

Non aliter quàm qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit; si brachia fortè remisit,
Atque illum in præceps pronò rapit alvens amni.

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
Hædorumque dies servandi, et lucidus Anguis,
Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.

Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem,
Exercete, viri, tauros, serite hordea campis,
Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem;
Nec non et lini segetem et Cereale papaver
Tempus humo tegere, et jam dudum incumbere rastris,
Dum siccâ tellure licet, dum nubila pendent.

Vere fabis satio: tum te quoque, mēdica, putres
Accipiunt sulci, et milio venit annua cura,
Candidus auratis aperit quum cornibus annum
Taurus, et averso cedens Canis occidit astro.

At si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis;
Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quàmque
Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit aristis.

Si verò viciamque seres vilemque faselum,
Nec Pelusiæ curam aspernabere lentis;
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
Incipe, et ad medias sementem extende pruinas.

Idcirco certis dimensionum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quæque tenent coelum zonæ; quarum una corusco
Semper sole rubens et torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextrâ lævâque trahuntur

Cæruleâ glacie concretæ atque imbris atris :
 Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ divûm; via secta per ambas,
 Obliquus quâ se signorum verteret ordo.
 Mundus, ut ad Scythiam Rhipæasque arduus arces
 Consurgit, premitur Libyæ devexus in austros.
 Hic ^{hæc} vertex nobis semper sublimis: at illum
 Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.
 Maximus hîc flexu sinuoso elabitur Anguis
 Circùm, perque duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos oceani metuentes æquore tingi :
 Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
 Semper et obtentâ densentur nocte tenebræ ;
 Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit ; ^{hæc} ^{lum}
 Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis,
 Illic sera rubens accendit lumina Vesper.

Hinc tempestates dubio prædiscere cælo
 Possumus, hinc messisque diem, tempusque serendi ;
 Et quando infidum remis impellere marmor
 Conveniat ; quando armatas deducere classes,
 Aut tempestivam silvis evertere pinum.
 Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.

Frigidus agricolam si quando continet imber,
 Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno,
 Maturare datur : durum procudit arator
 Vomeris obtusi dentem ; cavat arbore lintres ; ^{brach}
 Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis :
 Exacuunt alii vallos furcasque bicornes,
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti : ^{hæc} ^{hæc}
 Nunc facilis rubeâ texatur fiscina virgâ ;
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
 Fas et jura sinunt : rivos deducere nulla
 Relligio vetuit, segeti prætere sæpem,
 Insidias avibus moliri, incendere vepres,

Balantumque gregem fluvio mersare salubri :
 Sæpè oleò tardi costas agitator aselli
 Vilibus aut onerat pomis ; lapidemque revertens
 Incusum, aut atræ massam picis, urbe reportat.

Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
 Felices operum. Quintam fuge ; pallidus Orcus,
 Eumenidesque satæ ; tum partu Terra nefando
 Cœnumque Iapetumque creat, sævumque Typhœa,
 Et conjuratos cœlum rescindere fratres :
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
 Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum ;

Ter pater exstructos disjecit fulmine montes.
 Septima post decimam felix et ponere vitem,
 Et prensos domitare boves, et licia telæ
 Addere : nona fugæ melior, contraria furtis.

Multa adeo gelidâ meliùs se nocte dedere,
 Aut quum sole novo terras irrorat Eoüs :
 Nocte leves meliùs stipulæ, nocte arida prata,
 Tondentur ; noctes lentus non deficit humor.
 Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
 Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto :
 Interea longum cantu solata laborem,
 Arguto conjux percurrit pectine telas,
 Aut dulcis musti vulcano decoquit humorem,
 Et foliis undam trepidi despumat aheni.
 At rubicundâ ceres medio succiditur æstu,
 Et medio tostas æstu terit area fruges.

Nudus ara, sere nudus : hiems ignava colono.
 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
 Mutuaque inter se læti convivia curant.
 Invitat genialis hiems, curasque resolvit :
 Ceu pressæ quum jam portum tetigere carinæ,
 Puppibus et læti nantæ imposuere coronas.
 Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
 Et lauri baccas, oleamque ; cruentaque myrta ;
 Tum gruibus pedicas, et retia ponere cervis,

Auritosque sequi lepores, tum figere damas
 Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
 Quum nix alta jacet, glaciem quum flumina trudunt.

Quid tempestates autumnii et sidera dicam?
 Atque, ubi jam breviorque dies et mollior æstas,
 Quæ vigilanda viris, vel quum ruit imbriferum ver,
 Spicea jam campis quum messis inhorruit, et quum
 Frumenta in viridi stipulâ lactentia turgent?
 Sæpè ego; quum flavis messorum induceret arvis
 Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
 Quæ gravidam latè segetem ab radicibus imis
 Sublimè expulsam eruerent; ita turbine nigro
 Ferret hiems culmumque levem stipulasque volantes.
 Sæpè etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
 Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
 Collectæ ex alto nubes; ruit arduus æther,
 Et pluviam ingenti sata læta boumque labores
 Diluit; implentur fossæ, et cava flumina crescunt
 Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
 Ipse pater; mediâ nimborum in nocte, coruscâ
 Fulmina molitur dextrâ; quo maxima motu
 Terra tremit, fugere feræ, et mortalia corda
 Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejicit; ingeminant austri et densissimus imber;
 Nunc nemora ingenti vento, nunc littora, plangunt.

Hoc metuens, cœli menses et sidera serva,
 Frigida Saturni sese quò stella receptet,
 Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbis.

In primis venerare deos, atque annua magnæ
 Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub casum hiemis, jam vere sereno:
 Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina,
 Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
 Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret;

Cui tu lacte favos et miti dilue baccho;
 Terque novas circum felix eat hostia fruges,
 Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
 Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
 Falcem maturis quisquam supponat aristis,
 Quàm Cereri, tortà redimitus tempora querèu,
 Det motus incompositos, et carmina dicat.

Atque hæc ut certis possimus discere signis,
 Aestusque pluviasque et agentes frigora ventos,
 Ipse pater statuit quid menstrua luna moderet,
 Quo signo caderent austri, quid sæpè videntes
 Agricolaë propiùs stabulis armenta tenerent.

Continuò, ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
 Montibus audiri fragor, aut resonantia longè
 Littora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
 Jam sibi tum curvis malè temperat unda carinis,
 Quum medio celeres revolant ex æquore mergi,
 Clamoremque ferunt ad littora; quumque marinæ
 In sicco Indunt sulicæ; notasque paludes
 Deserit atque altam supra volat ardeà nubem.
 Sæpè etiam stellas, vento impendente, videbis
 Præcipites cælo labi, noctisque per umbram
 Flammarum longos a tergo albescere tractus;
 Sæpè levem paleam et frondes volitare caducas,
 Aut summâ nantes in aquâ colludere plumas.
 At Boreæ de parte trucis quum fulminat, et quum
 Earique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
 Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
 Humida vela legit. Numquam imprudentibus imber
 Obsuit: aut illum surgentem vallibus imis
 Aeriæ fugère græves; aut bucula, cælum
 Suspiciens, patulis captavit naribus auras;
 Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
 Et veterem in limo ranæ cecinere querelam;
 Sæpius et tectis penetralibus extulit ova

Angustum formica terens iter; et bibit ingens
 Arcus; et e pastu decedens agmine magno
 Corvorum increpuit densis exercitus alis.
 Jam varias pelagi volucres, et quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur præta Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores,
 Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
 Et studio incassum videas gestire lavandi:
 Tum cornix plenâ pluviâ vocat improba voce,
 Et sola in siccâ secum spatiatur arenâ.

Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ *wood*
 Nescivere hiemem, testâ quâ ^{ardens} ardente viderent
 Scintillare oleum et putres concreescere fungos.

Nec minùs ex imbri soles et aperta serena
 Prospicere, et certis poteris cognoscere signis:
 Nam neque tum stellis acies obtusa videtur;
 Nec fratris radiis obnoxia surgere luna;
 Tenuia nec laux per cœlum vellera ferri;
 Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
 Dilectæ Thetidi alcyones; non ore solutos
 Immundi meminere sues jactare maniplos:
 At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt;
 Solis et occasum servans de culmine summo
 Nequidquam seros exercet noctua cantus:
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
 Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo; *lark*
 Quâcumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus; quâ se fert Nisus ad auras,
 Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis:
 Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
 Aut quater ingeminant; et sæpè cubilibus altis,
 Nescio quâ præter solitum dulcedine læti,
 Inter se in foliis strepitant; juvat, imbribus actis,
 Progeniem parvam dulcesque revisere nidos.

Haud equidem credo quia sit divinitus illis

Ingenium, aut rerum fato prudentia major :
 Verùm, ubi tempestas et cœli mobilis humor
 Mutavere vias, et juppiter uvidus austris
 Denset erant quæ rara modò, et quæ densa relaxat,
 Vertuntur species animorum, et pectora motus
 Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
 Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.

Si verò solem ad rapidum lunasque sequentes
 Ordine respicies, numquam te crastina fallat
 Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
 Luna revertentes quum primùm colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
 Maximus agricolis pelagoque parabitur imber :
 At, si virgineum suffuderit ore ruborem,
 Ventus erit; vento semper rubet aurea Phœbe :
 Sia ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
 Pura, neque obtusis per cœlum cornibus ibit,
 Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo
 Exactum ad mensem, pluviam ventisque carebunt,
 Votaque servati solvent in littore nautæ
 Glauco et Panopææ et Inoo Melicertæ.

Sol quoque, et exoriens, et quum se condet in undas,
 Signa dabit: solem certissima signa sequuntur,
 Et quæ manè refert, et quæ surgentibus astris.

Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
 Conditus in nubem, medioque refugerit orbe,
 Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
 Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
 Heu! malè tam mites defendet pampinus uvas,
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.

Hoc etiam, emenso quum jam decedet olympo,
 Profuerit meminisse magis; nam sæpè videmus

Ipsius in vultu varios errare colores :

Cæruleus pluviam denuntiât , igneus euros.

Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni ,

Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis

Fervere: non illâ quisquam me nocte per altum

Ire, neque a terrâ moneat convellere funem.

At si, quum referetque diem, condetque relatum,

Lucidus orbis erit; frustra terreberè nimbis ,

Et claro silvas cernes aquilone moveri.

Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas

Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,

Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum

Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus

Sæpè monet, fraudemque et operta tumescerè bella.

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam ,

Quum caput obscurâ nitidum ferrugine textit ,

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem :

Tempore quamquam illo tellus quoque et æquora

ponti,

Obscenique canes, importunæque volucres ,

Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros

Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam ,

Flammarumque globos, liquefactaque volvere saxa!

Armorum sonitum toto Germania cœlo

Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes ;

Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes

Ingens, et simulacra modis pallentia miris

Visa sub obscurum noctis; pecudesque locutæ ,

Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt ;

Et mæstum illacrymat templis ebur, æraque sudant:

Proluit insano contorquens vertice silvas

Fluviorum rex Eridannus, camposque per omnes

Cum stabulis armenta tulit; nec tempore eodem

Tristibus aut extis fibræ apparere minaces ,

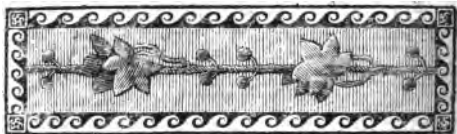
Aut puteis manare cruor cessavit, et altæ

Per noctem resonare lupis ululantibus urbes ;

Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.

Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum vidêre Philippi ;
Nec fuit indignum superis bis sanguine nostro
Emathiam et latos Hæmi pingnescere campos.
Scilicet et tempus veniet quum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro ,
Exesa inveniet scabrâ rubigine pila ,
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes ,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.

Di patrii indigetes, et Romule, Vestaque mater
Quæ Tuscum Tiberim et Romana palatia servas ,
Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo
Ne prohibete ! satis jam pridem sanguine nostro
Laomedontææ luimus perjuriam Trojæ.
Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar ,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos :
Quippe ubi fas versum atque nefas : tot bella per orbem :
Tam multæ scelerum facies : non ullus aratro
Dignus honos ; squalent abductis arva colonis ,
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem :
Hinc movet Euphrates, illinc Germania, bellum :
Vicinæ, raptis inter se legibus, urbes
Arma ferunt ; sævit toto Mars impius orbe :
Ut, quum carceribus sese effudere, quadrigæ
Addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

GEORGICORUM

LIBER SECUNDUS.

HACTENUS arborum cultus et sidera cœli :
Nunc te , Bacche , canam , nec non silvestria tecum
Virgulta , et prolem tardè crescentis oliuæ .

Huc , pater o Lenæ ; tuis hîc omnia plena
Muneribus , tibi pampineo gravidus autumnno
Floret ager , spumat plenis vindemia labris ;
Huc , pater o Lenæ , veni , nudataque musto
Tinge novo mecum dereptis crura cothurnis .

PRINCIPIO , arboribus varia est natura creandis :
Namque aliæ , nullis hominum cogentibus , ipsæ
Sponte suâ veniunt , camposque et flumina latè
Curva tenent ; ut molle siler , lentæque genestæ ,
Populus , et glaucâ canentia fronde salicta :
Pars autem posito surgunt de semine ; ut altæ
Castanæ , nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Aesculus , atque habitæ Graiis oracula quercus :
Pullulat ab radice aliis densissima silva ;
Ut cerasis , ulmisque ; etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbrâ .
Hos natura modos primùm dedit ; his genus omne
Silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum .
Sunt alii quos ipse viâ sibi reperit usus .
Hic plantas tenero abscidens de corpore matrum

Deposuit sulcis ; hic stirpes obruit arvo ,
 Quadrifidasque sudas , et acuto robore vallos :
 Silvarumque aliæ pressos propaginis arcus
 Expectant , et viva suâ plantaria terrâ :
 Nil radicis egent aliæ ; summumque putator
 Haud dubitat terræ referens mandare cacumen :
 Quin et caudicibus sectis , mirabile dictu !
 Traditur e sicco radix oleagina ligno :
 Et sæpè alterius ramos impunè videmus
 Vertere in alterius , mutatamque insita mala
 Ferre pirum , et prunis lapidosa rubescere corna .

Quare agite , o , proprios generatim discite cultus ,
 Agricolaë , fructusque feros mollite colendo .

Nen segnes jaceant terræ : juvat Ismara baccho
 Conserere , atque oleâ magnum vestire Taburnum .

Tuque ades , inceptumque unâ decurte laborem ,
 O decus , o famæ meritò pars maxima nostræ ,
 Mæcenas , pelagoque volans da vela patienti .
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto ;
 Non , mihi si linguæ centum sint , oraque centum ,
 Ferrea vox . Ades , et primi lege littoris oram ;
 In manibus terræ : non hîc te carmine ficto ,
 Atque per ~~ambages~~ et longa exorsa , tenebo .

Sponte suâ quæ se tollunt in luminis auras ,
 Infecunda quidem , sed læta et fortia surgunt :
 Quippe solo natura subest . Tamen hæc quoque si quis
 Inserat , aut scrobibus mandet mutata subactis ,
 Exerint silvestrem animum , cultuque frequenti
 In quascumque voces artes haud tarda sequentur .
 Nec non et sterilis quæ stirpibus exit ab imis
 Hoc faciet , vacuos si sit digesta per agros :
 Nunc altæ frondes et rami matris opacant ,
 Crescentique adimunt fetus , aruntque ferentem .

Jam quæ seminibus jactis se sustulit arbos
 Tarda venit , seris factura nepotibus umbram ;

Pomaque degenerant, succos oblita priores ;
 Et turpes, avibus prædam, fert uva racemos.
 Scilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multâ mercede domandæ.

Sed truncis olæ meliùs, propagine vites,
 Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus :
 Plantis et duræ coryli nascuntur, et ingens
 Fraxinus, Herctleæque arbos umbrosa coronæ,
 Chaoniique patris glandes; etiam ardua palma
 Nascitur, et casus abies visura marinos.
 Inseritur verò et fetu nucis arbutus horrida ;
 Et steriles platani malos gessere valentes ;
 Castaneæ fagus, ornusque incannit albo
 Flore piri; glandemque sues fregere sub ulmis.

Nec modus inserere, atque oculos imponere, simplex:
 Nam quâ se medio trudent de cortice gemmæ,
 Et tennes rumpunt tunicas, angustus in ipso
 Fit nodo sinus; huc alienâ ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro :
 Aut rursus enodes trunci resecantur, et altè
 Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
 Plantæ immittuntur: nec longum tempus, et ingens
 Exiit ad cælum ramis felicibus arbos,
 Miraturque novas frondes et non sua poma.

Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
 Nec salici, lotòque, nec Idæis cyparissis :
 Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
 Orchades, et radii, et amarâ pausia baccâ ;
 Pomaque, et Alcinoi silvæ; nec surculus idem
 Crustumis, Syriisque piris, gravibusque volemis.

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 Quam Methymnæo carpit de palmite Leshos :
 Sunt Thasiæ vites, sunt et Mareotides albæ ;
 Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ :
 Et passo pæthia utilior, tenuisque lageos
 Tentatura pedes olim, vinoturaque linguam ;

Purpureæ, præciæque; et quo te carmine dicam,
 Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
 Sunt et Aminææ vites, firmissima vina,
 Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanæus;
 Argitisque minor, cui non certaverit ulla
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
 Non ego te, dis et mensis accepta secundis,
 Transierim, Rhodia, et tumidis, bumaste, racemis.
 Sed neque quam multæ species, ne nomina quæ sint,
 Est numerus; neque enim numero comprehendere refert:
 Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
 Discere quam multæ zephyro turbentur arenæ;
 Aut, ubi navigiis violentior incidit eurus,
 Nosse quot Ionii veniant ad littora fluctus.

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt:
 Fluminibus salices, crassisque paludibus alni,
 Nascuntur, steriles saxosis montibus orni;
 Littora myrtetis lætissima; denique apertos
 Bacchus amat colles, aquilonem et frigora taxi.

Adspice et extremis domitum cultoribus orbem,
 Easque domos Arabum, pictosque Gelonos.
 Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
 Fert ebum; solis est turea virga Sabæis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora Aethiopum molli canentia lanâ?
 Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
 Aut quos oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis; ubi aëra vincere summum
 Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ?
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
 Media fert tristes succos, tardumque saporem
 Felicis mali, quo non præsentius ullum,
 Poenula si quando sævæ infecere novercæ,
 [Miscueruntque herbas et non innoxia verba,]
 Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro;
 Et, si non alium latè jactaret odorem,
 Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;
 Flos apprima tenax: animas et olentia Medi
 Ora fovent illo, et senibus medicantur anhelis.

Sed neque Medorum, silvæ ditissima, terra,
 Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent; non Bactra, neque Indi,
 Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.

Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
 Invertère, satis immanis dentibus hydri;
 Nec galeis densusque virum seges horruit hastis:
 Sed gravidæ fruges et Bacchi Massicus humor
 Implevere; tenent oleæ, armenta que læta.

Hinc bellator equus campo sese arduus infert;
 Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
 Victima, sæpè tuo perfusi flumine sacro,
 Romanos ad templa deum duxere triumphos.

Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas;
 Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbor.

At rabidæ tigres absunt, et sæva leonum
 Semina; nec miseros fallunt aconita legentes;
 Nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto
 Squameus in spiram tractu se colligit anguis.

Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaque antiquos subterlabentia muros.

An mare quod supra memorem, quodque alluit infra?

Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque,
 Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino?

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
 Atque indignatum magnis stridoribus æquor,

Julia quâ ponto longè sonat unda refuso,

Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?

Hæc eadem argenti rivos ærisque metalla

Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.

Hæc genus acre virum, Marsos, pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligurem, Volcosque verutos,
 Extulit; hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
 Scipiadas duros bello, et te, maxime Cæsar,
 Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.

Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
 Magna virum: tibi res antiquæ laudis et artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fontes; *to ch. n.*
 Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.

Nunc locus arborum ingenis: quæ robora cuique,
 Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primùm terræ, collesque maligni,
 Tenuis ubi argilla, et dumosis calculus arvis,
 Palladiâ gaudent silvâ vivacis olivæ.

Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus, et strati haccis silvestribus agri.
 At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
 Quique frequens herbis et fertilis ubere campus,
 Qualem sæpè cavâ montis convalle solemus
 Dispicere; huc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum; quique editus austro,
 Et filicem curvis invisam pascit aratris:

Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
 Sufficiet baccho vites; hic fertilis uvæ,
 Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
 Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus et pandis fumëntia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium vitulosque tueri,
 Aut fetus ovium, aut urentes culta capellas;
 Saltus et satiri petito longinqua Tarenti,
 Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niveos herboso flumine cycnos.
 Non liquidi gregibus fontes, non gramina, deerunt;
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponet.

Nigra ferè , et presso pinguis sub vomere terra ,
 Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando) ,
 Optima frumentis ; non ullo ex æquore cernes
 Plura domum tardis decedere plaustra iuvenicis :
 Aut unde iratus silvam devexit arator ,
 Et nemora evertit multos ignava per annos ,
 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 Eruit : illæ altum nidis petiere relictis ;
 At rudis enituit impulso vomere campus .

Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
 Vix humiles apibus casias roremque ministrat ;
 Et tophus scaber , et nigris exesa chelydris
 Creta , negant alios æquè serpentibus agros
 Dulcem ferre cibum , et curvas præbere latebras .

Quæ tenuem exhalat nebulam fumosque volucres ,
 Et bibit humorem , et quum vult ex se ipsa remittit ;
 Quæque suo viridi semper se gramine vestit ,
 Nec scabie et salsâ lædit rubigine ferrum ;
 Illa tibi lætis intext vitibus ulmos ;
 Illa ferax oleo est ; illam experiere colendo
 Et facilem pecori , et patientem vomeris unci :
 Talem dives arat Capua , et vicina Vesevo
 Ora jugo , et vacuis Clanius non æquus Acerris .

Nunc , quo quamque modo possis cognoscere , dicam .
 Rara sit , an supra morem si densa , requiras ;
 Altera frumentis quoniam favet , altera baccho ;
 Densa magis Cereri , rarissima quæque Lyæo ;
 Antè locum capies oculis , altèque jubebis
 In solido puteum demitti , omnemque repones
 Rursus humum , et pèdibus summas æquabis arenas .
 Si deerunt ; rarum , pecorique et vitibus almis
 Aptius , uber erit : sin in sua posse negabunt
 Ire loca , et scrobibus superabit terra repletis ;
 Spissus ager : glebas cunctantes crassaque terga
 Exspecta , et validis terram proscinde juvencis .

Salsa autem tellus , et quæ perhibetur amara ,

Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando ,
 Nec baecho genus , aut pomis sua nomina , servat) ,
 Tale dabit specimen : tu spisso vimine qualos
 Colaëque prælorum fumosis deripe tectis ;
 Huc ager ille malus , dulcesque a fontibus undæ ,
 Ad plenum calcentur : aqua eluctabitur omnis
 Scilicet , et grandes sbunt per vimina guttæ ;
 At sapor indicium faciet manifestus , et ora
 Tristia tentantum sensu torquebit amaror .
 Pinguis item quæ sit tellus , hoc denique pacto
 Discimus : haud unquam manibus jactata fatiscit ,
 Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo .
 Humida majores herbas alit , ipsaque justo
 Latior : ah ! nimum ne sit mihi fertilis illa ,
 Nen se prævalidam primis ostendat aristis !
 Quæ gravis est , ipso tacitam se pondere prodit ,
 Quæque levis . Promptum est oenlis prædiscere ni-
 gram ,

Et quis cui color : at sceleratum exquirere frigus
 Difficile est ; piceæ tantum , taxique nocentes
 Interdum , aut edera pandunt vestigia nigræ .

His animadversis , terram multò antè memento
 Excoquere , et magnos scrobibus concidere montes ,
 Antè supinatas aquiloni ostendere glebas ;
 Quàm lætum infodias vitis genus : optima putri
 Arva solo ; id venti curant , gelidæque pruinaë ,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor .

At , si quos haud ulla viros vigilantia fugit ,
 Antè locum similem exquirunt , ubi prima paretur
 Arboribus seges , et quò mox digesta feratur ,
 Mutatam ignorent subito ne semina matrem :
 Quin etiam cœli regionem in cortice signant ;
 Ut quo quæque modò steterit , quâ parte calores
 Austrinos tulerit , quæ terga obverterit axi ,
 Restituant : adeo in teneris consuescere multum est !

Collibus an plano meliùs sit ponere vitem

albo
 Quære priùs. Si pinguis agros metabere campi,
 Densa sere; in denso non segnior ubere bacchus:
 Sin tumulis acclive solum collesque supinos,
 Iñdulge ordinibus; nec seciùs omnia in unguem
 Arboribus positis secto via limite quadret.
 Ut sæpè ingenti bello quum longa cohortes
 Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
 Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
 Aere renidenti tellus; necdum horrida miscent
 Proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
 Omnia sint paribus numeris dimensa viarum;
 Non animum modò uti pascat prospectus inanem,
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
 Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.

Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras.
 Ausim vel tenni vitem committere sulco.
 Altior ac penitùs terræ defigitur arbor,
 Aesculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
 Aetherias, tantum radice in tartara tendit.
 Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres,
 Convellunt; immota manet, multosque nepotes,
 Multa virum volvens durando sæcula, vincit:
 Tum sortes latè ramos et brachia tendens
 Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.

Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem;
 Neve inter vites corylum sere; neve flagella
 Summa pete, aut summâ destringe ex arbore plantas.
 Tantus amor terræ! neu ferro læde retuso
 Semina; neve oleæ silvestres insere truncos.
 Nam sæpè incautis pastoribus excidit ignis,
 Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
 Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas
 Ingentem cœlo sonitum dedit: inde secutus
 Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
 Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
 Ad cœlum piceâ crassus caligine nubem;

Præsertim si tempestas a vertice silvis
 Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
 Hoc ubi, non a stirpe valent, cæsæque reverti
 Possunt, atque imâ similes revirescere terrâ :
 Infelix superat foliis oleaster amaris.

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
 Tellurem boreâ rigidam spirante moveri :
 Rura gelu tam claudit hiems, nec semine jacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ.
 Optima vinetis satio, quum vere rubenti
 Candida venit avis longis invisâ colubris ;
 Primæ vel autumnî sub frigora, quum rapidus sol
 Nondum hiemem contingit equis, jam præterit æstas.

Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis :
 Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt :
 Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther
 Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
 Magnus alit, magno commixtus corpore, fetus :
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
 Et venerem certis repetunt armenta diebus :
 Parturit almus ager : zephyrique tepentibus auris
 Laxant arva sinus ; superat tener omnibus humor ;
 Inque novos soles audent se gramina tutò
 Credere ; nec metuit surgentes pampinus austros,
 Aut actum cœlo magnis aquilonibus imbrein ;
 Sol tendit gemmas, et frondes explicat omnes.

Non alios primâ crescentis origine mundi
 Fluxisse dies, aliumve habuisse tenorem,
 Crediderim : ver illud erat, ver magnus agebat
 Orbis, et hibernis parcebant flatibus euri,
 Quum primæ lucem pecudes hausere, virâmque
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 Immissæque feræ silvis, et sidera cœlo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
 Si non tanta quies iret frigusque caloremque
 Inter, et exciperet cœli indulgentia terras.

Quod superest, quæcumque premes virgulta per
agros,

Sparge fimo pingui, et multâ memor occule terrâ :
Aut lapidem bibulum aut squalentes infode conchas;
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata : jamque reperti
Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
Urgerent ; hoc effusos munimen ad imbres ;
Hoc, ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.

Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, et duros jactare bidentes ;
Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa
Flectere luctantes inter vineta juvencos ;
Tum leves calamos, et rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes,
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.

Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris : et dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda ; sed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde ;
Antè reformidant ferrum : tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compesce fluentes.

Texendæ sæpes etiam, et pecus omne tenendum,
Præcipuè dum frons tenera imprudensque laborum :
Cui, super indignas hiemes, solemque potentem,
Silvestres uri assiduè capræque sequaces
Illudunt ; pascuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum canâ concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arenibus æstas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

Cæditur, et veteres ineunt proscenia ludi ;
 Præmiaque ingeniiis, pagos et compita circum ,
 Thesidæ posuere, atque inter pocula læti
 Mollibus in pratis unctos saluere per utres.
 Nec non Ansonii, Trojâ gens missa, coloni
 Versibus incomptis ludunt, risuque soluto ,
 Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis :
 Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibi que .
 Oscilla ex altâ suspendunt mollia pinu. *imag. 48*
 Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu ;
 Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi,
 Et quòcumque dens circum caput egit honestum.
 Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancesque et liba feremus ;
 Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram ,
 Pinguiaque in veribus torrebimus exta columnis.

Est etiam ille labor curandis vitibus æter,
 Cui numquam exhausti satis est; namque omne quot
 annis

Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
 Aeternum frangenda bidentibus, omne levandum
 Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
 Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Ac jam olim seras posuit quum vinea frondes,
 Frigidus et silvis aquilo decussit honorem ;
 Jam tum acer curas venientem extendit in annum
 Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
 Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
 Primus humum fodito, primus de vecta cremato
 Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto :
 Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra ;
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ :
 Durus uterque labor. Laudato ingentia rura ;
 Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci *bus*
 Vinina per silvam, et ripis fluvialis arundo
 Cæditur, incultique exercet cura salicti.

Jam vinctæ vites, jam falcem arbusta reponunt,
 Jam canit extremos effetus vinitor antes:
 Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus;
 Et jam maturis metuendus juppiter uvis.

Contra, non ulla est oleis cultura: neque illæ
 Procurvam exspectant falcem, rastrosque tenaces,
 Quum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
 Ipsa satis tellus, quum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
 Hoc pinguem et placitam paci nutritor olivam.

Poma quoque, ut primùm truncos sensere valentes,
 Et vires habuere suas, ad sidera raptim
 Vi propriâ nituntur, opisque haud indiga nostræ.
 Nec minùs interea fetu nemus omne gravescit,
 Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis;
 Tondentur cytisi; tædas silva alta ministrat,
 Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
 Et dubitant homines serere, atque impendere curam!

Quid majora sequar? salices humilesque genestæ,
 Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras,
 Sufficiunt, sæpemque satis, et pabula melli.
 Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
 Narycæque picis lucos: juvat arva videre,
 Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
 Ipsæ Caucasio steriles in vertice silvæ,
 Quas animosi euri assiduè franguntque feruntque,
 Dant alios aliæ fetus; dant utile lignum,
 Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
 Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris,
 Agricolaë, et pandas ratibus posuere carinas.
 Viminibus salices fecundæ, frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastilibus, et bona bello
 Cornus; Ityræos taxi torquentur in arcus.
 Nec tiliaë leves, aut torno rasile buxum,
 Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
 Nec non et torrentem undam levis innatat alnus.

Missa Pado, nec non et apes examina condunt
 Corticibusque cavis vitiosæque ilicis alveo.
 Quid memorandum æquè Baccheia dona tulerunt?
 Bacchus et ad culpam causas dedit: ille furentes
 Centauros leto domuit, Rhoetumque, Pholumque,
 Et magno Hylæum Lapithis craterè minantem.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
 Agricolas, quibus ipsa, præcul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum justissima tellus!
 Si non ingentem foribus domus alta superhis
 Manè salutantum totis vomit ædibus undam,
 Nec varios inhiant pulchrâ testudine postes,
 Illusasque auro vestes, Ephyreiaque æra;
 Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
 Nec casia liquidi corrumpitur usus oliui:
 At securâ quies, et nescia fallere vita,
 Dives opum variarum; at latis otia fundis,
 Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
 Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni,
 Non absunt; illic saltus ac lustra ferarum,
 Et patiens operum exiguoque assueta juvenus,
 Sacra deum, sanctique patres: extrema per illos
 Justitia excedens terris vestigia fecit.

Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 Accipiant; coelique vias et sidera monstrent,
 Defectus solis varios, lunæque labores;
 Unde tremor terris; quâ vi maria alta tumescant
 Objicibus ruptis, rursusque in seipsa residant;
 Quid tantùm oceano properent se tingere soles
 Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
 Rura mihi et rigidi placeant in vallibus amnes;
 Flumina amem silvasque inglorius. O ubi campi,
 Spercheosque, et virginibus bacchata Lacœnis

Taygeta! o qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbrâ!

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!
Fortunatus et ille deos qui novit agrestes,
Panaque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores!
Illum non populi fascēs, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans discordia fratres,
Aut conjurato descendens Dacus ab Histro;
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere suâ, carpsit: nec ferrea jura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.

Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas et limina regum:
Hic petit excidiis urbem miserosque penates,
Ut gemmâ bibat, et Sarrano indormiat ostro:
Condit opes alius, defossoque incubat auro:
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsilioque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor; hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet; hinc armenta boum meritosque juvencos.
Nec requies quin aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum, aut cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems; teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande sues læti redeunt; dant arbuta silvæ;
Et varios ponit fetus autumnus, et altè
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati;

Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccae
Lactea demittunt; pinguesque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hædi.

Ipse dies agitat festos; fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat; pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agresti nudant prædura palæstrâ.

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit
Scilicet, et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et antè
Impia quàm cæsis gens est epulata juveucis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.

Sed nos immensum spatiiis confecimus æquor;
Et jam tempus equàm fumantia solvere colla.

GEORGICORUM

LIBER TERTIUS.

Tu quoque, magna Pales, et te, memorande, canemus,
Pastor ab Amphryso; vos, silvæ, amnesque Lycei.
Cetera, quæ vacuas tenuissent carmine mentes,
Omnia jam vulgata: quis aut Eurysthea duram,
Aut illam lati nescit Busiridis aras?

Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentantia via est, quâ me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

Primus ego in patriam mecum, modò vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas.

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas;
Et viridi in campo templum de marmore ponam,
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenerâ prætexit arundine ripas.

In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.

Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cancta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Causibus et crado decernet Græcia cæsta.

Ipsæ, capat tonsæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram. Jam nunc solemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæsosque videri juvencos:

na ut versis discedat frontibus, utque

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
 In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
 Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;
 Atque hinc undantem bello magnūque fluentem
 Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
 Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
 Fidentemque fugâ Parthum versisque sagittis,
 Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
 Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.
 Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
 Nomina, Trosque parens, et Trojæ Cynthius auctor.
 Invidia infelix Furias annemque severum
 Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
 Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.

Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
 Intactos; tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 Te sine nil altum mens inchoat. En age, segnes
 Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithæron,
 Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
 Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
 Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
 Cæsaris, et nomen famâ tot ferre per annos
 Tithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.

Seu quis, Olympiæ miratus præmia palmæ,
 Pascit equos, seu quis fortes ad aratra juvencos,
 Corpora præcipuè matrum legat. Optima torvæ
 Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
 Et crurum tenuis a mento palearia pendent;
 Tum longo nullus lateri modus; omnia magna,
 Pes etiam; et camuris hirtæ sub cornibus aures.
 Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
 Aut jnga detrectans, interdumque aspera eorum,
 Et faciem tauro propior; quæque ardua tota,
 Et gradiens inâ verrit vestigia caudâ.

Aetas Lucinam justosque pati hymenæos

Desinit ante decem, post quatuor incipit, annos :
Cetera nec feturæ habilis, nec fortis aratri.

Interea, superat gregibus dum læta juvenas,
Solve mares; mitte in venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex aliâ generando suffice prolem.

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, et duræ rapit inclementia mortis.

Semper erunt quarum mutari corpora malis;
Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras,
Anteveni, et sobolem armento sortire quot annis.

Nec non et pecori est idem delectus equino.
Tu modò, quos in spem statues submittere gentis,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in arvis
Altiùs ingreditur, et mollia crura reponit:
Primus et ire viam et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga;
Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, et tremit artus,
Collectumque premens volvit sub naribus ignem.
Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina: cavatque
Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, et magni currus Achilli:
Talis et ipse jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior
annis,

Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in venerem senior, frustra que laborem
 Ingratum trahit; et, si quando ad prælia ventum est,
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incasum furit. Ergo animos ævumque notabis
 Præcipuè; hinc alias artes, prolemque parentum,
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
 Nonne vides, quum præcipiti certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
 Quum spes arrectæ juvenum, exsultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans? illi instant verbere torto,
 Et proni dant lora; volat vi fervidus axis:
 Jamque humiles, jamque elati sublimè videntur
 Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
 Nec mora, nec requies; at fulvæ nimbus arenæ
 Tollitur; humescunt spumis flatuque sequentum:
 Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ!

Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
 Jungere eqnos, rapidusque rotis insistere victor.
 Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere,
 Impositi dorso; atque equitem docuere sub armis
 Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
 Aequus uterque labor: æquè juvenemque magistri
 Exquirunt, calidumque animis et cursibus acrem;
 Quamvis sæpè fugà versos ille egerit hostes,
 Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenæ,
 Neptuniquè ipsà deducat origine gentem.

His animadversis, instant sub tempus, et omnes
 Impendunt curas denso distendere pingui
 Quem legère ducem et pecori dixere maritum:
 Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
 Farraque, nè blando nequeat superesse labori,
 Invalidique patrum referant jejunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
 Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
 Sollicitat, frondesque negant, et fontibus arcent;

Sæpè etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
 Quum graviter tunsis gemit area frugibus, et quum
 Surgentem ad zephyrum paleæ jactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
 Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertes;
 Sed rapiat sitiens venerem, interiùsque recondat.

Rursus cura patrum cadere et succedere matrum
 Incipit. Exactis gravidæ quum mensibus errant,
 Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
 Non saltu superare viam sit passus, et acri
 Carpere prata fugà, fluviosque innare rapaces.
 Saltibus in vacuis pascant, et plena secundùm
 Flumina, muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
 Speluncæque tegant, et saxea præcubet umbra.

Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
 Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
 Romanum est, œstrum Graii vertère vocantes;
 Asper, acerba sonans; quo tota exterrita silvis
 Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
 Concussus, silvæque, et sicci ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachis Juno pestem meditata juvencæ.
 Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
 Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
 Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Post partum, cura in vitulos traducitur omnis;
 Continuòque notas et nomina gentis inurunt;
 Et quos, aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
 Et campum horrentem fractis invertere glebis:
 Cetera pascuntur virides armenta per herbas.
 Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
 Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
 Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
 Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
 Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla

Servitio assuérint, ipsis e torquibus aptos
 Junge pares, et coge gradum conferre juvencos ;
 Atque illis jam sæpè rotæ ducantur inanes
 Per terram, et summo vestigia pulvere signent.
 Pòst valido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, et junctos temo trahat æreus orbes.
 Ínterea pubi indomitæ non gramina tantùm,
 Nec vescas salicum fróndes, ulvamque palustrem,
 Sed frumenta manu carpes sata : nec tibi fetæ,
 More patrum, nivea implebunt multraria vaccæ ;
 Sed tota in dulces consument ubera natos.

Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
 Aut Alpheæ rotis prælapî flumina Pisæ,
 Et Jovis in luco currus agitare volantes ;
 Primus equi labor est animos atque arma vidère
 Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
 Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes,
 Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
 Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare.
 Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
 Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris
 Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
 At, tribus exactis, ubi quarta accesserit æstas,
 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
 Compositis, sinuetque alterna volumina crurum,
 Sitque laboranti similis; tum cursibus auras
 Tum vocet; ac per aperta volans, ceu liber habens,
 Aequora, vix summâ vestigia ponat arenâ.
 Qualis Hyperboreis Aquilò quum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæque hiemes atque arida differt
 Nubila : tum segetes altæ campique natantes
 Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
 Dant silvæ, longique urgent ad littora fluctus :
 Ille volat, simul arva fugâ, simul æquora verrens.

Hic vel ad Elei metas et maxima campi
 Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas ;

Belgica vel molli melius feret esseda collo.

Tum demum crassâ magnum farragine corpus

Crescere jam domitis sinito; namque ante domandum

Ingentes tollent animos; prensique negabunt

Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.

Sed non ulla magis vires industria firmat,

Quam venerem et cæci stimulos avertere amoris,

Sive bonum, sive est cui gratior usus equorum.

Atque ideo tauros procul atque in sola relegant

Pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata;

Aut intus clausos satura ad præsepia servant.

Carpit enim vires paulatim, uritque videndo,

Femina; nec nemorum patitur meminisse nec herbæ.

Dulcibus illa quidem illecebris et sæpè superbos

Cornibus inter se subigit decernere amantes.

Pascitur in magnâ silvâ formosa juvenca:

Illi alternantes multâ vi prælia miscent

Vulneribus crebris; lavit ater corpora sanguis,

Versaque in obnixos urgentur cornua vasto

Cum gemitu: reboant silvæque et longus olympus.

Nec mos bellantes unâ stabulare; sed alter

Victus abit, longèque ignotis exulat oris,

Multa gemens ignominiam, plagasque superbi

Victoris, tum quos amisit inultus amores;

Et stabula adspectans regnis excessit avitis.

Ergo omni curâ vires exercet, et inter

Dura jacet pernox instrato saxa cubili,

Frondebis hirsutis et carice pastus acutâ:

Et tentat sese, atque irasci in cornua discit,

Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit

Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.

Pòst, ubi collectum robur viresque relectæ,

Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem:

Fluctus usque medio cœpit quum albescere ponto

Longiùs, ex altoque sinum trahit; utque, volutus

Ad terras. immanè sonat per saxa, neque ipso

Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda
Verticibus, nigramque altè subjectat arenam.

Omne adeo genus in terris hominumque, ferarum-
que,

Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.

Tempore non alio catulorum oblita læna
Sævior erravit campis: nec funera vulgò
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per silvas: tum sævus aper, tum pessima tigris:

Heu! malè tum Libyæ solis erratur in agris.
Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantùm notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam frena virùm, neque verbera sæva,
Non scopuli, rupesque cavæ, atque objecta retardant
Flumina correptos undâ torquentia montes.

Ipsè ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.

Quid juvenis magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæcâ ærus freta: quem super ingens
Porta tonat cœli, et scopulis illisâ reclamant
Æquora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.

Quid lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant proelia cervi?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium; superant montes, et flumina tranant:
Continuòque avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illæ,
Ore omnes versæ in Zephyrum, stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras; et sæpè, sine illis

Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu!)
 Saxa per et scopulos et depressas convalles
 Diffugiunt, non, Enre, tuos, neque solis ad ortus,
 In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur, et pluvio contristat frigore cœlum.
 Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
 Pastores, lentum destillat ab inguine virus:
 Hippomanes, quod sæpè malæ legère novercæ,
 Miscueruntque herbas, et non innoxia verba.
 Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
 Singula dum capti circumvectamur amore.

Hoc satis armentis. Superat pars altera curæ
 Lanigeros agitare greges hirtasque capellas:
 Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
 Nec sum animi dubius verbis ea vincere magnum
 Quàm sit, et angustis hunc addere rebus honorem.
 Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
 Raptat amor: juvat ire jugis quâ nulla priorum
 Castaliam mollî devertitur orbita clivo.
 Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.

Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
 Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas;
 Et multâ duram stipulâ filicumque manipulis
 Sternere subter humum, glacies ne frigida lædât
 Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.
 Post, hinc digressus, jubeo frondentia capris
 Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes;
 Et stabula a ventis hiberno opponere soli
 Ad medium conversa diem, quum frigidus olim
 Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

Hæ quoque non curâ nobis leviorè tuendæ;
 Nec minor usus erit, quamvis Milesia magno
 Vellera mutantur, Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc soboles, hinc largi copiâ lactis.
 Quàm magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
 Læta magis pressis manabunt flumina mammis.

Nec minùs interea barbas incanaque menta
 Cinyphii tondent hirci, sætasque comantes,
 Usus in castrorum, et miseris velamina nautis.
 Pascuntur verò silvas, et summa Lyçæi,
 Horrentesque rubos, et amantes ardua dnmos;
 Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
 Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
 Ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
 Quò minor est illis curæ mortalis egestas,
 Avertes; victumque feres et virgea lætus
 Pabula, nec totâ claudes fœnilia brumâ.
 At verò, zephyris quum læta vocantibus æstas
 In saltus utrumque gregem atque in pascua mittet,
 Luciferi primo cum sidere frigida rura
 Carpatum, dum mane novum, dum gramina canent,
 Et ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ.
 Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ,
 Ad puteos aut alta greges ad stagna jubeto
 Currentem ilignis potare canalibus undam:
 Aestibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
 Sicubi magna Joyis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
 Ilicibus crebris sacrâ nemus accubet umbrâ:
 Tum tennes dare rursus aquas, et pascere rursus,
 Solis ad occasum, quum frigidus aëra vesper
 Temperat, et saltus reficit jam roscida luna,
 Littoraque alcyonem resonant, acalanthida dumi.

Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
 Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
 Sæpè diem noctemque, et totum ex ordine mensem,
 Pascitur itque pecus longa in deserta sine ulbis
 Hospitiis: tantùm campi jacet! Omnia secum
 Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
 Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque phas
 retram.

Non secus ac patriis acer Romanus in armis
 Injusto sub fasce viam quum carpit, et hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris.

At non quæ Scythiæ gentes, Mæotique unda,
 Turbidus et torquens flaventes Hister arenas,
 Quæque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
 Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullæ
 Aut herbe campo apparent, aut arbore frondes:
 Sed jacet aggeribus niveis informis et alto
 Terra gelu latè, septemque assurgit in ulnas;
 Semper hiems, semper spirantes frigora cauri.
 Tum sol pallentes haud unquam discutit umbras,
 Nec quum invectus equis altum petit æthera, nec quum
 Præcipitem Oceani rubro lavit æquore curram.
 Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,
 Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes,
 Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plustris:
 Aeraque dissiliunt vulgò, vestesque rigescunt
 Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
 Et totæ solidam in glaciem vertère lacunæ,
 Stiriæque impexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non secius aère ningit:
 Intereunt pecudes; stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum; confertoque agmine cervi
 Torpent mole novâ, et summis vix cornibus exstant.
 Hos non immisis canibus, non cassibus ullis,
 Puniceæve agitant pavidos formidine pinæ;
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
 Comminus obruncant ferro, graviterque rudentes
 Cædunt, et magno læti clamore reportant.

Ipsi in defossis specubus secura sub altâ
 Otia agunt terrâ, congestaque robora, totasque
 Advolvère focis ulmos, ignique dedère.
 Hic noctem ludo ducunt, et poenâ læti
 Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
 Talis hyperboreo septem subjecta trioni

Gens effrēna virūm Rhipæo tunditur euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora sætis.

Si tibi lanitium curæ, primūm aspera silva,
Lappæque tribuliquē absint; fuge pabula læta;
Continuòque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantūm cūi lingua palato
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum; plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
Pan, deus Arcadiæ, captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.

At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
Ipse manu salsasque ferat præsepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt;
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsero, horisque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris et sole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor;
Aut parco salē contingunt, hiemique reponunt.

Nec tibi cura canum fuerit postrema; sed unā
Veloces Spartzæ catulos, acremque Molossum,
Pasce sero pingui: numquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Hiberos.
Sæpè etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas:
Sæpè volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbabis agens, montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbanoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpè sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;

Aut tecto assuetus coluber succedere et umbræ,
 Pestis acerba homum, peccatiq; aspergere virus,
 Fovit humum: cape saxa manu, cape robora, pastor;
 Tollentemque minas et sibila colla tumentem
 Deijce: jamque fugâ timidum caput abdidit altè,
 Quam mediû nexu extremæque agmina caudæ
 Solvantur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.

Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
 Squamea convolvens sablato pectore terga,
 Atque notis longam maculosus grandibus alvum,
 Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
 Vere madent udo terræ ac pluvialibus austris,
 Stagna colit; ripisque habitans hic piscibus atram
 Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
 Postquam exusta palus, terræque ardore debiscunt,
 Exsilit in siccum, et, flammantia lumina torquens,
 Sævit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
 Ne mihi tum molles sub divo carpere somnos,
 Nem dorso nemoris libeat jacuisse per herbas,
 Quam, positis novus exuviis, nitidusque juventâ,
 Volvitur, aut, catulos tectis aut ova relinquens,
 Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis!

Morborum quoque te causas et signa docebo.
 Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
 Altius ad vivum persedit, et horrida cano
 Bruma gelat; vel quam tonsis illotus adhæsit
 Sador, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
 Dulcibus idcirco fluviiis pecus omne magistri
 Perfundunt; udisque aries in gurgite villis
 Mersatur, missusque secundo defluit amni:
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurcâ,
 Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
 Idæasque pices, et pingues unguine ceras,
 Scillamque, elleborosque graves, nigramque bitu-
 men.

Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,

Quàm si quis ferro potuit rescindere summum
 Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo,
 Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
 Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
 Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Quum furit, atque artus depascitur arida febris,
 Profuit incensos æstus avertere, et inter
 Ima ferire pedis salientem sanguine venam,
 Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
 Quum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
 Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
 Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
 Pascentem, et seræ solam decedere nocti;
 Continuo culpam ferro compesce, priusquam
 Dira per incautum serpant contagia vulgus.
 Non tam creber agens hiemem ruit æquore turbo,
 Quàm multæ pecudum pestes: nec singula morbi
 Corpora corripunt, sed tota æstiva repente,
 Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine
 gentem.

Tum sciat, aërias Alpes et Norica si quis
 Castella in tumultis, et Iapydis arva Timavi,
 Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
 Pastorum, et longè saltus latèque vacantes.

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque autumnu incanduit æstu,
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
 Corripitque lacus, infecit pabula tabo.

Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis
 Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
 Sæpè in honore deum medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum nivèâ circumdatur iacula vittâ,

Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
 Aut si quam ferro mactaverat antè sacerdos,
 Indè neque impositis ardent altaria fibris,
 Nec responsa potest consultus reddere vates;
 Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
 Summaque jejunâ sanie infusatur arena.
 Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
 Hinc cambus blandis rabies venit; et quatit ægros
 Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
 Labitur, infelix studiorum, atque immemor herbæ,
 Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram
 Crebra ferit: demissæ aures; incertus ibidem
 Sudor, et ille quidem moriturus frigidus: aret
 Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
 Hæc antè exitium primis dant signa diebus:
 Sin in processu cœpit crudescere morbus,
 Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
 Spiritus interdum gemitu gravis, imaque longo
 Ilia singultu tendunt; it naribus ater
 Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
 Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos: ea visa salus morientibus unâ.
 Mox erat hoc ipsnm exitio, furiisque reflecti
 Ardebant; ipsique suos, jam morte sub ægrâ,
 (Dî meliora piis, erroremque hostibus illum!)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus.

Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
 Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus: it tristis arator,
 Mærentem abjungens fraternâ morte juvencum,
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra.

Non umbræ aliorum nemorum, non mollia possunt
 Prata movere animum, non qui per saxa volutus
 Purior electro campum petit amnis: at ima
 Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,

Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
 Quid labor aut benefacta juvant? quid vomere terras
 Invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
 Munera, non illis epulæ nocuere repostæ:
 Frondibus et victu pascuntur simplicis herbæ;
 Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 Flumina; nec somnos abrumpit cura salubres.

Tempore non alio dicunt regionibus illis
 Quæsitæ ad sacra boves Junonis, et uris
 Imparibus ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægre rastris terram rimantur, et ipsis
 Unguibus infodiunt fruges, montesque per altos
 Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.

Non lupus insidias explorat ovilia circum,
 Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum
 Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
 Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
 Jam maris immensi prolem et genus omne natantum
 Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
 Proluit: insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
 Interit et curvis frustra defensa latebris
 Vipera, et attoniti squamis adstantibus hydri.
 Ipsis est aër avibus non æquus, et illæ
 Præcipites altâ vitam sub nube relinquunt.
 Præterea jam nec mutari pabula refert,
 Quæsitæque nocent artes: cessere magistri,
 Philyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.
 Sævit et in Jucem Stygiis emissa tenebris
 Pallida Tisiphone, Morbos agit antè Metumque,
 Inque dies avidum surgens caput altiùs effert.
 Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
 Arentesque sonant ripæ, collesque supini.
 Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo,
 Donec humo tegere ac foveis abscondere discunt.
 Nam neque erat coriis usus; nec viscera quisquam

Aut undis abolere potest, aut vincere flammâ;
Ne tondere quidem morbo illuvieque peresa
Vellera; nec telas possunt attingere putres.
Verùm etiam invisos si quis tentârat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

GEORGICORUM

LIBER QUARTUS.

PROTENUS aërii mellis cœlestia dona
Exsequar : hanc etiam, Mæcnas, adspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prælia, dicam.
In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.

Principio sedes apibus statioque petenda,
Quò neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent), neque oves hædique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pingnibus a stabulis, meropesque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis :
Omnia nam latè vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes et stagna virentia musco
Adsint, et tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret;
Ut, quum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa juvenus,
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hospitii teneat frudentibus arbos.

In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
 Transversas salices et grandia conjice saxa;
 Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
 Pandere ad æstivum solem, si fortè morantes
 Sparserit, aut præceps neptuno immerserit curus.
 Hæc circum casis virides, et olentia latè
 Serpylla, et graviter spirantis copia thymbrae
 Floreat; irriguumque bibant violaria fontem.

Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
 Angustos habeant aditus: nam frigore mella
 Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
 Nequidquam in tectis certatim tenuia cerâ
 Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten
 Et visco et Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
 Sæpè etiam effossis, si vera est fama, latebris
 Sub terrâ fovère larem, penitusque repertæ
 Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro.
 Tu tamen e levi rimosa cubilia limo

Unge fovens circum, et raras superinjice frondes.
 Neve propius tectis taxum sine, neve rubentes
 Ure fæco caneros; altæ neve crede paludi,
 Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstivâ luce reclusit,
 Illæ continuo saltus silvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, et flumina libant
 Summa leves. Hinc, nescio quâ dulcedine lætæ,
 Progeniem nidosque fovent: hinc arte recentes
 Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.

Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem,

Contemplator; aquas dulces et frondea semper
 Tecta petunt: huc tu jussos asperge sapes,
 Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen: ^{Od}
 Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum,
 Ipsæ consident medicatis sedibus; ipsæ
 Intima more suo sese in cunabula condent.

Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpè duobus
 Regibus inessit magno discordia motu),
 Continuòque animos vulgi et trepidantia bello
 Corda licet longè præsciscere; namque morantes
 Martius ille æris ranci canor increpat, et vox
 Auditur fractos sonitus imitata tubarum.

Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant;
 Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos;
 Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergo, ubi ver nactæ sædum camposque patentes,
 Erumpunt portis: concurritur; æthere in alto
 Fit sonitus; magnum mixtæ glomerantur in orbem,
 Præcipitesque cadunt: non densior aère grando, ^{hail.}
 Nec de concussâ tantum pluit ilice glandis.

Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore versant;
 Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis, aut hos,
 Aut hos, versa fugâ victor dare terga subegit.
 Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
 Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

Verùm ubi ductores acie revocaveris ambo,
 Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
 Dede neci; melior vacuâ sine regnet in aulâ.
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens;
 Nam duo sunt genera: hic melior, insignis et ore,
 Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
 Desidiâ, latamque trahens inglorius alvum.

Ut binæ regum facies, ita corpora plebis:
 Namque aliæ turpes horrent, cœn pulvere ab alto

Quum venit, et sicco terram spait ore viator
 Aridus; elucēt aliæ, et fulgore coruscant,
 Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis.
 Hæc potior soboles: hinc cœli tempore certo
 Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
 Et liquida, et durum bacchi domitura saporem.

At quum incerta volant cœloque examina ludunt,
 Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt,
 Instabiles animos ludo prohibebis inani.

Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
 Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum
 Ire iter, aut castris audebit vellere signa.

Invitent croceis halantes floribus horti;
 Et custos furum atque avium, cum falce salignâ,
 Hellespontiaci servet tutela Priapi.

Ipsè, thymum pinosque ferens de montibus altis,
 Tecta serat latè circum, cui talia curæ;

Ipsè labore manum duro terat; ipse feraces
 Figat humo plantas, et amicos irriget imbres.

Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborem
 Vela traham, et terris festinem advertere proram,
 Forsitan et pingues hortos quæ cura colendi
 Ornaret canerem, biférique rosaria Pæsti;
 Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
 Et virides apio ripæ, tortusque per herbam
 Cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
 Narcissum, aut flexi tacuisssem vimen acanthi,
 Pallentesque ederas, et amantes littora myrtos.

Namque sub Oebaliæ memini me turribus arcis,
 Quà niger humectat flaventia culta Galæsus,
 Corycium vidisse senem, cui pauca relictæ
 Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda baccho.
 Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
 Lilia, verbenasque premens, vescumque papaver,
 Regum æquabat opes animis; seraque revertens

Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
 Primus vere rosam, atque autumnò carpere poma;
 Et quum tristis hiems etiamnum frigore saxa
 Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum, }
 Ille comam mollis jam tondebat hyacinthi,
 Aestatem increpitans seram, zephyrosque morantes.
 Ergo apibus fetis idem atque examine multo
 Primus abundare, et spumantia cogere pressis
 Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
 Quotque, in flore novo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem autumnò matura tenebat.
 Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
 Eduramque pirum, et spinos jam pruna ferentes,
 Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
 Verùm hæc ipse equidem, spatiis exclusus iniquis,
 Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.

Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
 Addidit expediam: pro quâ mercede, canoros
 Caretum sonitus crepitantiaque æra secutæ,
 Dictæo cœli regem pavère sub antro.
 Solæ communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum;
 Et patriam solæ, et certos novere penates:
 Venturæque hiemis memores, æstate laborem
 Experiuntur, et in medium quæsitâ reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
 Exercentur agris: pars intra sæpta domorum
 Narcissi lacrymam, et lentum de cortice gluten,
 Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
 Suspendunt ceras: aliæ, spem gentis, adultos
 Educunt fetus: aliæ purissima mella
 Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti:
 Inque vicem speculantur aquas et nubila cœli;
 Aut onera accipiunt venientum; aut, agmine facto,
 Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent.

Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella :
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
 Quum properant, alii taurinis follibus auras
 Accipiunt, redduntque, alii stridentia tingunt
 Aera lacu; gemit impositis incendibus Actna :
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.
 Non aliter, si parva licet componere magnis,
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ
 Et munire favos, et dædala fingere tecta.
 Crura thymo plenæ : pascuntur et arbata passim,
 Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
 Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
 Manè ruunt portis; nusquam mora : rursus eadem
 Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
 Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant ;
 Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
 Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
 In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
 Nec verò a stabulis pluvia impendente recedunt
 Longius, aut credunt cœlo, adventantibus caris ;
 Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusque breves tentant ; et sæpè lapillos,
 Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburræ,
 Tollunt ; his sese per inania nubila librant.
 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
 In venerem solvunt, aut fetus nixibus edunt :
 Verùm ipsæ e foliis natos et suavis herbis
 Ore legunt ; ipsæ regem parvosque quirites
 Sufficiunt ; aulasque et cerea regna refingunt.
 Sæpè etiam duris errando in cotibus alas
 Attrivere, ultroque animam sub face dedere :

Tantus amor florum, et generandi gloria mellis!

Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
 Excipiat, neque enim plus septima ducitur æstas,
 At genus immortale manet, multosque per annos
 Stat fortuna domûs, et avi numerantur avorum.
 Præterea regem non sic Aegyptus, et ingens
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
 Observant. Rege incolumi, mens omnibus una est:
 Amisso, rupere fidem; constructaque mella
 Diripuere ipsæ, et crates solvère favorum.
 Ille operum custos; illum admirantur; et omnes
 Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
 Et sæpè attollunt humeris, et corpora bello
 Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.

His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
 Esse apibus partem divinæ mentis, et haustus
 Aetherios, dixere: deum nanque ire per omnes
 Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum:
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
 Quemque sibi tennes nascentem arcessere vitas:
 Scilicet huç reddi deinde ac resoluta referri
 Omnia: nec morti esse locum; sed viva volare
 Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.

Si quando sedem angustam servataque mella
 Thesauris relines; prius haustu sparsus aquarum
 Ore fove, fumosque manu prætende sequaces.
 Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis:
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Plias, et Oceani spretos pede repulit amnes;
 Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
 Tristior hibernas cœlo descendit in undas.
 Illis ira modum supra est, læsæque venenum
 Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
 Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.

Sin duram metues hiemem, parcesque futuro,
 Contusosque animos et res miserabere fractas;

At suffire thymo, cerasque recidere inanes,
 Quis dubitet? nam sæpè favos ignotus adedit
 Stellio, et lucifugis congesta cubilia blattis,
 Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
 Aut dirum tineæ genus, aut invisæ Minervæ
 Laxos in foribus suspendit aranea casses.
 Quò magis exhaustæ fuerint, hòc acriùs omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
 Complebuntque foros, et floribus horrea texent.

Si verò, quoniam casus apibus quoque nostros
 Vita tulit, tristi languerunt corpora morbo,
 Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:
 Continuo est agris aliùs color; horrida vultum
 Deformat macies; tum corpora luce carentum
 Exportant tectis, et tristia funera ducunt;
 Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent;
 Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
 Ignavæque fame, et contracto frigore pigræ;
 Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant:
 Frigidus ut quondam silvis immurmurat auster,
 Ut mare sollicitum stridit refluentibus undis,
 Aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hic jam galbancos suadebo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
 Hortantem, et fessas ad pabula nota vocantem.
 Proderit et tunsum gallæ admiscere saporem,
 Arentesque rosas, aut igni pingua multo
 Defruta, vel psythiâ passos de vite racemos,
 Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea.
 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
 Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba;
 Namque uno ingentem tollit de cespite silvam,
 Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurimâ circum
 Funduntur, violæ subnacet purpura nigre.
 Sæpè detum nexis ornatæ torquibus aræ.

Asper in ore sapor. Tonsis in vallibus illum
 Pastores et curva legunt prope flumina Mellæ.
 Hujus odorato radices incoque baccho,
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.

Sed si quem proles subito defecerit omnis,
 Nec genus unde novæ stirpis revocetur habebit,
 Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
 Pandere, quoque modo cæsis jam sæpè juvenis
 Insincerus apes tulerit cruor. Altiùs omnem
 Expediam, primâ repetens ab origine, famam.
 Nam quâ Pellæi gens fortunata Canopi
 Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis vehitur sua rura faselis,
 Quaque pharetratæ vicinia Persidis urget,
 Et viridem Aegyptum nigrâ fecundat arenâ,
 Et diversa ruens septem discurrit in ora
 Usque coloratis amnis devexus ab Indis,
 Omnis in hæc certam regio jacet arte salutem.
 Exiguus primùm, atque ipsos contractus ad usus,
 Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
 Parietibusque premunt arctis; et quatuor addunt,
 Quatuor a ventis obliquâ luce fenestras.
 Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fronte,
 Quæritur: huic geminæ nares et spiritus oris
 Multa reluctanti obsuitur, plagisque perempto
 Tansa per integram solvuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso linquant; et ramea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
 Hoc geritur, zephyris primùm impellentibus undas,
 Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè
 Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepefactus in ossibus humor
 Aestuat; et visenda modis animalia miris,
 Trunca pedum primò, mox et stridentia pennis,
 Miscentur, tennemque magis magis aëra carpunt:
 Donec, ut æstivis effusus nubibus imber;

Erupere; aut ut nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.
 Quis deus hæc, Musæ, quis nobis extudit artem?
 Unde nova ingressus hominum experientia cepit?

Pastor Aristæus, fugiens Peneïa Tempe,
 Amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
 Multa querens, atque hac affatus voce parentem:
 Mater, Cyrene mater, quæ gurgitis hujus
 Ina tenes, quid me præclarâ stirpe deorum
 (Si modò, quem perhibes, pater est Thyibræus
 Apollo)

Invisum fatis genuisti? aut quò tibi nostri
 Pulsus amor? quid me cælum sperare jubebas?
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
 Quem mihi vix frugum et pecudum custodia solers
 Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
 Quin age, et ipsa mann felices erue silvas;
 Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes,
 Ure sata, et validam in vitæ molire bipennem,
 Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
 Sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphæ
 Carpebant, hyali saturo fucata colore:
 Drymoque, Xanthoque, Ligæaque, Phyllodoceque,
 Cæsariem effusæ nitidam per candida colla;
 [Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque;]
 Cydippeque, et flava Lycorias, altera virgo,
 Altera tum primos Lucinæ experta labores;
 Clioque, et Beroë soror, Oceanitides ambæ,
 Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
 Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deiopea;
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Vulcani, Martisque dolos et dulcia furta,
 Aque chao densos divum numerabat amores.

Carmine quo captæ dum fusis mollia pensa
 Devolvunt, iterum maternas impulit aures
 Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
 Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens, summâ flavum caput extulit undâ.
 Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
 Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.
 Huic percussa novâ mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos, fas illi limina divûm
 Tangere, ait. Simul alta jubet discedere latè
 Flumina, quâ juvenis gressus inferret: at illum
 Curvata in montis faciem circumstetit unda,
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
 Ibat; et, ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magnâ labentia flumina terrâ
 Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
 Et caput unde altus primùm se erumpit Enipeus,
 Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluente,
 Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Cæicus,
 Et gemina auratus taurino cornua vultu
 Eridanus, quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior effluit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 Perventum, et nati fletus cognovit inanes
 Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
 Germanæ, tonsisque ferunt mantelia villis:
 Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
 Pocula; Panchæis adolescent ignibus aræ.
 Et mater, Cape Mæonii carchesia bacchi,
 Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
 Centum quæ silvas, centum quæ flumina servant.

Ter liquido ardentem perfudit nectare vestam ;

Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.

Omne quo firmans animum, sic incipit ipsa :

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates,

Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor

Et juncto bipedum curru metitur equorum.

Hic nunc Emathiæ portus patriamque revisit

Pallenen: hunc et Nymphæ veneramur, et ipse

Grandævus Nereus; noyit namque omnia vates,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus

Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.

Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem

Expediat morbi causam eventusque secundet.

Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum

Orando flectes: vim duram et vincula capto

Tende; doli circum hæc demum frangentur inanes.

Ipsa ego te, medios quum sol accenderit æstus,

Quum sitiunt herbæ, et pecori jam gratior umbra est,

In secreta senis ducam, quò fessus ab undis

Se recipit, facile ut somno aggrediare jacentem.

Verùm ubi correptum manibus vinclisque tenebis,

Tum variæ eludent species atque ora ferarum :

Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,

Squamosusque draco, et fulvâ cervice læna;

Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis

Excidet, aut in aquas tennes dilapsus abibit.

Sed quantò ille magis formas se vertet in omnes,

Tantò, nate, magis contende tenacia vincla;

Donec talis erit mutato corpore qualem

Videris incepto tegeter quum lumina somno.

Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffundit odorem,

Quo totum nati corpus perduxit: at illi

Dulcis compositis spiravit crinibus aura,

Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens

Exesi latere in montis, quò plurima vento

Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos,
 Deprensas olim statio tutissima nautis :
 Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.
 Hic juvenem in latebris aversum a lumine Nympha
 Collocat : ipsa procul nebulis obscura resistit.
 Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
 Ardebat, coelo et medium sol igneus orbem
 Hauserat; arebant herbæ, et cava flumina siccis
 Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant;
 Quam Proteus consueta petens e fluctibus antra
 Ibat; eum vasti circum gens humida ponti
 Exsultans rorem latè dispersit amarum.
 Sternunt se somno diversæ in littore phocæ.
 Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
 Considit scopulo medius, numerumque recenset.
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Occupat. Ille, suæ contrâ non immemor artis,
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Quænamque, horribilemque feram, fluviumque liquen-
 tum.
 Verùm ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore locutus :
 Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
 Jussit adire domus? quidve hinc petis? inquit. At ille :
 Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quidquam :
 Sed tu desine velle; deùm præcepta secuti
 Venimus hinc lapsis quæsitum oracula rebus,
 Tantùm effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
 Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
 Et, graviter frendens, sic fatis ora resolvit :
 Non te nullius exercent numinis iræ;
 Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus

Haud quaquam ob meritum pœnas, ni fata resistent
 Suscitât, et raptâ graviter pro conjuge sævit.

Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceptis,
 Inmanem ante pedes hydram moritura puella.

Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.

At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
 Implerunt montes: fierunt Rhodopeiæ arces,

Altaque Pangæa, et Rhesi Mayortia tellus,
 Atque Getæ, atque Hebrus, et Actias Orithyia.

Ipsæ, cavâ solans ægrum testudine amorem,
 Te, dulcis conjux, te solo in littore secum,

Te, veniente die, te, decedente, canebat.

Tænariâs etiam fauces, alta ostia Ditis,
 Et caligantem nigrâ formidine lucum,

Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum,
 Nesciâque humanis precibus mansuescere corda.

At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
 Umbrae ibant tenues, simulacraque luce carentum;

Quàm multa in foliis avium se millia conduit,
 Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber:

Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
 Magnanimùm heroum, pueri, innuptæque puellæ,

Impositique rogis juvenes ante ora parentum;
 Quos circum limus niger, et deformis arundo

Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ
 Alligat, et novies Styx interfusa coercet.

Quin ipsæ stupere domus, atque intima leti
 Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues

Eumenides, tenuitque inhians triæ Cerberus ora,
 Atque Ixionii vento rota constitit orbis

Jamque pedem referens casus evaserat omnes,
 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,

Ponè sequens, namque hanc dederat Proserpina legem,
 Quam subita incautum dementia cepit amantem,

Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
 Restitit; Eurydicenque suam jam luce sub ipsâ,

Immemor, heu! victusque animi, respexit. Ibi omnis
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
 Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
 Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit,
 Orpheu?

Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
 Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
 Invalidasque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
 Dixit, et ex oculis subitò, cœn fumus in auras
 Commixtus tennes, fugit diversa: neque illum
 Prensantem nequidquam umbras, et multa volentem
 Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
 Amplius objectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quò se raptâ bis conjuge ferret?
 Quo fletu Manes, quâ numina voce moveret?
 Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub aëriâ, deserti ad Strymonis undam,
 Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris,
 Mulcentem tigres; et agentem carmine quercus.
 Qualis populeâ mærens Philomela sub umbrâ
 Amisos queritur fetus, quos durus arator
 Observans nido implumes detraxit; at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat, et mæstis latè loca questibus implet.
 Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenæi.
 Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
 Arvaque Rhipæis numquam viduata pruinis,
 Lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
 Dona querens: spretæ Ciconum quo munere matres,
 Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi,
 Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
 Tum quoque marmoreâ caput a cervice revulsum
 Gurgite quum medio portans Oeagrius Hebrus
 Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua;

Ah miseram Eurydicen! animâ fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

Hæc Proteus: et se jactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit, spumantem undam sub vortice torâ

At non Cyrene; namque ultro affata timentem:
Nate, licet tristes animo deponere curas.

Hæc omnis morbi causa: hinc miserabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,

Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende petens pacem, et faciles venerare Napeas:

Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.

Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lyçæi,

Delige, et intactâ totidem cervice juvenças.

Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem,

Corporaque ipsa bonum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,

Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæsâ,

Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.

Haud mora, continuò matris præcepta facessit:
Ad delubra venit; monstratas excitat aras;

Quatuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, et intactâ totidem cervice juvenças.

Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.

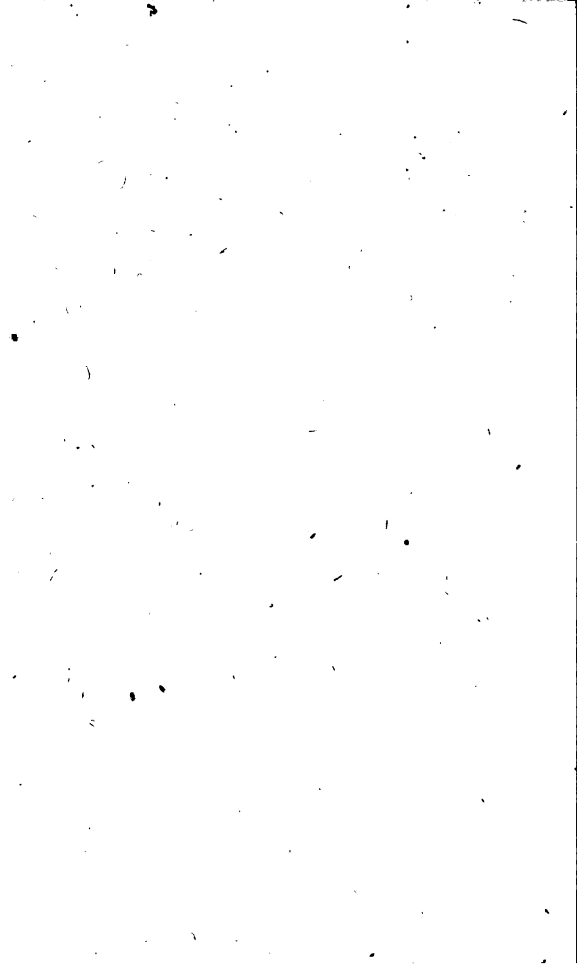
Hic verò, subitum ac dictu mirabile monstrum!

Adspiciunt liquefacta bonum per viscera toto
Stridere apes utero, et raptis effervere costis,

Immensasque trahi nubes, jamque arbore sumamâ
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

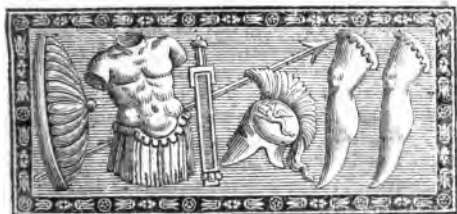
Hæc super arborum cultu pecorumque canebam,
Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum

Fulminat Euphraten bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat olympo.
Ille Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otii;
Carmina qui lusi pastorum, audaxque juvenatâ,
Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

AENEIDOS
LIBRI DUODECIM.

Ille ego qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, et, egressus silvis, vicina coëgi .
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

PUBLII

VIRGILII MARONIS

AENEIS.

LIBER PRIMUS.

ARNA virumque cano Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit
Littora. Multum ille et terris jactatus et alto,
Vi superam, sævæ memorem Junonis ob iram.
Malta quoque et bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ moenia Romæ.

Mona, mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens regina deum tot volvere casus.
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulsi. Tentent animis cœlestibus iræ!
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenere coloni,

Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longè
 Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli;
 Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
 Posthabitâ coluisse Samo: hîc illius arma,
 Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
 Si quâ fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
 Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
 Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces;
 Hinc populum latè regem, belloque superbum,
 Venturum excidio Libyæ: sic volvere Parcas.
 Id metuens, veterisque memor Saturnia belli
 Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis,
 Necdum etiam causæ irarum sævique dolores
 Exciderant animo: manet altâ mente repostum
 Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
 Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores.
 His accensa super, jactatôs æquore toto
 Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achilli,
 Arcebat longè Latio: multosque per annos
 Errabant acti fatis maria omnia circum.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem!

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
 Vela dabant læti, et spumas salis ære ruebant;
 Quam Juno, æternum servans sub pectore vulnus,
 Hæc secum: Mene incepto desistere victam?
 Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
 Quippe vetor fatis! Pallasne exurere classem
 Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
 Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei?
 Ipsa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
 Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
 Illum expirantem transfixo pectore flammam
 Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
 Ast ego, quæ divûm incedo regina, Jovisque
 Et soror et conjux, unâ cum gente tot annos
 Bella gero! Et quisquam numen Junonis adori?

Præterea, aut supplex aris imponat honorem?

Talia flammato secum dea corde volutans,
 Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris,
 Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
 Luctantes ventos tempestatesque sonoras
 Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
 Illi indignantes magno cum murmure montis
 Circum claustra fremunt. Celsâ sedet Aeolus arce,
 Sceptra tenens; mollitque animos, et temperat iras.
 Ni faciat, maria, ac terras, cœlumque profundum,
 Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
 Hoc metuens: molemque et montes insuper altos
 Imposuit; regemque dedit, qui fœdere certo
 Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.
 Ad quem tum Jano supplex his vocibus usa est:

Aeole (namque tibi divum pater atque hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus, et tollere vento),
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
 Ilium in Italiam portans, victosque Penates:
 Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;
 Aut age diversos, et disjice corpora ponto.
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
 Quarum, quæ formâ pulcherrimâ, Deiopeam
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo;
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, et pulchrâ faciat te prole parentem.

Aeolus hæc contrâ: Tuus, o regina, quid optes
 Explorare labor; mihi jussa capessere fas est.
 Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrâ Jovemque
 Concilias; tu das epulis accumbere divum,
 Numquamque facis tempestatumque potentem.
 Invenit dicta, cavam conversâ cuspide montem
 Invenit: ac venti, velut agmine facto,
 Orta ruunt, et terras turbine perflant.
 Invenit, totumque a sedibus imis

Unà Eurusque Notusque ruunt , creberque procellis
 Africus ; et vastos volvunt ad littora fluctus.
 Insequitur clamorque virùm , stridorque rudentum
 Eripiunt subitò nubes cœlumque diemque
 Teneborum ex oculis : ponto nox incubat atra.
 Intonnere poli , et crebris micat ignibus æther :
 Præsentemque viris intentant omnia mortem.

Extemplo Aenææ solvuntur frigore membra :
 Ingemit , et , duplices tendens ad sidera palmas ,
 Talia voce refert : O terque quaterque beati
 Queis ante ora patrum , Trojæ sub mœnibus altis ,
 Contigit oppetere ! O Danaùm fortissime gentis
 Tydide , mene Iliacis occumbere campis
 Non potuisse , tuæque animam hanc effundere dextrâ ,
 Sævus ubi Aeacidæ telo jacet Hector , ubi ingens
 Sarpëdon , ubi tot Simois correpta sub undis
 Scuta virùm galeasque et fortia corpora volvit !

Talia jactanti stridens aquilone procella
 Velum adversa ferit , fluctusque ad sidera tollit.
 Franguntur remi : tum prora avertit , et undis
 Dat latus ; insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
 Hi summo in fluctu pendent ; his unda dehiscens
 Terram inter fluctus aperit : furit æstus arenis.
 Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet :
 Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras ,
 Dorsum immane mari summo. Tres Eurus ab alto
 In brevia et syrtes urget , miserabile visu ,
 Illiditque vadis , atque aggere cingit arenæ.
 Unam , quæ Lycios fidumque vehebat Orontem ,
 Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 In puppim ferit ; excutitur , pronusque magister
 Volvitur in caput ; ast illam ter fluctus ibidem
 Torquet agens circùm , et rapidus vorat æquore
 Apparent rari nantes in gurgite vasto ;
 Armæ virùm , tabulæque , et Troia gaza periculis
 Jam validam Ilionei navem , jam fortis

Et quâ vectus Abas, et quâ grandævus Aletes,
 Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum,
 Emissamque hiemem sensit Neptunus, et imis
 Stagna refusa vadis, graviter commotus; et alto
 Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
 Disjectam Aeneâ toto videt æquorê classem,
 Fluctibus oppressos Troas cœlique ruinâ.
 Nec latuere doli fratrem Junonis et iræ.

Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia satur:
 Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

Jam cœlum terramque meo sine numine, venti,
 Miscere, et tantas audetis tollere moles?

Quos ego... Sed motos præstat componere fluctus.

Pòst mihi non simili pœnâ commissa luetis.

Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperitum pelagi, sævumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum. Tenet ille immania saxa,
 Vestras, Eure, domos: illâ se jactet in aulâ
 Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.

Sic ait, et dicto citiùs tumida æquora placat,
 Collectasque fugat nubes, solemque reducit.

Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto
 Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti;

Et vastas aperit syrtes, et temperat æquor;
 Atque rotis summas levibus perlabitur undas.

Ac veluti magno in populo quum sæpè coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus;

Jamque faces et saxa volant; furor arma ministrat:

Tum, pietate gravem ac meritis si fortè virum quem
 Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant;

Iste regit dictis animos, et pectora mulcet.

Sic cunctis pelagi cecidit fragor, æquorâ postquam
 Propiciens genitor, cœloque invectus aperto,

Flectit æquor, curruque volans dat lora secundo.

Defessi Aeneadæ, quæ proxima, littora cursu
 Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
 Est in recessu longo locus: insula portum
 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
 Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
 In cœlum scopuli, quorum sub vertice latè
 Aequora tuta silent; tum silvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbrâ.
 Fronte sub adversâ scopulis pendentibus antrum;
 Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo,
 Nympharum domus: hic fessas non vircula naves
 Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
 Huc septem Aeneas collectis navibus omni
 Ex numero subit; ac, magno telluris amore
 Egressi, optatâ potiuntur Troës arenâ,
 Et sale tabentes artus in littore ponunt.
 Ac primùm silici scintillam excudit Achates,
 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
 Tum cererem corruptam undis cerealiaque arma
 Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
 Et torrere parant flammis, et frangere saxo.

Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem
 Prospectum latè pelago petit; Anthea si quem
 Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
 Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Carci.
 Navem in conspectu nullam, tres littore cervos
 Prospicit errantes; hos tota armenta sequuntur
 A tergo, et longum per valles pascitur agmen.
 Constitit hic, arcumque manu celeresque sagittas
 Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates;
 Ductoresque ipsos primùm, capita alta ferens
 Cornibus arboreis, sternit; tum vulgus et cetera
 Miscet agens telis nemora inter frondee
 Nec priùs absistit, quàm septem ingentia

Corpora fundat humi, et numerum cum navibus
æquet.

Hinc portum petit, et socios partitur in omnes.
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis mærentia pectora mulcet:
O socii (neque enim ignari sumus antè malorum),
O passi graviora, dabît deus his quoque finem.
Vos et Scyllæam rabiem penitûsque sonantes
Acestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
Experti: revocate animos, mæstumque timorem
Mittite; forsân et hæc olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ.
Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert, curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris:
Tergora deripiunt costis, et viscera nudant.
Pars in frustra secant, veribusque trementia figunt:
Littore ahena locaut alii, flammisque ministrant.
Tum victu revocant vires; fûsique per herbam
Implentur veteris bacchi pinguisque ferinæ.

Postquam exempta faves epulis, mensæque re-
motæ,

Amissos longo socios sermone requirunt,
Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Aeneas nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum
Fata Lyci, fortenuque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam linis erat, quum Juppiter æthere summo
Deus ens mare velivolum, terrasque jacentes,
Iraque, et latos populos, sic vertice cœli
litit, et Libyæ delixit lumina regnis.

Atque illum tales jactantem pectore curas
 Tristior, et lacrymis oculos suffusa nitentes,
 Alloquitur Venus: O qui res hominumque deumque
 Aeternis regis imperiis, et fulmine terras,
 Quid mens Aeneas in te committere tantum,
 Quid Troës potuere, quibus tot funera passis
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 Certè hinc Romanos olim volventibus annis
 Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucrici,
 Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
 Pollicitus: quæ te, genitor, sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Trojæ tristesque ruinas
 Solabar, fatis contraria fata rependens.
 Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
 Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
 Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi,
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis
 It mare proruptum, et pelago premit arva sonantia.
 Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
 Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
 Troia; nunc placidâ compostus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, coeli quibus annuis arcem,
 Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
 Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrâ reponis?

Olli subridens hominum sator atque deorum,
 Vultu quo cœlum tempestatesque serenat,
 Oscula libavit natæ; dehinc talia fatur:
 Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 Fata tibi; cernes urbem et promissa Larina
 Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
 Magnanimum Aenean; neque me sententia
 Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remota
 Longius et volvens fatorum arcana movebo

Bellum ingens geret Italiâ, populosque feroces
 Contundet, moresque viris et moenia ponet,
 Tertia dum Latio regnantem viderit ætas,
 Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno),
 Triginta magnos volvendis mensibus orbis
 Imperio explebit; regnumque ab sede Lavini
 Transferet, et longam multâ vi munit Albam.
 Hic jam ter centum totos regnabitur annos
 Gente sub Hectoreâ, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
 Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
 Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
 Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum nec tempora pono:
 Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
 Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
 Consilia in melius referet, mecumque fovebit
 Romanos rerum dominos gentemque togatam.
 Sic placitum. Veniet lustris labentibus ætas,
 Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenæ
 Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
 Nascetur pulchrâ Trojanus origine Cæsar,
 Imperium oceano, famam qui terminet astris,
 Julius, a magno demissum nomen Iulo.
 Hanc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum,
 Accipies securâ: vocabitur hic quoque votis.
 Aspera tum positis mitescunt sæcula bellis.
 Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
 Jura dabunt: diræ ferro et compagibus arctis
 Claudentur belli portæ: Furor impius intus,
 Sæva sedens super arma, et centum vinctus ahenis.
 Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
 Hæc ait; et Maja genitum demittit ab alto,
 Et terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces

Hospitio Teucris; ne fati nescia Dido
 Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
 Remigio alarum, ac Libyæ citus adstitit oris.
 Et jam jussa facit: ponuntque ferocia Pœni
 Corda, volente deo: in primis regina quietum
 Accipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Aeneas, per noctem plurima volvens,
 Ut primùm lux alma data est, exire, locosque
 Explorare novos, quas vento accesserit oras,
 Qui teneant, nam inculta videt, hominesque, feræne,
 Quærere constituit, sociisque exacta referre.
 Classem in convexo nemorum, sub rupe cavatâ,
 Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris,
 Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,
 Bina manus lato crispans hastilia ferro.
 Cui mater mediâ sese tulit obvia silvâ,
 Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
 Spartanæ; vel qualis equos Threïssa fatigat
 Harpalÿce, volucrumque fugâ prævertitur Eurum.
 Namque humeris de moreabilem suspenderat arcum
 Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
 Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.
 Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
 Vidistis si quam hîc errantem fortè sororum,
 Succinctam pharetrâ et maculosâ tegmine lyncis,
 Aut spumantis aprî cursum clamore prementem.
 Sic Venus; et Veneris contrâ sic filius orsus:
 Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
 O, quam te memorem? virgo; namque haud tibi vultus
 Mortalis, nec vox hominem sonat; o dea certè;
 An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
 Sis felix, nostrumque leves, quæcumque labores;
 Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
 Jactemur, doceas: ignari hominumque loca, neque
 Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.
 Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.

Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
 Purpureoque altè suras vincire cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem;
 Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
 Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
 Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sychæus erat, ditissimus agri
 Phœnicum, et magno miseræ dilectus amore:
 Cui pater intactam dederat, primisque jugârat
 Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
 Quos inter medius venit furor: ille Sychæum
 Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat, securus amorum
 Germanæ; factumque diu celavit; et ægram,
 Multa malus simulans, vanâ spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
 Crudeles aras trajectaque pectora ferro
 Nudavit, cæcumque domûs scelus omne retexit.
 Tum celerare fugam patriâque excedere suadet:
 Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
 His commota, fugam Dido sociosque parabat.
 Conveniunt quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat; naves quæ fortè paratæ
 Corripiant, onerantque auro; portantur avari
 Pygmalionis opes pelago: dux femina facti.
 Devenere locos ubi nunc ingentia cernes
 Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem:
 Mercatibus solum, facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
 Quæve tenetis iter? Quærenti talibus ille.

Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:

O dea, si primâ repetens ab origine pergam,

Et vacet annales nostrorum audire laborum,

Antè diem clauso componet Vesper olympo.

Nos Trojà antiquâ, si vestras fortè per aures

Trojæ nomen iit, diversa per æquora vectos

Fortè suâ Libycis tempestas appulit oris.

Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates

Classe veho mecum, famâ super æthera notus.

Italiam quæro patriam, genus ab Jove summo:

Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,

Matre deâ monstrante viam, data fata secutus;

Vix septem convulsæ undis Euroque supersunt.

Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta pgragro,

Europâ atque Asiâ pulsus. Nec plura querentem

Passa Venus, medio sic interfata dolore est:

Quisquis es, haud, credo, invisus cœlestibus auras

Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.

Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.

Namque tibi reduces socios classemque relatam

Nuntio, et in tutum versis Aquilonibus actam;

Ni frustra augurium vani docuere parentes.

Adspice bis senos lætantes agminæ cycnos,

Aetheriâ quos lapsa plagâ Jovis ales apërta

Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo

Aut capere, aut captas jam despectare videntur.

Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,

Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere;

Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum,

Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.

Perge modò, et quâ te ducit via dirige gressum.

Dixit, et avertens rosâ cervice refulsit,

Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem

Spiravere; pedes vestis defluxit ad imos;

Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem

Agnovit, tali fugientem est voce secutus:

Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
 Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
 Non datur, ac veras audire et reddere voces?
 Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
 At Venus obscuro gradientes aëre sæpsit,
 Et multo nebulæ circum dea fudit amictu,
 Cernere ne quis eos, neque quis contingere posset,
 Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
 Læta suas, ubi templum illi, centumque Sabæo
 Ture calent aræ, sertisque recentibus halant.

Corripuere viam interea, quæ semita monstrat.
 Jamque ascendebant collem qui plurimus urbi
 Imminet, adversasque adspectat desuper arces.
 Miratur molem Aeneas, magalia quondam;
 Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
 Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
 Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa;
 Pars optare locum tecto, et concludere sulco.
 Jura, magistratusque legunt, sanctumque senatum.
 Hic portus alii effodiunt; hic alta theatris
 Fundamenta locant alii; immanesque columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
 Qualis apes æstate novâ per florea rura
 Exercet sub sole labor, quum gentis adultos
 Educant fetus; aut quum liquéntia mella
 Stipant, et dulci distendant nectare cellas;
 Aut opera accipiunt venientum; aut, agmine facto,
 Ignavam facos pecus a præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 O fortunati, quorum jam moenia surgunt!
 Aeneas ait; et fastigia suspicit urbis.
 Infert se sæptas nebulâ, mirabile dictu,
 Per medios, misceetque viris; neque cernitur ulli.
 Facos in urbe fuit mediâ, lætissimus umbrae,
 Quo primum jactati undis et turbine Pœni

Effodere loco signum, quod regia Juno
 Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
 Egregiam et facilem victu per sæctula gentem,
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 Condebat, donis opulentum et numine divæ;
 Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaque
 Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.
 Hoc primum in luco nova res oblata timorem
 Leniit: hic primum Aeneas sperare salutem
 Ausus, et afflictis melius confidere rebus.
 Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo,
 Reginam opperiens, dum, quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se, operumque laborem,
 Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem;
 Atridas, Priamumque, et sævum amobus Achillem.
 Constitit; et lacrymans, Quis jam locus, inquit,
 Achate,

Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
 En Priamus: sunt hic etiam sua præmia laudi,
 Sunt lacrymæ rerum, et mentem mortalia tangunt.
 Solve metus; feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait, atque animum picturâ pascit inani,
 Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
 Namque videbat uti bellantes Pergama circum
 Hæc fugerent Graii, premeret Trojana juvenus;
 Hæc Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 Agnoscit lacrymans, primo quæ prodita sonno
 Tydides multâ vastabat cæde cruentus;
 Ardentesque avertit equos in castra, prius quam
 Pabula gustassent Trojæ, Xanthumque bibissent.
 Parte aliâ fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis, curruque hæret resupinus inani.

Lora tenens tamen: huic cervixque comæque tra-
hantur

Per terram, et versâ pulvis inscribitur hastâ.

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant

Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant

Suppliciter tristes, et tunsæ pectora palmis.

Diva solo fixos oculos aversa tenebat.

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,

Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,

Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,

Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.

Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,

Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis

Penthesifæa furens, mediisque in millibus ardet,

Aurca subnectens exsertæ cingula mammæ

Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Hæc dum Dardanio Aenææ miranda videntur,

Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno,

Regina ad templum, formâ pulcherrima, Dido

Incessit, magnâ juvenum stipante catervâ.

Qualis in Eurotæ ripis aut per juga Cynthi

Exercet Diana choros; quam mille secutæ

Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram

Fert humero, gradiensque deas supereminet omnes:

Latouæ tacitum pertentant gaudia pectus.

Talis erat Dido, talem se læta ferebat

Per medios, instans operi regnisque futuris.

Tum foribus divæ, mediâ testudine templi,

Septa armis solioque altè subnixa, resedit.

Jura dabat legesque viris, operumque laborem

Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat:

Quam subito Aeneas concursu accedere magno

Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,

Tencrorumque alios, ater quos æquore turbo
 Dispulerat, penitùsque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
 Lætitiâque metuque; avidi conjungere dextras
 Ardebant; sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant; et nube cavâ speculantur amicti,
 Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
 Quid veniant; cunctis nam lecti navibus ibant
 Orantes veniam, et templum clamore petebant.

Postquam introgressi, et coràm data copia fandi,
 Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
 O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
 Jüstitiâque dedit gentes frenare superbas,
 Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus: prohibe infandos a navibus ignes,
 Parce pio generi, et propiùs res adspice nostras.
 Non nos aut ferro Libycos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas:
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ;
 Oenotri coluere viri: nunc fama minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
 Huc cursus fuit:

Quum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion
 In vada cæca tulit, penitùsque procacibus Austris
 Perque undas, superante salo, perque invia saxa,
 Dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris.
 Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbarum
 morem

Permittit patria? hospitio prohibemur arena:
 Bella eient, primâque velant consistere terra.
 Si genus humanum et mortalia temnitis arma,
 At sperate deos memores fandi atque nefandi.
 Rex erat Aeneas nobis, quo justior alter
 Nec pietate fuit, nec bello major et armis:

Quem si fata virum servant, si vescitur aurâ
 Aetheriâ, neque adhuc crudelibus occubat umbris,
 Non metus officio ne te certasse priorem
 Pœniteat. Sunt et Siculis regionibus urbès,
 Arvaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
 Quassatâ ventis liceat subducere classem,
 Et silvis aptare trabes, et stringere remos;
 Si datur Italiam, sociis et rege recepto,
 Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus;
 Sin absumpta salus, et te, pater optime Teucrum,
 Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iûli,
 At freta Sicania saltem, sedesque paratas,
 Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
 Talibus Ilionens: cuncti simul ore fremebant
 Dardanidæ.

Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur:

Solvite corde metum, Teucri; secludite curas.

Res dura et regni novitas me talia cogunt

Moliri, et latè fines custode tueri.

Quis genus Aeneadum, quis Trojæ nesciat urbem,
 Virtutesque, virosque, aut tanti incendia belli?

Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;

Nec tam aversus equos Tyriâ sol jungit ab urbe.

Sen vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,

Sive Erycis fines regemque optatis Acesten,

Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.

Vultis et his mecum pariter considerare regnis?

Urbem quam statuo vestra est: subducite naves:

Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem

Afforet Aeneas! Equidem per littora certos

Dimittam, et Libyæ lustrare extrema jubebo,

Si quibus ejectus silvis aut urbibus errat.

His animum arrecti dictis, et fortis Achates

Et pater Aeneas jamdudum erumpere nubem

Ardeant. Prior Aenean compellat Achates:

Nate deâ, quæ nunc animo sententia surgit?
 Omnia tuta vides, classem, sociosque receptos.
 Untus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi.
 Submersum: dictis respondent cetera matris.
 Vix ea fatus erat, quum circumfusa repentè
 Scindit se nubes, et in æthera purgat apertum.
 Restitit Aeneas, clarâque in luce refulsit,
 Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram
 Cæsariem nato genetrix, lumenque juventæ
 Purpureum, et lætos oculis afflârat honores.
 Quale manus addunt ebori decus; aut ubi flavo
 Argentum, Pariusve lapis, circumdatur auro.

Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repentè
 Improvisus ait: Coràm, quem quæritis, adsum
 Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
 O sola infandos Trojæ miserata labores,
 Quæ nos, reliquias Danaùm, terræque, marisque,
 Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
 Urbe, domo, socias! grates persolvere dignas
 Non opis est nostræ, Dido, nec quidquid ubique est
 Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
 Dì tibi, si qua pios respectant numina, si quid
 Usquam justitiæ est, et mens sibi conscia recti,
 Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
 Sæcula? qui tanti talem genere parentes?
 In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
 Instrabunt convexa, polus dum sidera pascat,
 Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt,
 Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
 Iliæna petit dextrâ, lævâque Serestum;
 Post, alios, fortemque Gyan, fortemque Cloan.
 Obstupuit primò ad spectu Sidonia Dido,
 Casu deinde viri tanto; et sic ore locuta est:
 Quis te, nate deâ, per tanta pericula casus
 Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
 Tunc ille Aeneas quem Dardanio Anchisæ

Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
 Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
 Finibus expulsam patriis, nova regna petentem
 Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
 Vastabat Cyprium, et victor ditione tenebat.
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
 Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
 Seque ortum antiquâ Teucrorum ab stirpe volebat.
 Quare agite, o, tectis, juvenes, succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Jactatam hâc demum voluit consistere terrâ.
 Non ignara mali, miseris succurrere disco.

Sic memorat; simul Aenean in regia ducit
 Tecta, simul divum templis indicit honorem.
 Nec minus interea sociis ad littora mittit
 Viginti tauros, magnorum horrentia centum
 Terga suum, pingues centum cum matribus agnos;
 Munera lætitiâque dii.

At domus interior regali splendida luxu
 Instruitur, mediisque parant convivia tectis:
 Arte laboratæ vestes, ostroque superbo;
 Ingens argentum mensis, cælataque in auro
 Fortia facta patrum, series longissima rerum,
 Per tot ducta viros antiquâ ab origine gentis.

Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
 Passis amor) rapidum ad naves præmittit Achatem,
 Ascanio ferat hæc, ipsumque ad mœnia ducat.

Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
 Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
 Ferre jubet; pallam signis auroque rigentem,
 Et circumtextum croceo velamen acantho,
 Ornatu Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,
 Pergama quum peteret inconcessosque hymenæos,
 Extulerat, matris Ledaë mirabile donum:
 Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,

Maxima natarum Priami, colloque monile
 Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
 Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.

‡ At Cytherea novas artes, nova pectore versat
 Consilia; ut faciem mutatus et ora Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
 Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
 Quippe domum timet ambiguum, Tyriosque bilingues.

Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.
 Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:

Nate, meæ vires, mea magna potentia, solus,
 Nate, patris summi qui tela Typhoia temnis,
 Ad te confugio, et supplex tua numina posco.

Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
 Littora jactetur odiis Junonis iniquæ,

Nota tibi; et nostro doluisti sæpè dolore.

Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque moratur
 Vocibus: et vereor quò se Junonia vertant

Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.

Quocirca capere ante dolis, et cingere flammâ

Reginam meditor; ne quo se numine mutet,

Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.

Quâ facere id possis, nostram nunc accipe mentem.

Regius, accitu cari genitoris, ad urbem

Sidoniam puer ire parat, meâ maxima cura,

Dona ferens, pelago et flammis restantia Trojæ:

Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,

Aut super Italium, sacratâ sede recondam;

Ne quâ scire dolos, mediisque occurrere possit.

Tu faciem illius, noctem non amplius unam,

Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus;

Ut, quum te gremio accipiet lætissima Dido

Regales inter mensas laticemque Lyæum,

Quum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,

Occultum inspires ignem, fallasque veneno.

Paret Amor dictis caræ genetricis, et alas

Exiit, et gressu gaudens incedit Iūli.

At Venas Ascanio placidam per membra quietem

Irrigat; et fotum gremio dea tollit in altos

Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum

Floribus ex dulci adspirans complectitur umbrâ.

Jamque ibat; dicto parens, et dona Cupido

Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.

Quum venit, aulæis jam se regina superbis

Auræa composuit spondâ, mediamque locavit.

Jam pater Aeneas et jam Trojana juventus

Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.

Dant famuli manibus lymphas, cereremque canistris

Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.

Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo

Cura penum struere, et flammis adolere Penates,

Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,

Qui dapibus mensas onerent et pocula ponant.

Nec non et Tyrii per limina læta frequentes

Convenere, toris jussi discumbere pictis.

Mirantur dona Aenææ; mirantur Iulum,

Flagrantesque dei vultus, simulataque verba,

Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.

Præcipuè infelix, pesti devota futuræ,

Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo,

Phœnissa; et puero pariter donisque movetur.

Ille, ubi complexu Aenææ colloque pependit,

Et magnum falsi implevit genitoris amorem,

Reginam petit. Hæc oculis, hæc pectore toto,

Harret, et interdum gremio fovet, inscia Dido

Insidat quantus miseræ deus. At memor ille

Matris Acidaliæ paulatim abolere Sychæum

Incipit, et vivo tentat prævertere amore

Jam pridem resides animos desuetaque corda.

Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ,

Crâteras magnos stântunt, et vina coronant.

Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant

Atria: dependent lychni laqueis aureis
 Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
 Hic regina gravem gemmis auroque poposcit,
 Implevitque mero, pateram, quam Belus et omnes
 A Belo soliti. Tum facta silentia tectis:
 Juppiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur,
 Hunc lætum Tyriisque diem Trojæque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores:
 Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Juno:
 Et vos, o, cœtum, Tyrii, celebrate faventes.
 Dixit, et in mensam laticum libavit honorem;
 Primaque, libato, summo tenuis attigit ore.
 Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
 Spumantem pateram, et pleno se proluit auro:
 Post, alii proceres. Citharæ crinitus Iopas
 Personat auratâ docuit quæ maximus Atlas.
 Hic canit errantem lunam, solisque labores;
 Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et
 ignes;
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones;
 Quid tantum oceano properent se tingere solæ
 Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur.
 Nec non et vario noctem sermone trahabat
 Infelix Dido, longumque bihebat aliam,
 Multa super Priamo rogitans, super Nectore multa:
 Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis;
 Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
 Immo agè, et a primâ dic, hospes, origine nobis
 Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
 Erroresque tuos; nam te jam septima portat
 Omnibus errantem terris et fluctibus æstas.

AENEIDOS

LIBER SECUNDUS.

CONTIGERRE omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:

Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danaï; quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis, talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyxi,
Temperet a lacrymis? Et jam nox humida caelo
Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos:
Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojæ supremum audire laborem,
Quamquam animus meminisse horret, luctuque re-
fugit,

Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi,
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Instar montis equum, divinâ Palladis arte,
Aedificant, sectaque intexunt abiete costas:
Votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
Huc delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penitusque cavernas
Ingentes, uterumque, armato milite complent.

Est in conspectu Tenedos, notissima famâ
 Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
 Nunc tantum sinus, et statio malè fida carinis:
 Huc se provecti deserto in littore condunt.
 Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenâs.
 Ergo omnis longo solvit se Teueria luctu:
 Panduntur portæ, iuvat ire, et Dorica castrâ,
 Desertosque videre locos, littusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic ævus tendebat Achilles;
 Classibus hic locus; hic acie certare solebant.
 Pars stupet inunptæ donum exitiale Minervæ,
 Et molem mirantur equi: primusque Thyroetes
 Duci intra muros hortatur, et arce locari;
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
 At Capys, et quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
 Præcipitare jubent, subjectisve urere flammis;
 Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Primus ibi ante omnes, magnâ comitante catervâ,
 Laocoon ardens summâ decurrit ab arce;
 Et procul: O miseri, quæ tanta insania, cives?
 Creditis auctos hostes? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulyxes?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi;
 Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
 Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.
 Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
 In latus inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit: stetit illa tremens, uterogue recesso
 Insonnere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
 Et, si fata defum, si mens non læva fuisset,
 Impulerat ferro Argolicas sædare latebras.
 Trojaque, nunc stares; Priamiq; arx alta, nunc staret.

Ecce manus juvenem interea post terga revinctum
 Pastores magno ad regem clamore trahebant
 Dardanidæ; qui se ignotum venientibus ultro,
 Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis,
 Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
 Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
 Undique visendi studio Trojana juvenus
 Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
 Accipe nunc Danaûm insidias; et crimine ab uno
 Disce omnes.

Namque ut conspectu in medio, turbatus, inermis,
 Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
 Heu! quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
 Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat,
 Cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi
 Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt?
 Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
 Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus,
 Quidve ferat memoret, quæ sit fiducia capto.

[Ille hæc, depositâ tandem formidinae, fatur:]

Cuncta equidem tibi, rex, verit quodcumque, fa-
 tebor

Vera, inquit: neque me Argolicâ de gente negabo;
 Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
 Finxit, tantum etiam mendacemque improba finget.
 Fando aliquod, si fortè tuas pervenit ad aures
 Belidæ nomen Palamedis, et inclyta famâ
 Gloria; quem falsâ sub proditione Pelasgi
 Insolemem, infando indicio, quia bella vetabat,
 Demisere neci; nunc cassum lumine lugent:
 Illi me comitem, et consanguinitate propinquum,
 Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
 Dum stabat regno incolumis, regûmque vigeat
 Concubis, et nos aliquod nomenque decusque
 Gessimus: invidiâ postquam pellacis Ulyxi
 (Haec ignota loquor) superis concessit ab oris,

Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
 Et casum insontis mecum indignabar amici.
 Nec tacui demens; et me, fors si qua tulisset,
 Si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
 Promisi ultorem; et verbis odia aspera movi.
 Hinc mihi prima mali labes; hinc semper Ulyxes
 Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, et quærere conscius arma.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro....
 Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolve?
 Quidve moror? Si omnes uno ordine habetis Achivos,
 Idque audire sat est, jam dudum sumite pœnas.
 Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ.

Tum verò ardemus scitari et quærere causas,
 Ignari scelerum taptorum artisque Pelasgæ.

Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur:

Sæpè fugam Danaï Trojã cupiere relictã
 Moliri, et longo fessi discedere bello.

Fecissentque utinam! Sæpè illos aspera ponti
 Interclusit hiems, et terruit Auster euntes.

Præcipuè, quum jam hic trabibus contextus acernis
 Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.

Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi

Mittimus; isque adytis hæc tristia dicta reportat:

Sanguine placastis ventos et virgine cæsã,

Quum primùm Iliacas, Danaï, venistis ad oras;

Sanguine quærendi reditus, animâque litandum

Argolicã. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,

Obstupuere animi, gelidusque per ima cucarrit

Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.

Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu

Protrahit in medios; quæ sint ea numina divum

Flagitat: et mihi jam multi crudele canebant

Artificis scelus, et taciti ventura videbant.

Bis quinos silet ille dies, tectusque reonsat

Proferre voce suã quemquam, aut opponere morti.

Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Compositò rumpit vocem, et me destinat aræ.
 Assensere omnes; et quæ sibi quisque timebat
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ.
 Eri, pui, fateor, leto me, et vincula rupi;
 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulvâ
 Delitui, dum vela, darent si fortè, dedissent.
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulces natôs, exoptatumque parentem;
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia; et culpam hanc miserorum morte piabunt.
 Quod te, per superos et conscia numina veri,
 Per, si qua est quæ restet adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides, oro, miserere laborum
 Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

His lacrymis vitam damus, et miserescimus ultro.
 Ipse viro primus manicas atque arcta levare
 Vincula jubet Priamus; dictisque a fatur amicis:
 Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios;
 Noster eris; mihi que hæc edissere vera roganti.
 Quò molem hanc immanis equi statuère? quis auctor?
 Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
 Dixerat. Ille, dolis instructus et arte Pelasgâ,
 Sustulit exntas vinculis ad sidera palmas:
 Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum
 Testor numen, ait; vos, aræ, ensesque nefandi,
 Quos fugi; vittæque deùm, quas hostia gessi:
 Fas mihi Graiorum sacrata resolvère jura,
 Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegant: teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modò promissis maneat, servataque serves
 Troja fidem, si vera feram, si magna rependam.
 Omnis spes Danaùm, et cœpti fiducia belli,
 Palladiæ auxiliis semper stetit. Impius ex quo

Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulyxes,
 Fatale aggressi sacrato avellere templo
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuere sacram effigiem, manibusque **cruentis**
 Virgineas ausi divæ contingere vittas;
 Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
 Spes Danaûm, fractæ vires, aversa deæ mens.
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris:
 Vix positum castris simulacrum, arsere coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis, salsusque per artus
 Sudor iit; terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.
 Extemplo tentanda fugâ canit æquora Calchas,
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
 Omina ni repetant Argis, numenque reducant
 Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
 Et nunc, quòd patrias vento petiere Mycenas,
 Arma deosque parant comites; pelagoque remenso
 Improvisi aderunt: ita digerit omina Calchas.
 Hanc, pro Palladio, moniti, pro numine læso,
 Effigiem statuère, nefas quæ triste piaret.—
 Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
 Roboribus textis, cœloque educere, jussit,
 Ne recipi portis aut duci in mœnia possit,
 Neu populum antiquâ sub religione tueri:
 Nam si vestra manus violasset dona Minervæ,
 Tum magnum exitium (quod di prius omen in ipsum
 Convertant) Priami imperio Phrygibusque futurum;
 Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
 Ultro Asiam magno Pelopea ad mœnia bello
 Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.

Talibus insidiis, perjurique arte Sinonis,
 Credita res; captique dolis lacrymisque coactis,
 Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
 Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Hic aliud majus miseris multoque tremendum

Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
 Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
 Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
 (Horresco referens) immensis orbibus angues
 Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt;
 Pectora quorum inter fluctus arrecta jubæque
 Sanguinæ exsuperant undas; pars cetera pontum
 Ponè legit, sinuantque immensa volumine terga.
 Fit sonitus, spumante salo; jamque arva tenebant;
 Ardentesque oculos suffecti sanguine et igni,
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 Diffugimus visu exsanguis. Illi agmine certo
 Laocoonta petunt; et primùm parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 Implicat, et miseros morsu depascitur artus.
 Pòst, ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
 Corripunt, spirisque ligant ingentibus; et jam
 Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 Terga dati, superant capite et cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit divellere nodos,
 Perfusus sanie vittas atroque veneno;
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
 Quales mugitus, fugit quum saucius aram
 Taurus, et incertam excussit cervice securim.
 At gemini lapsu delubra ad summa dracones
 Effugiunt, sævæque petunt Tritonidis arcem;
 Sub pedibusque deæ clypei que sub orbe teguntur.
 Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor; et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
 Leserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque divæ
 Numina, conclamant.
 Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum

Subjiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
 Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
 Feta armis: pueri circum innuptæque puellæ
 Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
 Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
 O patria! o divum domus Ilium! et incluta bello
 Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
 Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen immemores, cæcique furore,
 Et monstrum infelix sacratâ sistimus arce.
 Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 Ora, dei jussu non umquam credita Teucris.
 Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
 Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.

Vertitur interea cœlum, et ruit oceano nox,
 Involvens umbrâ magnâ terramque, polumque,
 Myrmidonumque dolos: fusi per mœnia Teucris
 Conticuere; sopor fessos complectitur artus.

Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
 A Tenedo, tacitæ per amica silentia lunæ
 Littora nota petens, flammam quum regia puppis
 Extulerat, faisque deum defensus iniquis
 Inclusos utero Danaos et pinæ furtim
 Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
 Reddit equus; lætique cavo se robore promunt
 Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulyxès,
 Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
 Et Menelaüs, et ipse doli fabricator Epeos.
 Invadunt urbem somno vinoque sepultam:
 Cæduntur vigiles; portisque patentibus omnes
 Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat quo prima quies mortalibus agris
 Incipit, et dono divum gratissima serpit.
 In somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
 Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;

Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
 Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
 Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
 Hectore qui redit exuvias indutus Achilli,
 Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!
 Squalentem barbam, et concretos sanguine crines,
 Vulneraque illa gerens quæ circum plurima muros
 Accepit patrios. Ulstro flens ipse videbar
 Compellare virum, et mæstas expromere voces:
 O lux Dardaniæ! spes o fidissima Teucrum!
 Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
 Expectate venis? ut te post multa tuorum
 Funera, post varios hominumque urbisque labores,
 Defessi adspicimus! quæ causa indigna serenos
 Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
 Ille nihil; nec me quærentem vana moratur;
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens:
 Heu! fuge, nate deâ, teque his, ait, eripe flammis:
 Hostis habet muros; ruit alto a culmine Troja.
 Sat patriæ Priamoque datum. Si Pergama dextrâ
 Defendi possent, etiam hæc defensa fuissent.
 Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:
 Hos cape fatorum comites; his mœnia quære,
 Magna pererrato statues quæ denique ponto.
 Sic ait; et manibus vittas, Vestamque potentem,
 Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diverso interea miscentur mœnia luctu;
 Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
 Anchisæ domus, arboribusque oblecta recessit,
 Claescent sonitus, armorumque ingruit horror.
 Excitior somno, et summi fastigia tecti
 Ascensu supero, atque arrectis auribus adsto:
 In segetem veluti quum flamma furentibus Austria
 Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
 Sternit agros, sternit sata læta, bonumque labores,
 Præcipientesque trahit silvas; stupet inscius alto

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Tum verò manifesta fides, Danaùmque patescunt
Insidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante, domus; jam proximus ardet
Ucalegon; Sigea igni freta lata relucent.

Exoritur clamorque virùm clangorque tubarum.

Arma amens capio; nec sat rationis in armis;
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi: furor iraque mentem
Præcipitant; pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achivùm,
Panthus Othryades, arcis Phœbique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem,
Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:
Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troës; fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Juppiter Argos
Transtulit: incensâ Danaï dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adstans
Fundit equus; victorque Sinon incendia miscet
Insultans: portis alii bipatientibus adsunt,
Millia quot magnis umquam venère Mycenis,
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, et cæco Marte resistunt.

Talibus Othryadæ dictis, et numine divùm
In flammis et in arma feror, quò tristis Erinnyis,
Quò fremitus vocat, et sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Rhipeus et maximus armis
Epytus; oblatis per lunam, Hypanisque, Dymasque;
Et lateri agglomerant nostro; juvenisque Coræbus
Mygdonides: illis ad Trojam fortè diebus
Venerat, insano Cassandræ incensus amore;

Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat;
 Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
 Audierit.

Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
 Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
 Pectora, si vobis audentem extrema cupido
 Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis:
 Excessere omnes, adytis arisque relictis,
 Dî quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
 Incensæ: moriamur, et in media arma ruamus:
 Una salus victis nullam sperare salutem.
 Sic animis juvenum furor additus. Inde, lupi ceu
 Raptores, atrâ in nebulâ, quos improba ventris
 Exegit cæcos rabies, catulique relictis
 Faucibus expectant siccis, per tela, per hostes,
 Vadimus haud dubiam in mortem; mediæque tenemur
 Urbis iter: nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
 Quis cladem illius noctis, quis funera fando
 Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?
 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
 Plurima perque vias sternuntur inertia passim
 Corpora, perque domos, et relligiosa deorum
 Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri;
 Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
 Victoresque cadunt Danaï: crudelis ubique
 Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.

Primus se, Danaûm magnâ comitante catervâ,
 Androgeus offert nobis, socia agmina credens
 Inscius; atque ultro verbis compellat amicis:
 Festinate, viri; nam quæ tam sera moratur
 Seguities? alii rapiunt incensa ferantque
 Pergama; vos celsis nunc primùm a navibus itis!
 Dixit, et extemplo (neque enim responsa dabantur
 Fida satis) sensit medios delapsus in hostes.
 Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
 Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem

Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit;
 Attollentem iras, et cœrula colla tumentem:
 Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
 Irruimus, densis et circumfundimur armis;
 Ignarosque loci passim et formidine captos
 Sternimus: adspirat primo fortuna labori.
 Atque hic successu exsultans animisque Corœbus,
 O socii, quæ prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quæque ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clypeos, Danaùmque insignia nobis
 Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
 Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam clypeiue insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum accommodat ensam.
 Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
 Læta facit, spoliis se quisque recentibus armat.
 Vadimus immixti Danaïs, haud numine nostro;
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conserimus; multos Danaùm demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves, et littora cursu
 Fida petunt; pars ingentem formidine turpi
 Scandunt rursus equum, et notâ conduntur in alvo.
 Heu! nihil invitis fas quæquam fidere dâvis.
 Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
 Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervæ,
 Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra;
 Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem furiatâ mente Corœbus,
 Et sese medium injecit periturus in agmen.
 Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
 Sic primùm ex alto delubri culmine telis
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cœles,
 Amorum facie et Graiarum errore jubaram.
 Tum Danaï, gemitu atque ereptæ virginis irâ,
 Indique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
 Et gemini Arridæ, Dolopumque exercitus omnis

Adversâ rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et lætus Eois
 Eurus equis; stridunt silvæ; sævitque tridenti
 Spumeus atque imo Nerens ciet æquora fundo.
 Illi etiam, si quos obscurâ nocte per umbram
 Fudimus insidiis, totâque agitavimus urbe,
 Apparent; primi clypeos mentitaque tela
 Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
 Illicet obruimur numero: primusque Corcebus,
 Penelei dextrâ, divæ armipotentis ad aram
 Procumbit; cadit et Rhipeus, justissimus unus
 Qui fuit in Teucris, et servantissimus æqui:
 Dis aliter visum. Pereunt Hypanisque, Dymasque,
 Confixi a sociis: nec te tua plurima, Panthu,
 Labentem pietas nec Apollivis infula textit.
 Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
 Testor, in occasu vestro, nec tela nec ullas
 Vitavisse vices Danaûm; et, si fata fuissent
 Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde,
 Iphitus et Pelias mecum, quorum Iphitus ævo
 Jam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulyxi:
 Protenus ad sedes Priami clamore vocati.
 Hic verò ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
 Bella forent, nulli totâ morentur in urbe:
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
 Cernimus, obsessumque actâ testudine limen.
 Mærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos
 Nituntur gradibus; clypeosque ad tela sinistris
 Protecti objiciunt; prensant fastigia dextris.
 Dardanidæ contrâ turrès ac tecta domorum
 Culmina convellunt; his se, quando ultima cernunt,
 Extremâ jam in morte parant defendere telis:
 Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
 Devolvunt: alii strictis mucronibus imas
 Obsedero fores; has servant agmine denso.
 Instaurati animi regis succurrere tectis,

[The text in this section is extremely blurry and illegible due to the low resolution of the scan. It appears to be a continuous column of text.]

Femineis ululant: ferit aurea sidera clamor.
 Tum pavidæ tectis, matres ingentibus errant,
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.
 Instat vi patriâ Pyrrhus; nec claustra neque ipsi
 Custodes sufferre valent. Labat ariete crebro
 Janua, et emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi; rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danaï, et latè loca milite complent.
 Non sic, aggeribus ruptis quum spumeis amnis
 Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furem
 Cæde Neoptolemum, geminosque in limine Atridas:
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per
 aras

Sanguine sædantem quos ipse sacraverat ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbarico postes quro spoliisque superbi
 Procubuerunt: tenent Danaï quæ deficit ignis.
 Forsitan et Priami fuerint quæ fata requiras.
 Urbis uti captæ casum, convulsaque vidit
 Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem,
 Arma diu senior desueta trementibus ævo
 Circumdat nequidquam humeris, et inutile ferrum
 Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.

Aedibus in mediis, nudoque sub ætheris axe,
 Ingens ara fuit; juxtâque veterrima laurus
 Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates:
 Hic Hecuba et natæ nequidquam altaria circum,
 Præcipites atrâ ceu tempestate columbæ,
 Condensæ, et divûm amplexæ simulacra, sedebant.
 Ipsum autem sumptis Priamum juvenalibus armis
 Ut vidit: Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
 Insuper his cingi telis? aut quò ruis? inquit.
 Nec nisi auxilio nec defensoribus istis
 Compugnaret; non, si ipse meus nunc afforet Hector.

Huc tandem concede: hæc ara tue
 Aut moriere simul. Sic ore effata,
 Ad sese, et sacrâ longævum in sec

Ecce autem, elapsus Pyrrhi de
 Unus natorum Priami, per tela, I
 Porticibus longis fugit, et vacua
 Saucius: illam ardens infesto vul
 Insequitur, jam jamque manu ten
 Ut tandem ante oculos evasit et o
 Concidit, ac multo vitam cum sa
 Hic Priamus, quamquam in medi
 Non tamen abstinnit, nec voci in
 At tibi pro scelere, exclamat, pro
 Di (si qua est cælo pietas quæ tal
 Persolvant grates dignas, et præ
 Debita, qui nati coram me ceræ
 Fecisti, et patrios foedasti funere
 At non ille, satum quo te mentir
 Talis in hoste fuit Priamo; sed ju
 Supplicis erubuit, corpusque ex
 Reddidit Hectoreum, meque in r
 Sic fatus senior, telumque imbel
 Conjecit, raucæ quod protinus æ
 Et summo clypei nequidquam ur
 Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc e
 Pelidæ genitori: illi mea tristia fi
 Degeneremque Neoptoleum, n
 Nunc morere. Hæc dicens, altari
 Traxit, et in multo lapsantem sa
 Implicuitque comam lævâ, dextr
 Extulit ac lateri capulo tenuis ab
 Hæc finis Priami fatorum; hic ex
 Sorte tulit, Trojam incensam et
 Pergama, tot quondam populis t
 Regnatorem Asiæ. Jacet ingens li
 Avulsamque humeris caput, et s

At me tum primùm sævus circumstetit horror:
 Obstupui: subiit cari genitoris imago,
 Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
 Vitam exhalantem; subiit deserta Creüsa,
 Et direpta domus, et parvi casus Iüli.
 Respicio, et quæ sit me circum copia lustro.
 Deservere omnes defessi, et corpora saltu
 Ad terram misère, aut ignibus ægra dedère.

Jamque adeo super unus eram; quum limina Vestæ
 Servantem et tacitam secretâ in sede latentem
 Tyndarida adspicio: dant clara incendia lucem
 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
 Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
 Et pœnas Danaüm, et deserti conjugis iras,
 Præmetuens, Trojæ et patriæ communis Erinnyis,
 Abdiderat sese, atque aris, invisâ sedebat.
 Exarsere ignes animo; subit ira cadentem
 Ulcisci patriam, et sceleratas sumere pœnas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis patriasque Mycenæ,
 Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?
 Conjugiumque, domumque, patres, natosque, videbit,
 Iliadum turbâ et Phrygiis comitata ministris?
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanum toties sudârit sanguine littus?
 Non ita, namque etsi nullum memorabile nomen
 Femeinâ in pœnâ est, nec habet victoria laudem,
 Extinxisse nefas tamen, et sumpsisse merentis
 Laudabor pœnas; animumque explesse juvabit
 Ultricis flammæ, et cineres satiâsse meorum.

Talia jactabam, et furiatâ mente ferebar;
 Quum mihi se, non antè oculis tam clara, videndam
 Obtulit, et purâ per noctem in luce refulsit,
 Alma parens, confessa deam, qualisque videri
 Cœlicolis et quanta solet; dextrâque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?

Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
 Non prius adspicies ubi fessum ætate parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creüsa,
 Ascaniusque puer? quos omnes undique Graiæ
 Circum errant acies; et, ni mea cura resistat,
 Jam flammæ tulerint, inimicus et hauserit ensis.
 Non tibi Tyndaridis facies invisæ Lacænæ,
 Culpatæve Paris; divum inclementia, divum,
 Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.
 Adspice: namque omnem quæ nunc obducta tuenti
 Mortales hebetat visus tibi, et humida circum
 Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
 Jussa time, neu præceptis parere recusa.
 Hic, ubi disjectas moles, avulsæque saxis
 Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
 Neptunus muros magnoque emota tridenti
 Fundamenta quatit, totamque ab sedibus urbem
 Eruit. Hic Juno Scæas sævissima portas
 Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
 Ferro accincta vocat.
 Jam summas arces Tritonia, respice, Pallas
 Inscdit, nimbo effulgens et Gorgone sævâ.
 Ipse pater Danais animos viresque secundas
 Sufficit; ipse deos in Dardana suscitât arma.
 Eripe, nate, fugam, finemque impono labori.
 Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam.
 Dixerat, et spissis noctis se condidit umbris.
 Apparent diræ facies, inimicæque Trojæ
 Numina magna deum.

Tum verò omne mihi visum considerare in ignes
 Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja.
 Ac veluti summis antiquam in montibus ornem
 Quam ferro accisam crebrisque bipennibus instat
 Eruere agricolæ certatim; illa usque minatur,
 Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
 Vulneribus donec paulatim evicta, supremam

Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.
 Descendo, ac, ducente deo, flammam inter et hostes
 Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.

Atque ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
 Antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos
 Optabam primum montes, primumque petebam,
 Abnegat excisâ vitam producere Trojâ,
 Exsiliumque pati. Vos o, quibus integer ævi
 Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
 Vos, agitate fugam.

Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
 Has mihi servassent sedes: satis una superque
 Vidimus excidia, et captæ superavimus urbi.
 Sic o sic positum affati discedite corpus.
 Ipse manu mortem inveniam; miserebitur hostis,
 Exuviasque petet: facilis jactura sepulcri.
 Jam pridem invisus divis, et inutilis, annos
 Demoror, ex quo me divum pater atque hominum rex
 Fulminis afflavit ventis et contigit igni.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
 Nos contrâ effusi lacrymis, conjuxque Creûsa,
 Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
 Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere, vellet.
 Abnegat, inceptoque et sedibus hæret in isdem.

Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
 Nam quod consilium aut quæ jam fortuna dabatur?
 Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
 Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?

Si nihil ex tantâ superis placet urbe relinqui,
 Et sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
 Teque ipsosque juvat; patet isti janua leto:
 Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natam ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
 Hoc erat, alia parens, quod me, per tela, per ignes,
 Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque
 Ascanium, patremque meum, juxtâque Creûsam,

Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
 Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
 Reddite me Danais, sinite instaurata revisam
 Proelia: numquam omnes hodie moriemur inulti.

Hinc ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
 Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum:
 Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum;
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 Hanc primùm tutare domum: cui parvus Iulus,
 Cui pater, et conjux, quondam tua dicta, relinquitur?

Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat;
 Quam subitum dictuque oritur mirabile monstrum:
 Namque, manus inter mæstorumque ora parentum,
 Ecce levis summo de vertice visus Iuli

Fundere lumen apex, tactuque innoxia molles
 Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
 Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
 Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignes.

At pater Anchises oculos ad sidera lætus
 Extulit, et coelo palmas cum voce tetendit.
 Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 Adspice nos; hoc tantum: et, si pietate meremur,
 Da deinde auxilium, pater, atque hæc omina firma.

Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore
 Intonnit lævum, et de coelo lapsa per umbras
 Stella facem ducens multâ cum luce cucurrit.
 Illam, summa super labentem culmina tecti,
 Cernimus Idæâ claram se condere silvâ,
 Signantemque vias: tum longo limite sulcorum
 Dat lucem, et latè circum loca sulfure fumantia
 Hic verò victus genitor se tollit ad auras,
 Affaturque deos, et sanctum sidus adorat.
 Jam jam nulla mora est: sequor, et, quâ ductus ab illis
 Dî patrii, servate domum, servate nepotem.

Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo equidem; nec, nate, tibi comes ire recuso.

Dixerat ille; et jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiùsque æstus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici imponere nostræ;
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit:
Quò res cumque cadent, unum et commune periculum,
Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus
Sit comes; et longè servet vestigia conjux.
Vos, famuli, quæ dicam animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertæ Cereris, juxtâque antiqua cupressus
Religione patrum multos servata per annos:
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates:
Me, bello e tanto digressum et cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Hæc fatus, latos humeros subjectaque colla
Veste super fulvique insternor pelle leonis,
Succedoque oneri: dextræ se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis;
Ponè subit conjux. Ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.

Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse vicem; subito quum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: genitorque per umbram
Prospiciens. Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant:
Ardena clypeos atque æra micantia cerno.
Ille mihi nescio quod trepido malè numen amicum
Confusati eripuit mentem: namque avia cursu
Dum sequor, et notâ excedo regione viarum,
Heul misero conjux fatone erepta Creüsa

Substitit, erravitne viâ, seu lassa resedit,
 Incertum; nec post oculis est reddita nostris.
 Nec prius amissam respexi, animumve reflexi,
 Quàm tumultum antiquæ Cereris sedemque sacratam
 Venimus: hic demum collectis omnibus una
 Defuit; et comites, natumque, virumque, fefellit.
 Quem non incusavi amens hominumque deorumque?
 Aut quid in eversâ vidi crudelius urbe?
 Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates,
 Commendo sociis, et curvâ valle recondo:
 Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
 Stat casus renovare omnes, omnemque reverti
 Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
 Principio muros obscuraque limina portæ
 Quâ gressum extuleram repeto; et vestigia retro
 Observata sequor per noctem, et lumine lustro:
 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
 Inde domum, si fortè pedem, si fortè tulisset,
 Me refero: irruerant Danaï, et tectum omne tenebant.
 Illicet ignis edax summa ad fastigia vento
 Volvitur; exsuperant flammæ; furit æstus ad auras.
 Procedo, et Priami sedes arcemque reviso.
 Et jam porticibus vacuis Junonis asylo
 Custodes lecti Phoenix et dirus Ulyxes
 Prædam asservabant: huc undique Troia gaza
 Incensis erepta adytis, mensæque deorum,
 Crateresque auro solidi, captivæque vestis
 Congeritur: pueri et pavidaè longo ordine matres
 Stant circum.
 Atus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias, mæstusque Creüsam
 Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.
 Quærenti et tectis urbis sine fine furenti
 Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creüsæ
 Visa mihi ante oculos, et notâ major imago.

Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hasit.

Tum sic affari, et curas his demere dictis:

Quid tantùm insano juvat indulgere dolori,

O dulcis conjux? non hæc sine numine divùm

Eveniunt: nec te hinc comitem asportare Creüsam

Fas, aut ille sinit superi regnator olympi.

Longa tibi exsilia, et vastum maris æquor arandum:

Et terram Hesperiam venies, ubi Lydius, arva

Inter opima virùm, leni fluit agmine Thybris.

Illic res lætæ, regnumque, et regia conjux

Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creüsæ.

Non ego Myrmidonum sedes Dolopumque superbas

Adspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,

Dardania, et divæ Veneris nurus:

Sed me magna deùm genetrix his detinet oris.

Jamque vale, et nati serva communis amorem.

Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem et multa volentem

Dicere deseruit, tennesque recessit in auras.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum;

Ter frustra comprehensa manus effugit imago,

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

Sic demum socios, consumptâ nocte, reviso.

Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum

Invenio admirans numerum; matresque, virosque;

Collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.

Undique convenere, animis opibusque parati,

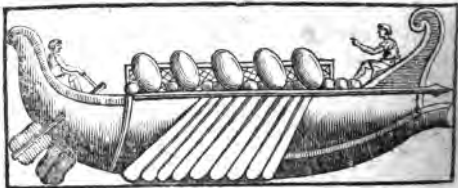
In quascumque velim pelago deducere terras.

Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,

Ducebatque diem; Danaïque obsessa tenebant

Limina portarum; nec spes opis ulla dabatur.

Cessi, et sublato montem genitore petivi.

AENEIDOS

LIBER. TERTIUS.

POSTQUAM res Asiae Priamique evertere gentem
 Immeritam visum superis, ceciditque superbum
 Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja,
 Diversa exsilia et desertas quaerere terras
 Angariis agimur divum; classemque sub ipsa,
 Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae,
 Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur;
 Contrahimusque viros. Vix prima inceperat aetas,
 Et pater Anchises dare fatis vela jubebat;
 Littora quum patriae lacrymans portusque relinquo,
 Et campos ubi Troja fuit: feror exsul in altum
 Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis dis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
 Thraces arant, acri quondam regnata Lycargo;
 Hospitium antiquum Trojae, sociique Penates,
 Dum fortuna fuit. Feror huc, et littore curvo
 Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis
 Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionae matri divisque ferebam
 Auspiciis ceptorum operum; superoque patris
 Coelicolum regi mactabam in littore taurum.
 — è fuit juxta tumulus, quo cornea summa

Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
 Accessi; viridemque ab humo convellere silvam
 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,
 Horrendum et dictu video mirabile monstrum:
 Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbos
 Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
 Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
 Rursus et alterius lentum convellere vimen
 Insequor, et causas penitus tentare latentes;
 Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo, Nymphas venerabar agrestes,
 Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis,
 Ritè secundarent visus, omenque levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nisti
 Aggredior, genibusque adversæ obluctor arenæ,
 Eloquar, an sileam? gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures:
 Quid miserum, Aenea, laceras? jam parce sepulto;
 Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troja
 Externum talit, aut cruor hic de stipite manat.
 Heu! fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
 Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea textit
 Telorum seges, et jaculis inerevit acutis.
 Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandârat alendum
 Threicio regi, quam jam diffideret armis
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teucrûm, et fortuna recessit,
 Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
 Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, et auro
 Vi petitur. Quid non mortalia pectora cogis,
 Auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres, primùmque parentem.

Monstra deùm refero, et quæ sit sententiâ posco.
 Omnibus idem animus sceleratâ excedere terrâ,
 Linqui pollutum hospitium, et dare classibus austros.
 Ergo instauramus Polydoro fanus, et ingens
 Aggeritur tumulo tellus; stant Manibus aræ,
 Cæruleis mastæ vittis atrâque cupresso;
 Et circum Iliados crinem de more solutæ.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis et sacri pateras; animâque sepulcro
 Condimus, et magnâ supremum voce cimus.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, et lenè crepitans vocat auster in altum,
 Deducunt secâ naves, et littora complent.
 Provehimur portu; terræque urbesque recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereidum matri et Neptuno Aegæo;
 Quam pius arcitemens, oras et littora circum
 Errantem, Gyro celsâ Myconoque revinxit,
 Itamotamque coli dedit, et contemnere ventos.
 Huc feror; hæc fessos tuto placidissima porta
 Accipit. Egressi veneramus Apollinis urbem.
 Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos,
 Vittis et sacrâ rodimitus tempora lauro,
 Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum.
 Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
 Tempus dei saxo venerabar structa vetusto:
 In propriam, Thybræ, domum: da moenia fessis.
 Et genus, et manseram urbem: serva altera Trojæ
 Pergamæ, reliquias Danaùm atque inimicis Achilæ.
 Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
 Da, pater, augurium, atque animis illabere mustæ.
 Vix ea fatus eras; tremere omnia visa repente,
 Luminaque, laurusque dei, totusque moveri
 Sæuis circum, et magis adytis certina recessi.
 Submissi petimus terram, et vox fertur ad auras:
 Unda dicitur dari, quæ vos a stirpe parentum.

Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
 Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem:
 Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.
 Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu
 Lætitiâ; et cuncti, quæ sint ea moenia, quærunt;
 Quò Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
 Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
 Audite, o proceres, ait, et spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto;
 Mons Idæus ubi, et gentis cunabula nostræ.
 Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
 Maximus unde pater, si ritè audita recordor,
 Teucrus Rhœteas primùm est advectus ad oras,
 Optavitque locum regno. Nondum Ilium et arces
 Pergamæ steterant; habitabant vallibus imis.
 Hinc mater cultrix Cybelæ, Corybantiaque æra,
 Idæumque nemus; hinc fida silentia sacris,
 Et juncti currum dominæ subiere leones.
 Ergo agite, et divùm ducunt quâ jussa sequamur.
 Placemus ventos, et Gnosia regna petamus.
 Nec longo distant cursu; modò Juppiter adsit,
 Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
 Sic fatus, meritos aris mactavit honores:
 Taurum Neptuno; taurum tibi, pulcher Apollo;
 Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
 Fama volat pulsum regnis cecidisse paternis
 Idomeneâ ducem, desertaque littora Cretæ;
 Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
 Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus;
 Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyssam,
 Olearon, niveamque Paron, sparsasque per æquor
 Cycladas, et crebris legimus freta consita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor.
 Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
 Prosequitur surgens a puppi ventus euntes;

Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros optatae molior urbis,
 Pergameamque voco; et laetam cognomine gentem
 Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
 Jamque ferè sicco subductae littore puppes;
 Connubiis arvisque novis operata juventus;
 Jura domosque dabam; subito quum tabida membris,
 Corrupto coeli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque satisque lues, et letifer annus.
 Linquebant dulces animas, aut agra trahebant
 Corpora: tum steriles exurere Sirius agros:
 Arebant herbae, et victum seges agra negabat.
 Rursus ad oraclum Ortygiae Phoebumque remenso
 Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
 Quam fessis finem rebus ferat; unde laborum
 Tentare auxilium jubeat; quò vertere cursus.

Nox erat, et terris animalia somnus habebat.
 Effigies sacrae divam Phrygiaeque Penates,
 Quos mecum a Troja mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram, visi ante oculos adstare jacentis
 Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
 Plena per insertas fundebat luna fenestras.
 Tum sic affari, et curas his demere dictis:
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 Hic canit; et tua nos en ultro ad limina mittit.
 Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma secuti;
 Nos tumidum sub te permensi classibus aequor;
 Idem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus: tu moenia magnis
 Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
 Mutandae sedes; non haec tibi littora suasit
 Delius, aut Cretae jussit considerare, Apollo.
 Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis atque ubere glebae;
 Oenotri coluere viri: nunc fama minores
 Nam dixisse, ducis de nomine, gentem:

Hæ nobis propriæ sedes; hinc Dardanus ortus,
 Jasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
 Surge age, et hæc lætus longævo dicta parenti
 Haud dubitanda refer: Corytum terrasque requirat
 Ansonias. Dictæa negat tibi Juppiter arva.

Talibus attonitus visis ac voce deorum
 (Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere vultus,
 Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
 Tum gelidus toto manabat corpore sudor),
 Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
 Ad cælum cum voce manus, et munera libo
 Intemerata focis. Perfecto lætus honore,
 Anchisen facio certum, remque ordine pando.
 Agnovit prolem ambigam geminosque parentes,
 Seque novo veterum deceptum errore locorum.
 Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,
 Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
 Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
 Et sæpè Hesperiam, sæpè Itala regna, vocare.
 Sed quis ad Hesperia venturos littora Teucros
 Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
 Cedamus Phœbo, et moniti meliora sequamur.
 Sic ait: et cuncti dicto paremus ovantes.
 Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
 Vela damus, vastumque cavà trabe currimus æquor.

Postquam altum tenere rates, nec jam ampliùs
 ullæ

Apparent terræ, cælum undique, et undique pontus;
 Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
 Noctem hiememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
 Continuo venti volvunt mare, magna que surgunt
 Aequora; dispersi jactamur gurgite vasto.
 Involvèr: diem nimbi, et nox humida cælum
 Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Excitimur cursu, et cæcis erramus in undis.
 Ipse diem noctemque negat discernere cælo,

ne meminisse visæ mediâ Palinurus in undâ.
 res adeo incertos cæcâ caligine soles
 ramus pelago, totidem sine sidere noctes.
 quarto terra die primùm se attollere tandem
 sa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
 la cadunt; remis insurgimus: haud mora, nautæ
 inixi torquent spumas, et cærulea verrunt.
 Servatum ex undis Strophadum me littora primùm
 cipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ
 sulæ Ionio in magno, quas dira Cæleño,
 rpyiæque colunt aliæ, Phineia postquam
 rusa domus, mensasque metu liquere priores.
 istius haud illis monstrum, nec sævior ulla
 stis et ira deùm Stygiis sese extulit undis.
 rginei volucrum vultus, foedissima ventris
 oluvies, uncaque manus, et pallida semper
 a fame.

Huc ubi delati portus intravimus; ecce
 ta bonum passim campis armenta videmus,
 prigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
 uimus ferro, et divos ipsumque vocamus
 partem prædamque Jovem. Tum littore curvo
 straimusque toros, dapibusque epulamur opimit.
 subitæ horrido lapsu de montibus adsunt
 rpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas,
 ipiuntque dapes, contactuque omnia foedant
 mundo: tum vox fœtrùm dira inter odorem.
 rsum in secessu longo sub rupe cavatâ,
 oribus clausi circùm atque horrentibus umbris,
 traimus mensas, arisque reponimus ignem:
 rsum ex diverso coeli cæcisque latebris
 ba sonans prædam pedibus circumvolat uncis;
 luit ore dapes. Sociis tunc arma capessant
 co, et dirâ bellum cum gente gerendum.
 id secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
 ponunt enses, et scuta latentia conduunt.

Ergo, ubi delapsæ sonitum per curva dedere
Littora, dat signum speculâ Misenus ab altâ
Aere cavo: invadunt socii, et nova proelia tentant,
Obscenas pelagi ferro fœdare volucres.

Sed neque vim plumis ullam nec vulnere tergo
Accipiunt; celerique fugâ sub sidera lapsæ,
Semesam prædam et vestigia fœda relinquunt.

Una in præcelsâ consedit rupe Celæno,
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:

Bellum etiam pro cæde bonum stratisque juvençis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontes pellere regno?
Accipite ergo animis atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non antè datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, nostræque injuria cædis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.

Dixit, et in silvam pennis ablata refugit
At sociis subitâ gelidus formidine sanguis
Deriguit: cecidere animi; nec jam ampliùs armis,
Sed votis precibusque jubent exposcere pacem,
Sive deæ, seu sint diræ obscenæque volucres.
Et pater Anchises, passis de littore palmis,
Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
Dî, prohibete minas; dî, talem avertite castim;
Et placidi servate pios. Tum littore funem
Deripere, excussosque jubet laxare rudentes.
Tendant vela Noti; ferimur spumantibus undis,
Quâ cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua sægis:
Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna;
Et terram altricem sævi execramur Ulyxi.

Mox et Leucææ simbea cacumina montis,
 Et formidatus ventis aperitur Apollo :
 Hunc petimus fressi, et parvæ succedimus urbi.
 Anchora de prærà jacitur; stant littore puppes.

Ergo insperatâ tandem tellure positi,
 Lustramque Jovi, votisque incendimus aras,
 Actiæque Iliacis celebramus littora ludis;
 Exercent patrias oleo habente palæstras
 Nudati socii: jurat evasisse tot urbes
 Argolicas, medicoque fugam tenuisse per hostes.
 Interea magnam sol circumvolvitur annum,
 Et glacialis hiems Aquilonibus asperat undas.
 Acer covo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, et rem carmine signo :

ÆNEAS HÆC DE DANAÏS VICTORIBUS ARMA.

Linquere tam portus jubes, et considere transtris
 Certatim socii feriant mare, et æquora vertunt.
 Protensus æcæis Phœacum abscondimus arces,
 Littoraque Epiri legimus, partemque subimus
 Chæonio, et celsam Bœthrotiæ credimus urbem.

Hæc incredibilis rerum fama occupat aures,
 Priamidem Helonam Graios regnare per urbes,
 Conjugio Aœciæ Pyrrhi sceptrique positum,
 Et patrio Andromachæ iterum esse marito.
 Obteripnis utroque incensum pectus amore
 Compellere virum, et casus cognoscere tantos.
 Progredior portæ, clauus et littora linquens.

Solennis tum forte dapas et tristia dona,
 Ante urbem in lævâ, talis Simeontis ad undam,
 Libabat cineri Andromachæ. Manusque vocabat
 Hecceorem ad tumulum, vicinâ quem cespit inani,
 Et gemmas, cunctam lacrymâ, straverat aras.
 Et me conspexit venientem, et Troam circum
 Arma amens vidit, magnis exterrita monstis,
 Dæruit vix in medio; cæteræ omnes reliquit;
 Lævæ; et longo vix tandem tempore lævæ :

Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
 Nate deâ? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est? Dixit, lacrymasque effudit, et omnem
 Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
 Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco:
 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
 Ne dubita; nam vera vides.

Heu! quis te casus dejectam conjuge tanto
 Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?
 Hectoris, Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
 Dejecit vultum, et demissâ voce locuta est:
 O felix una ante alias Priameia virgo,
 Hostilem ad tumulum, Trojæ sub mœnibus altis,
 Jussa mori, quæ sortitus non pertulit ullos,
 Nec victoris heri tetigit cubile!
 Nos, patriâ incensâ, diversa per æquora vectæ,
 Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum,
 Servitio enixæ, tulimus; qui deinde, secutus
 Ledæam Hermionem Lacedæmoniosque hymenæos,
 Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
 Conjugis, et scelerum furiis agitatus, Orestes
 Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
 Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
 Pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos,
 Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit;
 Pergamæque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
 Aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
 Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aurâ?
 Quem tibi jam Troja. . .

Ecqua tamen puero est amissæ cura parentis?
 Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles
 Et pater Aeneas et avunculus excitat Hector?

Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
 Incassum fletus; quam sese a mœnibus heros

riamides multis Helenus comitantibus affert,
 gnoscitque suos, lætusque ad limina ducit,
 et multum lacrymas verba inter singula fundit.
 recedo, et parvam Trojam, simulataque magnis
 Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum,
 agnoscō, Scææque amplector limina portæ.
 nec non et Teucrî sociâ simul urbe fruuntur:
 hos porticibus rex accipiebat in amplis.
 calai in medio libabant pocula bacchi,
 propositis auro dapibus, paterasque tenebant.
 Jamque dies, alterque dies processit, et auræ
 vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro.
 is vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
 Trojgena, interpretes divum, qui numina Phœbi,
 aut tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
 voluerum linguas, et præpetis omina pennæ,
 re age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
 Iliquo, et cuncti suaserunt numine divi
 liam petere, et terras tentare repostas:
 mala novum, dictaque nefas, Harpyia Cælæno
 prodigium canit, et tristes denuntiat iras,
 scenamque famem), quæ prima pericula vito?
 an idve sequens tantos possim superare labores?
 Helenus, cæsis primùm de more juvencis,
 orat pacem divam, vittasque resolvit
 rati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
 et manu multo suspensum numine ducit;
 que hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
 Vate deâ, nam te majoribus ire per altum
 suspiciis manifesta fides: sic fata deum rex
 titur, volvitque vices; is vertitur ordo.
 ca tibi e multis, quò tutior hospita lustras
 quora, et Ansonio possis considerare portu,
 mediam dictis; prohibent nam cetera Parcæ
 e, Helenum farique vetat Saturnia Juno.
 incipio, Italiam, quam tu jam res propinquam

Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit in via terris.
 Antè et Trinacriâ lentandus remus in undâ,
 Et salis Ansonii lustrandum navibus æquor,
 Inferniq; lacus, Aezæque insula Cirvæ,
 Quàm tutâ possis urbem componere terrâ.
 Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
 Quum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
 Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
 Triginta caputum fetus enixa, jacebit,
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
 Ille locus urbis erit; requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
 Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
 Has autem terras, Italique hanc littoris oram
 Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
 Effuge; cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
 Hic et Narycii posuerunt mœnia Locri,
 Et Sallentinos obsedit milite campos
 Lycinus Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetæ subnixâ Petilia muro:
 Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
 Et positis aris jam vœta in littore solves;
 Purpureo velare comas adopertus amictu;
 Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
 Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
 Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto;
 Hæc casti maneant in religione nepotes.
 Ast, ubi digressum Siculæ te admoverit oræ
 Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori,
 Læva tibi tellus, et longo læva petantur
 Aequora circuitu: dextrum fuge littus, et undas.
 Hæc loca, vi quondam et vastâ convulsa ruinâ,
 Tantùm avi longinqua valet mutare vetustas!
 Dissoluisse ferunt, quum protenus utraq; tellus
 Una foret: venit medio vi pontus, et undis

Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes
 Littore diductas angusto interluit aestu.
 Dextrum Scylla latus, laevum implicata Charybdis,
 Obsidet, atque imo harathri ter gurgite vastos
 Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
 Erigit alternos, et sidera verberat undâ.
 At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris;
 Ora exsertantem, et naves in saxa trahentem.
 Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
 Pube tenuis; postrema immani corpore pristis,
 Delphinam caudas utero commissa luporum.
 Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 Cessantem, longos et circumflectere cursus,
 Quam semel informem vasto vidisse sub antro
 Scyllam, et caeruleis canibus resonantia saxa.
 Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati
 Si qua fides, animum si veris implet Apollo,
 Unum illud tibi, nate deâ, praëque omnibus unum,
 Praedicam, et repetens iterumque iterumque monebo.
 Junonis magnæ primùm prece numen adora;
 Junoni cane vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis: sic denique victor
 Trinacriâ fines Italos mittere relictâ.
 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
 Divinosque lacus, et Averna sonantia silvis;
 Insanam vatem adspicies, quæ rupe sub imâ
 Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
 Quaecumque in foliis descripsit carmina virgo,
 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verùm eadem, verso tenuis quum cardine ventus
 Impulit, et teneras turbavit janua frondes,
 Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo
 Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odere sibyllæ.
 Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,

Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos,
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas:
 Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
 Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
 Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
 Hæc sunt quæ nostrâ liceat te voce moneri.
 Vade age, et ingentem factis fer ad æthera Trojam.

Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto,
 Imperat ad naves ferri, stipatque carinis
 Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
 Loricam consertam hamis auroque trilicem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces:

Remigium supplet; socios simul instruit armis.

Interea classem velis aptare jubebat
 Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
 Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
 Conjugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,
 Cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
 Ecce tibi Ausoniæ tellus; hanc arripe velis.
 Et tamen hanc pelago præterlabare necessè est:
 Ausoniæ pars illa procul quam pandit Apollo.
 Vade, ait, o felix nati pietate! Quid ultra
 Provehor, et fando surgentes demoror austros?

Næc minùs Andromache, digressu mæsta supremo,
 Fert picturatas auri subtemine vestes,
 Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori:
 Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
 Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
 Sint, puer, et longum Andromachæ testentur amorem,
 Conjugis Hectoræ. Cape dona extrema tuorum,
 O mihi sola mei super Astyanactis imago!

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat;
Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua; nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies; nullum maris æquor arandum;
Arva neque Ansoniæ semper cedentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque, videtis,
Quam vestræ fecere manus, melioribus; opto,
Auspiciis, et quæ fuerit minùs obvia Graiis.
Si quando Thybrim vicinaque Thybridis arva
Intrâro, gentique meæ data moenia cernant,
Cognatas urbes olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus, unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes.

Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta,
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad'undam,
Sortiti remos, passimque in littore sioco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cælo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum; nos castra movemus,
Tentamusque viam; et velorum pulcherrima vela
Jamque rubescebat stellis Ausonia furcæ
Quam procul obscuros colles humilemque
Italiam. Italiam primus exclamat Achates:
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera coloris

Induit, implevitque mero, divosque vocavit
Stans celsâ in puppi:

Dî, maris et terræ tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt socii, et proras ad littora torquent.
Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum;
Objectæ salsâ spumant aspergine cautes:
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro
Tarriti scopuli, refugitque ab littore templum.

Quatuor hîc, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore nivali.
Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas:
Bello armantur equi; bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen idem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, et frena iugo concordia ferre:
Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantes;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
Junoni Argivæ jussos adolemus honores.

Haud mora, continuò, perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum;
Grajugenûmque domos, suspectaque linquimus arva.
Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
Cernitur. Attollit se diva Lacinia contrâ,
Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longè, fractasque ad littora voces;
Exsultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda, canebat.
Ergo, o socii, pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt: primusque rudentem

Conternit latus proceram Palinurus ad undas;
 Laram cuncta cohors remis ventisque petivit.
 Tollitur in caelum curvato gurgite, et idem
 Subducta ad Manes imos decidimus undâ.

Per scopuli clamorem inter cava saxa dedere;
 Ipsi speculam elisam et rorantia vidimus astra.

• Interem fœsus ventus cum sole reliquit;

Ignarique viis, Cycloperum allabimur oris.

Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens

Ipsæ; sed horrificis juxta tonat Actæa ruinis,

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,

Turbine famantem picco, et candente favilla;

Attollitque globos flammærum, et sidera lambit:

Interdum scopulos avulsaque viscera montis

Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

Cam gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

Fama est Euccladæ seminatam fulmine corpus

Urgeri mole hæc, ingentemque insuper Actæam

Impositam ruptis flammam expirare caminis;

Et, fœsus quoties metet latus, intremere omnem

Murmure Trinacriam, et cælum subtexere fumo.

Noctem illam tecti silvis immania monstra

Perferimus; nec, quæ sonitum det causa, videmus:

Nam neque erant astrocrum ignes, nec lucidas æthra

Sidera polus; obscuro sed nubila cælo;

Et laevam in nimbo nax intempesta tenebat.

Postero jamque dies primo surgebat Eo,

Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;

Quam subito e silvis, macie confecta supremâ,

Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,

Procedit, supplexque manus ad littora tendit.

Recipimus: dira illuvies, immissaque barba,

Consortium tegumen spinis; at cetera Graius;

Ut quondam patris ad Trojam missus in armis.

loque ubi Dardanios habitus et Troia vidit

Armas procul, paulùm adspecta conterritus hæc;

Continuitque gradum; mox sese ad littora præcepit
 Cum fletu precibusque tulit: Per sidera testor,
 Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen,
 Tollite me, Teucri; quascumque abducite terras,
 Hoc sat erit. Scio me Danais e classibus unum,
 Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.

Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.
 Si pereo, hominum manibus periisse juvabit.
 Dixerat; et, genua amplexus, genibusque volutans,
 Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
 Hortamur; quæ deinde agitet fortuna, fateri.
 Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
 Dat juveni; atque animum præsentis pignore firmat.
 Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:

Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulyxi,
 Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamasto
 Paupere (mansissetque utinam fortuna!) profectus.
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquant,
 Immemores socii vasto Cyclopi in antro
 Deservere. Domus sanie dapibusque cruentis
 Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
 Sidera: (Di, talem terris avertite pestem!)
 Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
 Vidi egomet, duo de numero quum corpora nostro,
 Prensa manu magnâ, medio resupinus in antro,
 Frangeret ad saxam, sanieque exspersa natarent
 Limina; vidi, atro quum membra fluentia tabo
 Manderet, et tepidi tremere sub dentibus artus.
 Haud impune quidem; nec talia passus Ulyxes,
 Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus,
 Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
 Immensus, sanie eructans ac frustra cruento
 Per somnam commixta mero; nos, magna precati

Numina, sortitique vires, unâ undique circum
 Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
 Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
 Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar:
 Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
 Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab littore funem
 Rumpite.

Nam, qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
 Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgò
 Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
 Tertia jam lunæ se cornua lumine complent,
 Quum vitam in silvis, inter deserta ferarum
 Lustra domosque, traho, vastosque ab rupe Cyclopes
 Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
 Victum infelicem, baccas, lapidosaque corna,
 Dant rami, et vulsis pascunt radicibus herbæ.
 Omnia collustrans, hanc primùm ad littora classem
 Conspexi venientem: huic me, quæcumque fuisset,
 Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potiùs quocumque absumite leto.

Vix ea fatus erat, summo quum monte videmus
 Ipsum inter pecudes vastâ se mole moventem
 Pastorem Polyphemum, et littora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
 ademptum.

Trunca manu pinus regit et vestigia firmat.
 Lanigeræ comitantur oves; ea sola voluptas,
 Solamenque mali.

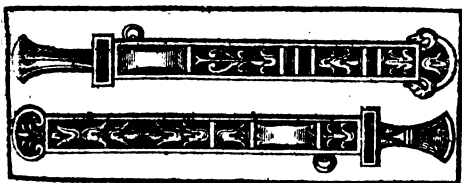
Postquam altos tetigit fluctus, et ad æquora venit,
 Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
 Dentibus infrendens gemitu; graditurque per æquos
 Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
 Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
 Supplice, sic merito; tacitique incidere funem:
 Verrimus et proni certantibus æquora remis.

Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.
 Verùm, ubi nulla datur dextrâ affectare potestas,
 Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
 Clamorem immensum tollit, quo pontus et omnes
 Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus
 Italise, curvisque immugiit Aetna cavernis.
 At genus e silvis Cycloperum et montibus altis
 Excitum ruit ad portus, et littora complent.
 Cernimus adstantes nequidquam lumine torvo
 Aetnaeos fratres, caelo capita alta ferentes,
 Concilium horrendam: quales quum vertice caelo
 Aëriæ quercus aut coniferæ cyparissai
 Constiterunt, silva alta Jovis, lucusve Dianæ.
 Præcipites metus acer agit quocumque rudentes
 Excutere, et ventis intendere vela secundis.
 Contrâ, jussa monent Heleni Scyllam atque Charybdim
 Inter, utramque viam leti discrimine parvo,
 Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.
 Ecce autem Boreas angustâ ab sede Pelori
 Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
 Pantagiæ, Megarosque sinus, Thapsumque jacentem.
 Talia monstrabat relegens errata retrorsum
 Littora Achemenides, comes infelicis Ulyxi.
 Sicanio prætenta sinu jacet insula contra
 Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare; qui nunc
 Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
 Jussi numina magna loci veneramur; et inde
 Exsupero præpingue solum stagnantis Helori.
 Hinc altas cantes projectaque saxa Pachyni
 Radimus; et fatis numquam concessa moveri.
 Apparet Camarina procul, campi que Geloi,
 Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
 Arduus inde Acragas ostentat maxima longè
 Mœnia, magnanimùm quondam generator equorum.

Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
Et vada dura lego saxis Lilybeia caecis.

Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curae casusque levamen
Amitto Anchisen: hic me, pater optime, fessum
Deseris, heu! tantis nequidquam crepte periculis!
Nec vates Helenus, quum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.

Sic pater Aeneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat divum, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic sine quievit.

AENEIDOS

LIBER QUARTUS.

AT regina, gravi jam dudum sancia curâ,
Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque; nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbeâ lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Quam sic unanimam alloquitur malè sana sororem:
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent!
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
Quem sese ore ferens! quàm forti pectore, et armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu! quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
Si mihi non animo fixum immotamque sederet
Ne cui me vincolo vellem sociare jugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæsum thalami tædæque fuisset;
Huic uni forsân potui succumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miseri post fata Sychæi
Conjugis, et sparsos fraternâ cæde Penates,
Solutus hic inflexit genens, animumque labantem

Impulit. Agnosco veteris vestigia flammæ.
 Sed mihi vel tellus optata prius ima dehiscat,
 Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
 Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
 Ante, Pudor, quam te video, aut tua jura resolve.
 Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
 Abtulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.
 Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis.

Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
 Solane perpetuâ mærens carpere juventâ?
 Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
 Id cinerem aut Manes credis curare sepultos?
 Esto: agram nulli quondam flexere mariti;
 Non Libyæ, non antè Tyro; despectus Iarbas,
 Ductoresque alii quos Africa terra triumphis
 Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
 Nec venit in mentem quorum consoderis arvis?
 Hinc Gertule urbes, genus insuperabile bello,
 Et Numidæ infreni cingant, et inhospita Syrtis:
 Hinc deserta siti regio, latèque furentes
 Baresi. Quid bella Tyro surgentia dicam,
 Germanique minas?
 Dis equidem auspiciis reor, et Junone secundâ,
 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
 Quam tu urbem, soror, hanc cernes, quæ surgero
 regna,
 Conjugio tali! Teucràm comitantibus armis,
 Punica se quantis attollet gloria rebus!
 Tu modò posse deos veniam; sacrisque litatis,
 Indulge hospitio, causasque innecte morandi;
 Dum pelago deservit hiems, et aquosus Orion,
 Quassatæque rates, dum non tractabile cœlam.
 His dictis incensum animum inflammavit amore,
 Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.
 Principio delubra adeunt, pacemque per aras
 cant: mactant lectas de more bidentes

Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo;
 Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
 Ipsa, tenens dextrâ pateram, pulcherrima Dido
 Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
 Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras,
 Instauratque diem donis, pecudamque reclusis
 Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
 Hen! vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
 Quid delubra juvant? est mollis flamma medullas
 Interea, et tacitum vivit sub pectore vulnus.
 Uritur infelix Dido, totâque vagatur
 Urbe furens: qualis conjectâ cerva sagittâ,
 Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 Nescius; illa fugâ silvas saltusque peragrat
 Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
 Nunc media Aenean secum per mœnia ducit,
 Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam:
 Incipit effari, mediâque in voce resistit.
 Nunc eadem, labente die, convivia quærit,
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
 Pòst, ubi digressi, lumenque obscura vicissim
 Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos,
 Sola domo mæret vacuâ, stratisque relictis
 Incubat: illum absens absentem auditque videtque;
 Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
 Detinet, infandum si fallere possit amorem.
 Non coeptæ assurgunt turres; non arma juvenus
 Exercet; portusve, aut propugnacula bello
 Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
 Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
 Quam simul ac tali persensit peste teneri
 Cara Jovis conjux, nec famam obstare furori;
 Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
 Egregiam verò laudem et spolia ampla refertis

Tuque puerque tuus, magnum et memorabile nomen,
 Una dolo divum si femina victa duorum est!
 Nec me adeo fallit veritam te moenia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthaginiis altæ.
 Sed quis erit modus? aut quò nunc certamina tanta?
 Quin potius pacem æternam pactosque hymenæos
 Exercemus? habes totâ quod mente petisti:
 Ardet amans Didò, traxitque per oësa furorem.
 Communem hunc ergo populum paribusque regamus
 Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
 Dotalisque tuæ Tyrios permittere dextræ.

Olli (sensit enim simulatâ mente locutam,
 Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)
 Sic contrâ est ingressa Venus: Quis talia demens
 Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
 Si modò, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror si Juppiter unam
 Esse velit Tyriis urbem Trojâque profectis,
 Miscerive probet populos, aut fœdera jungi.
 Tu conjux; tibi fas animum tentare precando.
 Perge; sequar. Tum sic excepit regia Juno:
 Mecum erit iste labor: nunc quâ ratione quod instat
 Confieri possit, paucis, adverte, docebo.
 Venatum Aeneas unâque miserrima Dido
 In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
 Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
 His ego nigram commixtâ grandine nubem,
 Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
 Desuper infundam, et tonitru cœlum omne ciebo.
 Diffugient comites, et nocte tegentur opacâ:
 Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
 Devenient. Adero; et, tua si mihi certa voluntas,
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
 Hic Hymenæus erit. Non adversata petenti
 Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
 Oceanum interea surgens Aurora relinquit.

It portis jubare exorto delecta juvenus;
 Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
 Massylique ruunt equites, et odora canum vis.
 Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
 Pœnorum expectant: œstroque insignis et auro
 Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
 Tandem progreditur, magnâ stipante catervâ,
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo;
 Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
 Nec non et Phrygii comites, et lætus Iulus,
 Incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnes
 Infert se socium Aeneas, atque agmina jungit.
 Qualis, ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
 Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
 Instauratque choros; mixtique altaria circum
 Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:
 Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
 Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro;
 Tela sonant humeris. Haud illo signior ibat
 Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.

Postquam altos ventum in montes atque invis
 lustra,

Ecce feræ, saxi dejectæ vertice, capræ
 Decurrere jugis: aliâ de parte patentes
 Transmittant cursu campos atque agmina cervi.
 Pulverulenta fugâ glomerant, montesque relinquunt.
 At puer Jscanius mediis in vallibus acri
 Gaudet equo; jamque hos cursu, jam præterit illos;
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Interea magno misceri murmure coelum
 Incipit: insequitur commixtâ grandine nimbus.
 Et Tyrû comites passim, et Trojana juvenus,
 Dardanisque nepos Veneris, diversa per agros
 Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.

Speluncam Dido dux et Trojannus eandem
 Deveniunt : prima et Tellus et pronuba Juno
 Dant signum ; falsere ignes , et conscius æther
 Connubiis ; summoque ululârunt vertice nymphæ.
 Ille dies primus leti primasque malorum
 Causa fuit : neque enim specie famâve movetur ,
 Nec jam furtivum Dido meditatur amorem :
 Conjugium vocat ; hoc prætexit nomine culpam.

Extemplo Libyæ magnas it Fama per urbes ;
 Fama , malum quâ non aliud velocius ullum ;
 Mobilitate viget , viresque acquirit eundo ;
 Parva metu primò , mox sese attollit in auras ;
 Ingrediturque solo , et capat inter nubila condit.
 Illam Terra parens , irâ irritata deorum ,
 Extremam , ut perhibent , Cæo Enceladoque sororem
 Progenit , pedibus celerem et perniciousis alis :
 Monstrum horrendam , ingens ; cui , quot sunt corpore
 plumæ ,

Tot vigiles oculi subter , mirabile dictu ,
 Tot linguæ , totidem ora sonant , tot subrigit aures.
 Nocte volat cœli medio terræque , per umbram
 Stridens , nec dulci declinat lumina somno.
 Luce sedet custos , aut summi culmine tecti ,
 Turribus aut altis , et magnas territat urbes ;
 Tam ficti praviqve tenax quàm nuntia veri.
 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
 Gaudens , et pariter facta atque infecta canebat :
 Venisse Aeneân , Trojano a sanguine cretusa ,
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido ;
 Nunc hiemem inter se luxu , quàm longa , fovere ,
 Regnorum immemores , turpique cupidine captos.
 Hæc passim hæc foeda virum diffundit in ora.

Protinus ad regem cursus detorquet Iarban ,
 Incenditque animum dictis , atque aggerat iras.

Hic Hammone satus , raptâ Garamantide nymphâ ,
 Tempia Jovi centum latis immania regnis ,

Centum aras posuit; vigilemque sacraverat ignem,
 Excubias divùm æternas; pecudumque cruore
 Pingue solum, et variis florentia limina sertis.
 Isque amens animi, et rumore accensus amaro,
 Dicitur antè aras, media inter numina divùm,
 Multa Jovem manibus supplex orasse supinis:
 Juppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
 Adspicis hæc? an te, genitor, quum fulmina torques,
 Nequidquam horremus? cæcique in nubibus ignes
 Terrificant animos, et inania murmura miscent?
 Femina, quæ, nostris errans in finibus, urbem
 Exiguam pretio posuit, cui littus arandum,
 Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
 Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
 Et nunc ille Paris, cum semiviro comitatu,
 Mæoniâ mentum mitrâ crinemque madentem
 Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
 Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Talibus orante dictis, arasque tenentem,
 Audiit omnipotens, oculosque ad moenia torsit
 Regia, et oblitos famæ melioris amantes.
 Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
 Vade age, nate, voca Zephyros, et labere pennis;
 Dardaniumque duoem, Tyriâ Carthagine qui nunc
 Expectat, fatisque datas non respicit urbes,
 Alloquere, et celeres defer mea dicta per auras.
 Non illam nobis genetrix pulcherrima talenti
 Promisit, Graiâque ideo bis vindicat armis;
 Sed fore qui gravidam imperiis belloque frementem
 Italiam regeret, genus alto a sanguine Tencri
 Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
 Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse suâ molitur laude laborem;
 Ascansione pater Romanas invidet arces?
 Quid struit? aut quâ spe inimicâ in gente moratur?

Nec prolem Ansoniam et Lavinia respicit arva?
 Naviget; hæc summa est: hic nostri nuntius esto.

Dixerat. Ille patris magni parere parabat
 Imperio: et primùm pedibus talaria nectit
 Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra,
 Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
 Tum virgam capit: hæc animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub Tartara tristia mittit;
 Dat somnos, adimitque, et lumina morte resignat:
 Illà fretus agit ventos, et turbida tranat
 Nubila. Jamque volans apicem et latera ardua cernit
 Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit;
 Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
 Piniferum caput et vento pulsatur et imbri:
 Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento
 Præcipitant senis, et glacie riget horrida barba.
 Hic primùm paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit; avi similis, quæ circum littora, circum
 Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta.
 Haud aliter terras inter cœlumque volabat
 Littus arenosum ad Libyæ, ventosque secabat,
 Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

Ut primùm alatis tetigit magalia plantis,
 Aenean fundantem arces ac tecta novantem
 Conspicit; atque illi stellatus iaspide fulvâ
 Ensis erat, Tyrioque ardebat murice læna
 Demissa ex humeris; dives quæ munera Dido
 Fecerat, et tenui telas discreverat auro.
 Continuò invadit: Tu nunc Cartháginis altæ
 Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
 Exstruis? heu! regni rerumque oblite tuarum!
 Ipse deùm tibi me claro demittit olympo
 Regnator, cœlum et terras qui numine torquet;
 Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per atras:
 Quid struis? aut quâ spe Libycis teris otia terris?

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tuâ moliris laude laborem;
 Ascanium surgentem et spes heredis Iûli
 Respice, cui regnum Italiæ Romanæque tellus
 Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
 Mortales visus medio sermone reliquit,
 Et procul in tectum ex oculis evanuit auram.

At verò Aeneas adspectu obmutuit amens;
 Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
 Ardet abire fugâ, dulcesque relinquere terras,
 Attonitus tanto monitu imperioque deortum.
 Hen! quid agat? quo nunc reginam ambire furem
 Audeat affatu? quæ præma exordia sumat?
 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
 In partesque rapit varias, perque omnia versat.
 Hæc alternanti potior sententiâ visa est.
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Cloan-
 thum;

Classem aptent taciti, socios ad littora cogant,
 Arma parent, et quæ sit rebus causa novandis
 Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
 Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,
 Tentaturum aditus, et quæ mollissima fandi
 Tempora, quis rebus dexter modus. Ociùs omnes
 Imperio læti parent, ac jussa facessunt.

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
 Præsensit, motusque excepit prima futuros,
 Omnia tuta timens: eadem impia Fama furenti
 Detulit armari classem, cursumque parâri.
 Sævitur inops animi, totamque incensa per urbem
 Bacchatur: qualis commotis excita sacris
 Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho
 Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.
 Tandem his Aenean compellat vocibus ultro:

Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
 Posse nefas, tacitusque meâ decedere terrâ?

Necte noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hiberno moliris sidere classem,
 Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
 Crudelis? Quid? si non arva aliena domosque
 Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret,
 Troja per undosum peteretur classibus æquor?
 Mene fugis? Per ego has lacrymas dextramque tuam, te,
 (Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui)
 Per conubia nostra, per inceptos hymenæos,
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
 Dulce meum, miserere domûs labentis, et istam,
 Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Te propter Libycæ gentes Nomadumque tyranni
 Odere; infensi Tyrii: te propter eundem
 Extinctus pudor, et, quâ solâ sidera adibam,
 Fama prior. Cui me moribundam deseris, hospes?
 Hoc solam nomen quoniam de conjuge restat.
 Quid moror? an mea Pygmalion dum memnia frater
 Destruat, aut captam ducat Gæcubus larbas?
 Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam soboles; si quis mihi parvulus aulâ
 Landeret Aeneas, qui te tamen ore referret;
 Non equidem omnino capta ac deserta viderer.

Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
 Laminas, et obnixus curam sub corde premebat.
 Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
 Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
 Promeritam; nec me meminisse pigebat Elissæ,
 Dum mentor ipso mei, dum spiritus hos regit artus.
 Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscondere furto
 Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
 Præstendi tardas, aut hæc in fœdera veni.
 Me si fata meis paterentur ducere vitam
 Auspicibus, et sponte meâ componere curas;
 Urbem Trojanam primamque dolcesque meorum

Reliquias colerem; Priami tecta alta manerent;
 Et recidiva manu posuisssem Pergama victis.
 Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
 Italiam Lyciæ jussere capessere sortes;
 Hic amor, hæc patria est. Si te Carthaginis arces
 Phœnissam, Libycæque adaspectus detinet urbis;
 Quæ tandem Ausoniâ Teucros considerare terrâ
 Invidia est? Et nos fas exera quærere regna.
 Me patris Anchissæ, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
 Admonet in somnis, et turbida terret imago:
 Me puer Ascanius, capitisque injuria cari,
 Quem regno Hesperisæ fraudo et fatalibus arvis.
 Nunc etiam interpretis divûm, Jove missus ab ipso,
 (Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
 Detulit: ipse deum manifesto in lumine vidi
 Intransentem muros, vocemque his auribus hausit.
 Desine meque tuis incendere æque querehis:
 Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
 Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
 Laminibus tacitis, et sic accensa profatur:
 Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
 Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.
 Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
 Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
 Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem
 est?

Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater adspicit æquis.
 Nusquam tuta fides. Ejectum littore, egentem,
 Excepi, et regni demens in parte locavi:
 Amissam classem, socios, a morte reduxi.
 Heu! furiis incensa feror! Nunc augur Apollo,
 Nunc Lyciæ sortes, nunc et Jove missus ab ipso

Interpres divum fert horrida jussa per auras.
 Scilicet is superis labor est; ea cura quietos
 Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
 I, sequere Italiam ventis; pete regna per undas.
 Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
 Saepè vocaturum. Sequar atris ignibus absens;
 Et, quum frigida mors animam seduxerit artus,
 Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, poenas.
 Audiam; et hæc Manes veniet mihi fama sub imos.
 His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
 Aegra fugit, seque ex oculis avertit et aufert,
 Linqvens multa metu cunctantem et multa parantem
 Dicere. Suscipiunt famulae, collapsaque membra
 Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.

At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
 Solando cupit, et dictis avertere curas,
 Multa gemens, magnoque animum labefactus amore,
 Jussa tamen divum exsequitur classemque revisit.
 Tum verò Tencri incumbunt, et littore celsas
 Deducunt toto naves; natat uncta carina;
 Frontentesque ferunt remos et robora silvis
 Infabricata, fugæ studio.

Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
 Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
 Quum populant, hiemis memores, tectoque reponant:
 It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
 Convectant calle angustæ; pars grandia trudent
 Obnixæ frumenta humeris; pars agmina cogunt,
 Castigantque moras: opere omnis semita fervet.
 Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus?
 Quosve dabas gemitus, quum littora fervere late
 Prospiceres arce ex summâ, totumque videres
 Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
 Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis!
 Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando

Cognar, et supplex animos submittere amori,
 Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
 Vides toto properari littore; circum
 Unde convenere; vocat jam carbasus auras;
 Pupillas et læti nautæ imposuere coronas.
 Hunc ego si potui tantum sperare dolorem;
 Et perferre, soror, potero. Miserae hoc tamen unum
 Exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
 Te colere, areanos etiam tibi credere sensus;
 Sola viri molles aditus et tempora noras.
 I, soror, atque hostem supplex affare superbum:
 Non ego cum Danais Trojanam excindere gentem
 Aulide juravi, classemve ad Pergama misi;
 Nec patris Anchisæ cinerem manesve revelli.
 Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
 Quò ruit? Extremum hoc miseræ det munus amanti:
 Expectet facilemque fugam ventosque ferentes.
 Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
 Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
 Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
 Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
 Extremam hanc oro veniam (miserere sororis):
 Quam mihi quum dederis, cumulatam morte re-
 mittam.

Talibus orabat, talesque miserrima fletus
 Fertque refertque soror; sed nullis ille movetur
 Fletibus, aut voces ulla tractabilis audit.
 Fata obstant, placidasque viri deus obstruit aures.
 Ac veluti annoso validam quum robore quercum
 Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
 Eruere inter se certant; it stridor, et altè
 Consternunt terram, concusso stipite, frondes;
 Ipsa hæret scopulis; et quantum vertice ad auras
 Aetheras, tantum radice in tartara tendit:
 Haud secus assiduis hinc atque hinc vocibus heros
 Tanditur, et magno persentit pectore curas:

Mens immota manet; lacrymæ voluntur inanes.

Tum verò infelix fatis exterrita Dido
 Mortem orat; tædet cœli convexa tueri.
 Quò magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
 Vidit, turicremis quam dona imponeret aris,
 Horrendum dictu! latices nigrescere sacros,
 Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem.
 Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
 Præterea fuit in tectis de marmore templum
 Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
 Velleribus niveis et festâ fronde revinctum:
 Hinc exaudiri voces et verba vocantis
 Visa viri, nox quam terras obscura teneret;
 Solaque culminibus ferali carmine bubo
 Sæpè queri, et longas in fletam ducere voces.
 Multaque præterea vatum prædicta priorum
 Terribili monitu horrificoant. Agit ipse furem
 In somnis ferus Aeneas: semperque relinqui
 Sola sibi, semper longam incomitata videtur
 Ire viam, et Tyrios desertâ quærere terrâ.
 Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
 Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas:
 Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
 Armatam facibus matrem et serpentibus atris
 Quam fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
 Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
 Descevitque mori, tempus secum ipsa modumque
 Exigit, et, mæstam dictis aggressa sororem,
 Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:
 Inveni, germana, viam (gratare sorori)
 Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat apertam
 Oceani finem juxta solemque cadentem,
 Ultimus Aethiõpum locus est, ubi maximus Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptam
 Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
 Hesperidum templi cûstos, epulasque draconum

Quæ dabat, et sacros servabat in arbore ramos,
 Spargens humida mella soporiferumque papaver.
 Hæc se carminibus promittit solvere mentes
 Quas velit, ast aliis duras immittere curas;
 Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro:
 Nocturnosque ciet Manes: mugire videbis
 Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
 Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
 Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
 Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige; et arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
 Impius, exuviasque omnes, lectumque jugalem,
 Quo perii, superimponas. Abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta jubet monstratque sacerdos.
 Hæc effata silet. Pallor simul occupat ora.
 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris
 Germanam credit, nec tantos mente furores
 Concipit, aut graviora timet quàm morte Sychæi.
 Ergo jussa parat.

At regina, pyrâ penetrali in sede sub auras
 Erectâ ingenti, tædis atque ilice sectâ,
 Intenditque locum sertis, et fronde coronat
 Funeræ: super exuvias, ensemque relictum,
 Effigiemque toro locat, hand ignara futuri.
 Stant aræ circum; et crines effusa sacerdos
 Ter centum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
 Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
 Sparserat et latices simulatos fontis Averni.
 Falcibus et messæ ad lunam quæruntur ahenis
 Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
 Quæritur et nascentis equi de fronte revulsus
 Et matri præreptus amor.
 Ipsa molâ, manibusque piis, altaria juxta,
 Unam exuta pedem vinculis, in veste recinctâ,
 Testatur moritura deos, et conscia fati
 Sidera: tum, si quod non æquo scedere amantes

Curæ numen habet, justumque memorque precatur.

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
 Corpora per terras; silvæque et sæva quièrant
 Aequora; quum medio volvuntur sidera lapsu;
 Quum tacet omnis ager; pecudes, pictæque volucres,
 Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
 Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
 Lenibant curas, et corda oblita laborum:
 At non infelix animi Phœnissa; neque nunquam
 Solyitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
 Accipit: ingeminant curæ; rursusque resurgens
 Sævitur amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
 Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
 En quid ago? rursusne procos irrisa priores
 Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
 Quos ego sim toties jam dedignata maritos?
 Iliacas igitur elasses atque ultima Teucrum
 Jussa sequar? quiane auxilio juvat antè levatos,
 Aut bene apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem, fac velle, sinet? ratibusve superbis
 Invisam accipiet? Nescis, heu! perdita, necdum
 Laomedontæ sentis perjuria gentis?
 Quid tum? sola fugâ nautas comitabor ovantes?
 An Tyriis omnique manu stipata meorum
 Inferar? et quos Sidoniâ vix urbe revelli
 Rursus agam pelago, et ventis dare vela jubebo?
 Quin morere, ut merita es; ferroque averte dolorem.
 Tu, lacrymis evicta meis, tu prima furentem
 His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
 Degere more feræ, tales nec tangere curas!
 Non servata fides cineri promissa Sychæo!
 Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
 Aeneas celsâ in puppi, jam certus eundi,
 Carpebat somnos, rebus jam ritè paratis.
 Huic se forma dei vultu redeuntis eodem

Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
 Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
 Et crines flavos, et membra decora juventâ:
 Nate deâ, potes hoc sub casu ducere somnos?
 Nec quæ te circum stent deinde pericula cernis?
 Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
 Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
 Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.
 Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas?
 Jam mare turbari trabibus, sævasque videbis
 Collucere faces, jam fervere littora flammis,
 Si te his attigerit terris Aurora morantem.
 Eia age, rumpe moras: varium et mutabile semper
 Femina. Sic fatus, nocti se immiscuit atræ.

- Tum verò Aeneas, subitis exterritus umbris,
 Corripit e somno corpus, sociosque fatigat:
 Præcipientes vigilate, viri, et considite transtris;
 Solvite vela citi. Deus, æthere missus ab alto,
 Festinare fugam tortosque incidere funes
 Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte deorum,
 Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
 Adsis o, placidusque juves, et sidera cœlo
 Dextra feras. Dixit: vaginâque eripit ensem
 Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
 Idem omnessimul ardor habet: rapiuntque, ruuntque
 Littora deseruere: latet sub classibus æquor:
 Adnixi torquent spumas, et cærulea verrunt.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
 Regina e speculis ut primùm albescere lucem
 Vidit, et æquatis classem procedere velis;
 Littoraque et vacuos sensit sine remige portus;
 Terque quaterque manu pectus percussa decorum,
 Flaventeque abscissa comas: Proh Juppiter! ibit
 Hic, ait, et nostris illuserit advena regnis?
 Non arma expedient, totâque ex urbe sequentur,

Deripientque rates alii navalibus? Ite :
 Ferte citi flammam, date vela, impellite remos.
 Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insania mutat?
 Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt.
 Tum decuit, quum sceptram dabas. En dextra fidesque!
 Quem secum patrios ciunt portasse Penates,
 Quem subiisse humeris confectam ætate parentem?
 Non potui abreptam divellere corpus, et undis
 Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
 Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis?
 Verùm anceps pugnae fuerat fortuna. Fuisset.
 Quem metui moritura? Faces in castra tulissem;
 Implessemque foros flammis; natumque patremque
 Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
 Tuque harum interpretur curarum et conscia Juno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
 Et Diræ ultrices, et di morientis Elissæ,
 Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
 Et nostras audite preces. Si tangere portus
 Infandum caput ac terris admare necesse est,
 Et sic fata Jovis poscunt, hic terminus hæret;
 At bello audacis populi vexatus et armis,
 Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
 Auxilium impleret, videatque indigna suorum
 Funera; nec, quum se sub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, regno aut optatâ luce fruatur;
 Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arenâ.
 Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine
 fundo.

Tum vos, o Tyrîi, stirpem et genus omne futurum
 Exercete odiâ, cinerique hæc mittite nostro
 Munera: nullus amor populis nec fœdera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
 Qui face Dardanos ferroque sequare colonos,
 Nunc, oia, quocumque dabunt se tempore vites.

Littora littoribus contraria, fluctibus undas,
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.

Hæc ait, et partes animum versabat in omnes,
Invisam quærens quamprimùm abrumperè lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sychæi,
Namque suam patriâ antiquâ cinis ater habebat:
Annam, cæra mihi nutrix, huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lymphâ,
Et pecudes secum et monstrata piacula ducat;
Sic veniat: tuque ipsa piâ tege tempora vittâ.
Sacra Jovi Stygio, quæ ritè incepta paravi,
Perficere est animus, finemque imponere curis,
Dardaniique rogam capitis permittere flammæ.
Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili.

At trepida, et coeptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculisque trementea
Interfusa genas, et pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, et altos
Conscendit furibunda rogos, enseque recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
Hic, postquam Iliacas vestes notumque cubile
Conspexit, paulùm lacrymis et mente morata,
Incubuitque toro, dixitque novissima verba:

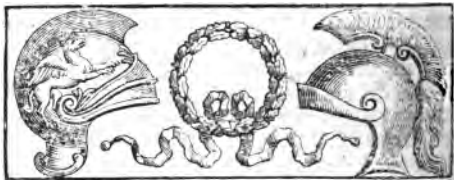
Dulces exuviæ, dum fata densque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolve curis.
Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi:
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
Urbem præclaram statui; mea moenia vidi;
Ultra virum, pœnas inimico a fratre recepi;
Felix, heu! nimiùm felix, si littora tantùm
Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ!
Dixit, et os impressa toro, Moriemur inestæ!
Sed moriamur, ait: sic, sic juvat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et nostræ secum ferat omina mortis.
Dixerat; atque illam media inter talia ferro

Collapsam adspiciunt comites, ensemque cruore
 Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad alta
 Atria; concussam bacchatur fama per urbem;
 Lamentis gemituque, et femineo ululatu,
 Tecta fremunt; resonat magnis plangoribus æther.
 Non aliter quàm si immissis ruat hostibus omnis
 Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
 Culmina perque hominum volvuntur perque decorum.

Audjit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
 Unguibus ora soror scedans, et pectora pugnīs,
 Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
 Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
 Hoc rogas iste mihi, hoc ignes aræque parabant?
 Quid primùm deserta querar? comitemne sororem
 Sprevisi moriens? eadem me ad fata vocasses;
 Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora, tulisset.
 His etiam struxi manibus, patriosque vocavi
 Voce deos, sic te ut positâ, crudelis! abessem?
 Extincti te, meque, soror, populumque, patresque
 Sidonios, urbemque tuam. Date vulnera lymphis,
 Abluam; et, extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam. Sic fata, gradus evaserat altos,
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
 Illa, graves oculos conata attollere, rursus
 Deficit: infixum stridit sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens cubitoque adnixa levavit,
 Ter revoluta toro est; oculisque errantibus alto
 Quæsivit coelo lucem, ingemuitque repertam.
 Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem
 Difficilesque obitus, Irin demisit Olympo,
 Quæ luctantem animam nexosque resolveret artus.
 Nam, quia nec fato, meritâ nec morte, peribat,
 Sed misera ante diem, subitoque accensa furore,
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinam
 Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

**Ergo Iris, croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens varios adverso sole colores,
Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, et dextrâ crinẽm secat: omnis et unâ
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.**

AENEIDOS

LIBER QUINTUS.

INTEREA medium Aeneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat,
Mœnia respiciens, quæ jam infeliciis Elissæ
Collucet flammis. Quæ tantum accenderit ignem
Causa latet; duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque furens quid femina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.

Ut pelagus tenere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undique et undique cœlum;
Olli cœruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab altâ:
Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? Sic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validisque incumbere remis;
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Aenea, non, si mihi Juppiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere esse.
Mutati transversa fremunt, et vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur æther.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum,
Sufficiunt: superat quoniam fortuna, sequuntur.

Quòque vocat vertamus iter. Nec littora longè
 Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos,
 Si modò ritè memor servata remetior astra.
 Tum pius Aeneas: Equidem sic poscere ventos
 Jam dudum, et frustra cerno te tendere contrà.
 Flecte viam velis. An sit mihi gratior ulla,
 Quòve magis fessas optem demittere naves,
 Quàm quæ Dardanium tellus mihi servat Acesten,
 Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
 Hæc ubi dicta, petunt portus, et vela secundi
 Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite classis;
 Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.

At procul excelso miratus vertice montis
 Adventum sociasque rates, occurrit Acestes,
 Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursæ;
 Troia Crimiso conceptum flumine mater
 Quem genuit. Veterum non immemor ille parentum,
 Gratatur reduces; et gazâ lætus agresti
 Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.

Postera quum primo stellas oriente fugârat.
 Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
 Advocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:
 Dardanidæ magni, genus alto a sanguine divûm,
 Annus exactis completur mensibus orbis,
 Ex quo reliquias divinique ossa parentis
 Condidimus terrâ, mæstasque sacravimus aras.
 Jamque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum,
 Semper honoratum (sic di voluistis) habebø.
 Hunc ego Gætulis agerem si syrtibus exsul,
 Argolicove mari deprensus, et urbe Mycenæ;
 Annua votâ tamen solemnesque ordine pompas
 Exsequerer, strueremque suis altaria donis.
 Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis,
 Haud equidem sine mente, reor, sine numine divûm,
 Adsumus, et portus delati intramus amicos.
 Ergo agite, et lætum cuncti celebremus honorem:

Poscamus ventos, atque hæc me sacra quot annis
 Urbe velit positâ templis sibi ferre dicatis.
 Bina bouum vobis Trojâ generatus Acestes
 Dat numero capita in naves: adhibete Penates
 Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.
 Præterea, si nona diem mortalibus æuum
 Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
 Prima citæ Teucris ponam certamina classis:
 Quique pedum cursu valet, et qui viribus audax,
 Aut jaculo incedit melior levibusque sagittis,
 Seu crudo fidit pugnam committere cestu;
 Cuncti adsint, meritæque expectent præmia palmae.
 Ore favete omnes, et tempora cingite ramis.

Sic fatus, velat maternâ tempora myrto;
 Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Acestes,
 Hoc puer Ascanius; sequitur quos cetera pubes.
 Ille e concilio multis cum millibus ibat
 Ad tumultum, magnâ medius comitante catervâ.
 Hic duo ritè mero libans carchesia baccho
 Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro;
 Purpureosque jacet flores, ac talia fatur:
 Salve, sancte parens, iterum: salvete, recepti
 Nequidquam cineres, animæque umbræque paternæ.
 Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
 Nec tecum Ausonium, quicumque est, quærere Thy-
 brim.

Dixerat hæc, adytis quum lubricus anguis ab imis
 Septem ingens gyros, septena volumina, traxit,
 Amplexus placidè tumultum, lapsusque per aras;
 Cæruleæ cui tergâ notæ, maculosus et auro
 Squamam incendebat fulgor; ceu nubibus arcus
 Mille jacet varios adverso sole colores.
 Obstupuit visu Aeneas. Ille, agmine longo
 Tandem inter pateras et levia pocula serpens,
 Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
 Successit tumulo, et depasta altaria liquit.

Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
 Incertus geniumne loci, famulumne parentis,
 Esse putet / cædit binas de mœre bidentes,
 Totque suæ, totidem nigrantes terga juvencos:
 Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
 Anchisæ magni, Manesque Acheronte remissos
 Nec non et socii, quæ cuique est copia, læti
 Dona ferant; onerantque aras, maclantque juvencos:
 Ordine ahena locant alii; fusique per herbam
 Subjiciunt veribus prunas, et viscera torrent.

Expectata dies aderat, nonamque serenâ
 Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
 Famaque finitimos et clari nomen Acestæ
 Excierat: læto complêrant littora cœtu,
 Visuri Aeneadas, pars et certare parati.
 Munera principio ante oculos circoque locantur
 In medio; sacri tripodes, viridesque coronæ,
 Et palmæ; pretium victoribus; armaque, et ostro
 Perfusæ vestes, argenti auri que talenta:
 Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Prima pares ineunt gravibus certamina remis
 Quatuor ex omni delectæ classe catina.
 Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
 Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Mœriam;
 Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
 Urbis opus, triplici pubes quam Dardana versu
 Impellunt, terno consurgunt ordine remi;
 Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
 Centauro invehitur magnâ; Scyllâque Cloanthus
 Cæruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti.

Est procul in pelago saxum, spumantia contra
 Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
 Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera Cori;
 Tranquillo silet, immotâque attollitur undâ
 Campus, et apricis statio gratissima mergis.
 Illic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam

Constituit signum nautis pater, unde reverti
 Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.
 Tum loca sorte legunt; ipsique in puppibus auro
 Ductores longè effulgent ostroque decori.
 Cetera populeâ velatur fronde juvenus,
 Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit:
 Considuat transtris, intentaque brachia remis;
 Intenti expectant signum; exsultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.
 Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
 Haud mora, prosilivere suis; ferit æthera clamor
 Nauticas; adductis spumant freta versa lacertis.
 Infundunt pariter sulcos; totumque dehiscit
 Convulsum remis rostrisque tridentibus æquor.
 Non tam præcipites bijugo certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
 Nec sic immisis aurigæ undantia lora
 Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
 Tum plausu fremituque virum, studiisque faventum,
 Consonat omne nemus; vocemque inclusa volutant
 Littora; pulsati colles clamore resultant.
 Effugit ante alios, primisque elabitur undis
 Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Clonus
 thus

Consequitur, melior remis; sed pondere pinus
 Tarda tenet. Post hos æquo discrimine Pristis
 Centaurusque locum tendunt superare priorem.
 Et nunc Pristis habet; nunc victam præterit ingens
 Centaurus; nunc unâ ambæ junctisque feruntur
 Frontibus, et longâ sulcant vada salsa carinâ.
 Jamque propinquabant scopulo, metamque tenebant,
 Quum princeps medioque Gyas in gurgite victor
 Rectorem navis compellat voce Menestor:
 Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige gressum;
 Littus ama, et lævas stringat sine palmis insula
 Altum alii teneant. Dixit; sed cæca Menestor

Saxa timens proram pelagi detorquet ad undas.
 Quò diversus abis? iterum, Pete saxa, Menœte,
 Cum clamore Gyas revocabat. Et ecce Cloanthum
 Respicit instantem tergo, et propiora tenentem.
 Ille inter navemque Gyæ scopulosque sonantes
 Radit iter lævum interior, subdòque priorem
 Præterit, et motis tenet æquora tuta relictis.
 Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens;
 Nec lacrymis caruere genæ; segnemque Menœten,
 Oblitus decorisque sui sociùmque salutis,
 In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ.
 Ipse gubernaculo rector subit, ipse magister:
 Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
 At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo est,
 Jam senior, madidâque fluens in veste, Menœtes,
 Summa petit scopuli, siccâque in rupe resedit.
 Illum et labentem Teucris et risere natantem;
 Et salsos rident revomentem pectore fluctus.
 Hic læta extremis spes est accensa duobus,
 Sergesto Mnestheique, Gyan superare morantem.
 Sergestus capit antè locum, scopuloque propinquat:
 Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ;
 Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
 At mediâ socios incedens nave per ipsos
 Hortatur Mnestheus: Nunc, nunc, insurgite remis,
 Hectorei socii, Trojæ quos sorte supremâ
 Delegi comites: nunc illas promite vires,
 Nunc animos, quibus in Gætulis syrtibus usi,
 Ionioque mari, Malcæque sequacibus undis.
 Non jam prima peto Mnestheus, neque vincere certo:
 Quamquam o! sed superent quibus hoc, Neptunè,
 dedisti.
 Extremos pudeat rediisse: hoc vincite, cives,
 Et prohibete nefas. Olli certamine summo
 Procumbunt; vastis tremunt ictibus ærea puppis,
 Subtrahiturque solum: tum creber anhelitus artus

Aridaque ora quatit; sudor fluit undique rivis.

Attulit ipse viris optatum casus honorem :

Namque, furens animi, dum proram ad saxa suburget

Interior, spatioque subit Sergestus iniquo,

Infelix saxis in procurrentibus hæsit.

Concussæ cautes, et acuto in murice remi

Obnixi crepuere, illisâque prora pependit.

Consurgunt nautæ, et magno clamore morantur :

Ferratasque trudes et acutâ cuspide contos

Expediunt; fractosque legunt in gurgite remos.

At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso,

Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,

Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.

Qualis speluncâ subitò commotâ columba,

Cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,

Fertur in arva volans, plausumque exterrita penis

Dat tecto ingentem; mox aëre lapsa quieto,

Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:

Sic Mnestheus, sic ipsa fugâ secat ultima Pristis

Aequora; sic illam fert impetus ipse volantem.

Et primùm in scopulo luctantem deserit alto

Sergestum, brevibusque vadis, frustra que vocantem

Auxilia, et fractis discentem currere remis.

Inde Gyan ipsamque ingenti mole Chimæram

Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.

Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus;

Quem petit, et summis adnixus viribus urget.

Tum verò ingeminat clamor, cunctique sequentem

Instigant studiis, resonatque fragoribus æther.

Hi proprium decus et partum indignantur honorem

Ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci.

Hos successus alit: possunt, quia posse videntur,

Et fors æquatis cepissent præmia rostris,

Ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus

Fudissetque preces, divosque in vota vocasset:

Dî quibus imperium est pelagi, quorum æquæque

Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
 Constituam ante aras, voti reus, extaque salsos
 Perriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.
 Dixit: eumque imis sub fluctibus audiit omnis
 Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
 Et pater ipse manu magnâ Portunus euntem
 Impulit: illa Noto citius volucrique sagittâ
 Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

Tum satus Anchisâ, cunctis ex more vocatis,
 Victorem magnâ præconis voce Cloanthum
 Declarat, viridique advelat tempora lauro:
 Muneraque in naves, ternos optare juvencos,
 Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
 Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
 Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
 Purpura Mæandro duplici Melibœa cœcurrit:
 Intextusque puer frondosâ regius Idâ
 Veloces jaculo cervos cursuque fatigat,
 Acer, anhelanti similis; quem præpes ab Idâ
 Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis;
 Longævi palmas nequidquam ad sidera tendunt
 Custodes, sævitque canum latratus in auras.
 At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
 Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
 Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto,
 Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
 Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
 Multiplicem, cœnixi humeris; indutus at olim
 Demoleos cursu palantes Troas agebat.
 Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
 Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
 Jamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
 Punicis ibant evincti tempora fœniis;
 Quum, sævo e scopulo multâ vix arte revulsus,
 Amictis remis, atque ordine debilis uno,

Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 Qualis sæpè viæ depressus in aggere serpens,
 Aerea quem obliquum rota transiit, aut gravis icu
 Seminecem liquit saxo lacerumque viator,
 Nequidquam longos fugiens dat corpore tortus;
 Parte ferox, ardensque oculis, et sibila colla
 Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
 Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem:
 Tali remigio navis se tarda movebat;
 Vela facit tamen, et velis subit ostia plenis.
 Sergestum Aeneas promisso munere donat,
 Servatam ob navem lætus sociosque reductos.
 Olli serva datur operum haud ignara Minervæ,
 Cressa genus Pholoë, geminique sub ubere nati.

Hoc pius Aeneas misso certamine tendit
 Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
 Cingebant silvæ; mediâque in valle theatri
 Circus erat, quò se multis cum millibus heros
 Consessu medium tulit, exstructoque resedit.
 Hic qui fortè velint rapido contendere cursu
 Invitat pretiis animos, et præmia ponit.
 Undique conveniunt Teucrici, mixtique Sicani:
 Nisus et Euryalus primi;
 Euryalus formâ insignis viridique juventâ,
 Nisus amore pio pueri: quos deinde secutus
 Regius egregiâ Priami de stirpe Diore:
 Hunc Salius, simul et Patron; quorum alter Acarnan,
 Alter ab Arcadio Tegeææ sanguine gentis:
 Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus Panopesque,
 Assueti silvis, comites senioris Acestæ:
 Multi præterea quos fama obscura recondit.
 Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus:
 Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes:
 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
 Gnosia bina dabo levato lucida ferro
 Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.

Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
 Accipient, flavæque caput nectentur olivâ.
 Primus equum phaleris insignem victor habeto.
 Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
 Threiciis, lato quam circumplectitur auro
 Baltens, et tereti subnectit fibula gemmâ.
 Tertius Argolicâ hâc galeâ contentus abito.
 Hæc ubi dicta, locum capiunt; signoque repente
 Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt
 Effusi nimbo similes; simul ultima signant.
 Primus abit, longèque ante omnia corpora Nisus
 Emicat, et ventis et fulminis ocior alis.
 Proximus huic, longo sed proximus intervallo;
 Insequitur Salius. Spatio post deinde relicto,
 Tertius Euryalus.
 Euryalumque Helymus sequitur. Quo deinde sub ipso
 Ecce volat, calcemque terit jam calce Diorea,
 Incumbens humero: spatia et si plura supersint,
 Transeat elapsus prior, ambiguumve relinquat.
 Jamque ferè spatio extremo fessique sub ipsam
 Finem adventabant, levi quum sanguine Nisus
 Labitur infelix; cæsis ut fortè juvencis
 Fusus humum viridesque super madefecerat herbas.
 Hic juvenis, jam victor ovans, vestigia presso
 Haud tennit titubata solo; sed pronus in ipso
 Concidit immundoque fimo sacroque cruore.
 Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum;
 Nam sese opposuit Salio, per lubrica surgens.
 Ille autem spissâ jacuit revolutus arenâ.
 Emicat Euryalus, et munere victor amici
 Prima tenet, plansuque volat fremituque secundo.
 Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diorea.
 Hic totum caveæ concessum ingentis et ora
 Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
 Eceptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,

Gravior et pulchro veniens in corpore virtus.
 Adjuvat, et magnâ proclamat voce Diores,
 Qui subiit palmæ, frustra que ad præmia venit
 Ultima, si primi Salio redduntur honores.
 Tum pater Aeneas: Vestra, inquit, munera vobis
 Certa manent, pueri; et palmam movet ordine nemo:
 Me liceat casus miserari insontis amici.
 Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
 Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
 Hic Nisus: Si tanta, inquit, sunt præmia vietis,
 Et te lapsorum miseret; quæ munera Niso
 Digna dabis, primam merni qui laude coronam,
 Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
 Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
 Turpia membra fimo. Risit pater optimus olli,
 Et clypeum offerri jussit, Didymaonis artes,
 Neptuni sacro Danais de poste reflexum.
 Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
 Post, ubi confecti cursus, et dona peregit:
 Nunc, si cui virtus animusque in pectore præsens,
 Adsit, et evinctis attollat brachia palmis.
 Sic ait; et geminum pugnae proponit honorem:
 Victori velatum auro vittisque juvenem;
 Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
 Nec mora; continuo vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:
 Solus qui Paridem solitus contendere contra;
 Idemque ad simulacrum quo maximus occubat Hector
 Victorem. Baten immani corpore, qui se
 Bebryciâ veniens Amyci de gente ferebat,
 Perculit, et fulvâ moribundum extendit arenâ.
 Talis prima Dares caput altum in proelia tollit:
 Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
 Brachia protendens, et verberat ictibus aureis.
 Quæritur huic alius: nec quisquam ex agmine tutus
 Audet adire virum, manibusque inducere et

Ergo alacris, cunctosque putans excedere palmâ,
 Aenææ stetit ante pedes; nec plura moratus,
 Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur:
 Nate deâ, si nemo audet se credere pugnae,
 Quæ finis standi? quò me decet usque teneri?
 Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant
 Dardanidæ, reddique viro promissa juebant.
 Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
 Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
 Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
 Tantane tam patiens nullo certamine tolli
 Dona sines? ubi nunc nobis deus ille, magister
 Nequidquam memoratus, Eryx? ubi fama per omnem
 Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis?
 Ille sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cessit.
 Pulsa metu; sed enim gelidus tardante senectâ
 Sanguis hebet, frigentque effetæ in corpore vires.
 Si mihi, quæ quondam fuerat, quâque improbus iste
 Exultat fidens, si nunc foret illa juventas;
 Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
 Venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
 In medium geminos immani pondere cestus
 Projecit, quibus acer Eryx in prælia sætus
 Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
 Obstupere animi: tantorum ingentia septem
 Terga bouum plumbo insuto ferroque rigeant.
 Ante omnes stupet ipse Dares, longèque recusat:
 Magnanimusque Anchisiades et pondus et ipsa
 Huc illuc vinclosum immensa volumina versat.
 Tum senior tales referebat pectore voces:
 Quid, si quis cestus ipsius et Herculis arma
 Vidisset, tristemque hoc ipso in littore pugnam?
 Hæc germanus Eryx quondam tuas arma gerebat:
 Sanguine cernis adhuc fractoque infecta cerebro.
 His magnum Alciden contra stetit: his ego stetus,
 Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum

Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
 Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
 Idque pio sedet Aeneæ, probat auctor Acestes,
 Aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto;
 Solve metus; et tu Trojanos exue cestus.
 Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum;
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosque,
 Exiit, atque ingens mediâ consistit arenâ.
 Tum satus Anchisâ cestus pater extulit æquos,
 Et paribus palmas amborum innexuit armis.
 Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
 Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 Abduxere retro longè capita ardua ab ictu;
 Immiscentque manus manibus, pugnamque lacerant.
 Ille pedum melior motu, fretusque juventâ:
 Hic membris et mole valens; sed tarda trementi
 Genua labant; vastos quatit æger anhelitus artus.
 Multa viri nequidquam inter se vulnera jactant,
 Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vastos
 Dant sonitus; erratque aures et tempora circum
 Crebra manus; duro crepitant sub vulnere mæla.
 Stat gravis Entellus, nisique immotus eodem,
 Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit.
 Ille, vélut celsam oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana sedet circum castella sub armis,
 Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
 Arte locum, et variis assultibus irritus urget.
 Ostendit dextram insurgens Entellus, et altè
 Extulit; ille ictum venientem a vertice velox
 Prævidit, celerique elapsus corpore cessit.
 Entellus vires in ventum effudit, et ultrò
 Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto
 Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
 Aut Idâ in magnâ, radicibus eruta pinus.
 Consurgunt studiis Teuceri et Trinacria pubes:
 It clamor cœlo; primusque accurrit Acestes,

Aequævumque ab humo miserans attollit amicum.
 At, non tardatus casu neque territus, heros
 Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitât ira;
 Tum pudor incendit vires, et conscia virtus:
 Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
 Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistrâ.
 Nec mora, nec requies: quàm multâ grandine nimbi
 Calminibus crepitant, sic densis ictibus heros
 Creber utrâque manu pulsât versatque Daretâ.
 Tum pater Aeneas procedere longiùs iras
 Et sævire animis Entellum haud passus acerbis:
 Sed finem imposuit pugnæ, fessumque Daretâ
 Eripuit, mulcens dictis; ac talia fatur:
 Infelix! quæ tanta animum dementia cepit!
 Non vires alias, conversaque numina, sentis?
 Cede deo. Dixitque, et prælia voce diremit.
 Ast illum fidi æquales, genna ægra trahentem,
 Jactantemque utròque caput, crassumque cruorem
 Ore ejectantem mixtosque in sanguine dentes,
 Ducunt ad naves: galeamque enseque, vocati,
 Accipiunt; palmam Entello taurumque relinquunt.
 Hic victor, superans animis, tanroque superbus:
 Nate deâ, vosque hæc, inquit, cognoscite, Teucri,
 Et mihi quæ fuerint juvenali in corpore vires,
 Et quâ servetis revocatum a morte Daretâ.
 Dixit, et adversi contra stetit ora juvenci,
 Qui donum adstabat pugnæ; duosque reductâ
 Libravit dextrâ media inter cornua cestus
 Arduus, effractoque illisit in ossa cerebro.
 Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi hos.
 Ille super tales effundit pectore voces:
 Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
 Persolve: hic victor cestus artemque repono.
 Protenus Aeneas celeri certare sagittâ
 Invitat qui fortè velint; et præmia ponit:
 Ingentique manu malum de nave Seresti

Erigit; et volucrem trajecto in fune columbam,
 Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
 Convenere viri, dejectamque ærea sortem
 Accepit galea: et primus clamore secundo
 Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
 Quem modò navali Mnestheus certamine victor
 Consequitur, viridi Mnestheus evinctus olivâ.
 Tertius Eurytion, tuus, o clarissime, frater,
 Pandare, qui quondam, jussus confundere fœdus,
 In medios telum torsisti primus Achivos.
 Extremus galeaque imâ subsedit Acestes;
 Ausus et ipse manu juvenum tentare laborem.
 Tum validis flexos incurvant viribus arcus
 Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris:
 Primaque per cœlum nervo stridente sagitta
 Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
 Et venit, adversique infigitur arbore mali.
 Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
 Ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
 Pòst acer Mnestheus adducto constitit arcu,
 Alta petens; pariterque oculos telumque tetendit:
 Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 Non valuit; nodos et vincula linea rupit,
 Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus, jam dudum arcu contenta parato
 Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,
 Jam vacuo lætam cœlo speculatus; et alis
 Plaudentem nigrâ figit sub nube columbam.
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in æstris
 Aetheriis, fixamque refert delapsa sagitta.
 Amissâ solus palmâ superabat Acestes;
 Qui tandem aërias telum contendit in auras,
 Ostentantem artemque pater, arcumque sonantem.
 Hic oculis subitum objicitur magnoque futurum
 Augurio monstrum: docuit pòst exitus ingens;

Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
 Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
 Signavitque viam flammis, tenuesque recessit
 Consumpta in ventos: cœlo ceu sæpè refixa
 Transcurrunt crinemque volantia sidera ducunt.
 Attonitis hæserè animis, superosque precati,
 Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
 Abnuìt Aeneas; sed lætum amplexus Acesten
 Muneribus cumulat magnis, ac talia fatat:
 Same, pater; nam te voluit rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exsortem ducere honores.
 Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis,
 Cratera impressum signis, quem Thracius olim
 Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
 Ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.
 Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
 Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
 Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
 Quamvis solus ævem cœlo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 Extremus, voluceri qui fixit arundine malum.

At pater Aeneas, nondum certamine misso,
 Custodem ad sese comitemque impubis Iûli
 Epytiden vocat; et fidam sic fatur ad aurem:
 Vade age, et Ascanio, si jam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
 Duceat avo turmas, et sese ostendat in armis,
 Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo
 Infusum populum, et campos jubet esse patentés.
 Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 Frenatis læuant in equis: quos omnis euntes
 Trinacriæ mirata fremit Trojæque iuventus.
 Omnibus in morem tonsâ coma pressa coronat.
 Cornea bina ferunt præfixo hastilia ferro;
 Para leves humero pharetras; it pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri.

Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
 Ductores; pueri bis seni, quemque secuti,
 Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
 Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
 Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
 Progenies, auctura Italos; quem Thracius albis
 Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
 Alba pedis frontemque ostentans arduus albam.
 Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini;
 Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
 Extremus, formæque ante omnes pulcher, Iulus
 Sidonio est invectus equo, quem candida Dido
 Esse sui dederat monumentum et pignus amoris.
 Cetera Trinacriis pubes senioris Acestæ
 Fertur equis.

Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes
 Dardanidæ, veterumque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem læti consessum oculosque suorum
 Lustravere in equis, signum clamore paratis
 Epytides longè dedit, insonuitque flagello.
 Olli discurrere pares, atque agmina terni
 Diductis solvere choris; rursusque vocati
 Convertere vias, infestaque tela tulere.
 Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus,
 Adversis spatiis; alternisque orbibus orbes
 Impediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis.
 Et nunc terga fugam nudant; nunc spicula vertunt
 Infensi; factam pariter nunc pace feruntur.
 Ut quondam Cretam fertur labyrinthus in altam
 Parietibus textum caecis iter, ancipitemque
 Mille viis habuisse dolum, quæ signa sequendi
 Falleret indeprentus et irremediabilis error:
 Haud alio Teucerum nati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas et proelia ludo;
 Delphinum similes, qui per maria humida nantur.

Carpathium Libycumque secant, luduntque per
undas.

Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina,
primus

Ascanius, longam muris quum cingeret Albam,

Retulit, et priscos docuit celebrare Latinos,

Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes:

Albani docuere suos: hinc maxima porro

Accepit Roma, et patrium servavit honorem;

Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.

Hæc celebrata tenus sancto certamina patri.

Hic primum fortuna fidem mutata novavit.

Dum variis tumulo referunt solemnia ludis,

Irim de cælo misit Saturnia Juno

Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti,

Multa movens, necdum antiquum saturata dolorem.

Illa. viam celerans per mille coloribus arcum,

Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.

Conspicit ingentem concursum, et littora lustrat,

Desertosque videt portus classemque relictam.

At procul in solâ secretæ Troades actâ

Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum

Pontum adspectabant flentes: Heu! tot vada fessis

Et tantum superesse maris! vox omnibus una.

Urbem orant; tædet pelagi perferre laborem.

Ergo inter medias sese, haud ignara nocendi,

Conjicit, et faciemque deæ vestemque reponit.

Fit Beroë, Tmarii conjux longæva Dorycli,

Cui genus, et quondam nomen, natique fuissent;

Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:

O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello

Traxerit ad letum, patriæ sub mœnibus! o gens

Infelix, cui te exitio fortuna reservat!

Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas,

Quum freta, quum terras omnes, tot inhospita saxa,

Sideraque, emensæ ferimur; dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.
 Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes:
 Quid prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?
 O patria! et rapti nequidquam ex hoste Penates!
 Nullane jam Trojæ dicentur moenia? nusquam
 Hectoreos annes, Xanthum et Simoënta, videbo?
 Quin agite, et mecum-inaustas exurite puppes.
 Nam mihi Cassandræ per somnum vātis imago
 Ardentes dare visa faces: Hic quærite Trojam,
 Hic domus est, inquit, vobis. Jam tempus agi res;
 Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ
 Neptuno; deus ipse faces animamque ministrat.

Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem;
 Sublatâque procul dextrâ connixa coruscat,
 Et jacit. Arrectæ mentes stupefactaque corda
 Iliadum. Hic una e multis, quæ maxima natu,
 Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
 Non Beroë vobis, non hæc Rhoeteia, matres,
 Est Dorycli conjux: divini signa decoris
 Ardentesque notate oculos; qui spiritus illi,
 Qui vultus, vocisve sonus, vel gressus eunti.
 Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui
 Aegram, indignantem tali quòd sola careret
 Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
 Hæc effata.

At matres, primò ancipites, oculisque malignis
 Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
 Præsentis terræ, fatisque vocantia regna;
 Quum dea se paribus per coelum sustulit alis,
 Insequatque fugâ secuit sub nubibus arcum.
 Tum verò attonitæ monentis, actæque furore,
 Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
 Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque
 Conjiciunt: furit immissis vulcanus habenis
 Transtra per, et remos, et pictas abiectæ puppes.

Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneosque theatri
 Incensas perfert naves Eumelus; et ipsi
 Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 Primus et Ascanius, cursus ut lætus equestres
 Ducebat, sic acer equo turbata petivit
 Castra; nec exanimes possunt retinere magistrj.
 Quis furor iste novus? quò nunc, quò tenditis, inquit,
 Hen! miseræ cives? non hostem, inimicaque castra
 Argivum, vestras spes uritis. En ego vester
 Ascanius. Galeam ante pedes projecit inanem,
 Quà ludo indutus belli simulacra ciebat.
 Accelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum.
 Ast illæ diversa metu per littora passim
 Diffugiunt; silvasque, et sicubi concava furtim
 Saxa, petunt: piget incepti, lucisque; suosque
 Mutatæ agnoscunt; excussaque pectore Juno est,
 Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
 Indomitas posnere: udo sub robore vivit
 Stuppa, vomens tardum fumum; lentusque carinas
 Est vapor, et toto descendit corpore pestis;
 Nec vires heroum infusaque flumina prosat.
 Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem,
 Auxilioque vocare deos, et tendere palmas
 Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Trojanos, si quid pietas antiqua labores
 Respicit humanos; da flammam evadere classi
 Nunc, pater, et tennes Teucrum res eripe leto;
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 Si mereor, demitte, tuâque hîc obrue dextrâ.
 Vix hæc ediderat, quum effusis imbribus atra
 Tempesta sine more furit, tonitruque tremiscit
 Ardua terrarum, et campi; ruit æthere toto
 Turbidus imber aquâ, densisque nigerrimus Austris;
 Impleantque super puppes; semiusta madescunt
 Robora; restinctus donec vapor omnis, et omnes,
 Quatuor amissis, servatæ a peste carinæ.

At pater Aeneas, casu concussus acerbo,
 Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
 Mutabat, versans, Siculisne resideret arvis,
 Oblitus fatorum, Italasne capeasset oras.
 Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
 Quem docuit, multaque insignem reddidit arte;
 Hic responsa dabat, vel quae portenderet ira
 Magna deum, vel quae fatorum posceret ordo;
 Isque his Aenean solatus vocibus inquit:
 Nate dea, quò fata trahunt retrahuntque sequamur:
 Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
 Est tibi Dardanius divinae stirpis Acestes:
 Hunc cape consiliis socium, et conjunge volentem.
 Huic trade amissis superant qui navibus, et quorum
 Pertaesum magni incepti rerumque tuarum est;
 Longævosque senes, ac fessos æquore matres,
 Et quidquid tecum invalidum, metuensque pericli est,
 Delige: et his habeant terris sine moenia fessi.
 Urbem appellabunt permiaso nomine Acestam.

Talibus incensus dictis senioris amici:
 Tum verò in curas animum diducitur omnes.
 Et nox atra polum higris subvecta tenebat:
 Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
 Anchisæ subito tales effundere voces:
 Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
 Care magis, nate, Iliacis exerceite fati,
 Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignom
 Depulit, et cœlo tandem miseratus ab alto est.
 Consiliiis pare quæ nunc pulcherrima Nautes
 Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
 Defer in Italiam; gens dura atque aspera culta
 Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè
 Infernas accede domos; et Averna per alta
 Congressus pete, nate, meos. Non me impia namque
 Tartara habent, tristes umbræ; sed amœna piorum
 Concilia Elysiumque colo. Huc casta Sibylla

Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
 Tum genus omne tuum, et quæ dentur mœnia, disces:
 Jamque vale: torquet medios nox humida cursus;
 Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
 Dæderat, et tennes fugit, ceu fumus, in auras.
 Aeneas, Quò deinde ruis? quò proripis? inquit;
 Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arceat?
 Hæc memorans, cinerem et sopitos suscitât ignes;
 Pergamenumque Larem, et canæ penetralia Vestæ,
 Farre pio et plenâ supplex veneratur acerrâ.

Extemplo socios primùmque arcessit Acesten;
 Et Jovis imperium; et cari præcepta parentis,
 Edocet, et quæ nunc animo sententia constet.
 Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.
 Transcribunt urbi matres, populumque volentem
 Deponnat, animos nil magnæ laudis egentes.
 Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
 Robora navigiis, aptant remosque rudentesque;
 Exigui numero, sed bello vivida virtus.
 Interea Aeneas urbem designat aratro;
 Sortiturque domos; hoc Ilium, et hæc loca Trojam,
 Esse jubet. Gaudet regno Trojanus Acestes,
 Indicitque forum, et patribus dat jura vocatis.
 Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
 Fundatar Veneri Idaliæ; tumuloque sacerdos
 Ac lucus latè sacer additur Anchiseo.

Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
 Factus honos: placidi straverunt æquora venti,
 Creber et adspirans rursus vocat Auster in altum.
 Exoritur præcurva ingens per littora fletus:
 Complexi inter se noctemque diemque morantur.
 Ipsæ jam matres, ipsi quibus aspèra quondam
 Visa maris facies, et non tolerabile nomen,
 Ire volunt; omnemque fugæ perferre laborem.
 Quos bonus Aeneas dictis solatur amicitia,
 Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.

Tres Eryci vitulos, et tempestatibus agnam,
 Cædere deinde jubet, solvique ex ordine funem.
 Ipse, caput tonsæ foliis evinctus olivæ,
 Stans procul in prorâ, pateram tenet, extaque salas
 Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
 Prosequitur surgens a puppi ventus euntes:
 Certatim socii feriunt mare, et æquora verrunt.

At Venus interea Neptunum, exercita curis,
 Alloquitur, talesque effundit pectore questus:
 Junonis gravis ira, nec exsaturabile pectus,
 Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
 Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
 Nec Jovis imperio fatisve infracta quiescit.

Non mediâ de gente Phrygum exedissee nefandis
 Urbem odiis satis est, nec pœnam traxe per omnem
 Reliquias; Trojæ cineres atque ossa peremptæ
 Insequitur: causas tanti sciat illa furoris.

Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis
 Quam molem subito excierit: maria omnia cœlo
 Miscuit, Aeoliis nequidquam freta procellis:
 In regnis hoc ausa tuis.

Per scelus ecce etiam Trojanis matribus actis
 Exussit foedè puppes, et classe subegit
 Amissâ socios ignotæ linquere terræ.

Quod superest, oro, liceat dare tuta per undas
 Vela tibi; liceat Laurentem attingere Thybrim;
 Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.

Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
 Fas omne est, Cytheræa, meis te fidere regnis,
 Unde genus ducis: merui quoque; sæpè furores
 Compressi et rabiem tantam cœlique marisque.
 Nec minor in terris, Xanthum Simoëntaque testor,
 Aenææ mihi cura tui. Quum Troia Achilles
 Exanimata sequens impingeret agmina muris,
 Millia multa daret leto, gemerantque repleti
 Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset

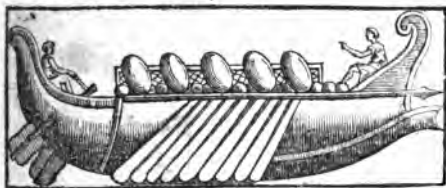
In mare se Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
 Congressum Aenean, nec dis nec viribus æquis,
 Nube cavâ rapui, cuperem quum vertere ab imo
 Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
 Nunc quoque mens eadem perstat mihi; pelle timorem.
 Tutus quos optas portus accedet Averni:
 Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;
 Unum pro multis dabitur caput.

His ubi læta deæ permulsit pectora dictis,
 Jungit equos auro genitor, spumantiaque addit
 Frena feris, manibusque omnes effundit habenas.
 Cæruleo per summa levis volat æquora curru:
 Subsidunt undæ, tumidumque sub axe tonanti
 Sternitur æquor aquis; fugiunt vasto æthere nimbi.
 Tum variæ comitum facies; immania cete,
 Et senior Glanci chorus, Inoüsque Palæmon,
 Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
 Læva tenent Thetis, et Melite, Panopeaque virgo,
 Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.

Hic patris Aeneæ suspensam blanda vicissim
 Gaudia pertentant mentem: jubet ociùs omnes
 Attolli malos, intendi brachia velis.
 Unâ omnes fecere pedem; pariterque sinistros,
 Nunc dextros, solvère sinus; unâ ardua torquent
 Cornua, detorquentque: ferunt sua flamina classera.
 Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
 Agmen; ad hunc alii cursum contendere jussi.

Jamque ferè mediam cœli nox humida metæ
 Contigerat; placidâ laxârant membra quiete
 Sub remis fusi per dura sedilia nautæ:
 Quum levis ætheriis delapsus Somnus ab astris
 Aëra dimovit tenebrosam, et dispulit umbras,
 Te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans
 Insouti; puppique dens consedit in altâ,
 Phorbanti similis; funditque has ore loquelas:
 Iacide Palinure, ferunt ipsa æquora classera;

Aequatae spirant aerae; datur hora quieti:
Pone caput, fessosque oculos furare labori.
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene salis placidi vultum fluctusque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monstro?
Aenean credam quid enim fallacibus Austris,
Et caeli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat; clavumque affixus et haerens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat:
Ecce dens ramum Lethaeo rore madentem,
Vique soporatum Stygiâ, super utraque quassat
Tempora; cunctantique natantia lumina solvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus;
Et super incumbens, cum puppis parte revulsâ,
Cumque gubernaculo, liquidas projecit in undas
Praecipitem, ac socios nequidquam saepe vocantem.
Ipse volans tennes se sustulit ales ad auras.
Currit iter tutum non secius aequore classis,
Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat,
Difficiles quondam, multorumque ossibus albos:
Tum rauca assiduo longè saepe saxa sonabant;
Quum pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, casuque animum concussus amici:
O nimium caeso et pelago confise sereno,
Nudus in ignotâ, Palinure, jacebis arenâ!

AENEIDOS

LIBER SEXTUS.

Sic fatur lacrymans, classicae immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.

Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora fundabat naues, et littora curvae
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium; quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
Tecta rapit, silvas; inventaque flumina monstrat.
At pius Aeneas arces quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit; magnam cui mentem ani-
mamque

Delius inspirat vates, aperitque futura.

Jam subeunt Triviæ lucos atque aurea tecta.

Dædalus, ut fama est, fugiens Minoïa regna

Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,

Insuetam per iter gelidas enavit ad Arctos,

Chalcidicæque levis tandem super adstitit arce.

Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, sacravit

Remigium alarum; postuitque immania templa.

In foribus letum Androgei : tum pendere pœnas
 Cœcropidæ jussi , miserum ! septena quot annis
 Corpora natorum ; stat ductis sortibus urna.
 Contrà elata mari respondet Gnosia tellus.
 Hic crudelis amor tauri , suppostaque furto
 Pasiphæ , mixtumque genus , prolesque biformis .
 Minotaurus inest , veneris monumenta nefanda.
 Hic labor ille domûs , et inextricabilis error.
 Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
 Dædalus , ipse dolos tecti ambagesque resolvit ,
 Cæca regens filo vestigia. Tu quoque magnam
 Partem opere in tanto , sineret dolor , Icare , haberes.
 Bis conatus erat casus effingere in auro ;
 Bis patriæ occidere manus. Quin prôtenus omnia
 Perlegerent oculis , ni jam præmissus Achates
 Afforet , atque unâ Phœbi Triviaeque sacerdos ,
 Deiphobe Glauci , fatur quæ talia regi :
 Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit :
 Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
 Præstiterit , totidem lectas de more bidentes.

Talibus affata Aenean (nec sacra morantur
 Jussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
 Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum ,
 Quò lati ducunt aditus centum , ostia centum ;
 Unde raurant totidem voces , responsa Sibyllæ.
 Ventum erat ad limen , quum virgo , Pôscere fata
 Tempus , ait : deus , ecce , deus. Cui talia fanti
 Ante fores , subito non vultus , non color unus ,
 Non cômptæ mansere comæ ; sed pectus anhelum
 Et rabie fera corda tument , majorque videri ,
 Nec mortale sonans , afflata est numine quando
 Jam propiore dei. Cessas in vota precesque ,
 Tros , ait , Aenea ? cessas ? neque enim antè dehiscunt
 Attentæ magna ora domûs . Et talia fata ,
 Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
 Ossa tremor ; funditque preces rex pectore ab imo :

Phœbe, graves Trojæ semper miserate labores,
 Dardana qui Paridis direxti tela manusque
 Corpus in Aeacidæ, magnas obeuntia terras
 Tot maria intravi, duce te, penitusque repostas
 Massylùm gentes, prætentaque Syrtibus arva;
 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
 Hæc Trojana tenus fuerit fortuna secuta.
 Vos quoque Pergamæ jam fas est parcere genti,
 Dique deæque omnes quibus obstitit Ilium, et ingens
 Gloria Dardaniæ. Tuque, o sanctissima vates,
 Præscia venturi, da, non indebita posco
 Regna meis fatis; Latio considerare Teucros,
 Errantesque deos, agitataque numina Trojæ.
 Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templam
 Institutam, festosque dies de nomine Phœbi.
 Te quoque magna manent regnis penetralia nostris:
 Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
 Dicta meæ genti, ponam, lectosque sacrabo,
 Alma, viros. Foliis tantùm ne carmina manda,
 Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
 Ipsâ camas, oro. Finem dedit ore loquendi.

At, Phœbi nondum patiens, immanis in antro
 Bæchatur vates, magnum si pectore possit
 Excussisse deam: tantò magis ille fatigat
 Os rabidum, fera corda domans, fingitque præmendo.
 Ostia jamque domûs patnere ingentia centum
 Sponte suâ, vatisque ferunt responsa per auras:
 O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
 Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
 Dardanidæ venient, mitte hanc de pectore curam;
 Sed non et venisse volent: bella, horrida bella.
 Et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
 Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra,
 Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
 Natus et ipse deâ; nec Teucris addita Juno
 Usquam aberit. Quum tu supplex, in rebus egenis,

Quas gentes Italum, aut quas non oraveris urbes!
 Causa mali tanti conjux iterum, hospita Teucris,
 Externique iterum thalami.

Tu, ne cede malis; sed contra audentior ito,
 Quam tua te fortuna sinet. Via prima salutis,
 Quod minimè reris, Graiâ pandetur ab urbe.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
 Horrendas canit ambages, antroque remugit,
 Obscuris vera involvens: ea frena furenti
 Concutit, et stimulos sub pectore vertit, Apollo.
 Ut primùm cessit furor, et rabida ora quierunt,
 Incipit Aeneas heros: Non ulla laborum,
 O virgo, nova mihi facies inopinave surgit:
 Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.

Unum oro: quando hinc inferni janua regis
 Dicitur, et tenebrosa palus Acheronte refuso,

Ire ad conspectum cari genitoris et ora

Contingat; doceas iter, et sacra ostia pandas.

Illum ego per flammam et mille sequentia tela

Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi;

Ille, meum comitatus iter, maria omnia mecum,

Atque omnes pelagique ruinas coelique ferebat

Invalidus, vires ultra sortemque senectæ.

Quin, ut te supplex peterem, et tua limina adirem,

Idem orans mandata dabat. Natique patrisque,

Alma, precor, miserere: potes namque omnia; nec te

Nequidquam lucis Hecate præfecit Avernus.

• Si potuit Manes arcessere conjugis Orpheus,

Threiciâ fretus citharâ fidibusque canoris;

Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,

Itque reditque viam toties: quid Thesea, magnum

Quid memorem Alciden? et mihi genus ab Jove summo.

Talibus orabat dictis, arasque tenebat;

Quum sic orsa loqui vates: Sate sanguine divum,

Tros Anchisiadâ, facilis descensus Averno est;

Noctes atque dies patet atri janua Ditis:

Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras.
 Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos æquus amavit
 Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
 Dis geniti, potuere. Tenent media omnia silvæ,
 Cocytusque sinu labens circumvenit atro.
 Quòd si tantus amor menti, si tanta cupido est
 Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
 Tartara, et insano juvat indulgere labori,
 Accipe quæ peragenda prius. Isatet arbore opacâ
 Aureus et foliis et lento vimine ramus,
 Jannoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis
 Lucus, et obscuris claudunt convallibus umbræ.
 Sed non antè datur telluris operta subire,
 Auricomos quàm quis decerpserit arbore fetus.
 Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
 Instituit. Primo avulso, non deficit alter
 Aureus; et simili frondescit virga metallo.
 Ergo altè vestiga oculis, et ritè repertum
 Carpe manu: namque ipse volens facilisque sequetur,
 Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis
 Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
 Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
 Heu nescis! totamque incestat funere classem,
 Dum consulta petis, nostroque in limine pendes:
 Sedibus hunc refer antè suis, et conde sepulcro.
 Duc nigras pecudes; ea prima piacula sunt.
 Sic demum lucos Stygios, regnâ invia vivis,
 Adspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore.
 Aeneas mæsto defixus lumina vultu
 Ingreditur, linquens antrum, cæcosque volutat
 Eventus animo secum: cui fidus Achates
 It comes, et paribus curis vestigia figit.
 Multa inter sese vario sermone serebant:
 Quem socium exanimem vates, quod corpus human-
 dum,
 Diceret. Atque illi Misenum in littore sicco,

Ut venere, vident, indignâ morte peremptum;
 Misenum Æcoliden, quo non præstantior alter
 Aere ciere viros, Martemque accendere cantu.
 Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circum
 Et lituo pugnas insignis obibat et hastâ.
 Postquam illum vitâ victor spoliavit Achilles,
 Dardanio Aeneæ sese fortissimus heros
 Addiderat socium, non inferiora secutus.
 Sed tum fortè cavâ dum personat æquora conchâ,
 Demens, et cantu vocat in certamina divos;
 Aemulus exceptum Triton (si credere dignum est)
 Inter saxa virum spumosa immerserat undâ.
 Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
 Præcipuè pius Aeneas. Tum jussa Sibyllæ,
 Haud mora, festinant flentes; aramque sepulcri
 Congerere arboribus, cœloque educere certant.
 Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum:
 Procumbunt picæ; sonat icta securibus ilex;
 Fraxineæque trabes, cuneis et fissile robur
 Scinditur; advolvunt ingentes montibus ornos.
 Nec non Aeneas opera inter talia primus
 Hortatur socios, paribusque accingitur armis:
 Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
 Adspectans silvam immensam, et sic voce precatur:
 Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 Ostendat nemore in tanto! quando omnia verè,
 Heu! nimium de te vates, Misene, locuta est.
 Vix ea fatus erat, geminæ quum fortè columbæ
 Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
 Et viridi sedere solo. Tum maximus heros
 Maternas agnoscit aves, lætusque precatur:
 Este duces, o, si qua via est, cursumque per auras
 Dirigite in lucos ubi pinguem dives opacat
 Ramus humum. Tuque, o, dubiis ne defice rebus,
 Diva parens. Sic effatus, vestigia pressit,
 Observans quæ signa ferant, quò tendere pergant.

Pascentes illæ tantùm prodire volando
 Quantum acie possent oculi servare sequentium.
 Inde, ubi venere ad fauces graveolentiâ Averni,
 Tollunt se celeres; liquidumque per aëra lapsæ,
 Sedibus optatis geminæ super arbore sidunt,
 Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
 Quale solet silvis brumali frigore viscum
 Fronde virere novâ, quod non sua seminat arbos,
 Et croceo fetu teretes circumdare truncos:
 Talis erat species auri frondentis opacâ
 Illice; sic leni crepitabat bractea vento.
 Corripit Aeneas extemplo, avidusque refringit
 Canctantem, et vatis portat sub tecta Sibyllæ.

Nec minùs interea Misenum in littore Teucris
 Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.
 Principio pinguem tædis et robore secto
 Ingentem struxere pyram; cui frondibus atris
 Intexunt latera, et ferales antè cupressos
 Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
 Pars calidos latices et aëna undantia flammis
 Expediunt, corpusque lavant frigentis et unguunt.
 Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt;
 Purpureasque super vestes, velamina nota,
 Conjiciunt. Pars ingenti subiere feretro,
 Triste ministerium, et subjectam more parentum:
 Aversi tenuere facem: congesta cremantur
 Turca dona, dapes, fuso crateres olivo.
 Postquam collapsi cineres, et flamma quievit,
 Reliquias vino et bibulam lavere favillam,
 Ossaque lecta cado texit Corynæus aëno.
 Idem ter socios purâ circumtulit undâ,
 Spargens rore levi et ramo felicis olivæ,
 Lustravitque viros, dixitque novissima verba.
 At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
 Imponit, suæque arma viro, remumque, tubamque,
 Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo.

Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
 Magnanimùm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum:
 Quàm multa in silvis autumnî frigore primo
 Lapsa cadunt folia; aut ad terram gurgite ab alto
 Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
 Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
 Stabant orantes primi transmittere cursum,
 Tendebantque manus, ripæ ulterioris amore.
 Navita sed tristis nunc hos nunc accipit illos;
 Ast alios longè submotos arcet arenâ.

Aeneas, miratus enim, motusque tumultu,
 Dic, hît, o virgo, quid vult concursus ad amnem?
 Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
 Hæ relinquunt, illæ remis vada livida verrunt?

Olli sic breviter fata est longæva sacerdos:

Anchisâ generate, deûm certissima proles,
 Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
 Di cujus jurare timent et fallere numen,

Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba
 est:

Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
 Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
 Transportare prius, quàm sedibus ossa quiêrunt:
 Centum errant annos, volitantque hæc littora circum;
 Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.
 Constitit Anchisâ satus, et vestigia pressit,
 Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.
 Cernit ibi mæstos, et mortis honore carentes,
 Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem,
 Quos simul a Trojâ ventosa per æquora vectos
 Obruit Auster, aquâ involvens navemque virosque.

Ecce gubernator sese Palinurus agebat,
 Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
 Exciderat puppi, mediis effusus in undis.
 Hunc ubi vix multâ mæstum cognovit in umbrâ,

Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, deorum
 Eripuit nobis, medioque sub æquore mersit?
 Dic age; namque, mihi fallax haud antè repertus,
 Hoc uno responso animum delusit Apollo,
 Qui fore te ponto incolumem, finesque canebat
 Venturum Ausonios: en hæc promissa fides est?
 Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
 Dux Anchisiada, nec me deus æquore mersit.
 Namque gubernaculum multâ vi fortè revulsum,
 Cui datus hæreham custos, cursusque regeham,
 Præcipitans traxi mecum; Mariâ aspera juro
 Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
 Quàm tua ne, spoliata armis, excussa magistro,
 Deficeret tantis navis surgentibus undis.
 Tres Notus hibernas immensa per æquora noctea
 Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
 Prospexi Italiam, summâ sublimis ab undâ.
 Paulatim adnabam terræ: jam tuta tenebam;
 Ni gens crudelis madidâ cum veste gravatum,
 Prensantemque unois manibus capita aspera montis,
 Ferro invasisset, prædamque ignarâ putasset.
 Nunc me fluctus habet, versantque in littore venti,
 Quod te per cœli jucundum lumen, et auras,
 Per genitorem, oro, per spes surgentis Iûli,
 Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
 Injice, namque potes, portusque require Velinos:
 Aut tu, si qua via est, si quam tibi diva creatrix
 Ostendit (neque enim, credo, sine numine divûm
 Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem),
 Da dextram misero, et tecum me tolle per undas,
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.
 Talia fatus erat, coepit quum talia vates:
 Unde hæc, o Palinure, tibi tam dira cupido?
 Te Stygias inhumatus aquas amnemque severum
 Eumenidum adspicies, ripamve injussus adibis?
 Desine fata deûm flecti sperare precando.

Sed cape dicta memor, duri solatia casus :/
 Nam tua finitimi, longè latèque per urbes
 Prodigiiis acti coelestibus, ossa piabunt ;
 Et statuent tumulum, et tumulo solemnna mittent ;
 Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
 His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
 Corde dolor tristi ; gaudet cognomine terrâ.

Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.

Navita quos jam inde ut Stygiâ prospexit ab undâ
 Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
 Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro :
 Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
 Fare age quid venias ; jam istinc et comprime gressum :
 Umbrarum hic locus est, somni, noctisque soporæ :
 Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.
 Nec verò Alciden me sum lætatis euntem
 Accepisse lacu, nec Thesea, Pirithoumque,
 Dis quamquam geniti atque invicti viribus essent.
 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit
 Ipsius a solio regis, traxitque trementem :
 Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
 Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates :
 Nullæ hic insidiæ tales ; absiste moveri ;
 Nec vim tela ferunt : licet ingens janitor antro
 Aeternum latrans exsanguis terreat umbras ;
 Casta licet patrum servet Proserpina limen.
 Troius Aeneas, pietate insignis et armis,
 Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.
 Si te nullâ movet tantæ pietatis imago,
 At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
 Agnoscas. Tumida ex irâ tum corda residunt.
 Nec plura his. Ille, admirans venerabile donum
 Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
 Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
 Inde alias animas, quæ per juga longa sedebant,

Deturbat, laxatque foros; simul accipit alveo
 Ingentem Aenean. Gemuit sub pondere cymba
 Sutilis, et multam accepit rimosa paludem.
 Tandem trans fluvium incolumes vatemque virumque
 Informi limo glaucâque exponit in ulvâ.

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
 Personat, adverso recubans immanis in antro.
 Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
 Melle soporatum et medicatis frugibus offam
 Objicit: ille, fame rabidâ tria guttura pandens,
 Corripit objectam, atque immania terga resolvit
 Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
 Occupat Aeneas aditum, custode sepulto,
 Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.

Continuò auditæ voces, vagitus et ingens,
 Infantumque animæ flentes in limine primo;
 Quos dulcis vitæ exsortes et ab ubere raptos
 Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
 Hos juxta falso damnati crimine mortis.
 Nec verò hæc sine sorte datæ, sine iudice, sedes.
 Quæsitur Minos urnam movet: ille silentum
 Conciliumque vocat, vitasque et crimina discit.
 Proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi letum
 Insontes peperere manu, lucemque perosi
 Projecere animas. Quàm vellent æthere in alto
 Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
 Fas obstat, tristisque palus inamabilis undâ
 Alligat, et novies Styx interfusa coercet.
 Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnera
 Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
 Hic quos durus amor crudeli tabe peredit
 Secreti celant calles, et myrtea circum
 Silva tegit; curæ non ipsâ in morte relinquunt.
 His Phædræ Procrinque locis, mæstamque Eriphylen
 Crudelis nati monstrantem vulnera, cernit,
 Eriadnenque, et Pasiphaën. His Laodamia

It comes; et juvenis quondam, nunc femina, Cænis,
 Rursus et in veterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phœnissa recens a vulnere Dido
 Errabat silvâ in magnâ: quam Troïus heros
 Ut primùm juxta stetit, agnovitque per umbram
 Obscuram, qualem primo qui surgere mense
 Aut videt aut vidisse putat per nubila lunam,
 Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est:
 Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
 Venerat extinctam, ferroque extrema secutam!
 Funeris, heu! tibi causa fui! Per sidera juro,
 Per superos, et si qua fides tellure sub imâ est,
 Inyitus, regina, tuo de littore cessi.
 Sed me jussa deùm, quæ nunc has ire per umbras,
 Per loca senta situ cogunt, noctemque profundam,
 Imperiis egère suis; nec credere quivi
 Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
 Siste gradum, teque adspectu ne subtrahere nostro.
 Quem fugis? extremum fato quod te alloquor hoc est.
 Talibus Aeneas ardentem et torva tuentem
 Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
 Illa solo fixos oculos aversa tenebat;
 Nec magis incepto vultum sermone movetur,
 Quàm si dura silex aut stet Mærpesia cautes.
 Tandem corripuit sese, atque inimica refugit
 In nemus umbriferum, conjux ubi pristinus illi
 Respondet curis, æquatque Sychæus amorem.
 Nec minùs Aeneas casu percussus iniquo
 Prosequitur lacrymans longè, et miseratur euntem.
 Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant
 Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
 Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
 Parthenopæus, et Adrasti pallentis imago.
 Hic multam fleti ad superos, belloque caduci,
 Dardanidæ; quos ille omnes longo ordine cernens,

Ingemuit; Glaucumque, Medontaque, Thersilochem-
que,

Tres Antenoridas, Cérérique sacrum Polyphœten,
Idæumque etiam currus, etiam arma, tenentem.

Circumstant animæ dextrâ lævâque frequentes.

Nec vidisse semel satis est: juvat usque morari,

Et conferre gradum, et veniendi discere causas.

At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges,

Ut vidêre virum fulgentiaque arma per umbras,

Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,

Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem

Exiguam; inceptus clamor frustratur hiantes.

Atque hîc Priamiden laniatum corpore toto

Deiphobum vidit, lacerato crudeliter ora,

Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis

Auribus, et truncas inhonesto vulnere nares.

Vix adeo agnovit pavitantem, et dira tegentem

Supplicia; et notis compellat vocibus ultro:

Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,

Quis tam crudelès optavit sumere pœnas?

Cui tantùm de te liquit? Mihi fama supremâ

Nocte tulit, fessum vastâ te cæde Pelasgùm

Procubuisse super confusæ stragis acervum.

Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem

Constitui, et magnâ Manes ter voce vocavi.

Nomen et arma locum servant. Te, amice, nequivi

Conspicere, et patriâ decedens ponere terrâ.

Ad quæ hæc Priamides: Nihil o tibi, amice, relictum;

Omnia Deiphobo solvisti et funeris umbris:

Sed me fata mea et scelus exitiale Lacænæ

His mersere malis; illa hæc monumenta reliquit.

Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem

Egerimus nosti; et nimium meminisse necesse est.

Quin fatalis equus saltu super ardua venit

Pergama, et armatum peditem gravis attulit alvo;

Illa, chorum simulans, evantes orgia circum
 Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, et summâ Danaos ex arce vocabat:
 Tum me confectum curis somnoque gravatum
 Infelix habuit thalamus; pressitque jacentem
 Dulcis et alta quies, placidæque simillima morti.
 Egregia interea conjux arma omnia tectis
 Emovet, et fidum capiti subduxerat ensem.
 Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit;
 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 Quid moror? irrumpunt thalamo; comes additus una
 Hortator scelerum Aeolides. Dî, talia Graiis
 Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
 Sed te qui vivum casus, age, fare vicissim
 Attulerint: pelagine venis erroribus actus?
 An monitu divûm? an quæ te fortuna fatigat,
 Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?
 Hâc vice sermonum roseis Aurora quadrigis
 Jam medium ætherio cursu trajecerat axem;
 Et fors omne datum traherent per talia tempus:
 Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla est:
 Nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas.
 Hic locus est partes ubi se via findit in ambas:
 Dexterâ, quæ Ditis magni sub mœnia tendit;
 Hâc iter Elysium nobis: at læva malorum
 Exercet pœnas, et ad impia Tartara mittit.
 Deiphobus contra: Ne sævi, magna sacerdos;
 Discedam, explebo numerum, reddarque tenetris.
 I, decus, i, nostrum; melioribus tere fatis.
 Tantùm effatus, et in verbo vestigia torsit.

Respicit Aeneas subitò, et sub rupe sinistra
 Mœnia lata videt triplici circumdata muro,
 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
 Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa,
 Portâ adversa, ingens, solidoque adamante columæ;

Vis ut nulla virum, non ipsi excindere ferro
 Cœlicolæ valeant: stat ferræ turris ad auras;
 Tisiphonequæ sedens, pallâ succincta cruentâ,
 Vestibulum exsomnia servat noctesque diesque.
 Hinc exaudiri gemitus, et sæva sonare
 Verbera: tum stridor ferri, tractæque catenæ.
 Constitit Aeneas, strepitumque exterritus hausit:
 Quæ scelerum facies? o virgo, effare; quibusve
 Urgentur pœnis? qui tantus plangor ad auras?
 Tum vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrum,
 Nulli fas casto sceleratum insistere limen;
 Sed me, quum lucis Hecate præfecit Avernis,
 Ipsa deum pœnas docuit, perque omnia duxit.
 Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna;
 Castigatque auditque dolos, subigitque fateri
 Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
 Distulit in seram commissa piacula mortem.
 Continuò sontes ultrix accincta flagello
 Tisiphone quatit insultans; tortosque sinistra
 Intentans angues, vocat ægmina sæva sororum.
 Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
 Panduntur portæ. Cernis custodia qualis
 Vestibulo sedeat? facies quæ limina servet?
 Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
 Sævior intus habet sedem: tum Tartarus ipse
 Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
 Quantus ad ætherium cœli suspectus Olympum.
 Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
 Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
 Hic et Aloidas geminos, immania, vidi,
 Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.
 Vidi et crudeles dantem Salmonea pœnas,
 Dum flammæ Jovis et sonitus imitatur Olympi.
 Quatuor hic invectus equis, et lampada quassans,
 Per Graiùm populos mediæque per Elidis urbem

Ibat ovans, divùmque sibi poscebat honorem:
 Demens! qui nimbos et non imitabile fulmen
 Aere et cornipedum pulsu simulârat equorum.
 At pater omnipotens densa inter nubila telam
 Contorsit; non ille facés, nec funea tædis
 Lumina; præcipitemque immani turbine adegit.
 Nec non et Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
 Cernere erat; per tota novem cui jugera corpus
 Porrigitur; rostroque immanis vultur obunco
 Immortale jecur tondens, fecundaque pœnis
 Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
 Pectore; nec fibris requies datur ulla renatis.
 Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque,
 Quos super atra silex jam jam lapsura cadentique
 Imminet assimilis? Lucent genialibus altis
 Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
 Regifico luxu: Furiarum maxima juxta
 Accubat, et manibus prohibet contingere mensas;
 Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
 Hic quibus invisi fratres, dum vita manebat,
 Pulsatusve parens, aut fraus innexa clienti;
 Aut qui divitiis soli incubuere repertis,
 Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est;
 Quique ob adulterium cæsi, quique arma secuti
 Impia, nec veriti dominorum fallere dextras:
 Inclusi pœnam expectant. Ne quære doceri
 Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunave mersit.
 Saxum ingens volvunt alii, radiisve rotarum
 Districti pendent: sedet, æternùmque sedehit,
 Infelix Theseus: Phlegyasque miserrimus omnes
 Admonet, et magnâ testatur voce per umbras:
 « Discite justitiam moniti, et non temnere divos. »
 Vendidit hic aurò patriam, dominumque potentem
 Imposuit; fixit leges pretio, atque refixit.
 Hic thalamum invasit natæ, vetitosque hymenæos.
 Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.

Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
 Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas,
 Omnia poenarum percurrere nomina, possim.

Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos:
 Sed jam age, carpe viam, et susceptum perface munus:
 Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
 Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas,
 Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
 Dixerat; et pariter, gressi per opaca viarum,
 Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
 Occupat Aeneas aditum, corpusque recenti
 Spargit aquâ, ramumque adverso in limine figit.

His demum exactis, perfecto munere divæ,
 Devenere locos lætos, et amœna vireta
 Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
 Largior hîc campos æther et lumine vestit
 Purpureo; solemque suum, sua sidera, norunt.
 Pars in gramineis exercent membra palæstris;
 Contendunt ludo, et fulvâ luctantur arenâ;
 Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
 Nec non Threicius longâ cum veste sacerdos
 Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
 Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
 Hic genus antiquum Teucris, pulcherrima proles;
 Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
 Ilusque, Assaracusque, et Trojæ Dardanus auctor.
 Arma procul currusque virum miratur inanes.
 Stant terrâ defixæ hastæ, passimque soluti
 Per campos pascuntur equi. Quæ gratia currum
 Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
 Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
 Conspicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam
 Vescentes, lætumque choro Pæana canentes,
 Inter odoratum lauri nemus, unde supernè
 Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
 Hic manus, ob patriam pugnando vulnera passi,

Quique sacerdotes casti dum vita manebat,
 Quique pii vates et Phœbo digna locuti,
 Inventas aut qui vitam excoluere per artes,
 Quique sui memores alios fecere merendo:
 Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
 Quos circumfusos sic est affata Sibylla;
 Musæum ante omnes, medium nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
 Dicite, felices animæ, tuque, optime vates;
 Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
 Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnes.
 Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 Nulli certa domus; lucis habitamus opacis,
 Riparumque toros et prata recentia rivis
 Incolimus: sed vos, si fert ita corde voluntas,
 Hoc superate jugum; et facili jam tramite sistam.
 Dixit, et antè tulit gressum, camposque nitentes
 Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquant.

At pater Anchises penitus convalle virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen ituras,
 Lustrabat studio recolens; omnemque suorum
 Fortè recensebat numerum, carosque nepotes,
 Fataque, fortunasque virum, mœresque, manusque.
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Aenean, alacris palmas utrasque tetendit;
 Effusæque genis lacrymæ; et vox excidit ore:
 Venisti tandem, tuaque spectata parenti
 Vicit iter durum pietas! datur ora tueri,
 Nate, tua, et notas audire et reddere voces!
 Sic equidem ducebam animo rebarque futurum,
 Tempora dinumerans; uec me mea cura fefellit.
 Quas ego te terras et quanta per æquora vectum
 Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
 Quàm metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
 Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago,
 Scenius occurrens, hæc limina tendere adegit.

Stant sale Tyrrheno classes. Da jungere dextram,
 Da, genitor; teque amplexu ne subtrahe nostro.
 Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
 Ter frustra compressa manus effugit imago,
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

Interea videt Aeneas in valle reductâ
 Secusum nemus, et virgulta sonantia silvis,
 Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
 Hunc circum innumeræ gentes populi que volabant:
 Ac veluti in pratis, ubi apes æstate serenâ
 Floribus insidunt variis, et candida circum
 Lilia funduntur; strepit omnis murmure campus.
 Horrescit visu subito, causasque requirit
 Inscius Aeneas, quæ sint ea flumina porrò,
 Quive viri tanto complerint agmine ripas.
 Tum pater Anchises: Animæ quibus altera fato
 Corpora debentur Lethæi ad fluminis undam
 Securos latices et longa obliviam potant.

Has equidem memorare tibi, atque ostendere coram,
 Jam pridem ac prolem cupio enumerare tuorum,
 Quò magis Italiâ mecum lætere repertâ.
 O pater, ane aliquas ad cœlum hinc ire putandum est
 Sublimes animas, iterumque in tarda reverti
 Corpora? Quæ lucis miseris tam dira cupido?
 Dicam equidem; nec te suspensum, natæ, tenebo:
 Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.

Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,
 Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra,
 Spiritus intus alit; totamque infusa per artus
 Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
 Inde hominum pecudumque genus, vitæque volans
 tum,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
 Igneus est ollis vigor et cœlestis origo
 Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,

Terrenique hebetant artus moribundaque membra.
 Hinc metunt cupiuntque, dolent gaudentque; neque
 auras

Dispiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.
 Quin et supremo quum lumine vita reliquit,
 Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
 Corporeæ excedunt pestes; penitusque necesse est
 Multa diu concreta modis inolescere miris.
 Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
 Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
 Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
 Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni:
 Quisque suos patimur manes; exinde per amplum
 Mittimur Elysium, et pauci læta arva tenemus:
 Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
 Concretam exemit labem, purumque reliquit
 Aetherium sensum, atque auræ simplicis ignem.
 Has omnes, ubi mille rotam volvère per annos,
 Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magro,
 Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
 Rursus et incipiant in corpora velle reverti.
 Dixerat Anchises: natumque, unâque Sibyllam,
 Conventus trahit in medios turbamque sonantem;
 Et tumultum capit, unde omnes longo ordine possit
 Adversos legere, et venientum discere vultus.

Nunc age, Dardanium prolem quæ deinde sequatur
 Gloria, quæ maneat Italâ de gente nepotes,
 Illustres animas, nostrumque in nomen ituras,
 Expediam dictis, et te tua fata docebo.
 Ille, vides, purâ juvenis qui nititur hastâ;
 Proxima sorte tenet lucis loca; primus ad auras
 Aetheras Italo commixtus sanguine surget,
 Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles;
 Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
 Educet silvis regem, regumque parentem;
 Et genus longâ nostrum dominabitur Albâ.

Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis;
 Et Capys; et Numitor; et, qui te nomine reddet,
 Silvius Aeneas, pariter pietate vel armis
 Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam.
 Qui juvenes quantas ostentant, adspice, vires!
 At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
 Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemque Fidenam;
 Hi Collatinas imponent montibus arces,
 Pometios; castrumque Inui, Bolamque, Coramque:
 Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
 Quin et avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 Educet. Viden' ut geminæ stant vertice cristæ,
 Et pater ipse suo superùm jam signat honore?
 Ea hujus, natæ, auspiciis illa inclyta Roma
 Imperium terris, animos æquabit olympo,
 Septemque una sibi muro circumdabit arces,
 Felix prole virùm: qualis Berecyntia mater
 Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
 Lætâ deùm partu, centum complexa nepotes,
 Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
 Huc geminas nunc flecte acies: hanc adspice gentem,
 Romanosque tuos. Hic Cæsar, et omnis Iulii
 Progenies, magnum cœli ventura sub axem.
 Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpins audis,
 Augustus Cæsar, divi genus; aurea condet
 Sæcula qui rursus Latio, regnata per arva
 Saturno quondam; super et Garamantas et Indos
 Proferet imperium: jacet extra sidera tellus,
 Extra anni solisque vias, ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Hujus in adventum jam nunc et Caspia regna
 Responsis horrent divùm, et Mæotia tellus,
 Et septemgemini turbant trepida ostia Nilii.
 Nec verò Alcides tantùm telluris obivit,
 Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi

Pacârit nemora, et Lernam tremefecerit arcu :
Nec, qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
Sacra ferens? nosco crinês incanaque menta
Regis Romani, primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terrâ
Missus in imperium magnum : cui deinde subibit
Otia qui rumpet patriæ residuesque movebit
Tullus in arma viros, et jam desueta triumphis
Agmina : quem juxta sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimum gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinius reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus sævasque secures
Accipiet; natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit.
Infelix! utcumque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
Adspice Torquatam, et referentem signa Camillum.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, et dum nocte prementur,
Heu! quantum inter se bellum, si limina vitæ
Attigerint, quantas acies stragemque ciebut,
Aggeribus socer Alpinis atquæ arce Monœci
Descendens, gener adversis instructus Eois!
Ne, pueri, ne tanta animis assuescite bella;
Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
Tuque prior, tu, parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, sanguis meus.
Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corinthe
Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,

Ipsumque Aeaciden, genus armipotentis Achilli;
Ultus avos Trojæ, templa et temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse, relin-
 quat?

Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem
Fabricium? vel te sulco, Serrane, serentem?
Quò fessum rapitis, Fabii? Tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alii spirantia molliùs æra,
Credo equidem; vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt causas meliùs; cœlique meatus
Describent radio, et surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento;
Hæ tibi erunt artes, pacisque imponere morem,
Parcere subjectis, et debellare superbos.

Sic pater Anchises; atque hæc mirantibus addit:
Adspice ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Sistet; eques sternet Pœnos, Gallumque rebellem;
Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
Atque hic Aeneas, unâ namque ire videbat
Ægregium formâ juvenem et fulgentibus armis,
Sed frons læta parum et dejecto lumina vultu:
Quis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magnâ de stirpe nepotum?
Qui strepitus circâ comitum! quantum instar in ipso
 est!

Sed nox atra caput tristi circumvolat umbrâ.
Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum;
Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent. Nimum vobis Romana propago
Visa potens, Superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem

Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
Funera, quum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliacâ quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos; nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.

Heu pietas! heu prisca fides! invictaque bello
Dextera! non illi se quisquam impunè tulisset
Obvius armato, seu quum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.

Heu! miserande puer, si quâ fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, et fungar inani
Munere. Sic totâ passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore;
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda,
Laurentesque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.

Sunt geminæ Somni portæ; quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris:
Altera, candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia Manes.
His ubi tum natum Anchises unâque Sibyllam
Prosequitur dictis; portâque emittit eburnâ.
Ille viam secat ad naves, sociosque revisit.
Tum se ad Caietæ recto fert littore portum:
Anchorâ de prorâ jacitur; stant littore puppes.

AENEIDOS

LIBER SEPTIMUS.

Tu quoque littoribus nostris, Aeneia nutrix,
Aeternam moriens famam, Caieta, dedisti:
Et nunc servat honos sedem tuus; ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.
At pius exsequiis Aeneas rite solutis,
Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Aequora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adspirant aurae in noctem, nec candida cursus
Luna negat; splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circae raduntur littora terrae,
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tennes percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus iraque leonum
Vincla recusantum et sera sub nocte rudentum;
Sætigerique sues, atque in praesepibus ursi
Sæuire, ac formae magnorum ululare Iaporum;
Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu littora dira subirent,

Neptunus ventis implevit vela secundis,
Atque fugam dedit, et præter vadâ fervida vēxit.

Jamque rubescebat radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigâ:

Quum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus, et in lænto luctantur marmore tonsæ.

Atque hic Aeneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit. Hunc inter fluvio Tiberinus amœno,
Vorticibus rapidis, et multâ flavus arenâ,

In mare prorumpit: variæ circumque supraque
Assuetæ ripis volucres et fluminis alveo
Aethera mulcebant cantu, lucoque volabant.

Flectere iter sociis, terræque advertere proras,
Imperat, et lætus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,

Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Quum primùm Atsoniis exercitus appulit oris,
Expediam, et primæ revocabo exordia pugnæ.

Tu vatem, tu, Diva, mone. Dicam horrida bella;

Dicam acies, actosque animis in funera reges,

Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam

Hesperiam. Major rerum mihi nascitur ordo,

Majus opus moveo. Rex arva Latinus et turbes

Jam senior longâ placidas in pace regebat.

Hunc Fauno et nymphâ genitum Laurente Maricâ

Accipimus. Fauno Picus pater; isque parentem

Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.

Filius huic, fato divum, prolesque virilis

Nulla fuit; primaque oriens erepta juventâ est.

Sola domum et tantas servabat filia sedes,

Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.

Multi illam magno e Latio totaque petebant

Atsoniâ. Petit ante alios pulcherrimus omnes

Turnus, avis atavisque potens; quem regia conjux

Adjungi generum miro properabat amore;

Sed variis portenta deum terroribus obstant.

Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque metu servata per annos;
Quam pater inventam, primas quum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisque ab eâ nomen posuisse colonis.
Hujus apes summum densæ (mirabile dictu),
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obsedere apicem; et, pedibus per mutua nexis,
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuò vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partes petere agmen easdem
Partibus ex isdem, et summâ dominarier arce.
Præterea, castis adolet dum altaria tædis,
Ut juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
Visa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari;
Regalesque accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis; tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis vulcanum spargere tectis.
Id verò horrendum ac visu mirabile ferri:
Namque fore illustrem famâ fatisque canebant
Ipsam; sed populo magnum portendere bellum.
At rex, sollicitus moustris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosque sub altâ
Consultit Albuneâ, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sævamque exhalat opaca mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria tellus,
In dubiis responsa petunt. Huc dona sacerdos
Quum tulit, et cæsarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit,
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes,
Atque harum effultus tergo stratisque jacebat

Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco est :
 Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
 O mea progenies, thalamis neu crede paratis :
 Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant, quorumque ab stirpe nepotes
 Omnia sub pedibus, quæ sol utrumque recurrens
 Adspicit oceanum, vertique regique videbunt.
 Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
 Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus ;
 Sed circum latè volitans jam fama per urbes
 Ansonias tulerat, quum Laomedontia pubes
 Gramineo ripæ religavit ab aggere classem.

Aeneas, primique duces, et pulcher Iulus,
 Corpora sub ramis deponunt arboris altæ,
 Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam
 Subjiciunt epulis (sic Juppiter ille monebat),
 Et cereale solum pomis agrestibus augment.
 Consumptis hic fortè aliis, ut vertere morsus
 Exiguam in cererem penuria adegit edendi,
 Et violare manu malisque audacibus orbem
 Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
 Heus! etiam mensas consumimus! inquit Iulus.
 Nec plura alludens. Ea vox audita laborum
 Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
 Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
 Continuò: Salve, fatis mihi debita tellus;
 Vosquæ, ait, o fidi Trojæ, salvete, Penates.
 Hic domus, hæc patria est. Genitor mihi talia, namque
 Nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit:
 Quum te, nate, fames ignota ad littora vectum
 Accisis coget dapibus consumere mensas,
 Tum sperare domos defessus, ibique memento
 Prima locare manu molirique aggere tecta.
 Hæc erat illa fames; hæc nos suprema manebat,
 Exitis positura modum.
 Quare agite, et primo læti cum lumine solis

Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Vestigemus, et a portu diversa petamus.

Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate
Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.

Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, et Geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, Noctisque orientia signa,
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem,
Invocat, et duplices Cœloque Ereboque parentes.

Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiisque ardentem lucis et auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.

Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem quo debita mœnia coudant.

Certatim instaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti statuunt, et vina coronant.

Postera quum primâ lustrabat lampade terras
Orta dies, urbem, et fines, et littora gentis,
Diversi explorant: hæc fontis stagna Nunciæ,
Hanc Thybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.

Tum satus Anchisâ delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia regis

Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes;

Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.

Hæc mora; festinant jussi, rapidisque feruntur

Passibus: ipse humili designat mœnia fossâ,

Moliturque locum; primasque in littore sedes,

Castrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.

Jamque iter emensi, turres ac tecta Latinorum

Ardua cernebant juvenes, muroque subibant.

Ante urbem pueri et primævo flore juventus

Exercentur equis, domitantque in pulvere currus,

Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis

Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt:

Quum prævectus equo longævi regis ad aures

Nuntius ingentes ignotâ in veste reportat
 Advenisse viros. Ille intra tecta vocari
 Imperat, et solio medius consedit avito.
 Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
 Urbe fuit summâ, Laurentis regia Pici,
 Horrendum silvis et relligione parentum.
 Hic scepra accipere, et primos attollere fasces,
 Regibus omen erat; hoc illis curia templum;
 Hæ sacris sedes epulis; hîc, ariete cæso,
 Perpetuis soliti patres considerare mensis.
 Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
 Antiquâ e cedro, Italusque, paterque Sabinus
 Vitisator, curvam servans sub imagine falcem,
 Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
 Vestibulo adstabant; aliique ab origine reges
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
 Multaque præterea sacris in postibus arma;
 Captivi pendent currus, curvæque secures,
 Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
 Spiculaque, clypei que, ereptaque rostra carinis.
 Ipse Quirinali lituo parvâque sedebat
 Succinctus trabeâ, lævâque ancile gerebat
 Picus, equûm domitor; quem capta cupidine conjux
 Aurêa percussum virgâ, versumque venenis,
 Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
 Tali intus templo divûm, patriâque Latinus
 Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit;
 Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
 Dicite, Dardanidæ, neque enim nescimus et urbem
 Et genus, auditique advertitis æquore cursum,
 Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
 Littus ad Ansonium tot per vada cærulea vexit?
 Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
 (Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
 Fluminis intrastis ripas, portuque sedetis;
 Ne fugite hospitium; neve ignorete Latinos

Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
 Sponte suâ, veterisque dei se more tenentem.
 Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
 Auruncos ita ferre senes; his ortus ut agris
 Dardanus Idæas Phrygiæ penetrârit ad urbes,
 Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
 Hinc illum Corythi Tyrrenâ ab sede profectum
 Aurea nunc solio stellantis regia cœli
 Accipit, et numerum dævorum altaribus addit.

Dixerat; et dicta Ilioneus sic voce secutus:

Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
 Atra subegit Liems vestris succedere terris;
 Nec sidus regione viæ littusve fefellit.
 Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
 Afferimur, pulsî regnis, quæ maxîma quondam
 Extremo veniens sol adspiciebat Olympo.
 Ab Jove principium generis; Jove Dardanâ pubes
 Gaudet avo: rex ipse, Jovis de gente supremâ,
 Troïus Aeneas tua nos ad limina misit.
 Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
 Tempestas ierit campos, quibus actus uterque
 Europæ atque Asiæ fatis concurrerit orbis,
 Audiit, et si quem tellus extrema refuso
 Submovet oceano, et si quem extenta plagarum
 Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
 Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
 Dis sedem exiguam patriis, littusque rogamus
 Innocuum, et cunctis undamque auramque patentem.
 Non erimus regno indecores; nec vestra feretur
 Fama levis, tantive abolescet gratia facti;
 Nec Trojam Ansonios gremio excepisse pigebit.
 Fata per Aenææ juro, dextramque potentem,
 Sive fide, seu quis bello est expertus et armis;
 Multi nos populi, multæ (ne temne quòd ultro
 Præferimus manibus vittas ac verba precantia)
 Et petierè sibi et voluere adjungere gèntes.

Sed nos fatâ deûm vestras exquirere terras
 Imperiis egère suis. Hinc Dardanus ortus
 Huc repetit; jussisque ingentibus urget Apollo
 Tyrrhenum ad Thybrim et fontis vada sacra Numici.
 Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
 Munera, reliquias Trojâ ex ardente receptas.
 Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
 Hoc Priami gestamen erat, quum jura vocatis
 More daret populis; sceptrumque, sacerque tiaras,
 Iliadumque labor vestes.

Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
 Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret,
 Intentos volvens oculos: nec purpura regem
 Picta movet, nec sceptrâ movent Priameia tantum.
 Quantum in connubio natæ thalamoque moratur:
 Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.
 Hunc illum fatis externâ ab sede profectum
 Portendi generum, paribusque in regna vocari
 Auspiciis; huic progeniem virtute futuram
 Egregiam, et totum quæ viribus occupet orbem.
 Tandem lætus ait: Di nostra incepta secudent,
 Auguriumque suum. Dabitur, Trojane, quod optas.
 Munera nec sperno. Non vobis, rege Latino,
 Divitis uber agri Trojæve opulentia deerit.
 Ipse modò Aeneas (nostri si tanta cupido est,
 Si jungi hospitio properat, sociusque vocari,)
 Adveniat; vultus neve exhorrescat amicos.
 Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
 Vos contra regi mea nunc mandata referte.
 Est mihi nata, viro gentis quam jungere nostræ,
 Non patrio ex adyto sortes, non plurima coelo
 Monstra sinant: generos externis affore ab oris,
 Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant. Hunc illum poscere fata
 Et reor, et, si quid veri mens augurat, opto.
 Hæc effatus, equos numero pater eligit omni:

Stabant ter centum nitidi in præsepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent:
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Aeneæ currum geminosque jugales,
Semine ab ætherio, spirantes naribus ignem,
Illorum de gente patri quos Dædala Circe
Suppositâ de matre nothos furata creavit.
Talibus Aeneadæ donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, aurasque invecta tenebat;
Et lætum Aenean classemque ex æthere longo
Dardanium Siculo prospexit ab usque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deservisse rates: stetit acri fixa dolore.

Tum, quassans caput, hæc effundit pectore dicta:
Heu stirpem invisam! et fatis contraria nostris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros? medias acies mediosque per ignes
Invenere viam. At, credo, mea numina tandem
Fessa jacent, odiis aut exsaturata quievi
Quin etiam patriâ excussos infesta per undas
Ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto:
Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit: concessit in iras
Ipse deum antiquam genitor Calydonâ Dianæ.
Quod scelus aut Lapithas tantum, aut Calydonâ me-
rentem?

Ast ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,

Vincor ab Aeneâ. Quòd si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod
usquam est.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos excindere regum.
Hâc gener atque socer coëant mercede suorum.
Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo;
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Cisseis prægnaus ignes enixa jugales;
Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.

Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Allecto dirarum ab sede dearum
Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
Hanc operam; ne noster honos infractave cedat
Fama loco; neu connubiis ambire Latinum
Aeneadæ possint, Italosve obsidere fines.
Tu potes unanimos armare in proelia fratres,
Atque odiis versare domos: tu verbera tectis
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fecundum concute pectus,
Disjice compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatque simul, rapiatque juvenus.
Exin Gorgoneis Allecto infecta venenis
Principio Latinum et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ:
Quam super adventu Teucrum, Turnique hymenæis,

Femineæ ardentem curæque iræque coquebant.
 Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
 Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit,
 Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.

Ille inter vestes et levia pectora lapsus
 Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
 Vipeream inspirans animam: fit tortile collo
 Aurum ingens coluber; sit longæ tænia vittæ,
 Innectitque comas, et membris lubricus errat.
 Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
 Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem,
 Necdum animus toto percepit pectore flammam,
 Mollis, et solito natrum de more, locuta est,
 Multa super natâ lacrymans, Phrygiisque hymenæis:

Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
 O genitor? nec te miscret natæque, tuique?
 Nec matris miseret, quam primo aquilone relinquet
 Perfidus, alta petens abductâ virgine, prædo?
 At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
 Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad urbes?
 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
 Et consanguineo toties data dextera Turno?
 Si gener externâ petitur de gente Latinis,
 Idque sedet, Faunisque premunt te jussa parentis;
 Omnem equidam scèptris terram quæ libera nostris
 Dissidet externam reor, et sic dicere divos.
 Et Turno, si prima domus repetatur origo,
 Inachus Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ.

His ubi nequidquam dictis experta Latinum
 Contrâ stare videt, penitusque in viscera lapsum
 Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
 Tum verò infelix, ingentibus excita monstris,
 Immensam sine more furit lymphata per urbem:
 Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
 Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 Intenti ludio exercent; illæ actus habenâ

Curvatis fertur spatiis: stupet inscīa suprā
 Impubesque manus, mirata volubile buxum:
 Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo
 Per medias urbes agitur, populosque feroces.
 Quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi,
 Majus adorta nefas, majoremque orsa furorem,
 Evolat; et natam frondosis montibus abdit;
 Quò thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur:
 Evoë Bacche, fremens, solum te virgine dignum
 Vociferans: etenim molles tibi sumere thyrsos,
 Te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.
 Fama volat: furiisque accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit nova quærere tecta.
 Deservere domos: ventis dant colla comasque.
 Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
 Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
 Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 Sustinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
 Sanguineam torquens aciem; torvumque repente
 Clamat: Io matres, audite ubi quæque, Latinæ,
 Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
 Gratia, si juris materni cura remordet;
 Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.

Talem inter silvas, inter deserta ferarum,
 Reginam Allecto stimulis agit undique Bacchi.
 Postquam visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque omnemque domum vertisse Latini;
 Protenus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros, quam dicitur urbem
 Acrisioneis Danaë fundasse colonis,
 Præcipiti delata noto: locus Ardea quondam
 Dictus avis, et nunc magnum manet Ardea pomer:
 Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
 Jam mediam nigrâ carpebat nocte quietem.
 Allecto torvam faciem et furialia membra
 Exiit: in vultus sese transformat aniles,

Et frontem obscœnam rugis arat: induit albos
 Cum vittâ crines: tum ramum innectit olivæ.
 Fit Calybê, Junonis anus templique sacerdos:
 Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:

Turne, tot incassum fusos patiere labores,
 Et tua Dardaniis transcribi scepra colonis?
 Rex tibi conjugium et quæsitâ sanguine dotes
 Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
 I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis:
 Tyrrenas, i, sterne acies; tege pace Latinos.
 Hæc adeo tibi me, placidâ quum nocte jaceres,
 Ipsa palam fari omnipotens Saturnia jussit.
 Quare age, et armari pubem, portisque moveri,
 Lætusin arma para; et Phrygios, qui flumine pulchro
 Consedere, duces, pictasque exure carinas.
 Cœlestum vis magna jubet. Rex ipse Latinus,
 Ni dare conjugium, et dicto parere fatetur,
 Sentiât, et tandem Turnum experiatur in armis.

Hic juvenis, vatem irridens, sic orsa vicissim
 Ore refert: Classes invectâs Thybridis undam
 Non, ut rere, meas effugit nuntius aures;
 Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
 Immemor est nostri.

Sed te victa situ verique effeta senectus,
 O mater, curis nequidquam exercet, et arma
 Regum inter falsâ vatem formidine ludit.
 Cura tibi, divûm effigies et templa tueri:
 Bella viri pacemque gerent, quois bella gerenda.

Talibus Allecto dictis exarsit in iras.
 At juveni oragti subitus tremor occupat artus;
 Deriguerè oculi: tot Erinnyis sibilat hydris,
 Tantaque se facies aperit. Tum flammea torquens
 Lumina, cunctantem, et quærentem dicere plura,
 Repalit, et geminos erexit crinibus angues,
 Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:
 En ego victa situ, quam veri effeta senectus

Arma inter regum falsâ formidine ludit.

Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum:

Bella manu letumque gero.

Sic effata facem juveni conjecit, et atro

Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.

Olli somnum ingens rumpit pavor: ossaque et artus

Perfundit toto proruptus corpore sudor.

Arma amens fremit; arma toro tectisque requirit.

Sævit amor ferri, et scelerata insania belli,

Ira super. Magno veluti quum flamma sonore

Virgea suggeritur costis undautis aheni,

Exsultantque æstu latices: furit intus aquai

Fumidus atque altè spūmis exuberat amnis:

Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras.

Ergo iter ad regem, pollutâ pace, Latinum

Indicit primis juvenum, et jubet arma parari,

Tutari Italiam, destrudere finibus hostem;

Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.

Hæc ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit,

Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.

Hunc decus egregium formæ movet atque juventæ,

Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,

Allecto in Teucros Stygiis se concitat alis,

Arte novâ speculata locum quo littore pulcher

Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.

Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo

Objicit, et noto nares contingit odore,

Ut cervum ardentes agerent: quæ prima laborum

Causa fuit, belloque animos accendit aĝrestes.

Cervus erat formâ præstanti èt cornibus ingens;

Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum

Nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia parent

Armenta, et latè custodia credita campi.

Assuetum imperiis soror omni Silvia curâ

Mollibus intexens ornabat cornua sertis,

Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, mensæque assuetus herili,
Errabat silvis, rursusque ad limina nota
Ipse domum serâ quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commovêre canes, fluvio quum fortè secundo
Defflueret, ripâque æstus viridante levaret.
Ipse etiam, eximiæ laudis succensus amore,
Ascanius curvo direxit spicula cornu :
Nee dextræ erranti deus abfuit; actaque multo
Perque uterum sonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque gemens stabulis; questuque, cruentus,
Atque imploranti similis, tectum omne replebat.
Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agrestes.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis)
Improvisi adsunt; hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis : quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrreus,
Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
Scindebat, raptâ spirans immane securi.
At sæva è speculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit stabuli, et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem; quâ protenus omne
Contremuit nemus, et silvæ intonuere profundæ.
Audiit et Triviæ longè lacus; audiit annis
Sulfuræâ Nar albus aquâ, fontesque Velini;
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum verò ad vocem celeres, quâ buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ; nec non et Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies : non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis;

Sed ferro ancipiti decernunt, atraque latè
 Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
 Sole lacessita, et lucem sub nubila jactant:
 Fluctus uti primo cœpit quum albescere vento,
 Paulatim sese tollit mare, et altiùs undas
 Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
 Hic juvenis primam ante aciem, stridente sagittâ,
 Natorum Tyrrhei fuerat qui maximus, Almo
 Sternitur: hæsit enim sub gutture vulnus, et udae
 Vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
 Corpora multa virùm circà; seniorque Galæsus,
 Dum paci medium se offert, justissimus unus
 Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
 Quinque greges illi balantum, quina redibant
 Armenta, et terram centum vertebat aratris.

Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
 Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
 Imbuit, et primæ commisit funera pugnae,
 Deserit Hesperiam, et, cœli conversa per auras,
 Junonem victrix affatur voce superbâ:
 En perfecta tibi bello discordia tristi:
 Dic in amicitiam coëant, et foedera jungant;
 Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros.
 Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas;
 Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
 Accendamque animos insani Martis amore,
 Undique ut auxilio veniant; spargam arma per agros.
 Tum contra Juno: Terrorum et fraudis abundè est:
 Stant belli causæ; pugnatur comminus armis;
 Quæ fors prima dedit sanguis novus imbuit arma.
 Talia conjugia et tales celebrent hymenæos
 Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
 Te super ætherias errare licentiùs auras
 Haud pater ille velit summi regnator olympi:
 Cede locis: ego, si qua super fortuna laborum est,
 Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces.

Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
 Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
 Est locus, Italiæ medio sub montibus altis,
 Nobilis, et famâ multis memoratus in oris,
 Amsancti valles; densis hunc frondibus atrum
 Urget utrimque latus nemoris, medioque fragosus
 Dat sonitum saxis et torto vortice torrens.
 Hic specus horrendum, sævi spiracula Ditis,
 Monstratur; ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pestiferas aperit fauces, queis condita Erinnyes,
 Invisum numen, terras cœlumque levabat.

Nec minùs interea extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus: cæsosque reportant,
 Almonem puerum, fœdatique ora Galæsi;
 Implorantque deos, obtestanturque Latinum.
 Turnus adest, medioque in crimine cædis et ignis
 Terrorem ingeminat; Teucros in regna vocari,
 Stirpem admisceri Phrygiam; se limine pelli.
 Tam, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
 Insultant thiasis, neque enim leve nomen Amatæ,
 Undique collecti coëunt, Martemque fatigant.
 Licet infandum cuncti contra omina bellum,
 Contra fata deùm, perverso numine poscunt:
 Certatim regis circumstant tecta Latini.
 Ille, velut pelagi rupes immota, resistit;
 [Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,]
 Quæ sese, multis circum latrantibus undis,
 Mole tenet: scopuli nequidquam et spumea circum
 Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.
 Verùm, ubi nulla datur cæcum exsuperare potestas
 Consilium, et sævæ nutu Junonis eunt res,
 Multa deos aurasque pater testatus inanes,
 Frangimur, heu! fatis, inquit, ferimurque procellâ.
 Ipsi hæc sacrilego pendetis sanguine pœtas,
 O miseri! te, Turne, nefas, te triste manebit

Supplicitem; votisque deos venerabere seris.
 Nam mihi parta quies, [omnisque in limine portus;]
 Funere felici spoliior. Nec plura locutus,
 Sæpsit se tectis, rerumque reliquit habenas.

Mos erat Hesperio in Latio, quem protenus urbes
 Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, quum prima movent in prælia Martem,
 Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
 Hyrcanisve, Arabisve parant, seu tendere ad Indos,
 Auroramque sequi, Parthosque reposita signa.

Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt,
 Relligione sacræ, et sævi formidine Martis:
 Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
 Robora; nec custos absistit limine Janus.

Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
 Ipse, Quirinali trabeâ cinctuque Gabino
 Insignis, reserat stridentia limina consul;
 Ipse vocat pugnas: sequitur tum cetera pûbes,
 Aereaque assensu conspirant cornua rauco.

Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
 More jubebatur, tristesque recludere portas.
 Abstinuit tactu pater, aversusque refugit
 Fœda ministeria, et cæcis se condidit umbris.
 Tum regina deûm, cœlo delapsa, morantes
 Impulit ipsa manu portas, et cardine verso
 Belli ferratos rupit Saturnia postes.

Ardet inexcitata Ausonia atque immobilis antè:
 Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
 Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt:
 Pars leves clypeos et spicula lucida tergunt
 Arvinâ pingui, subiguntque in cote secures;
 Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum.

Quinque adeo magnæ positis incudibus urbes
 Tela novant; Atina potens, Tiburque superbum,
 Ardea, Crustumericæ, et turrigeræ Antemnæ.

Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque salignas

Umbonum crates; alii thoracas ahenos,
 Aut leves ocreas lento ducunt argento.
 Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
 Cessit amor; recouquunt patrios fornacibus ense.
 Classica jamque sonant: it bello tessera signum.
 Hic galeam tectis trepidus rapit; ille frementes
 Ad juga cogit equos, clypeumque auroque trilicem
 Loricam induitur, fidoque accingitur ense.

Pandite nunc Helicon, Deæ, cantusque movete;
 Qui bello exciti reges; quæ quemque secutæ
 Complêrint campos acies; quibus Itala jam tum
 Floruerit terra alma viris; quibus arserit armis.
 Et meministis enim, Divæ, et memorare potestis:
 Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
 Contemptor divâm Mezentius, agminaque armat.
 Filius huic juxtâ Lausus, quo pulchrior alter
 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
 Lausus, equûm domitor, debellatorque ferarum,
 Ducit Agyllinâ nequidquam ex urbe secutos
 Mille viros; dignus patriis qui lætior esset
 Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.

Post hos insignem palmâ per gramina currum
 Victoresque ostentat equos satus Hercule pulchrø
 Pulcher Aventinus; clypeoque, insigne paternum,
 Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hy-
 dram:

Collis Aventini silvâ quem Rhea sacerdos
 Furtivum partu sub luminis edidit oras,
 Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor,
 Geryone extincto, Tirynthius attigit arva,
 Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
 Pila manu sævosque gerunt in bella dolones;
 Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
 Ipse pedes, tegumen torquens isamane leonis,
 Terribili impexum sætâ, cum dentibus albis,

Indutus capiti : sic regia tecta subibat
 Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt,
 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
 Catillusque acerque Coras, Argiva Juventus;
 Et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
 Ceu duo nubigenæ quum vertice montis ab alto
 Descendunt Centauri, Homolen Othrymque nivalem
 Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens
 Silva locum, et magno cedunt virgulta fragore.

Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
 Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
 Inventumque focus, omnis quem credidit ætas,
 Cæculus. Hunc legio latè comitatur agrestis;
 Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ
 Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis
 Hernica saxa colunt; quos, dives Anagnia, pascis;
 Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma,
 Nec clypei currusve sonant: pars maxima glandes
 Liventis plumbi spargit: pars spicula gestat
 Binâ manu; fulvosque lupi de pelle galeros
 Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri
 Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
 Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
 Jam pridem resides populos desuetaque bello
 Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat.
 Hi Fescenninas acies, Aequosque Faliscos;
 Hi Soractis habent arces, Flaviniæque arva,
 Et Cimini cum monte lacum, lucosque Capenos.
 Ibant æquati numero, regemque canebant:
 Ceu quondam nivci liquida inter nubila cyeni,
 Quum sese e pastu referunt, et longa canoros
 Dant per colla modos; sonat amnis, et Asia longè
 Pulsa palus.

Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misceri putet; æriam sed gurgite ab alto
 Urgeri volucrum raucarum ad littora nubem.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
 Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
 Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens
 Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
 Unà ingens Amiterna cohors, priscique Quirites,
 Ereti manus omnis, oliviferæque Mutusæ;
 Qui Nomentum urbem, qui rosea rura Velini,
 Qui Tetricæ horrentes rûpes, montemque Severum,
 Casperiamque colunt, Forulosque, et flumen Himellæ;
 Qui Thybrim Fabarimque bibunt; quos frigida misit
 Nursia, et Hortinæ classes, populique Latini;
 Quosque secans infaustum interlucit Allia nomen:
 Quàm multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
 Sævus ubi Orion hibernis conditur undis;
 Vel quàm solè novo densæ torrentur aristæ,
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
 Scuta sonant, pulsuque pedum conterrita tellus.

Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
 Curru jungit Halesus equos, Turboque feroces
 Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
 Massica qui rastris, et quos de collibus altis
 Aurunci misère patres, Sidicinaque juxtà
 Aequora, quique Cales relinquunt, amnisque vadosi
 Accola Vulturni, pariterque Saticulus asper,
 Oscorumque manus. Teretes sunt aclydes illis
 Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello;
 Lævas cætra tegit; falcati comminus enses.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
 Oebale, quem generasse Telon Sebethide nymphâ
 Fertur, Teleboùm Capreas quum regna teneret
 Jam senior; patriis sed non et filius arvis
 Contentus, latè jam tum ditone premebat

Sarrastes populos, et quæ rigat æquora Sarnus,
 Quique Ruffas, Batulumque teneat, atque arva Ce-
 lennæ,

Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ:
 Teutonico ritu soliti torquere cateias;
 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex;
 Aeratæque micant peltæ, micat æreus ensis.

Et te montosæ misère in proelia Nersæ,
 Ufens, insignem famâ et felicibus armis;
 Horrida præcipuè cui gens, assuetaque multo
 Venatu nemorum, duris Aequicula glebis:
 Armati terram exercent, semperque recentes
 Convectare juvat prædas, et vivere raptò.

Quin et Marrubiâ venit de gente sacerdos,
 Fronde super galeam et felici comptus olivâ,
 Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
 Vipereo generi et graviter spirantibus hydri
 Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
 Mulcebatque iras, et morsus arte levabat.
 Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
 Evaluit; neque eum juvere in vulnera cantus
 Somniferi, et Marsis quæsitæ montibus herbæ.
 Te nemus Anguitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,
 Te liquidi flevère lacus.

Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello
 Virbius; insignem quem mater Aricia misit,
 Eductum Egeriæ lucis, humentia circum
 Littora, pinguis tibi et placabilis ara Dianæ.
 Namque ferunt famâ Hippolytum, postquam arte
 novercæ

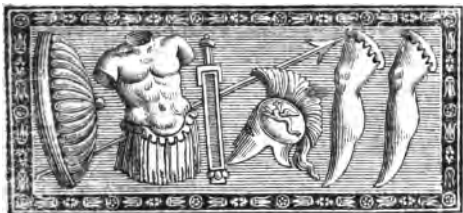
Occiderit, patriasque expleret sanguine poenas
 Turbatus distractus equis, ad sidera rursus
 Aetheria et superas coeli venisse sub auras,
 Pæoniis revocatum herbis et amore Dianæ.
 Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
 Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,

Ipse repertorem medicinæ talis et artis
 Fulmine Phœbigenam Stygias detrudit ad undas.
 At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
 Sedibus, et nymphæ Egeriæ nemorique relegat;
 Solus ubi in silvis Italis ignobilis ævum
 Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
 Unde etiam templo Triviæ lucisque sacratis
 Cornipedes arcentur equi, quòd littore currum
 Et juvenem monstris pavidè effudere marinis.
 Filius ardentès haud secius æquore campi
 Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur, arma tenens, et toto vertice supra est.
 Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
 Sustinet, Aetnæos efflantem faucibus ignes:
 Tam magis illa fremens et tristibus effera flammis,
 Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
 At levem clypeum sublatis cornibus Io
 Auro insignibat, jam sætis obsita, jam bos,
 Argumentum ingens, et custos virginis Argus,
 Cælataque amnem fundens pater Inachus urnâ.
 Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
 Agmina densentur campis, Argivaque pubes,
 Anrunæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
 Et Sacranæ acies, et picti scuta Labici;
 Qui saktus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
 Littus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
 Circæumque jugum; queis Juppiter Anxurus arvis
 Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco;
 Quâ Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
 Quærit iter valles atque in mare conditur Ufens.
 Hos super advenit Volscâ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, et florentes ære catervas,
 Bellatrix: non illa colo calathisve Minervæ
 Femineas assueta manus; sed proelia virgo
 Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium, flectu suspensa tumentis,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agrisque effusa Juventus
Turbaque miratur matrum, et prospectat euntem,
Attonitis inhians animis; ut regius ostro
Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
Et pastoralem præfixâ cuspide myrtum.

AENEIDOS

LIBER OCTAVUS.

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et raueo strepuerunt cornua cantu,
Utque acres concussit equos, utque impulit arma;
Extemplo turbati animi; simul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, sævitque juvenus
Effera. Ductores primi, Messapus, et Ufens,
Contemptorque deum Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vastant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, et Latio consistere Teucros,
Advectum Aenean classi, victosque Penates
Inferre, et fatis regem se dicere posci,
Edoceat, multasque viro se adjungere gentes
Dardanio, et latè Latio increbrescere nomen:
Quid struat his coeptis, quem, si fortuna sequatur,
Eventum pugnae cupiat, manifestiùs ipsi,
Quàm Turno regi aut regi apparere Latino.

Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat aestu,
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis,

Sole repercussum, aut radiantis imagine lunæ,
 Omnia pervolat latè loca; jamque sub auras
 Erigitur, summiq̄ue ferit laquearia tecti.
 Nox erat, et terras animalia fessa per omnes,
 Alitum pecudumque genus, sopor altus habebat;
 Quum pater in ripâ gelidique sub ætheris axe
 Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
 Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
 Huic deus ipse loci, fluvio Tiberinus amœno,
 Populeas inter senior se attollere frondes
 Visus. Eum tennis glauco velabat amictu
 Carbasus, et cines umbrosa tegebat arundo.
 Tum sic affari, et curas his dèmere dictis :

O sate gente deùm, Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,
 Exspectate solo Laurenti arvisque Latinis,
 Hic tibi certa domus; certi, ne absiste, Penates;
 Neû belli terrère minis: tumor omnis et iræ
 Cœcessere deùm.

Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
 Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
 Triginta capitum fetus enixa, jacebit,
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.

[Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum :]

Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.
 Haud incerta cano. Nunc quâ ratione quod instat
 Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
 Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
 Qui regem Evandrum comites, qui signa secuti,
 Delegere locum, et posuere in montibus urbem,
 Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
 Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latinâ;
 Hos castris adhibe socios, et fœdera junge.
 Ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
 Adversum remis superes subvectus ut amnem.

Surge, age, nate deâ; primisque cadentibus astris,
 Junoni fer ritè preces, iramque minasque
 Supplicibus supera votis: mihi victor honorem
 Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
 Stringentem ripas, et pingua culta secantem,
 Cæruleus Thybris, cœlo gratissimus amnis.
 Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus exit.

Dixit; deinde lacu fluvius se condidit alto,
 Ina petens: nox Aenean somnusque reliquit.
 Surgit; et, ætherii spectans orientia solis
 Lumina, ritè cavis undam de flumine palmis
 Sustulit, ac tales effundit ad æthera voces:
 Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus omnibus uade
 est,

Tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
 Accipite Aenean, et tandem arcete periclis.
 Quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra
 Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis,
 Semper honore meo, semper celebrabere donis,
 Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.
 Adsis o tantùm, et propiùs tua numina firmes.

Sic memorat, geminasque legit de classe biremes,
 Remigioque aptat; socios simul instruit armis.
 Ecce autem, subitum atque oculis mirabile monstrum,
 Candida per silvam cum fetu concolor albo
 Procubuit, viridique in littore conspicitur, sus:
 Quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Juno,
 Mactat, sacra ferens, et cum grege sistit ad aram.
 Thybris eâ fluvium, quàm longa est, nocte tumentem
 Lentit, et tacitâ refluens ita substitit undâ,
 Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
 Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
 Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.
 Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ,
 Miratur nemus insuetum fulgentia longè
 Scuta virùm fluvio, pictasque innare earinas.

Olli remigio noctemque diemque fatigant,
 Et longos superant flexus, variisque teguntur
 Arboribus, viridesque secant placido æquore silvas.
 Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
 Quum muros, arcemque procul, ac rara domorum
 Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
 Aequavit; tum res inopes Evandrus habebat.
 Ociùs advertunt proras, urbique propinquant.

Fortè die solemnem illo rex Arcas honorem
 Amphitryoniadæ magno divisque ferebat
 Ante urbem in luco. Pallas huic filius unâ,
 Unâ omnes juvenum primi, pauperque senatus,
 Tura dabant, tepidusque cruor fumabat ad aras.
 Ut celsas vidère rates, atque inter opacum
 Allabi nemus, et tacitis incumbere remis;
 Terrentur visu subito, cunotique relictis
 Consurgunt mensis. Audax quos rumpere Pallas
 Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
 Et procul e tumulo: Juvenes, quæ causa subegit
 Ignotâs tentare vias? quò tenditis? inquit.
 Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
 Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab altâ,
 Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
 Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
 Quos illi bello profugos egère superbo.
 Evandrum petimus: ferte hæc, et dicite lectos
 Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
 Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
 Egredere, o quicumque es, ait, coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succede Penatibus hospes.
 Excepitque mana, dextramque amplexus inhæsit.
 Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.

Tum regem Aeneas dictis affatur amicis:
 Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari;
 Et vittâ comptos voluit prætendere ramos,
 Non equidem extimui Danaûm quod ductor et Arcas,

Quodque ab stirpe fores geminis conjunctus Atridis;
 Sed mea me virtus, et sancta oracula divum,
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjungere tibi, et fatis egere volentem.

Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor,
 Electrâ, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
 Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
 Edidit, ætherios humero qui sustinet orbis.

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
 Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit;
 At Maiam, auditis si quidquam credimus, Atlas,
 Idem Atlas generat cœli qui sidera tollit.

Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus, non legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi: me, me ipse, meumque
 Objeci caput, et supplex ad limina veni.

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt
 Quin omnem Hesperiam pœnitùs sua sub juga mit-

tant,
 Et mare quod suprâ teneant, quodque alluît infrâ.
 Accipe daque fidem: sunt nobis fortia bello
 Pectora, sunt animi, et rebus spectata juvenus.

Dixerat Aeneas: ille os oculosque loquentis
 Jam dudum et totum lustrabat lumine corpus.
 Tum sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrum,
 Accipio agnoscoque libens! ut verba parentis
 Et vocem Anchisæ magni vultumque recordor!
 Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
 Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
 Protenus Arcadiæ gelidos invisere fines.
 Tum mihi prima genas vestibat flore juvena;
 Mirabarque duces Teucros; mirabar et ipsum
 Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
 Anchises. Mihi mens juvenali ardebat amore
 Compellare virum, et dextræ conjungere dextram:

Accessi, et cupidus Phenei sub mœnia duxi.
 Ille mihi insignem pharetram Lyciasque sagittas,
 Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
 Frenaque bina meus quæ nunc habet aurea Pallas.
 Ergo et quam petitis juncta est mihi fœdere dextra:
 Et, lux quum primùm terris se crastina reddet,
 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
 Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
 Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
 Nobiscum, et jam nunc sociorum assuescite mensis.

Hæc ubi dicta, dapes jubet et sublata reponi
 Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili;
 Præcipuumque toro et villosi pelle leonis
 Accipit Aenean, solioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim aræque sacerdos
 Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
 Dona laboratæ cereris, bacchumque ministrant.
 Vescitur Aeneas, simul et Trojana juvenus,
 Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.

Postquam exempta fames, et amor compressus
 edendi,

Rex Evandrus ait: Non hæc solemnia nobis,
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
 Vana superstitione veterumque ignara deorum
 Imposuit: sævis, hospes Trojane, periculis
 Servati facimus, meritosque novamus honores.
 Jam primùm saxis suspensam hanc adspice rupem;
 Disjectæ procul ut moles, desertaque montis
 Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
 Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
 Solis inaccessam radiis; semperque recenti
 Cæde tepebat humus; foribusque affixa superbis
 Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
 Ore vomens ignes, magnâ se mole ferebat.

Attulit et nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque dei: nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonæ spoliisque superbus,
Alcides aderat, taurosque hæc victor agebat
Ingentes; vallemque boves amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a stabulis præstanti corpore tauros
Avertit, totidem formâ superante juvencas;
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Caudâ in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
Quærenti nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea, quum jam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abiturumque pararet,
Discessu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
Reddidit una bouum vocem, vastoque sub antro
Mugit, et Caci spem custodita fefellit.
Hic verò Alcidæ furiis exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum
Robur, et ætherii cursu petit ardua montis.
Tum primùm nostri Cacum vidère timentem,
Turbatumque oculis. Fugit illicet ocior euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
Dejecit saxum ferro quod et arte paternâ
Pendebat, fultosque emuniit obice postes;
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Accessum lustrans, huc ora ferebat et illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus irâ
Lustrat Aventini montem; ter saxea tentat
Limina nequidquam; ter fessus valle resedit.
Stabat acuta silex, præcisus undique saxis,
Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.

Hanc, ut prona iugo lævum incumbibat ad amnem,
Dexter in adversum nitens concussit, et imis
Avulsam solvit radicibus; inde repente
Impulit, impulsu quo maximus insonat æther:
Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At specus et Caci detecta apparuit ingens
Regia, et umbrosæ penitùs patuere cavernæ:
Non secùs ac si quâ penitùs vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, et regna recludat
Pallida, dis invisâ, superque immane barathrum
Cernatur, trepident immisso lumine Manes.
Ergo insperatâ depressum in luce repente,
Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem,
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, et ramis vastisque molaribus instat.
Ille autem, neque enim fuga jam super ulla pericli,
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomit, involvitque domum caligine cæcâ,
Prospectum eripiens oculis; glomeratque sub antro
Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis; seque ipse per ignem
Præcipiti injecit saltu, quâ plurimus undam
Fumus agit, nebulâque ingens specus æstuat atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia vana moventem
Corripit, in nodum complexus, et angit inhærens
Elisos oculos, et siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulsis;
Abstractæque boves abjuratæque rapinæ
Cælo ostenduntur; pedibusque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaque sætis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætisque minores
Servavere diem; primusque Potitius auctor,
Et domus Herculei custos Pinaria sacri
Hanc aram lupo statuit, quæ maxima semper

Dicetur nobis, et erit quæ maxima semper.

Quare agite, o juvenes, tantarum in munere laudum,

Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris;

Communemque vocate deum, et date vina volentes.

Dixerat; Herculeâ bicolor quum populus umbrâ

Velavitque comas, foliisque innexa pependit,

Et sacer implevit dextram scyphus. Ocius omnes

In mensam læti libant, divosque preecantur.

Deveho interea propior sit vesper olympo :

Jamque sacerdotes primusque Potitius ibant.

Pellibus in morem cincti, flammisque ferebant.

Instaurant epulas, et mensæ grata secundæ

Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,

Populeis adsunt evincti tempora ramis;

Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes

Herculeas et facta ferunt: ut prima novercæ

Moustrâ manu geminosque premens eliserit angues;

Ut bello egregias idem disjecerit urbes,

Trojamque, Oechaliamque; ut duros mille labores

Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquæ,

Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres

Hylæumque Pholumque manu, tu Cresia mactas

Prodigia, et vastum Nemeâ sub rupe leonem.

Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci

Ossa super recubans antro semesa cruento.

Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhoeus.

Arduus, arma tenens; non te rationis egentem

Lernæus turbâ capitum circumstetit anguis.

Salve, vera Jovis proles, decus addite divis:

Et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.

Talia carminibus celebrant: super omnia Caci

Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.

Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant.

Exin se cuncti divinis rebus ad urbem

Perfectis referunt. Ibat rex obsitus ævo,

Et comitem Aenean juxtà natumque tenebat
 Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
 Miratur, facilesque oculos fert omnia circum,
 Aeneas, capiturque locis; et singula lætus
 Exquiriturque auditque virùm monumenta priorum.
 Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
 Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
 Gensque virùm truncis et duro robore nata;
 Queis neque mos, neque cultus erat; nec jungere
 tauros,

Aut componere opes nôrant, aut parcere parto;
 Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
 Primus ab ætherio venit Saturnus olympo,
 Arma Jovis fugiens, et regnis exsul adeptis.
 Is genus indocile ac dispersum montibus altis
 Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
 Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
 Aurea quæ perhibent, illo sub rege fuerunt
 Sæcula; sic placidâ populos in pace regebat:
 Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
 Et belli rabies, et amor successit habendi.
 Tum manus Ausonia et gentes venère Sicanae;
 Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus:
 Tum reges, asperque immani corpore Thybris,
 A quo pòst Itali fluvium cognomine Thybrim
 Diximus; amisit verum vetus Albula nomen.
 Me pulsum patriâ, pelagique extrema sequentem,
 Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
 His posuere locis, matrisque egère tremenda
 Carmentis Nymphæ monita, et deus auctor Apollo.
 Vix ea dicta; dehinc progressus monstrat et aram,
 Et Carmentalem Romano nomine portam
 Quam memorant, Nymphæ priscum Carmentis ho-
 norem,
 Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
 Aeneadas magnos, et nobile Pallanteum.

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acér asyllum
Retulit; et gelidà monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non et sacri monstrat nemus Argileti,
Testaturque locum, et letum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
Dira loci; jam tum silvam saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
Quis deus, incertum est, habitat deus: Arcades ipsam
Credunt se vidisse Jovem, quum sæpè nigrantem
Aegida concuteret dextrâ, nimbosque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Reliquias veterumque vides monumenta virorum:
Hanc Janns pater, hanc Saturnus condidit arcem;
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Evandri, passimque armenta videbant
Romanoque foro et lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad sedes: Hæc, inquit, limina victor
Alcides subiit; hæc illum regia cepit.
Aude, hospes, contemnere opes, et te quoque dignum
Finge deo; rebusque veni non asper egenis.
Dixit; et angusti subter fastigia tecti
Ingentem Aenean duxit, stratisque locavit
Effultum foliis et pelle Libystidis ursæ.
Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequidquam exterrita mater,
Laurentumque minis et duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis aureo
Incipit, et dictis divinum adspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
Debita, casurasque inimicis ignibus arces,
Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
Artis opisque tuæ; nec te, carissime conjux,

Incassumve tuos volui exercere labores;
 Quamvis et Priami deberem plurima natis,
 Et durum Aeneæ flevissem sæpè laborem.
 Nunc Jovis imperiis Rutulorum constitit oris:
 Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi numen
 Arma rogo genetrix nato. Te filia Nerei,
 Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
 Adspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis
 Ferrum acuunt portis in me excidiumque meorum.

Dixerat; et niveis hinc atque hinc diva lacertis
 Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente
 Accepit solitam flammam, notusque medullas
 Intravit calor, et labefacta per ossa cucurrit:
 Non secùs atque olim tonitru quum rupta corusco
 Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
 Sensit læta dolis et formæ conscia conjux.
 Tum pater æterno fatur devinctus amore:
 Quid causas petis ex alto? fiducia cessit
 Quò tibi, diva, mei? similis si cura fuisset,
 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset;
 Nec pater omnipotens Trojam nec fata vetabant
 Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.
 Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est,
 Quidquid in arte meâ possum promittere curæ,
 Quod fieri ferro liquidove potest electro,
 Quantum ignes animæque valent; absiste precando
 Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
 Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
 Conjugis infusus gremio per membra soporem.

Inde ubi prima quies, medio jam noctis abactæ
 Curriculo, expulerat somnum; quum femina primùm,
 Cui tolerare colo vitam tenuique minervâ
 Impositum, cinerem et sopitos suscitât ignes,
 Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
 Exercet penso, castum ut servare cubile
 Conjugis, et possit parvos educere natos:

Hand secus ignipotens, nec tempore segnior illo,
 Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
 Insula Sicanium juxta latus Aeoliamque
 Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis;
 Quam subter specus et Cycloponi exesa carminis
 Antra Aetnae tonant, validique incūdibus ictus
 Auditi referant gemitum, striduntque cavernis
 Stricturae chalybum, et fornacibus ignis anhelat: —
 Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.
 Hoc tunc ignipotens caelo descendit ab alto.
 Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
 Brontesque, Steropesque, et nudus membra Pyrac-
 mon.

His informatum manibus, jam parte polita,
 Fulmen erat, toto genitor quae plurima caelo
 Dejicit in terras, pars imperfecta manebat.
 Tres imbris torti radios, tres nubis aquosae
 Addiderant, rutili tres ignis et alitis austri. —
 Fulgores nunc terrificos, sonitumque, metumque,
 Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
 Parte alia Marti currumque rotasque volucres
 Instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
 Aegidaque horrifera, turbatae Palladis arma,
 Certatim squamis serpentum auroque polibant,
 Connexosque angues, ipsamque in pectore divae
 Gorgona, desecto vertentem lumina eollo.
 Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores,
 Aetnaei Cyclopes, et huc advertite mentem.
 Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistrā:
 Praecipitate moras. Nec plura effatus: et illi
 Ocius incubnere omnes, pariterque laborem
 Sortiti: fuit aes rivis, aurique metallum;
 Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
 Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
 Tela Latinorum; septenosque orbibus orbes

Impediunt : alii ventosis follibus auras
 Accipiunt redduntque; alii stridentia tingunt
 Aera lacu : gemit impositis incendibus antrum.
 Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
 In numerum , versantque tenaci forcipe massam.

Hæc pater Aeolius properat dum Lemnius oris ,
 Evandrum ex humili tecto lux suscitât alma ,
 Et matutini volucrum sub culmine cantus.
 Consurgit senior , tunicâque inducitur artus ,
 Et Tyrrena pedum circumdat vincula plantis.
 Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem ,
 Demissa ab lævâ pantheræ terga retorquens.
 Nec non et gemini custodes limine ab alto
 Præcedunt , gressumque canes comitantur herilem.
 Hospitis Aenææ sedem et secreta petebat ,
 Sermonum memor et promissi muneris , heros.
 Nec minùs Aeneas se matutinus agebat.
 Filius huic Pallas , illi comes ibat Achates.
 Congressi jungunt dextras , mediisque resident
 Aedibus , et licito tandem sermone fruuntur.

Rex prior hæc :

Maxime Ténecrorum ductor , quo sospite numquam
 Res equidem Trojæ victas aut regna fateber ,
 Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
 Exiguæ vires : hinc Tusco claudimur amni ;
 Hinc Rutulus premit , et murum circumsonat armis.
 Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis
 Jungere castra paro : quam fors inopina salutem
 Ostentat ; fatis hue te poscentibus affers.
 Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
 Urbis Agyllinæ sedes , ubi Lydia quondam
 Gens , bello præclara , jugis insedit Etruscis.
 Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
 Imperio et sævis tenuit Mezentius armis.
 Quid memorem infandas cædes , quid facta tyranni
 Effera ! Di capiti ipsius generique reservent !

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
 Componens manibusque manus atque oribus ora,
 Tormenti genus! et sanie taboq̄ue fluentes
 Complexu in misero longâ sic morte necabat.
 At fessi tandem cives infanda furentem
 Armati circumstant ipsumque domumque:
 Obtruncant socios; ignem ad fastigia jactant.
 Ille inter cædem Rutulorum elapsus in agros
 Confugere, et Turni defendier hœspitis armis.
 Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis;
 Regem ad supplicium præsentî Marte repossunt.
 His ego te, Aenea, ductorem millibus addam.
 Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
 Signaque ferre jubent: retinet longævus haruspex,
 Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus,
 Flos veterum virtusque virûm, quos justus in hostem
 Fert dolor, et meritâ accendit Mezentius irâ,
 Nulli fas Italo tantam subjungere gentem;
 Exterpos optate duces. Tum Etrusca resedit
 Hoc acies campo, monitis exterrita divûm.
 Ipse oratores ad me regniq̄ue coronam
 Cum sceptro misit, mandatque insignia, Tarcho,
 Succedam castris, Tyrrhenaq̄ue regna capessam.
 Sed mihi tarda gelu sæclisque effeta senectus
 Invidet imperium, seræq̄ue ad fortia vires.
 Natam exhortarer, ni mixtus matre Sabellâ
 Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus et annis
 Et generi fata indulgent, quem numina poscunt,
 Ingredere, o Teucrûm atque Italûm fortissime ductor.
 Hunc tibi præterea, spes et solatia nostri,
 Pallanta adjungam. Sub te tolerare magistræ
 Militiam et grave Martis opus, tua cernere facta,
 Assuescât, primis et te miretur ab annis.
 Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
 Lecta, dabo; totidemque suo tibi nomine Pallas.
 Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant

Aeneas Anchisiades et fidus Achates,
 Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
 Ni signum caelo Cytherea dedisset aperto.
 Namque improvisò vibratus ab aethere fulgor
 Cum sonitu venit, et ruere omnia visa repente,
 Tyrrhenusque tubæ mugire per aethera clangor.
 Suspiciunt: iterum atque iterum fragor increpat
 ingens.

Arma inter nubem, caeli in regione serenâ,
 Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.
 Obstupuere animis alii; sed Troius heros
 Agnovit sonitum, et divæ promissa parentis.
 Tum memorat: Ne verò, hospes, ne quare profectò
 Quem casum portenta ferant: ego poscor olympo.
 Hoc signum cecinit missuram diva creatrix,
 Si bellum ingrueret, vulcaniaque arma per auras
 Laturam auxilio.

Heu! quantæ miseris caedes Laurentibus instant!
 Quas poenas mihi, Turne, dabis! quàm multa subundas
 Senta virùm galeasque et fortia corpora volves,
 Thybri pater! Poscant acies, et foedera rumpant.

Hæc ubi dictâ dedit, solio se tollit ab alto;
 Et primùm herculeis sopitas ignibus aras
 Excitat; hesternumque Larem, parvosque Penates,
 Lætus adit: mactant lectas de more bidentes,
 Evandrus pariter, pariter Trojana juvenus.
 Pòst hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
 Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
 Præstantes virtute legit; pars cetera pronâ
 Fertur aquâ, segnisque secundo defluit amni,
 Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque.
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
 Ducunt exsortem Aeneæ, quem fulva leonis
 Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.

Fama vocat, parvam subitò vulgata per urbem,
 Ocius ire equites Tyrrheni ad limina regis.

Vota metu duplicant matres, propiùsque periclo
 It timor, et major martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus, dextram complexus euntis,
 Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
 O mihi præteritos referat si Juppiter annos!
 Qualis eram, quum primam aciem Præneste sub ipsâ
 Stravi, scutorumque incendi victor acervos;
 Et regem hæc Herilum dextrâ sub tartara misi,
 Nascenti cui tres animas Feronia mater
 (Horrendum dictum) dederat, terna arma movenda;
 Ter leto sternendus erat; cui tunc tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra, et totidem exiit armis:
 Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
 Nate, tuo; neque finitimus Mezentius unquam
 Huic capiti insultans tot ferro sæva dedisset
 Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
 At vos, o Superi, et divum tu maxime rector
 Juppiter, Arcadii, quæso, miserescite regis,
 Et patrias audite preces; Si numina vestra
 Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant;
 Si visurus eum vivo, et venturus in unum;
 Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
 Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris;
 Nunc, o, nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
 Dum curæ ambigæ, dum spes incerta futuri,
 Dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
 Complexu teneo: gravior ne nuntius aures
 Vulneret. Hæc genitor digressa dicta supremo
 Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.

Jamque adeo exierat portis equitatus apertis:
 Aeneas inter primos et fidus Achates;
 Inde alii Trojæ proceres: ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde et pictis conspectus in armis;
 Qualis ubi oceani peresus Lucifer undâ,
 Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
 Extulit os sacrum cælo, tenebrasque resolvit.

Stant avidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, et fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos, quâ proxima meta viarum,
 Armati tendunt: it clamor, et, agmine facto,
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula cam-
 pum.

Est ingens gelidum Inous prope Cæritis amnem,
 Religione patrum latè sacer: undique colles
 Inclusere cavi, et nigrâ nemus abiete cingunt.
 Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
 Arvorum pecorisque deo, lucumque diemque,
 Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
 Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
 Castra locis; celsoque omnis de colle videri
 Jam poterat legio, et latis tendebat in arvis.
 Huc pater Aeneas et bello lecta juvenus
 Succedunt, fessique et equos et corpora curant.

At Venus ætherios inter dea candida nimbos
 Dona ferens aderat: natumque in valle reductâ
 Ut procul egelido secretum flumine vidit,
 Talibus affata est dictis, seque obtulit altro:
 En perfecta mei promissâ conjugis arte
 Munera: ne mox aut Laurentes, nate, superbos,
 Aut acrem dubites in proelia poscere Turnam.
 Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit:
 Arma sub adversâ posuit radiantia quercu.
 Ille deæ donis et tanto lætus honore
 Expleri nequit, atque oculos per singula volvit;
 Miraturque, interque manus et brachia versat
 Terribilem cristis galeam flammisque vomentem;
 Fatiferumque ense; lorica ex ære rigentem,
 Sanguineam, ingentem, qualis quum cæcula nubes
 Solis inardescit radiis longèque refulget;
 Tum leves ocreas electro auroque recocto,
 Hastamque, et clypei non enarrabile textum.
 Illic res Italas, Romanorumque triumphos,

Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
 Fecerat ignipotens; illic genus omne futuræ
 Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella.
 Fecerat et viridi fetam Mavortis in antro
 Procubuisse lupam; geminos huic ubera circum
 Ludere pendentem pueros, et lambere matrem
 Impavidos; illam tereti cervice reflexam
 Mulcere alternos, et corpora fingere linguâ.
 Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas
 Consessu cavæ, magnis Circensibus actis,
 Addiderat; subitoque novum consurgere bellum
 Romulidis, Tatioque seni, Curibusque severis.
 Post idem, inter se posito certamine, reges
 Armati Jovis ante aram, paterasque tenentes,
 Stabant, et cæsâ jungebant fœdera porcâ.
 Haud procul inde, citæ Metium in diversa quadrigæ
 Distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres!)
 Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 Per silvam, et sparsi roabant sanguine vepres.
 Nec non Tarquinium ejectum Porsena jubebat
 Accipere, ingentique urbem obsidione premebat:
 Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
 Illum indignanti similem, similemque minanti,
 Adspiceres, pontem auderet quod vellere Cocles,
 Et fluvium vinculis innaret Cloelia ruptis.
 In summo custos Tarpeia Manlius arcis
 Stabat pro templo, et Capitolia celsa tenebat,
 [Romuleoque recens horrebant regia culmo.]
 Atque hic atratis volitans argenteus anser
 Porticibus Gallos in limine adesse canebat:
 Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
 Defensi tenebris et dono noctis opacæ.
 Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis;
 Virgatis lucent sagulis; tum lactea colla
 Auro innectuntur; duo quisque Alpina coruscant
 Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.

Hic exultantes Salios, nudosque Lupercos,
 Lanigerosque apices, et lapsa ancilia coelo
 Extuderat: castæ ducebant sacra per urbem
 Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis;
 Et scelerum pœnas; et te, Catilina, minaci
 Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem;
 Secretosque pios, his dantem jura Catonem.
 Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
 Aurea, sed fluctu spumabant cœrulâ cano;
 Et circum argento clari delphines in orbem
 Aequora verrebant caudis, æstumque secabant:
 In medio classes æratas, Actia bella,
 Cernere erat; totumque instructo Marte videres
 Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
 Hinc Augustus agens Italos in proelia Cæsar,
 Cum patribus, populoque, Penatibus, et magnis diis,
 Stans celsâ in puppi; geminas cui tempora flammæ
 Iæta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.
 Parte aliâ, ventis et diis Agrippa secundis,
 Arduus, agmen agens; cui, belli insigne superbum,
 Tempora navali fulgent rostrata coronâ.
 Hinc ope barbaricâ variisque Antonius armis
 Victor, ab Auroræ populis et littore rubro,
 Aegyptum, viresque Orientis, et ultima secum
 Bactra vehit; sequiturque, nefas! Aegyptia conjux.
 Unâ omnes ruere, ac totum spumare, reductis
 Convulsum remis rostrisque tridentibus, æquor.
 Alta petunt: pelago credas innare revulsas
 Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
 Tantâ mole viri turritis puppibus instant.
 Stuppea flamma manû, telisque volatile ferrum
 Spargitur: arva novâ Neptunia cæde rubescunt.
 Regina in mediis patrio vocat agmina sistro;
 Necdum etiam geminos a tergo respicit angues.
 Omnigenûmque deûm monstra, et latrator Anubis,

Contra Neptunum et Venerem, contraque Minervam,
Tela tenent: sævit medio in certamine Mavors
Cælatus ferro, tristesque ex æthere Diræ;
Et scissâ gaudens vadit Discordia pallâ;
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Aegyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futurâ,
Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri:
Contra autem magno mærentem corpore Nilum,
Pudentemque sinus, et totâ veste vocantem
Cæruleum in gremium latebrosaque flumina victos.
At Cæsar, triplici invectus Romana triumpho
Moenia, dis Italis votum immortale sacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per urbem.
Lætitia ludisque viæ plausuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi stravere juvenci.
Iipse, sedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoscit populorum, aptatque superbis
Postibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis et armis,
Hic Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos,
Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis,
Indomitique Dahæ, et pontem indignatus Araxes.
Talia per clypeum Vulcani, dona parentis,
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque et fata nepotum.

ÆNEIDOS

LIBER NONUS.

ATQUE ea diversâ penitùs dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno

Andacem ad Turnum. Luco tum fortè parentis
Piliâni Turnus sacratâ valle sedebat.

Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est :

Turne, quod optanti divùm promittere nemo
Anderet, volvenda diès en attulit ultro :

Aeneas, urbe, et sociis, et classe relictâ,
Sceptra Palatini sedemque petit Evandri.

Nec satis : extremas Corythi penetravit ad urbes ;

Lydorumque manum, collectos armat agrestes.

Quid dubitas ? nunc tempus equos, nunc poscere
currus :

Rumpe moras omnes ; et turbata arripe castra.

Dixit ; et in cœlum paribus se sustulit alis ;

Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum.

Aguovit juvenis, duplicesque ad sidera palmas

Sustulit, et tali fugientem est voce secutus :

Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam

Detulit in terras ? unde hæc tam clara repente

Tempestas ? medium video discedere cœlum,

Palantesque polo stellas : sequor omina tanta,

Quisquis in arma vocas. Et sic effatus ad undam
Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque æthera votis.

Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictaï vestis et auri.

Messapus primas acies, postrema coërcent
Tyrrhidæ juvenes, medio dux agmine Turnus
 [**Vertitur** arma tenens, et toto vertice supra est :]

Ceu septem surgens sedatis annibus altus

Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,

Quum refluit campis, et jam se condidit alveo.

Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem

Prospiciunt Teucrici, ac tenebras insurgere campis.

Primus ab adversâ conclamat mole Caius :

Quis globus, o cives, caligine volvitur atrâ!

Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros;

Hostis adest, eia! Ingenti clamore per omnes

Condunt se Teucrici portas, et moenia complent

Namque ita discedens præceperat optimus armis

Aeneas : si qua interea fortuna fuisset,

Ne struere auderent aciem, neu credere campo;

Castra modò et tutos servarent aggere muros.

Ergo, etsi conferre manum pudor iraque monstrat,

Objiciunt portas tamen, et præcepta facessunt,

Armatique cavis exspectant turribus hostem.

Turnus, ut antè volans tardum præcesserat agmen,

Viginti lectis equitum comitatus, et urbi

Improvise adest; maculis quem Thracius albis

Portat equus, cristâque tegit galea aurea rubrâ.

Ecquis erit mecum, juvenes? qui primus in hostem..?

En, ait: et jaculum adtorquens emittit in auras,

Principium pugnae, et campo sese arduus infert.

Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur

Horrisono : Teucricum mirantur inertia corda;

Non æquo dare se campo, non obvia ferre

Arma viros, sed castra fovere. Huc turbidus atque huc

Lustrat equo muros, aditumque per avia quærit.
 Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
 Quum fremit ad caulas, ventos perpressus et imbres,
 Nocte super mediâ; tuti sub matribus agni
 Balatum exercent: ille, asper et improbus irâ,
 Sævitur in absentes; collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies, et siccae sanguine fauces.
 Haud aliter Rutulo muros et castra tuenti
 Ignescunt iræ; duris dolor ossibus ardet:
 Quâ tentet ratione aditus, et quæ via clausos
 Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
 Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus sæptam circum et fluvialibus undis,
 Invadit; sociosque incendia poscit ovantes;
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tum verò incumbunt: urget præsentia Turni,
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 Diripere focos; piceum fert fumida lumen
 Tæda, et commixtam Vulcanus ad astra favillam.

Quis deus, o musæ, tam sæva incendia Teucris
 Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
 Dicite: prisca fides facta, sed fama perennis.

Tempore quo primùm Phrygiâ formabat in Idâ
 Aeneas classem, et pelagi petere alta parabat
 Ipsa deùm fertur genetrix Berecynthia magnum
 Vocibus his affata Jovem: Da, nate, petenti,
 Quod tua cura parens domito te poscit Olympo.
 Pineæ silvæ mihi, multos dilecta per annos,
 Lucus in arce fuit summâ, quò sacra ferebant,
 Nigranti piceâ trabibusque obscurus acernis:
 Has ego Dardanio juveni, quum classis egeret,
 Læta dedi; nunc sollicitam timor anxius urget.
 Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentum,
 Ne cursu quassatæ ullo, neu turbine venti,
 Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.
 Filius huic contrâ, torquet qui sidera mundi:

O genetrix, quò fata vocas? aut quid petis istis?
 Mortaline manu factæ immortale carinæ
 Fas habeant? certusque incerta pericula iustret
 Aeneas? Cui tanta deo permissa potestas?
 Immo, ubi defunctæ finem portusque tenebunt
 Ausonios, olim quæcumque evaserit undas,
 Dardanumque ducem Laurentia vexerit arva,
 Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
 Acquoris esse deas: qualis Nereia Doto
 Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
 Dixerat; idque ratum Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes atraque voragine ripas,
 Annuit; et totum nutu tremefecit Olympon.

Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcæ
 Debita complerant, quum Turni injuria Matrem
 Admonuit ratibus sacris depellere tædas.
 Hic primùm nova lux ocalis offulsit, et ingens
 Visus ab aurorâ cælum transcurrere nimbus,
 Idæique chori; tum vox horrenda per auras
 Excidit, et Troum Rutulorumque agmina complet:
 Ne trepidate meas, Teuceri, defendere naves,
 Neve armate manus; maria autè exurere Turno
 Quàm sacras dabitur pinus. Vos, ite solutæ,
 Ite, deæ pelagi; genetrix jubet. Et sua quæque
 Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
 Delphinumque modo demersis æquora rostris
 Ina petunt. Hinc virgineæ (mirabile monstrum),
 [Quot prius æratæ steterant ad littora proræ,]
 Reddunt se toridem facies, pontoque feruntur.

Obstupuere animis Rutuli; conterritus ipse
 Turbatus Messapus equis; eunctatur et amnis
 Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
 At non audaci cessit fiducia Turno;
 Ulro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
 Trojanos hæc monstra petant; his Juppiter ipse
 Auxilium solutum eripuit: non tela nec ignes

Expectant Rutulos. Ergo maria in via Teucris,
 Nec spes ulla fugæ: retum pars altera adempta est;
 Terra autem in nostris manibus; tot millia gentes
 Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
 Si qua Phryges præ se jactant responsa deorum.
 Sat fatis Venerique datam tetigere quòd arva
 Fertilis Ansoniæ Troës: sunt et mea contra
 Fata mihi ferro sceleratam excindere gentem,
 Coniuge præreptâ. Nec solos tangit Atridas
 Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenæ.
 Sed periisse semel satis est. Peccare fuisset
 Antè satis, penitens modò non genus omne perosos
 Feminæ: quibus hæc mediæ fiducia valli,
 Fossarumque moræ, leti discrimina parva,
 Dant animos. At non viderunt mœnia Trojæ,
 Neptûni fabricata manu, considerare in ignes?
 Sed vos, o lecti, ferro qui scindere vallum
 Apparat, et mecum invadit trepidantia castra?
 Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
 Est opus in Teucros. Addant se protenus omnes
 Etrusci socios; tenebras et inertia furta
 [Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,]
 Ne timeant; nec equi cæcâ condemur in alvo:
 Luce, palam, certum est igni circumdare muros.
 Mand sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasgâ
 Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
 Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
 Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
 Procurate, viri; et pugnam sperate parati.
 Interea vigilum excubiis obsidere portas
 Cura datur Messapo, et mœnia cingere flammis
 Bis septem Rutulo muros qui milite servant
 Delecti; ast illos centeni quemque sequuntur
 Purpurei cristis juvenes auroque corusci.
 Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
 Indulgent vino, et vertunt crateras ahenos.

Collucent ignes, noctem custodia ducit
Insomnem ludo.

Hæc super e vallo prospectant Troës, et armis
Alta tenent; nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesque et propugnacula jungunt,
Tela gerant. Instant Mnestheus acerque Serestus,
Quos pater Aeneas, si quando adversa vocarent,
Rectores juvenum et rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio sortita periculum
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est.

Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Aeneæ quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis:
Et juxtâ comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadam, Trojana neque induit arma;
Ora puer primâ signans intonsa juventâ.

His amor unus erat, pariterque in bella ruebant;
Tum quoque communi portam statione tenebant.

Nisus ait: Dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere
magnum,

Mens agitat mihi; nec placidâ contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant; somno vinoque sepulti
Procubuere; silent latè loca. Percipe porrò
Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia surgat.

Aenean acciri omnes, populusque patresque,
Exposcunt, mittique viros qui certa reportent.

Si tibi quæ posco promittunt, nam mihi facti
Fama sat est, tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros et moenia Pallantea.

Obstupuit, magno laudum percussus amore,
Euryalus; simul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur socium summis adjungere rebus,
Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam?

Non ita me genitor bellis assuetus Opheltas
 Argolicum terrorem inter Trojæque labores
 Sublatam erudiit; nec tecum talia gessi,
 Magnanimum Aenean et fata extrema secutus.
 Est hic, est animus lucis contemptor, et istum
 Qui vitâ bene credat emi, quò tendis, honorem.
 Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
 Nec fas; non: ita me referat tibi magnus ovantem
 Juppiter, aut quicumque oculis hæc adaspicit æquis.
 Sed, si quis (quæ multa vides discrimine tali),
 Si quis in adversum rapiat casusve deusve,
 Te superesse velim: tuâ vitâ dignior ætas.
 Sit qui me raptum pugnâ, pretiove redemptum,
 Mandet humo solitâ; aut, si qua id fortuna vetabit,
 Absenti ferat inferias, decoretque sepulcro.
 Neu matri miseræ tanti aim causa doloris;
 Quæ te, sola, puer, multis e matribus ausa,
 Persequitur, magni nec mœnis curat Acestæ.
 Ille autem: Causas nequidquam nectis inanes,
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
 Acceleremus, ait: vigiles simul excitat; illi
 Succedunt, servantque vices: statione relictâ
 Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.

Cetera per terras omnes animalia somno
 Laxabant curas, et corda oblita laborum:
 Doctores Teucrùm primi, delecta juvenus,
 Consilium summis regni de rebus habebant;
 Quid facerent, quisve Aeneæ jam nantius esset.
 Stant longis adnixi hastis, et scuta tenentes,
 Castrorum et campi medio. Tum Nisus et unâ
 Euryalus confestim alacres admittier orant,
 Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Iulus
 Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.
 Tum sic Hyrtacides: Audite o mentibus æquis
 Aeneadæ; neve hæc nostris spectentur ab annis
 Quæ ferimus. Rutuli somno vinoque soluti

Procubere: locum insidiis conspeximus ipsi,
 Qui patet in bivio portæ quæ proxima ponto.
 Interrupti ignes, aterque ad sidera funus
 Erigitur. Si fortunâ permittitis uti,
 Quæsitum Aenean ad moenia Pallantea
 Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peractâ,
 Affore cernetis. Nec nos via fallit euntes:
 Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
 Venatu assiduo, et totum cognovimus amnem.
 Hic annis gravis atque animi maturus Aletes:
 Dî patrii, quorum semper sub numine Troja est,
 Non tamen omnino Teucros delere paratis,
 Quum tales animos juvenum et tam certa tulistis
 Pectora. Sic memorans, humeros dextrasque tenebat
 Amborum, et vultum lacrymis atque ora rigabat.
 Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus istis,
 Præmia posse rear solvi? Pulcherrima primùm
 Dî moresque dabunt vestri: tum cetera reddet
 Actutum pius Aeneas, atque integer ævi
 Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
 Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
 Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
 Assaracique Larem, et canæ penetralia Vestæ,
 Obtestor; quæcumque mihi fortuna fidesque est,
 In vestris pono gremiis: revocate parentem;
 Reddite conspectum; nihil illo triste recepto.
 Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
 Pocula, devictâ genitor quæ cepit Arisbâ;
 Et tripodas geminos; auri duo magna talenta;
 Cratera antiquam, quem dat Sidonia Dido.
 Si verò capere Italiam sceptrisque potiri
 Contigerit victori, et prædæ ducere sortem;
 Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
 Aureus: ipsum illum, clypeum cristasque rubentes,
 Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.
 Præterea bis sex genitor lectissima matram

Corpora, captivosque dabit, suaque omnibus arma:
 Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
 Te verò, mea quem spatii propioribus ætas
 Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
 Accipio, et comitem casus complector in omnes:
 Nulla meis sine te quæretur gloria rebus;
 Seu pacem, seu bella geram, tibi maxima rerum
 Verborumque fides. Contra quem talia fatur
 Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit; tantùm: fortuna secunda
 Aut adversa cadat. Sed te super omnia dona
 Unum oro: genetrix, Priami de gente vetustâ,
 Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
 Mecum excedentem, non mœnia regis Aœstæ.
 Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque perich est,
 Inque salutatam linquo: nox et tua testis
 Dexterâ quòd nequeam lacrymas perferre parentis.
 At tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ.
 Hanc sine me spem ferre tui; audentior ibo
 In casus omnes. Percussâ mente dedertunt
 Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iulus;
 Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
 Tum sic effatur:
 Spondeo digna tuis ingentibus omnia ceptis.
 Namque erit ista mihi genetrix, nomenque Creusæ
 Solum defuerit; nec partum gratia talem
 Parva manet, casus factam quicumque sequentur.
 Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat;
 Quæ tibi polliceor reduci rebusque secundis,
 Hæc eadem matrisque tuæ generique manebunt.
 Sic ait illacrymans: humero simul exiit ense
 Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycon
 Gnosius, atque habilem vaginâ aptarat eburnâ.
 Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
 Exuvias: galeam fidus permutat Aletes.
 Protenus armati incedunt; quos omnis euntes

Primorum manus ad portas juvenumque senumque
 Prosequitur votis: nec non et pulcher Iulus,
 Ante annos animumque gerens curamque virilem,
 Multa patri portanda dabat mandata; sed auræ
 Omnia discerpunt, et nubibus irrita donant.

Egressi superant fossas, noctisque per umbram
 Castra inimica petunt, multis tamen antè futuri
 Exitio. Passim somno vinoque per herbam
 Corpora fusa vident; arrectos littore currus, *strato he*
 Inter lora rotasque viros; simul arma jacere,
 Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore loentus:
 Euryale, audendum dextrâ: nunc ipsa vocat res.
 Hæc iter est: tu, ne qua manus se attolere nobis
 A tergo possit, custodi, et consule longè.
 Hæc ego vasta dabo, et lato te limite ducam.
 Sic memorat, vocemque premit: simul ense superbum
 Rhamnetem aggreditur, qui fortè tapetibus altis
 Exstructus toto proflabat pectore sonnum;
 Rex idem, et regi Turno gratissimus augur:
 Sed non augurio potuit depellere pestem.
 Tres juxtâ famulos temerè inter tela jacentes,
 Armigeramque Remi premit, aurigamque sub ipsis
 Nactus equis, ferroque secat pendentia colla.
 Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
 Sanguine singultantem: atro tepefacta cruore
 Terra torique madent. Nec non Lamyrumque, La-
 mumque,

Et juvenem Sarranum, illâ qui plurima nocte
 Luserat, insignis facie, multoque jacebat
 Membra deo victus: felix si protenus illum
 Aequasset nocti ludum, in lucemque tulisset!
 Impastus ceu plena leo per ovilia turbans,
 Suadet enim vesana fames, manditque trahitque
 Molle pecus, mutumque metu; fremit ore cruento.
 Nec minor Euryali cædes: incensus et ipse
 Perfurit, ac multam in medio sine nominæ plebem,

Fadumque, Herbesumque subit, Rhoetumque, Arabimque,

Ignaros; Rhoetum vigilantem et cuncta videntem,
 Sed magnum metuens se post cratera tegebat;
 Pectore in adverso totum cui comminus enseni
 Condidit assurgenti, et multâ morte recepit.
 Purpuream vomit ille animam, et cum sanguine mixta
 Vina refert moriens: hic furto fervidus instat.
 Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
 Deficere extremum, et religatos ritè videbat
 Carpere gramen equos; breviter quum talia Nisus,
 (Sensit enim nimiam cæde atque cupidine ferri,)
 Absistamus, ait; nam lux inimica propinquat.
 Poenarum exhaustum satis est; via facta per hostea.
 Multa virum solido argento perfecta relinquunt
 Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
 Euryalus phaleras Rhamnesis et aurea bullis
 Cingula; Tiburti Remulo ditissimus olim
 Quæ Thittit dona, hospitio quum jungeret absens,
 Cædicus; ille suo moriens dat habere nepoti:
 Post mortem bello Rutuli pugnâque potiti.
 Hæc rapit, atque humeris nequidquam fortibus aptat.
 Tum galeam Messapiabilem cristisque decoram
 Induit. Excedunt castris, et tuta capessunt.

Interea præmissi equites ex urbe Latinâ,
 Cetera dum legio campis instructa moratur,
 Ibant, et Turno regis responsa ferebant,
 Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.
 Jamque propinquabant castris, murosque subibant,
 Quum procul hos lævo flectentes limite cernunt;
 Et galea Euryalum sublustri noctis in umbrâ
 Prodidit immemorem, radiisque adversa refulsit.
 Hand temerè est visum, conclamat ab agmine Vol-
 scens:

State, viri; quæ causa viæ? quive estis in armis?
 Quòve tenetis iter? Nihil illi tendere contra;

Sed celerare fugam in silvas, et fidere nocti.

Objiciunt equites sese ad divortia nota

Hinc atque hinc, omnemque abitum custode coronant.

Silva fuit latè dumis atque ilice nigrè

Horrida, quam densi complèrant undique sentes;

Rara per occultos lucebat semita calles.

Euryalum tenebræ ramorum onerosaque præda

Impediunt; fallitque timor regione viarum.

Nisus abit; jamque imprudens evaserat hostes,

Ad lucos qui post, Albæ de nomine, dicti

Albani; tum rex stabula alta Latinus habebat.

Ut stetit, et frustra absentem respexit amicum:

Euryale, infelix quâ te regione reliqui?

Quâve sequar? Rursus perplexum iter omne revolvens

Fallacis silvæ, simul et vestigia retro

Observata legit, dumisque silentibus errat.

Audit equos, audit strepitus et signa sequentum.

Nec longum in medio tempus, quum clamor ad aures

Pervenit, ac videt Euryalum, quem jam manus omnis,

Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,

Oppressum rapit et conantem plurima frustra.

Quid faciat? quâ vi juvenem, quibus audeat armis

Eripere? an sese medios moriturus in enses

Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem?

Ocius adducto torquens hastile lacerto,

Suspiciens altam lunam, sic voce precatur:

Tu, dea, tu præsens nostro succurre labori,

Astrorum decus, et nemorum Latonia custos.

Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris

Dona tulit; si qua ipse meis venatibus auxi,

Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi;

Hunc sine me turbare globum, et rege tela per auras.

Dixerat; et toto connixus corpore ferrum

Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,

Et venit aversi in tergum Sulmonis, ibique

Frangitur, ac fisso transit præcordia ligno.

Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat.
 Diversi circumspiciunt. Hoc acrior idem
 Ecce aliud summâ telum librabat ab aure:
 Dum trepidant, iit hasta Tago per tempus utramque,
 Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
 Sævit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam
 Auctorem, nec quò se ardens immittere possit:
 Tu tamen interea calido mihi sanguine portas
 Persolves amborum, inquit. Simul ense recluso
 Ibat in Euryalum. Tum verò exercitus, amens,
 Conclamat Nisus; nec se celare tenebris
 Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
 Me, me; adsum qui feci; in me convertite ferrum,
 O Rutuli; mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
 Nec potuit; cœlum hoc et conscia sidera testor:
 Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
 Talia dicta dabat; sed viribus ensis adactus
 Transabiit costas, et candida pectora rumpit.
 Volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus
 It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit:
 Purpureus veluti quum flos succisus aratro
 Languescit moriens; lassove papavera collo
 Demisere caput, pluviam quum fortè gravantur.
 At Nisus ruit in medios, solumque per omnes
 Volscentem petit, in solo Volscente moratur.
 Quem circum glomerati hostes hinc comminus atque
 hinc
 Proturbant: instat non seciùs, ac rotat ensem
 Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
 Condidit adverso, et moriens animam abstulit hosti.
 Tum super exanimum sese projecit amicum
 Confossus, placidâque ibi demum morte quievit.
 Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
 Nulla dies unquam memori vos eximet ævo,
 Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum

Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Victores prædâ Rutuli spoliisque potiti

Volscentem exanimum flentes in castra ferebant.

Nec minor in castris luctus, Rhamneta reperto

Exsanguis, et primis unâ tot cæde peremptis,

Sarranoque, Numâque; ingens concursus ad ipsa

Corpora, seminecesque viros, tepidâque recentem

Cæde locum, et pleno spumantes sanguine rivos.

Agnoscut spolia inter se, galeamque nitentem

Messapi, et multo phaleras sudore receptas.

Et jam prima novo spargebat lumine terras

Tithoni croceum linquens Aurora cubile;

Jam sole infuso, jam rebus luce relectis,

Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,

Suscitat, æratasque acies in prælia cogit:

Quisque suos; variisque acuunt rumoribus iras.

Quin ipsa arrectis, visu miserabile, in hastis

Præfigunt capita, et multo clamore sequuntur,

Euryali et Nisi.

Aeneadæ duri murorum in parte sinistra

Opposuerunt aciem, nam dextera cingitur anni,

Ingentesque tenent fossas, et turribus altis

Stant mæsti: simul ora virum præfixa movebant,

Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.

Interea pavidam volitans pennata per urbem

Nuntia fama ruit, matrisque adlabitur aures

Euryali: at subitus miseræ calor ossa reliquit;

Excussi matibus radii, revolutaque pensa:

Evolat infelix, et femineo ululatu,

Scissa comam, muros amens atque agmina cursa

Prima petit: non illa virum, non illa periculi

Telorumque memor; cælum dehinc questibus implet:

Hunc ego te, Euryale, adspicio? tune ille, senectæ

Sera meæ requies? potuisti linquere solam,

Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,

Affari extremum miseræ data copia matri?

Heu! terrâ ignotâ, canibus date præda Latinis
 Alitibusque, jaces! nec te, tua funera, mater
 Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
 Veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
 Urgebam, et telâ curas solabar aniles!

Quò sequar, aut quæ nunc artus, avulsaque membra,
 Et fanus lacerum, tellus habet? Hoc mihi de te,
 Nate, refers? hoc sum terraque marique secuta?
 Figite me, si qua est pietas; in me omnia tela
 Conjicite, o Rutuli; me primam absumite ferro.
 Aut tu, magne pater divûm, miserere, tuoque
 Invisum hoc detrude caput sub tartara telo,
 Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.

Hoc fletu concussi animi, mæstusque per omnes
 It gemitus: torpent infractæ ad proelia vires.
 Illam incendentem luctus Idæus et Actor,
 Ilionei mōnitu, et multum lacrymantis Iuli,
 Corripiant, interque manus sub tectâ reponunt.

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
 Increpuit: sequitur clamor, coelumque remugit.
 Accelerant, actâ pariter testudine, Volsei,
 Et fossas implere parant, ac vellere vallum.
 Quærent pars aditum, et scalis ascendere muros,
 Quâ rara est acies, interlucetque corona
 Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
 Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis,
 Assueti longo muros defendere bello.
 Saxa quoque infestoolvebant pondere, si quâ
 Possent tectam aciem perrumpere; quam tamen
 omnes

Ferre juvat subter densâ testudine casus.
 Nec jam sufficient; nam, quâ globus imminet ingens;
 Immanem Teucris molemvolvuntque ruuntque,
 Quæ stravit Rutulos latè, armorumque resolvit
 Tegmina: nec curant cæco contendere Marte

**Amplius audaces Rutuli; sed pellere vallo
Missilibus certant.**

**Parte aliâ horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignes.**

**At Messapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, et scalas in moenia poscit.**

**Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti,
Quas ibi tunc ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco;
Et mecum ingentes oras evolvite belli:**

[**Et meministis enim, divæ, et memorare potestis.**]

**Turris erat vasto suspectu et pontibus altis,
Opportuna loco, summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summâque evertere opum vi,
Certabant, Troës contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri, quæ plurima vento
Corripuit tabulas, et postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustra que malorum
Velle fugam: dum se glomerant, retroque residunt
In partem quæ peste caret, tum pondere turris
Procubuit subitò, et cælum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole secutâ,
Confixique suis telis, et pectora duro
Transfossi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
Et Lycus, elapsi; quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem serva Licymnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis,
Ense levis nudo, parmâque inglorius albâ.
Isque ubi se Turni media inter millia vidit,
Hinc acies atque hinc acies adstare Latinas;
Ut fera, quæ densâ venantum sæpta coronâ
Contra tela furit, seseque haud nescia morti
Injicit, et saltu supra venabula fertur;**

Haec aliter juvenis medios moriturus in hostes

Irruit, et quâ tela videt densissima tendit.

At pedibus longè melior Lycus, inter et hostes,

Inter et arma, fugâ muros tenet, altaque certat -

Prendere tecta manus, sociâmq; attingere dextras.

Quem Turnus, pariter cursa teloque secutus,

Increpat his victor: Nostrasne evadere, demens,

Sperasti te posse manus? Simul arripit ipsum

Pendentem, et magnâ mari cum parte revellit:

Qualis ubi aut leporem aut cadenti corpore cynam

Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis;

Quamvis aut matris multis habitibus agnam

Martius a stabulis rapuit lupus. Undique clamor

Tollitur: invadunt, et fossas aggere complent;

Ardentes terras alii ad fastigia jactant.

Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis

Lucretium, portæ subeuntem, ignesque ferentem;

Emathionem Liger, Corynorum sterrat Asylas;

Hic jaculo bonus, hic longè fallente sagittâ;

Ortygium Caneus, victorem Cræca Turnus,

Turnus Ithyn, Cloniamque, Dioxippum, Promon-

iumque,

Et Sagariam, et summis stantem pro turribus Idam;

Privecnam Capys: hunc primò levis hasta Tenille

Striixerat: ille manum, projecto tegmine, demens

Ad vulnus tulit; ergo alis allapsa sagitta,

Et bræa adfixa est lateri manus, abditæque intus

Spiramenta animæ letali vulnere rumpit.

Stabat in egregiis Arcentis filius armis,

Pictus acæ chalybeum, et ferrugine clares Iberi,

Insignis facie, genitor quem migrat Arcus,

Edictum Matris Itho, Symarctia circum

Plumina, pinguis ubi et placabilis ara Palæi

Stridentem fundam, positis Mementis hostis,

Ipse ter adhaectâ circum caput egit habenâ,

Et media adversi liquaefacto tempora plumbo

- Diffidit, ac multà porrectum extendit arenâ.
 - Tum primùm bello celerem intendisse sagittam
 Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces,
 Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum,
 Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
 Germanam, nuper thalamo sociatus, habebat.
 Is primam ante aciem, digna atque indigna relatu
 Vociferans, tumidusque novo præcordia regno,
 Ibat, et ingentem sese clamore ferebat :

Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
 Bis capti Phryges, et Marti prætere muros?
 En qui nostra sibi bello connubia poscunt!
 Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
 Non hîc Atridæ, nec fandi fictor Ulyxes.
 Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primùm
 Deferimus, sævoque gelu duramus et undis:
 Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant:
 Flectere ludus equos, et spicula tendere cornu.
 At patiens operum parvoque assueta juvenus,
 Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
 Omne ævum ferro teritur; versâque juvencum
 Terga fatigamus hastâ: nec tarda senectus
 Debilitat vires animi, mutatque vigorem;
 Canitiem galeâ premimus; semperque recentes
 Comportare juvat prædâs, et vivere raptò.
 Vobis picta croco et fulgènti murice vestis;
 Desidiæ eordi; juvat indulgere choreis;
 Et tunicæ manicas et habent redimicula mitræ.
 O verè Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta
 Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.
 Tympana vos buxusque vocant Berecynthia matris
 Idææ: sinite arma viris, et cedite ferro.

Talia jactantem dictis ac dira canentem
 Non tulit Ascanius; nervoque obversus equino
 Intendit telum, diversaque brachia ducens
 Constitit, antè Jovem supplex per vota precatus :

Juppiter omnipotens, audacibus annue coeptis:
 Ipse tibi ad tua templa feram solemnia dona;
 Et statuam ante aras auratâ fronte juvenum
 Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
 [Jam cornu petat et pedibus qui spargat arenam.]

Audiit et cœli genitor de parte serenâ
 Intonuit lævum: sonat unâ fatifer arcus.
 Effugit horrendum stridens adducta sagitta,
 Perque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
 Trajicit. I, verbis virtutem illude superbis.
 Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
 Hoc tantum Ascanius. Teuceri clamore sequuntur,
 Lætitiâque fremunt, animosque ad sidera tollunt.

Aetheriâ tum fortè plagâ crinitus Apollo
 Desuper Ausonias acies urbemque videbat,
 Nube sedens; atque his victorem affatur Iulum:
 Macte novâ virtute, puer; sic itur ad astra,
 Dis genite, et geniture deos: jure omnia bella,
 Gente sub Assaraci fato ventura resident: *hæc*
 Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
 Acthere se mittit, spirantes dimovet auras,
 Ascaniumque petit: formam tum vertitur oris
 Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchisæ
 Armiger antè fuit, fidusque ad limina custos;
 Tum comitem Ascanio pater addidit. Ibat Apollo
 Omnia longævo similis, voeemque, coloremque,
 Et crines albos, et sæva sonoribus arma;
 Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
 Sit satis, Aeneada, telis impunè Numanum
 Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
 Concedit laudem, et paribus non invidet armis.
 Cetera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
 Mortales medio adspectus sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 Agnovere deam proceres divinaque tela
 Dardanidæ, pharetramque fugâ sensere sonantem.

Ergo avidam pugnae dictis ac numine Phoebi
 Ascapium prohibent : ipsi in certamina rursus
 Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.
 It clamor totis per propugnacula muris :
 Intendunt acres arcus, amentaue torquent.
 Sternitur omne solum telis : tum scuta cavæque
 Dant sonitum fictu galeæ : pugna aspera surgit ;
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus Hædis
 Verberat imber humum ; quàm multâ grandine nimbi
 In vada præcipitant, quum juppiter horridus austris
 Torquet aquosam hiemem, et cælo cava nubila rumpit.

Pandarus et Bitias, Idæo Alcanore creti,
 Quos Jovis eduxit luco silvestris Iæra,
 Abietibus juvenes patriis et montibus æquos,
 Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt
 Freti armis, ultroque invitant mœnibus hostem.
 Ipsi intus dextrâ ac lævâ pro turribus adstant,
 Armati ferro, et cristis capita alta corusci :
 Quales aëriæ liquentia flumina circum,
 Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
 Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cælo
 Attollunt capita, et sublimi vertice nutant.
 Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.
 Continuo Quercens, et pulcher Aquicolus armis,
 Et præceps animi Tmarus, et mavortius Hæmon,
 Agminibus totis aut versi terga dedere,
 Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
 Tum magis increscunt animis discordibus iræ ;
 Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
 Et conferre manum et procurrere longius audent.

Ductori Turno diversâ in parte furenti,
 Turbantique viros, perfertur nuntius hostem
 Fervere cæde novâ, et portas præbere patentes.
 Deserit inceptum, atque immani concitus irâ
 Dardaniam ruit ad portam fratresque superbos ;
 Et primùm Antiphaten, is enim se primus agebat,

Thebanâ de matre nothum Sarpedonis alti,
 Conjecto sternit jaculo: volat Itala cornus
 Aëra per tenerum, stomachoque infixâ sub altum
 Pectus abit; reddit specus atrî vulneris undam
 Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit.
 Tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit
 Aphidnum;

Tum Bitian ardentem oculis, animisque frementem,
 Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dedisset;
 Sed magnam stridens contorta falarica venit,
 Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
 Nec duplici squamâ lorica fidelis et auro
 Sustinuit: collapsa ruunt immania membra;
 Dat tellus gemitum, et clypeum super intonat ingens:
 Qualis in Euboïco Baiarum littore quondam
 Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
 Constructam ponto jaciunt: sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit:
 Miscent se maria, et nigrae attolluntur arenae;
 Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubi:
 Inarime Jovis imperiis imposta Typhoeo.

Hic Mars armipotens animum viresque Latias
 Addidit, et stimulos acres sub pectore vertit;
 Immisitque fugam Teucri atrumque timorem.
 Undique conveniunt, quoniam data copia pugnae,
 Bellatorque animos deus incidit.
 Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
 Portam vi multâ converso cardine torquet,
 Obnixus latis humeris, multosque snorum
 Moenibus exclusos duro in certamine linquit:
 Ast alios secum includit recipitque ruentes;
 Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
 Viderit irrupentem, ultroque incluserit urbi,
 Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.

Continuo nova lux oculis effulsit, et arma
 Horrendum sonuere; tremunt in vertice cristæ
 Sanguineæ, clypeoque micantia fulmina mittit.
 Agnoscunt faciem invisam atque immania membra
 Turbati subito Aeneada. Tuum Pandarus ingens
 Emicat, et, mortis fraternæ fervidus irâ,
 Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
 Nec musis cohibet patriis media Ardea Turnum:
 Castra inimica vides; nulla hinc exire potestas.
 Olli subridens sedato pectore Turnus:
 Incipe, si qua animo virtus, et consere dextram;
 Hic etiam inventam Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat: ille rudem nodis et cortice crudo
 Intorquet summis adnixus viribus hastam.
 Excepere anræ vulnus; Saturnia Juno
 Detorsit veniens; portæque infigitur hasta.
 At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
 Effugies; neque enim is teli nec vulneris auctor.
 Sic ait, et sublatum altè consurgit in ense,
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
 Dividit impubesque immani vulnere malas.
 Fit sonus; ingenti concussa est pondere tellus:
 Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens; atque illi partibus æquis
 Hæc caput atque illuc humero ex utroque pependit.

Diffugiunt versi trepidâ formidine Troës:

Et, si continuo victorem ea cura subisset
 Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis,
 Ultimus ille dies bello gentique fuisset;
 Sed furor ardentem cædisque insana cupido
 Egit in adversos.

Principio Phælerim et succiso poplite Gygen
 Excipit; hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 In tergum: Juno vires animumque ministrat.
 Addit Halym comitem, et confixâ Phegea parmâ;

Ignaros deinde in muris, martemque cientes,
 Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Pryta-
 nimque:

Lyncea tendentem contrà, sociosque vocantem,
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
 Occupat; huic uno dejectum comminus ictu
 Cum galeà longè jacuit caput: inde ferarum
 Vastatorem Amyctum, quo non felicior alter
 Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
 Et Clytium Aeoliden, et amicam Crethea Musis;
 Cæthea Musarum comitem, cui carmina semper
 Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis;
 Semper equos atque arma virùm pugnasque canebat.

Tandem ductores, auditâ cæde suorum,
 Conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Serestus;
 Palantesque vident socios, hostemque receptum.
 Et Mnestheus: Quò deinde fugam? quò tenditis?
 inquit.

Quos alios muros, quæ jam ultrà mœnia habetis?
 Unus homo, et vestris, o cives, undique sæptus
 Aggeribus, tantas strages impunè per urbem
 Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco?
 Non infelicis patriæ, veterumque deorum,
 Et magni Aeneæ, segnes miseretque pudetque?
 Talibus accensi firmantur, et agmine denso
 Consistunt. Turnus paulatim excedere pugnâ,
 Et fluvium petere, ac partem quæ cingitur undâ.
 Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
 Et glomerare manum: ceu sævum turba leonem
 Quum telis premit infensis: at territus ille,
 Asper, acerba tuens, retro redit; et neque terga
 Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contrà,
 Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela virosque.
 Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
 Improperata refert, et mens exæstuat irâ.
 Quia etiam bis tum medios invaserat hostes;

Bis confusa fugâ per muros agmina vertit.
Sed manus e castris properè coit omnis in unum:
Nec contrâ vires audet Saturnia Juno
Sufficere; aëriam cœlo nam Juppiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia jussa ferentem,
Ni Tyrans cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantùm
Nec dextrâ valet, injectis sic undiquè telis
Obruitur. Strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, et saxis solida æra fatiscunt;
Discussæque jubæ capiti; nec sufficit umbo
Ictibus: ingeminant hastis et Troës et ipse
Fulmineus Mnestheus. Tum toto corpore sudor
Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit; fessos quatit acer anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit: ille suo cum gurgite flavo
Accèpit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et lætum sociis, ablutâ cæde, remisit.

AENEIDOS

LIBER DECIMUS.

PANDITUR interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumque vocat divum pater atque hominum rex
Sideream in sedem; terras unde arduus omnes
Castraque Dardanidum adspectat populosque Latinos.
Considunt tectis bipatentibus. Incipit ipse:

Coelicolae magni, quia nam sententia vobis
Versa retro, tantumque aniquis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quae contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi ferrumque lacessere suasit?
Adveniet justum pugnae, ne arcessite, tempus,
Quum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas.
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit:
Nunc anite; et placitum laeti componite foedus.

Juppiter haec paucis; at non Venus aurea contra
Pauca refert:

O pater, o hominum divamque aeterna potestas,
Namque aliud quid sit quod jam implorare queamus?
Cernis ut insultent Rutuli, Turnusque feratur
Per medios insignis equis, tumidusque secundo
Marte ruat: non clausa tegunt jam moenia Teneros;

Quin intra portas atque ipsis proelia miscent
 Aggeribus murorum; et inundant sanguine fossæ.
 Aeneas ignarus abest. Numquamne levari
 Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
 Nascentis Trojæ; nec non exercitus alter,
 Atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
 Tydides. Equidem, credo, mea vulnera restant;
 Et tua progenies mortalia demoror arma.
 Si sine pace tuâ atque invito numine Troës
 Italiam petiere; luant peccata; neque illos
 Juveris auxilio: sin tot responsa secuti,
 Quæ Superi Manesque dabant; cur nunc tua quisquam
 Vertere jussa potest? aut cur nova condere fata?
 Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
 Quid tempestatum regem ventosque furentes
 Acoliâ excitos? aut actam nubibus Irim?
 Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
 Sors rerum) movet; et superis immissa repente
 Allecto, medfas Italûm bacchata per urbes.
 Nil super imperio moveor: speravimus ista,
 Dum fortuna fuit; vincant, quos vincere mavis.
 Si nulla est regio Teucris quam det tua conjux
 Dura; per eversæ, genitor, fumantia Trojæ
 Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
 Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
 Aeneas procul ignotis jactetur in oris,
 Et quamcumque viam dederit fortuna sequatur:
 Hunc tegere et diræ valeam subducere pugnae.
 Est Amathûs, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,
 Idaliæque domus; positis inglorius armis
 Exigat hic ævum: magnâ ditione jubeto
 Carthago premat Ausoniam; nihil urbibus inde
 Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli
 Juvit, et Argolicos medium fugisse per ignes,
 Totque maris vastæque exhausta pericula terræ,
 Dum Lætium Teucris recidivaque Pergama quærent?

Non satius cineres patriæ insediase supremos,
 Atque solum quo Troja fuit? Xanthum et Simoënta
 Redde, oro, miseris; iterumque revolvere casus
 Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno,
 Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
 Rumpere, et obductum verbis vulgare dolorem?
 Aenean hominum quisquam divûmve subegit
 Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiam fatis petiit auctoribus, esto,
 Cassandræ impulsus furia. Num relinquere castra
 Hortati sumtis, aut vitam committere ventis?
 Num puerò summam belli, num credere muros?
 Tyrrhenamve fidem aut gentes agitare quietas?
 Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostri
 Eggit? ubi hîc Juno, demiasave nubibus Iris?
 Indignum est Italos Trojam circumdare flammis
 Nascentem, et patriâ Turnum consistere terrâ,
 Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater:
 Quid face Trojanos atrâ vim ferre Latinis,
 Arva aliena jugo premere; atque avertere prædâ?
 Quid soceros legere, et gremiis abducere pactas;
 Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
 Tu potes Aenean manibus subducere Graiûm,
 Proque viro nebulam et ventos obtendere inanes;
 Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
 Nos aliquid Rutulos contrâ juvisse nefandum est?
 Aeneas ignarus abest: ignarus et absit.
 Es: Paphus Idaliumque tibi, sunt alta Cythera:
 Quid gravidam bellis urbem et corda aspera tentas?
 Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
 Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
 Objecit? Quæ causa fuit consurgere in arma
 Europamque Asiamque, et sædera solvere furto?
 Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
 Aut ego tela dedi, fovive cupidine bella?
 Tum decuit metuisse tuis: nunc sera querelis

Haud justis assurgis, et irrita jurgia jactas.

Talibus orabat Juno; cunctique fremebant
 Coelicolæ assensu vario: ceu flamina prima
 Quum deprensa fremunt silvis, et cæca volutant
 Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
 Infit: eo dicente, deûm domus alta silescit,
 Et tremefacta solo tellus; silet arduus æther;
 Tum Zephyri posuere; premit placida æquora pontus.

Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
 Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
 Haud licitum, nec vestra capit discordia finem;
 Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat
 spem,

Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo;
 Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,
 Sive errore malo Trojæ monitisque sinistris:
 Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
 Fortunamque ferent. Rex Juppiter omnibus idem.
 Fæta viam invenient. Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes atræque voragine ripas,
 Annuit; et totum nutu tremefecit olympum.
 Hic finis fandi. Solio tum Juppiter aureo
 Surgit; coelicolæ medium quem ad limina ducunt.

Interea Rutuli portis circum omnibus instant
 Sternere cæde viros, et mœnia cingere flammis.
 At legio Aeneadum vallis obsessa tenetur:
 Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
 Nequidquam, et rarâ muros cingere coronâ.
 Asius Imbrasiæ, Hicetaoniusque Thymætes,
 Assaracique duo, et senior cum Castore Thybris,
 Prima acies. Hos germani Sarpedonis ambo,
 Et Clarus, et Themon, Lyciâ comitantur ab altâ.
 Fert ingens toto connixus corpore saxum,
 Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,
 Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.

Hi jaculis, illi certant defendere saxis,
 Moliri que ignem, nervoque aptare sagittas.
 Ipse inter medios, Veneris justissima cura,
 Dardanius caput ecce puer detectus honestum,
 Qualis gemma, micat, fulvum quæ dividit aurum,
 Aut collo decus, aut capiti; vel quale per artem
 Inclusum buxo, aut Oriciâ terebintho,
 Lucet ebur: fusos cervix cui lactea crines
 Accipit, et molli subnectens circulus auro.
 Te quoque magnanime viderunt, Ismare, gentes
 Vulnere dirigere, et calamos armare veneno,
 Mæoniâ, generose, domo; ubi pingua culta
 Exercentque viri, Pactolosque irrigat auro.
 Affluit et Mnestheus, quem pulsî pristina Turni
 Aggere murorum sublimem gloria tollit:
 Et Capys; hinc nomen Campanæ ducitur urbi.

Illi inter sese duri certamina belli

Contulerant; mediâ Aeneas freta nocte secabat.
 Namque ut ab Evandro castris ingressus Etruscis
 Regem adit, et regi memorat nomenque genusque;
 Quidve petat, quidve ipse ferat, Mezentius arma
 Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
 Edocet; humanis quæ sit fiducia rebus
 Admonet; immiscetque preces: haud fit mora; Tarche
 Jungit opes, fœdusque ferit. Tum libera fati
 Classem conscendit jussis gens Lydia divam,
 Externo commissa duci. Aeneia puppis
 Prima tenet, rostro Phrygios subijuncta leones:
 Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
 Hic magnus sedet Aeneas, secumque volutat
 Eventus belli varios: Pallasque, sinistro
 Affixus lateri, jam quærit sidera, opacæ
 Noctis iter, jam quæ passus terræque marique.

Paudite nunc Helicon, Deæ, cantusque movete;
 Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
 Aenean, armetque rates, pelagoque vehatur.

Massicus aratâ princeps secat æquora Tigri :
Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Clusi,
Quique urbem liquere Cosas, queis tela, sagittæ,
Corytique leves humeris et letifer arcus.
Unâ torvus Abas; huic totum insignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos
Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Tertius, ille hominum divûmque interpretas Asylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
Et linguæ volnerum, et præsagi fulminis ignes,
Mille rapit densos acie atque horrentibus hastis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Pisæ,
Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens, et versicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una sequendi)
Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intempestæque Gravisca.

Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,
Transierim, Cinyra; et paucis comitate Cupavo,
Cujus oloriuæ surgunt de vertice pennæ :
Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ;
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondes unbramque sororum
Dum canit, et mæstum musâ solatur amorem,
Canentem molli plumâ duxisse senectam,
Linquentem terras, et sidera voce sequentem.
Filius, æquales comitatus classe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Instat aquæ, saxumque undis immane minatur
Arduus, et longâ sulcat maria alta carinâ.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus et Tusci filius amnis,
Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen:
Mantua dives avis, sed non genus omnibus unum:

Gens illi triplex, populi sub gente quaterni;
 Ipsa caput populis: Tusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
 Quos patre Benaco, velatus arundine glaucâ,
 Mincius infestâ ducebat in æquora pinu.
 It gravis Aulestes, centenâque arbore fluctus
 Verberat assurgens; spumant vada marmore verso.
 Hunc vehit immanis Triton, et cœrula conchâ
 Exterrens freta: cui laterum tenuis hispida nanti
 Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus,
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
 Subsidio Trojæ, et campos salis ære secabant.
 Jamque dies cœlo concesserat, almaque curru
 Noctivago Phœbe, medium pulsabat olympum.
 Aeneas, neque enim membris dat cura quietem,
 Ipse sedens clavumque regit velisque ministrat.
 Atque illi, medio in spatio, chorus ecce suarum
 Occurrit comitum, Nymphæ, quas alma Cybebe
 Numen habere maris, Nymphasque e navibus esse,
 Jusserat: innabant pariter, fluctusque secabant,
 Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
 Agnoscunt longè regem, lustrantque choreis.
 Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
 Ponè sequens, dextrâ puppim tenet, ipsaque dorso
 Eminent, ac lævâ tacitis subremigat undis.
 Tum sic ignarum alloquitur: Vigilasne, deùm gens,
 Aenea? vigila, et velis immitte rudentes.
 Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
 Nunc pelagi Nymphæ, classis tua. Perfidus ut nos
 Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat,
 Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
 Quærimus. Hanc genetrix faciem miserata refecit,
 Et dedit esse deas, ævumque agitare sub undis.
 At puer Ascanius muro fossisque tenetur
 Tela inter media atque horrentes Marte Latinos.

Jam loca jussa tenent forti permixtus Etrusco
 Arcas eques: medias illis opponere turmas,
 Ne castris jungant, certa est sententia Turno.
 Surge age; et aurorâ socios veniente vocari
 Primas in arma jube; et clypeum cape, quem dedit ipse
 Invictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
 Crastina lux, mea si non irrita dicta putâris,
 Ingentes Rutulæ spectabit cædis acervos.
 Dixerat; et dextrâ discedens impulit altam,
 Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
 Ocior et jaculo et ventos æquante sagittâ.

Inde aliæ celerant cursus. Stupet inscius ipse
 Tros Anchisiades; animos tamen omine tollit.
 Tum breviter, supera adspetans convexa, precatur:

Alma parens Idæa deâ, cui Dindyma cordi,
 Turrigeræque urbes, bijugique ad frena leones;
 Tu mihi nunc pugnae princeps, tu ritè propinques
 Angurium; Phrygibusque adsis pede, Diva, secundo.
 Tantùm effatus; et interea revoluta ruebat
 Maturâ jam, luce dies, noctemque fugarat.

Principio sociis edicit signa sequantur,
 Atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.
 Jamque in conspectu Teucros habet et sua castra,
 Stans celsâ in puppi; clypeum quem deinde sinistra
 Extulit ardentem. Clamorem ad sidera tollunt
 Dardanidæ e muris; spes addita suscitât iras;
 Tela manu jaciunt: quales sub nubibus atris
 Strymonis dant signa græcæ, atque æthera tranant
 Cum sonitu, fugiantque notos clamore secundo.
 At Rutulo regi ducibusque ea mira videri
 Ansoniis; donec versas ad littora puppes
 Respiciunt, totumque allabi classebus æquor.
 Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma
 Fundatur, et vastos umbo vomit aureus ignes.
 Non secus ac liquidâ si quando nocte cometæ
 Sanguinei lugubre rubent, aut sirius ardor;

Ille, sitim morbosque ferens mortalibus agris,
Nascitur, et lævo contristat lumine cœlum.

Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Littora præcipere, et venientes pellerè terrâ.
{ Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro: }
Quod votis optastis, adest, perfringere dextrâ;
In manibus Mars ipse, viri: nunc conjugis esto
Quisque suæ tectique memor: nunc magna referto
Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egressisque labant vestigia prima.
Audentes fortuna juvat.

Hæc ait; et secum versat, quos ducere contrâ,
Vel quibus obsessos possit concredere muros.

Interea Aeneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi servare recursus
Languentis pelagi, et brevibus se credere saltu;
Per remos alii. Speculatus littora Tarcho,
Quâ vada non spirant, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
Advertit subitò proras, sociosque precatur:
Nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates; inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppim statione recuso,
Arreptâ tellure semel. Quæ talia postquam
Effatus Tarcho, socii consurgere tonsis,
Spumantesque rates arvis inferre Latinis;
Donec rostra tenent siccum, et sedere carinæ
Omnes innocuæ: sed non puppis tua, Tarcho;
Namque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo,
Anceps, sustentata diu, fluctusque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis;
Fragmina remorum quos et fluitantia transtra
Impediunt, retrahitque pedem simul unda relabens.
Nec Turnum segnis retinet mora; sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contrâ in littore sistit.

Signa canunt. Primus turmas invasit agrestes
Aeneas, omen pugnae; stravitque Latinos,
Occiso Therone, virum qui maximus ultro
Aenean petit: huic gladio, perque aerea suta,
Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lichan ferit, exsectum jam matre perempta,
Et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longè Cissea durum,
Immanemque Gyan, sternentes agmina clava,
Dejecit leto. Nihil illos Herculis arma,
Nec valida juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidae comes usque graves dum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes,
Intorquens jaculum clamanti sistit in ore.
Tu quoque, flaventem primam lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon,
Dardaniam stratus dextram, securus amorum,
Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jaceres,
Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies; septem numero septenaque tela
Conjiciunt: partim galeam clypeoque resultant
Irrita; deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus. Fidum Aeneas affatur Achatem:
Suggere tela mihi, non ullum dextera frustra
Torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Graium
Iliacis campis. Tum magnam corripit hastam,
Et jacit: illa volans clypei transverberat æra
Mæonis, et thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextram: trajecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, servatque eruenta tenorem;
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore raptò,
Aenean petiit; sed non et figere contra
Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatae.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clausus

Advenit, et rigidâ Dryopen ferit enimpus hastâ
 Sub mentum, graviter pressâ, pariterque loquentis
 Vocem animamque rapit, trajecto gutturo: at ille
 Fronte ferit terram, et crassum vomit ore cruorem.
 Tres quoque Threïcios, Boreæ de gente supremâ,
 Et tres, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
 Per varios sternit casus. Accurrit Halesus,
 Auruncæque manus; subit et Neptunia proles,
 Insignis Messapus equis: expellere tendunt
 Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
 Ansoniæ. Magno discordes æthere venti
 Proelia ceu tollunt, animis et viribus æquis:
 Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedunt:
 Anceps pugna diu; stant obnoxia omnia contra.
 Haud aliter Trojanæ acies aciesque Latinæ
 Concurrunt; hæret pede pes, densusque viro vir.

At parte ex aliâ, quâ saxa rotantia latè
 Impulerat torrens arbustaque diruta ripis,
 Arcadas, insuetos acies inferre pedestres,
 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci,
 Aspera queis natura loci dimittere quando
 Suasit equos; unum quod rebus restat egenis,
 Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:

Quò fugitis, socii? per vos et fortia facta,
 Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
 Spemque meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi,
 Fidite ne pedibus. Ferro rumpenda per hostes
 Est via, quâ globus ille virûm densissimus urget:
 Hâc vos et Pallanta ducem patria alta reposit.
 Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoste
 Mortales: totidem nobis animæque manusque.
 Ecce maris magnâ claudit nos obice pontus;
 Deest jam terra fugæ: pelagus, Trojanæ petemus?

Hæc ait, et medius densos prorumpit in hostes.
 Obvius huic primùm, fatis adductus iniquis,
 Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere saxum,

Intorto figit telo, discrimina costis

**Per medium quâ spina dedit, hastamque receptat
Ossibus hærentem. Quem non super occupat Hisbo,
Ille quidem hoc sperans; nam Pallas antè ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte sodalis
Excipit, atque ensem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhoeti de gente vetustâ
Anchemolum, thalamos ausum incestare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
Daucia, Laride Thymerque, simillima proles,
Indiscreta suis, gratusque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius abstulit ensis;
Te decisa suum, Laride, dextera quærit,
Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant.**

**Arcadas accensos monitu, et præclara tuentes
Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhoetea præter
Trajicit: hoc spatium, tantumque moræ fuit Illo:
Illo namque procul validam direxerat hastam,
Quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens fratremque Tyren; curruque volutus
Cædit semianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optatò ventis æstate coortis
Dispersa immittit silvis incendia pastor;
Correptis subitò mediis, extenditur unâ
Horrida per latos acies vulcania campos:
Ille sedens victor flamas despectat ovantes.
Non aliter sociùm virtus coit omnis in unum,
Teque juvat, Palla. Sed bellis acer Halesus
Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti deripit ense
Elatam in jugulum; saxo ferit ora Thoantis,
Ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
Fata canens silvis genitor celârat Halesum:**

Ut senior leto canentia lumina solvit,
 Injocere manum Parcae, telisque sacrarunt
 Evandri; quem sic Pallas petit, antè precatus:
 Da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
 Hæc arma exuviasque viri tua querens habebit.
 Audiit illa deus: dum textit Imaona Halesus,
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum.

At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, sinit agmina. Primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumque moramque.
 Sternitur Arcadiæ proles; sternuntur Etrusci;
 Et vos, o Graiis imperdita corpora, Tencri.
 Agmina concurrunt ducibusque et viribus æquis:
 Extremi addensent acies; nec turba moveri
 Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat et urget,
 Hinc contrâ Lausus, nec multum discrepat ætas,
 Egregii formâ; sed queis fortuna negarat
 In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.

Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui volucris currum medium secatur agmen.
 Ut vidit socios: Tempus desistere pugnae:
 Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
 Debetur: enperem ipse parens spectator adesset.
 Hæc ait; et socii cesserunt æquore jusso.
 At Rutulum abscessu juvenis, tum jussa superba
 Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens
 Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu;
 Talibus et dictis it contra dicta tyranni:
 Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
 Aut leto insigni: sorti pater æquus utrique est:
 Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor:
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
 Desiluit Turnus bijugis; pedes apparat ira

Comminus. Utque leo, speculâ quum vidit ab altâ
Stare procul campis meditantem in proelia taurum,
Advolat: haud alia est Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, si quâ fors adjuvet ausum
Viribus imparibus; magnùmque ita ad æthera fatur:
Per patris hospitium, et mensas quas advena adisti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adsis;
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnùmque sub imo
Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
Stat sua cuique dies, breve et irreparabile tempus
Omnibus est vitæ; sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
Tot nati cecidere deùm; quin occidit unâ
Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum
Fata vocant, metasque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.

At Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginâque cavâ fulgentem deripit ensem.
Illa volans, humeri surgunt quâ tegmina summa,
Incidit; atque, viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacet, atque ita fatur:
Adspice num mage sit nostrum penetrabile telum.
Dixerat: at clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Quum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricæque moras et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum;
Unâ eademque viâ sanguis animusque sequuntur.
Corruit in vulnus; sonitum super arma dedere;
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.

Quem Turnus super assistens:

Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte

Evandro: qualem meruit Pallanta remitto.

Quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi
est,

Largior: hand illi stabunt Aeneia parvo

Hospitia. Et lævo pressit pede, talia fatus,

Exanimem, rapiens inmania pondera baltei,

Impressumque nefas: unâ sub nocte jugali

Cæsa manus juvenum sædè, thalamique cruenti;

Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro:

Quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus:

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,

Et servare modum, rebus sublata secundis!

Turno tempus erit, magno quum optaverit emptum

Intactum Pallanta, et quum spolia ista diemque

Oderit. At socii multo gemitu lacrymisque

Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.

O dolor atque decus magnum rediture parenti!

Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,

Quum tamen ingentes Rutulorum linguis acervos!

Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor

Advolat Aeneæ, tenni discrimine leti

Esse suos, tempus versis succurrere Teucris.

Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen

Ardens limitem agit ferro; te, Turne, superbum

Cæde novâ quærens. Pallas, Evander, in ipsis

Omnia sunt oculis; mensæ, quas advena primas

Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos

Quatuor hinc juvenes, totidem, quos educat Ufens,

Viventes rapit, inferias quos immolat umbris,

Captivoque rogi perfundat sanguine flammæ.

Inde Mago procul infensam contenderat hastam;

Ille astu subit, ac tremebunda supervolat hasta:

Et genua amplectens effatur talia supplex:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli,

Te precor, hanc animam serves natoque patrique.
 Est domus alta: jacent penitus defossa talenta
 Caelati argenti: sunt auri pondera facti
 Infectique mihi: non hic victoria Teucrum
 Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
 Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:
 Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
 Gratis parce tuis: belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
 Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
 Sic fatus, galeam lævâ tenet, atque reflexâ
 Cervice orantis capulo tenus applicat ensem.
 Nec procul Hæmonides, Phœbi Triviaeque sacerdos
 Infula cui sacrâ redimibat tempora vittâ,
 Totus collucens veste atque insignibus armis;
 Quem congressus agit campo, lapsumque superstans
 Immolat, ingentique umbrâ tegit: arma Serestus
 Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropæum.
 Instaurant acies, Vulcani stirpe creatus
 Cæculus, et veniens Marsorum montibus Umbro.
 Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram,
 Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
 Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
 Crediderat, coeloque animum fortasse ferebat,
 Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
 Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis,
 Silvicolæ Fauno Dryope quem Nymphea creârat,
 Obvias ardenti sese obtulit: ille reductâ
 Loricam clypeique ingens onus impedit hastâ.
 Tum caput orantis nequidquam, et multa parantis
 Dicere, deturbat terræ; truncumque tepentem
 Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
 Istic nunc, metuende, jace: non te optima mater
 Condet humi, patriove onerabit membra sepulcro:
 Alitibus linquere feris; aut gurgite mersum
 Unda feret: piscesque impasti vulnera lambent.

Protenus Antæum et Lucam, prima agmina Turni,
Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Camer-
tem,

Magnanimo Volscente satum, ditissimus agri
Qui fuit Ansonidum, et tacitis regnavit Amyclis.
Aegeon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenasque manus, quinquaginta oribus igneta
Pectoribusque arsisse, Jovis quum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses :
Sic toto Aeneas dessevit in æquore victor,
Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Niphæi
Quadrijuges in equos adversaque pectora tendit :
Atque illi longè gradientem et dira frementem
Ut vidère, metn versi, retroque ruentes,
Effundantque ducem, rapiuntque ad littora currus.

Interea bijugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterque Liger : sed frater habenis
Flectit equos ; strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Aeneas tanto fervore furentes :
Irruit, adversâque ingens apparuit hastâ.
Cui Liger :

Non Diomedis equos, nec currus cernis Achilli,
Aut Phrygiæ campos : nunc belli finis et sevi
His dabitur terris. Vesano talia latè
Dicta volant Ligeri : sed non et Troïus heros
Dicta parat contrâ ; jaculum nam torquet in hostem
Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat se pugnæ ; subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
Excussus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris :
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertère ex hostibus umbrae :
Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus ;
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes

Infelix palmas, curru delapsus eodem :

Per te, per qui te talem genuere parentes,

Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere precantis.

Pluribus oranti Aeneas: Haud talia dudum

Dicta dabas: morere, et fratrem ne desere frater.

Tum latebras animæ, pectus, mucrone recludit.

Talia per campos edebat funera ductor

Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri

More furens. Tandem erumpunt et castra relinquunt

Ascanius puer et nequidquam obsessa Juventus.

Junonem interea compellat Juppiter ultro :

O germana mihi atque eadem gratissima conjux,

Ut rebare, Venus, nec te sententia fallit,

Trojanas sustentat opes: non vivida bello

Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.

Cui Juno submissa: Quid, o pulcherrime conjux,

Sollicitas ægram et tua tristia dicta timentem?

Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque esse decebat,

Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares,

Omnipotens, quin et pugnæ subducere Turnum,

Et Dauno possem incolumem servare parenti.

Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine poenas.

Ille tamen nostrâ deducit origine nomen,

Pilumnusque illi quartus pater, et tua largâ

Sæpè manu multisque ornavit limina donis.

Cui rex ætherii breviter sic fatur olympi:

Si mora præsentis leti tempusque caduco

Oratum juveni, meque hoc ita ponere sentis;

Tolle fugâ Turnum, atque instantibus eripe fati:

Hactenus indulsisse vacat. Sin altior istis

Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri

Mutarive putas bellum; spes pascis inanes.

Et Juno adlacrymans: Quid si, quod voce gravaris,

Mente dares; atque hæc Turno rata vita maneret?

Nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri

Vana feròr: quod ut o potiùs formidine falsâ

Ludar; et in malis tua, qui potes, ora reflectas!

Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protenus alto

Misit, agens hiemem, nimbo succincta per auras:

Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit.

Tum dea nube cavâ tenuem sine viribus umbram

In faciem Aeneæ (visu mirabile monstrum)

Dardaniis ornat telis; clypeumque jubaque

Divinæ assimulat capitis; dat inania verba;

Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis:

Morte obitâ quales fama est volitare figuras,

Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.

At primas læta ante acies exsultat imago,

Irritatque virum telis, et voce laecessit.

Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam

Conjicit; illa dato vertit vestigia tergo.

Tum verò Aenean aversum ut cedere Turnus

Credidit, atque animo spem turbidus hausit inanem:

Quò fugis, Aenea? thalamos ne desere pactos:

Hæc dabitur dextrâ tellus quæsitâ per undas.

Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat

Mucronem, nec ferre videt sua gaudia ventos.

Fortè ratis, celsi conjuncta crepidine saxi,

Expositis stabat scalis et ponte parato,

Quâ rex Clusinis advectus Osinius oris.

Huc sese trepidâ Aeneæ fugientis imago

Conjicit in latebras; nec Turnus segnior instat,

Exsuperatque moras, et pontes transilit altos.

Vix prorâ attigerat, rumpit Saturnia funem,

Avulsamque rapit revoluta per æquora navem.

Illum autem Aeneas absentem in prælia poscit:

Obvia multa virum demittit corpora morti.

Tum levis haud ultrâ latebras jam quærit imago,

Sed sublimè volans nubi se immiscuit atræ:

Quum Turnum medio interea fert æquore turbo.

Respicit ignarus rerum, ingratusque saltatis;

Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:

Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
 Duxisti? et tales voluisti expendere pœnas?
 Quò feror? unde abii? quæ me fuga quemve reducit?
 Laurentesne iterum muros aut castra videbo?
 Quid manus illa virûm qui me meaque arma secuti?
 Quosne (nefas) omnes infandâ in morte reliqui?
 Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
 Accipio. Quid agô? aut quæ jam satis ima dehiscat
 Terra mihi? Vos o potius miserescite, venti:
 In rupes, in saxa, volens vos Turnus adoro,
 Ferte ratem, sævisque vadis immittite syrtis,
 Quò neque me Rutuli, nec conscia fama sequatur.
 Hæc memorans, animo nunc huc nunc fluctuat illuc:
 An sese mucrone ob tantum dedecus amens
 Induat, et crudum per costas exigat ensem;
 Fluctibus an jaciat mediis, et littora nando
 Curva petat, Teucrumque iterum se reddat in arma.
 Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
 Continuit, juvenemque animi miserata repressit.
 Labitur alta secans, fluctuque æstuque secundo:
 Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

At Jovis interea monitis Mezentius ardens
 Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantes.
 Concurrunt Tyrrhenæ acies; atque omnibus uni,
 Uni odiisque viro telisque frequentibus instant.
 Ille, velut rupes vastum quæ prodit in æquor,
 Obvia ventorum furis, expositaque ponto,
 Vim cunctam atque minas perfert coelique marisque,
 Ipsa immota manens; prolem Dolichaonis Hebrum
 Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fuga-
 cem:

Sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
 Occupat os faciemque adversam; poplite Paenum
 Succiso volvi segnem sinit, armaque Lauso
 Donat habere humeris, et vertice figere cristas.
 Nec non Evanthen Phrygium, Paridisque Mimanta

Aequalem comitemque, unâ quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit, et facie prægnans
 Cisseis regina Paria: Paris urbe paternâ
 Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimantâ.
 Ac velut ille canum morsu de montibus altis
 Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit, multosve palus Laurentia), silvâ
 Pastus arundineâ: postquam inter retia ventum est,
 Substitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos;
 Nec cuiquam irasci propiusve accedere virtus,
 Sed jaculis tatisque procul clamoribus instant:
 Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
 Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas.
 Haud aliter, justæ quibus est Mezentius iræ,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro;
 Missilibus longè et vasto clamore lacerant.

Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
 Graius homo, infectos linquens profugus hymeneos.
 Hunc ubi miscentem longè media agmina vidit,
 Purpureum pennis et pactæ conjugis ostro;
 Impastus stabula alta leo cœu sæpè peragrans
 (Suadet enim vesana fames) si fortè fugacem
 Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum,
 Gaudet hians immanè, comasque arripit, et hæret
 Visceribus super incumbens; lavit improba teter
 Ora cruor:

Sic ruit in-densos alacer Mezentius hostes.
 Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
 Tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
 Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
 Sternere, nec jactâ cæcum dare cuspidè vulnus;
 Obvius, adversoque occurrit, seque viro vir
 Contulit, et furtivo melior, sed fortibus armis.
 Tum super abjectam posito pede nixus et hastâ:
 Pars belli haud temnenda, Vixi, jacet altus Orodes.
 Conclamant socii, lætum pœna secuti.

Ille autem exspirans: Non me, quicumque es, insulto,
 Victor, nec longum lætabere; te quoque fata
 Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
 Ad quem subridens mixtâ Mezentius irâ:
 Nunc morere: ast de me divum pater atque hominum
 rex

Viderit. Hoc dicens, eduxit corpore telam:
 Olli dura quies oculos et ferreus urget
 Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.

Cædicus Alcathoum obruncat, Sacrator Hydaspem,
 Partheniumque Rapo et præduram viribus Orsen;
 Messapus Cloniumque, Lycaoniumque Erieten;
 Illum infrenis equi lapsu tellure jacentem,
 Hunc peditem pedes. Et Lycius processerat Agis,
 Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
 Dejecit; at Thronium Salius, Saliumque Nealces,
 Insignis jaculo et longè fallente sagittâ.

Jam gravis æquabat luctus et mutua Mavors
 Funera; cædebant pariter pariterque ruebant
 Victores victique, neque his fuga nota neque illis.
 Dî Jovis in tectis iram miserantur inanem
 Amborum, et tantos mortalibus esse labores.
 Hinc Venus, hinc contrâ spectat Saturnia Juno.
 Pallida Tisiphone media inter milia sævit.
 At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
 Turbidus ingreditur campo. Quàm magnus Orion,
 Quum pedes incedit medii per maxima Nerei
 Stagna, viam scindens, humero supereminet undas;
 Aut summis referens annosam montibus ornum,
 Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit:
 Talis se vastis infert Mezentius armis.
 Huic contrâ Aeneas, speculatus in agmine longo,
 Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,
 Hostem magnanimum oppertiens, et mole suâ stat;
 Atque oculis spatium emensus quantum satis hastæ:
 Dextra mihi deus, et telum, quod missile libro,

Nunc adsint. Voveo prædonis corpore raptis
 Indutum spoliis ipsum te, Laïse, tropæum
 Aeneæ. Dixit, stridentemque eminas hastam
 Injicit: illa volans clypeo est excussa, proculque
 Egregium Antorem latus inter et ilia figit,
 Herculis Antorem conitem, qui missus ab Argis
 Hæserat Evandro, atque Italâ consederat urbe.
 Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
 Adspicit, et dulces moriens reminiscitur Argos.
 Tum pins Aeneas hastam jacit: illa per orbem
 Aere cavum triplici, per linea terga, tribusque
 Transiit intextum tauris opus, imaque sedit
 Inguine; sed vires haud pertulit. Ociùs ensem
 Aeneas, viso Tyrrheni sanguine, lætus,
 Eripit a femine, et trepidanti fervidus instat.
 Ingemuit cari graviter genitoris amore,
 Ut vidit, Lausus, lacrymæque per ora volutæ.
 Hic mortis daræ casum, tuaque optima facta,
 Si qua fidem tanto est operi latura vetustas,
 Non equidem, nec te, juvenis memorande, silebo.
 Ille pedem referens, et inutilis, inque ligatus,
 Cedebat, clypeoque inimicum hastile trahebat.
 Prorupit juvenis, seseque immiscuit armis.
 Jamque assurgentis dextrâ, plagamque ferentis,
 Aeneæ subiit mucronem, ipsumque morando
 Sustinuit: socii magno clamore sequantur;
 Dum geniter nati parmâ protectus abiret;
 Telaque conjiciant, proturbantque eminas hostem
 Missilibus: furit Aeneas, tectusque tenet se.
 Ac velut effusâ si quando grandine nimbi
 Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
 Omnis et agricola, et tutâ latet arce viator,
 Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
 Dum pluit in terris, ut possint, sole reducto,
 Exercere diem: sic obrutus undique telis
 Aeneas nubem belli, dum detonet, omnem:

Sustinet, et Lausum increpitat, Lausoque minatur:
 Quò, moriture, ruis? majoraque viribus audes?
 Fallit te incautum pietas tua. Nec minùs ille
 Exsultat demens: sævæ jamque altiùs iræ
 Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
 Parcæ fila legunt; validum namque exigit ensem
 Per medium Aeneas juvenem, totumque recondit.
 Transiit et parmam mucro, levia arma minacis,
 Et tunicam, molli mater quam neverat auro;
 Implevitque sinum sanguis: tum vita per auras
 Concessit mæsta ad Manes, corpusque reliquit.

At verò ut vultum vidit morientis et ora,

Ora modis, Anchisiades, pallentia miris,
 Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit;
 Et mentem patriæ subiit pietatis imago:
 Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
 Quid pius Aeneas tantà dabit indole dignum?
 Arma, quibus lætatus, habe tua; teque parentum
 Manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.
 Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
 Aeneæ magni dextrâ cadis. Increpat ultro
 Cunctantes socios, et terrâ sublevat ipsum,
 Sanguine turpantem comptos de more capillos.
 Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
 Vulnera siccabat lymphis, corpusque levabat,
 Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
 Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.
 Stant lecti circùm juvenes: ipse æger, anhelans,
 Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
 Multa super Lauso rogitat, multumque remittit
 Qui revocent, mæstique ferant mandata parentis.
 At Lausum socii exanimem super arma ferebant
 Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
 Agnovit longè gemitum præsaga mali mens;
 Canitiem multo deformat pulvere, et ambas
 Ad cælum tendit palmas, et corpore inhæret:

Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
 Ut pro me hostili paterer succedere dextræ
 Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera servor,
 Morte tuâ vivens? heu! nunc misero mihi demum
 Exsilium infelix, nunc altè vulnus adactum!
 Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
 Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
 Debneram patriæ pœnas odiisque meorum:
 Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.
 Nunc vivo; neque adhuc homines lucemque relinqua
 Sed linquam. Simul hoc dicens attollit in ægrum
 Se femur; et, quamquam vis alto vulnere tardat,
 Haud dejectus, equum duci jubet. Hoc decus illi,
 Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
 Omnibus. Alloquitur mærentem, et talibus infit:
 Rhœbe, diu, res si quæ diu mortalibus ulla est,
 Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta
 Et caput Aeneæ referes, Lausique dolorum
 Ultor eris mecum; aut, aperit si nulla viam vis,
 Occumbes pariter: neque enim, fortissime, credo,
 Jussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.
 Dixit; et exceptus tergo consueta locavit
 Membra; manusque ambas jaëulis oneravit acutis,
 Aere caput fulgens, cristâque hirsutus equinâ.
 Sic cursum in medios rapidus dedit. Aestuat ingens
 Imo in corde pudor, mixtoque insania luctu,
 [Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.]
 Atque hic Aenean magnâ ter voce vocavit.
 Aeneas agnovit enim; lætusque precatur:
 Sic pater ille deûm faciat, sic altus Apollo,
 Incipias conferre manum!
 Tantùm effatus, et infestâ subit obvius hastâ.
 Ille autem: Quid me erepto, sævissime, nato
 Terres? hæc via sola fuit quâ perdere posses:
 Nec mortem horremus, nec divûm parcimus ulli.
 Desine: jam venio moriturus, et hæc tibi porto

Dona prius. Dixit, telumque intorsit in hostem :
Inde aliud super atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro; sed sustinet aureus umbo.

Ter circum adstantem laevos equitavit in orbem,
Tela manu jaciens; ter secum Troius heros
Immanem ærato circumfert tegmine silvam.
Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
Vellere, et urgetur pugnâ congressus iniquâ ;
Multa movens animo, jam tandem erumpit, et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
Implicat, ejectoque incubit cernuus armo.

Clamore incendunt cælum Troësque Latinique,
Advolat Aeneas, vaginâque erigit ensem ;
Et super hæc: Ubi nunc Mezentis acer, et illa
Effera vis animi? Contrâ Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit cælum, mentemque recepit :
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro,
Corpus humo patiare tægi: scio acerba meorum
Circumstare odia; hunc, oro, defende furorem,
Et me consortem nati concede sepulcro.
Hæc loquitur, juguloque haud inscius accipit ensem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

AE NE I D O S
L I B E R U N D E C I M U S .

OCCEANUM interea surgens Aurora reliquit.
Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humanis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens est,
Vota deum primo victor solvebat eoo.

Ingentem quercum, decisis undique ramis,
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine eristas,
Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petita
Perfossamque locis; clypeumque ex ære sinistree
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios, namque omnis eum stipata tenebat
Turba ducum, sic incipiens hortatur oyantes:

Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto,
Quod superest. Hæc sunt spolia, et de rege superbo
Primitiæ; manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate, animis et spe præsumite bellum;
Ne qua hora ignaros, ubi primum vellere signa
Annuerint superi pubemque educere castris,
Impediat, segnesve metu sententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terre

Mandemus; qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
 Muneribus; mæstamque Evandri primus ad urbem
 Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
 Abstulit, atra dies, et funere mersit acerbo.

Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum,
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Accetes
 Servabat senior, qui Parricisio Evandro
 Armiger ante fuit; sed non felicibus æquè
 Tum comes, ad spiciis vero datus, ibat alumno.
 Circum omnes famulùmque manus, Trojanaque turba,
 Et mæstum Iliades crinem de more solutæ.
 Ut verò Aeneas foribus sese intulit altis,
 Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus, mæstoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
 Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
 Cuspidis Ansoniæ, lacrymis ita fatar obortis :

Tene, inquit, miserande puer, quum læta veniret,
 Invidit fortuna mihi, ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti
 Discedens dederam, quum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
 Acres esse viros, cum durâ prælia gente.
 Et nunc ille quidem, spe multum captus inani,
 Fors et vota facit, cumulatque altaria donis;
 Nos juvenem exanimum, et nil jam celestibus ullis
 Debentem, vano mæsti comitamur honore.
 Infelix, nati funus crudele videbis!
 Hi nostri reditus expectatque triumphus!
 Hæc mea magna fides! At non, Evandre, pudendis
 Vulneribus pulsum adspicies; nec sospite dirum
 Optabis nato funus pater. Hei mihi! quantum
 Præsidium, Ansonia, et quantum tu perdis, Iule!

Hæc ubi dessevit, tolli miserabile corpus
 Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
 Intersintque patris lacrymis: solatia luctus
 Exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Haud segnes alii crates et molle feretrum
 Arbutis texunt virgis et vimine querno,
 Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic juvenem agresti sublimem stramine ponunt:
 Qualem virgineo demessura pollice florem,
 Sen mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
 Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit;
 Non jam mater alit tellus; viresque ministrat.
 Tunc geminas vestes, auroque ostroque rigentes,
 Extulit Aeneas, quas illi læta laborum
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, et tenui telas disceverat auro.
 Harum tuam juveni supremum mæstus honorem
 Induit, arsurasque comas obnubit amictu:
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnae
 Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.
 Addit eques et tela, quibus spoliaverat hostem.
 Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsurus sanguine flammam:
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Acætes,
 Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
 Sternitur et toto projectus corpore terre.
 Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus, positus insignibus, Aethon
 It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
 Hastam alii galeamque ferunt; nam cetera Turnus
 Victor habet. Tum mæsta phalanx Teucrique sequan-
 tur,
 Tyrrenique duces, et veris Arcæada armis.

Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
 Substitit Aeneas, gemituque hæc addidit alto:
 Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
 Fata vocant. Salve æternùm mihi, maxime Palla,
 Æternùmque vale. Nec plura effatus, ad altos
 Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.

Jamque oratores aderant ex urbe Latinâ,
 Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
 Corpora per campos ferro quæ fusa jacebant
 Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ;
 Nullum cum victis certamen et æthere cassis;
 Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
 Quos bonus Aeneas, hæud aspernanda precantes,
 Prosequitur veniâ, et verbis hæc insuper addit:

Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
 Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
 Pacem me exanimis et Martis sorte peremptis
 Oratis; equidem et vivis concedere vellem.
 Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent;
 Nec bellum cum gente gero. Rex nostra reliquit
 Hospitia, et Turni potius se credidit armis.
 Aequiùs huic Turnum fuerat se opponere morti.
 Si bellum finire manu, si pellere Teucros
 Apparat, his mecum decuit concurrere telis:
 Vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
 Nunc ite, et miseris supponite civibus ignem.

Dixerat Aeneas: olli obstupuere silentes:
 Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
 Tum senior, semperque odiis et crimine Drancoes
 Infensus juveni Turno, sic ore vicissim
 Orsa refert: O famâ ingens, ingentior armis,
 Vir Trojane, quibus cælo te laudibus æquem?
 Justitiæne priùs mirer belline laborum?
 Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem,
 Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
 Jungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.

Quin et fatales murorum attollere moles,
 Saxaque subvectare humeris Trojana, juvabit.
 Dixerat hæc; unoque omnes eadem ore fremebant.
 Bis senos pepigere dies; et pace sequestrâ
 Per silvas Teuceri, mixtique impunè Latini,
 Erravere jugis: ferro sonat icta bipenni
 Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus;
 Robora nec cuneis et olentem scindere cedrum,
 Nec planstris cessant vectare gementibus ornos.

Et jam fama volans, tanti prænuntia luctûs,
 Evandrum Evandricæ domos et mœnia complet,
 Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.
 Arcades ad portas ruere; et de more vetusto
 Funereas rapuere faces: lucet via longo
 Ordine flammarum, et latè discriminat agros.
 Contrâ turba Phrygum veniens plangentia jungunt
 Agmina. Quæ postquam matres succedere tectis
 Viderunt, mæstam incendunt, clamoribus urbem.
 At non Evandrum potis est vis ulla tenere;
 Sed venit in medios; feretro Pallantâ reposito
 Procubuit super, atque hæret lacrymansque gemens-
 que;

Et via vix tandem voci laxata dolore est:
 Non hæc, o Palla, dederas promissa parenti,
 Cantius ut sævo velles te credere Marti!
 Haud ignarus eram quantum nova gloria in armis,
 Et prædulce decus primo certamine posset.
 Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
 Dura rudimenta! et nulli exaudita deorum
 Vota precesque meæ! Tuque, o sanctissima conjux,
 Felix morte tuâ, neque in hunc servata dolorem!
 Contrâ ego vivendo vici mea fata, superstes
 Restarem ut genitor. Troium socia arma secutum
 Obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem;
 Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret!
 Nec vos arguerim, Teuceri, nec fœdera, nec quas

Junximus hospitio dextras: sors ista senectæ
Debita erat nostræ. Quòd si immatura manebat
Mors natum; cæsis Volscorum millibus antè,
Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quàm pius Aeneas, et quàm magni Phryges, et quàm
Tyrrhenique duces, Tyrrhenùm exercitus omnis:
Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas, et idem si robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, et hæc memores regi mandata referte:
Quòd vitam moror invisam, Pallante perempto,
Dextera causa tua est, Turnum gnatoque patrique
Quàm debere vides: meritis vacat hic tibi solus
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quero,
Nec fas; sed gnato manes perferre sub imos.

Aurora interea miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem, referens opera atque labores.
 Jam pater Aeneas, jam curvo in littore Tarcho
 Constituere pyras; huc corpora quisque suorum
 More tulere patrum; subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine cælum.
 Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
 Decurrere rogos; ter mæstum funeris ignem
 Lustraverè in equis, ululatusque ore dedere.
 Spargitur et tellus lacrymis, sparguntur et arma:
 It cælo clamorque virùm, clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis derepta Latinis
 Conjiciunt igni, galeas, ensesque decoros,
 Frenaque, ferventesque rotas; pars munera nota,
 Ipsorum clypeos, et non felicia tela.
 Multa bouum circà mactantur corpora morti;
 Sætigerosque sucs, raptasque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
 Ardentes spectant socios, semiustaque servant

Busta; neque avelli possunt, nox humida donec
Invertit cœlum stellis fulgentibus aptam.

Nec minùs et miseri diversâ in parte Latini
Innumeras struxere pyras, et corpore partim
Multa virùm terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cœtera, confusæque ingentem cœdis acervum,
Nec numero nec honore cremant. Tunc undique vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.

Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram,
Miserentes altum cinerem et confusa ruebant
Ossa focus, tepidoque onerabant aggere terræ.

Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctus;
Hic matres miseræque nurus, hic cara sororum
Pectora marentum, puerique parentibus orbi,
Dirum exsecrantur bellam, Turnique hymenæos;
Ipsam armis, ipsamque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat honores.
Ingravat hæc sævus Drances, solusque vocari
Testatur, solam poeci in certamina Tarrum.
Multa simul contrâ variis sententia diætis
Pro Turno, et magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama tropæis.

Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce super moti magnâ Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantum impencia operum; nil dona, neque aurum,
Nec magnas valuisse preces; alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam.
Deficit ingenti læta rex ipse Latinus.

Fatalem Aenean manifesto numine ferri
Admonet ira deùm, tumulique ante oca recentis.
Ego conciliam magnam primoque suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
Olli convenire, quantæque ad regis plenis

Tecta viis. Sedet in mediis, et maximus ævo,
 Et primus sceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
 Atque hic legatos Aetolâ ex urbe remissos
 Quæ referant fari jubet, et responsa reposcit
 Ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis;
 Et Venulus, dicto parens, ita farier inquit:
 Vidimus, o cives, Diomede Argivaque castra;
 Atque, iter emensi, casus superavimus omnes;
 Contigimusque manum quâ concidit Iliæ tellus.
 Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
 Postquam introgressi, et coram data copia fandi,
 Munera præferimus, nomen patriamque docemus;
 Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
 Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
 O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
 Antiqui Ansonii, quæ vos fortuna quietos
 Sollicitat, suadetque ignota lacessere bella?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros,
 (Mitto ea quæ muris bellando exhausta sub altis,
 Quos Simois premat ille viros,) infanda per orbem
 Supplicia, et scelerum poenas expendimus omnes.
 Vel Priamo miseranda manus. Scit triste Minervæ
 Sidus, et Enboicæ cautes, ultorque Caphereus.
 Militiâ ex illâ diversum ad littus adacti,
 Atrides Protei Menelaüs adusque columnas
 Exsulat; Aetneos vidit Cyclopas Ulyxes.
 Regna Neoptolemi referam, versosque Penates
 Idomenei? Libycone habitantes littore Locros?
 Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum
 Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
 Opetiit; devictam Asiam subsedit adulter:
 Invidisse deos patriis ut redditus aris
 Conjugium optatum et pulchram Calydonâ viderem?
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur,
 Et socii amissi petierunt æthera pennis,

Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) et scopulos lacrymosis vocibus implent.

Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt

Tempore, quum ferro cœlestia corpora demens

Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.

Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.

Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum

Pergama, nec veterum memini lætorve malorum.

Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,

Vertite ad Aenean. Stetimus tela aspera contra,

Contulimusque manus: experto credite, quantus

In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.

Si duo præterea tales Idæa tulisset

Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes

Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis.

Quidquid apud duræ cessatum est moenia Trojæ,

Hectoris Aeneæque manu victoria Graiùm

Hæsit, et in decumum vestigia retulit annum.

Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:

Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,

Quà datur: ast armis concurrant arma cavete.

Et responsa simul quæ sint, rex optime, regis

Audisti, et quæ sit magno sententia bello.

Vix ea legati; variusque per ora cucurrit

Ansonidùm turbata fremor: ceu saxa morantur

Quum rapidos amnes; fit clauso gurgite murmur,

Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.

Ut primùm placati animi, et trepida ora quierunt,

Præfatus divos, solio rex infit ab alto:

Antè equidem summâ de re statuisse, Latini,

Et vellem, et fuerat meliùs: non tempore tali

Cogere concilium, quum muros adsidet hostis.

Bellum importunum, cives, cum gente deorum

Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant

Prœlia, nec victi possunt absistere ferro.

Spem si quam adscitis Aetolùm habuistis in armis,

Ponite; spes sibi quisque: sed hæc quàm angusta videtis!

Cetera quâ rerum jaceant perculsa ruinâ,
 Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit; toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam; et paucis, animos adhibete, doceho.
 Est antiquus ager Tusco mihi proximus amni,
 Longus in occasum, fines super usque Sicanos:
 Auranci Rutulique serunt, et vomere duos
 Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio, et celsi plaga pinea montis,
 Cedat amicitiae Teucrorum; et foederis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus:
 Considerant, si tantus amor, et mœnia condant.
 Sin alios fines aliamque capessere gentem
 Est animus, poscuntque solo decedere nostro;
 Bis denas Italo texamus robore naves,
 Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies; ipsi numerumque modumque carinis
 Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
 Præterea, qui dicta ferant et foedera firment,
 Centum oratores primâ de gente Latinos
 Ire placet, pacisque manu prætere ramos;
 Munera portantes auri que eborisque talenta,
 Et sellam regni trabeamque insignia nostri.
 Consulite in medium, et rebus succurrite fessis.

Tam Drances idem infensus, quem gloria Turni
 Obliquâ invidia stimulisque agitabat amaris,
 Largus opum, et linguâ melior, sed frigida bello
 Dexterâ, consiliis habitus non futilis auctor,
 Seditioe potens; genus huic maternâ superbum
 Nobilitas dabat, incertum de patre ferebant;
 Surgit et his onerat dictis, atque aggerat iras:

Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,

Consulis, o bone rex : cuncti se scire fatentur
 Quid fortuna ferat populi; sed dicere mussant.
 Det libertatem fandi, flatusque remittat,
 Cujus ob auspiciū infaustum moresque sinistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
 Consedissee urbem luctu, dum Troia tentat
 Castra, fugæ fidens, et cœlum territat armis.
 Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
 Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
 Quin gnatam egregio genero dignisque hymenæis
 Des pater, et pacem hanc æterno fœdere firmes.
 Quòd si tantus habet mentes et pectora terror,
 Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso;
 Cedat, jus proprium regi patriæque remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula cives
 Projicis, o Latio caput horum et causa malorum?
 Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse
 Nil moror, en supplex venio: miserere tuorum;
 Pone animos, et pulsus abi. Sat funera fusi
 Vidimus, ingentes et desolavimus agros.
 Aut, hi fama movet, si tantum pectore robur
 Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est,
 Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
 Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
 Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
 Sternamur campis! Et jam tu, si qua tibi vis,
 Si patrii quid Martis habes, illum adspice contra
 Qui vocat.

Talibus exarsit dictis violentia Turni;
 Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces a
 Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi,
 Tum quum bella manus poscunt; patribusque vocatis

Primus ades. Sed non replenda est curia verbis,
 Quæ tutò tibi magna volant dum distinet hostem
 Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
 Proinde tona eloquio, solitum tibi; meque timoris
 Argue tu, Drance, quando tot stragis acervos
 Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropæis
 Insignis agros. Possit quid vivida virtus
 Experiare licet: nec longè scilicet hostes
 Quærendi nobis; circumstant undique muros.
 Imus in adversos? Quid cessas? an tibi Mavors
 Ventosâ in linguâ pedibusque fugacibus istis
 Semper erit?

Pulsus ego! aut quisquam meritò, foedissime, pulsum
 Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
 Sanguine, et Evandri totam cum stirpe videbit
 Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
 Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
 Et quos mille die victor sub Tartara misi,
 Inclusus muris, hostilique aggere sæptus.
 Nulla salus bello! Capiti cane talia demens
 Dardanio rebusque tuis. Proinde omnia magno
 Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
 Gentis bis victæ, contrà premere arma Latini.
 Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremis-
 cunt,

Nunc et Tydides, et Larissæus Achilles:
 Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
 Vel quum se pavidum contra mea jurgia fingit
 Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.
 Numquam animam talem dextrâ hâc, absiste moveri,
 Amittes; habitet tecum, et sit pectore in isto.

Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta revertor.
 Si nullam nostris ultrâ spem ponis in armis,
 Si tam deserti sumus, et semel agmine verso
 Funditùs occidimus, neque habet fortuna regressum;
 Oremus pacem, et dextras tendamus inertes.

nunquam o si solita quidquam virtutis adesset...
 et mihi ante alios, fortunatusque laborum,
 reginaque animi, qui, ne quid tale videret,
 occubuit moriens, et humum semel ore memoravit
 et opes nobis, et adhuc intacta juvenas,
 arborumque urbes Itaque populisque superant;
 in et Trojanis cum multo gloria venit
 sanguine; sunt illis sua funera, parque per omnes
 pestas: cur indecetes in limine primo
 deficiamus? cur ante tubam tremor occupat artus?
 facta dies, variisque labor mutabilis avi
 letabit in melius: multos alterna revisens
 laetit, et iam solido rursus fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Actobas, et Arpi:
 At Menapius erit, felixque Tolusianus, et quos
 Tot populi misere daces; nec tarda sequitur
 Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
 Est et Volscorum egregia de gente Camilla,
 Agnae agens equitum et flercutes aere catervas.
 Quid si me saltem Teucri in certamina peccent.
 Idque placet, tantumque bonis communibus obto;
 Non alio has exera manus victoria fugit,
 Et tanta quidquam pro spe tentare recusat.
 Ibo animis contra; vel magnam praestet Achillem,
 Fatigue Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet. Vobis animam hanc haecroque Latio,
 Turis ego, haud ulli veterum virtute secundas,
 Devoti Solam Aeneas vocat: et vocet oro.
 Nec Deanes potius, sive est haec ira deorum,
 Effortu laet; sive est virtus et gloria, tollit
 Illa haec inter se dubia de rebus agebant
 Certantes: castra Aeneas sciensque movet.
 Nuntius ingenti per rupia tecta tumultu
 Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet;
 Instructos acie Tiberino a flumine Teucros
 Tyrrhenusque manum totis descendere campis.

Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
 Pectora, et arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
 Arma manu trepidi poscunt; fremit arma juvenus;
 Flent mæsti mussantque patres: hîc undique clamor
 Dissensu vario magnus se tollit in auras:
 Haud secus atque alto in lucò quum fortè catervæ
 Consedère avium, piscosove amne Padusæ.
 Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
 Immo, ait, o cives, arrepto tempore, Turnus,
 Cogite concilium, et pacem laudate sedentes:
 Illi armis in regna ruant. Nec plura locutus
 Corripuit sese, et tectis citus extulit altis.
 Tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplis;
 Duc, ait, et Rutulos: equitem Messapus in armis,
 Et cum fratre Coras, latis diffundite campis.
 Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
 Cetera, quâ jusso, mecum manus inferat arma.

Ilicet in muròs totâ discurritur urbe.

Concilium ipse pater et magna incepta Latinus
 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt.
 Multaque se incusat, qui non acceperit ultro
 Dardanium Aenean, generumque adsciverit urbi.
 Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
 Subvectant: bello dat signum rauca cruentum
 Buccina. Tum muros variâ cinxere coronâ
 Matronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.
 Nec non ad templum summasque ad Palladis arces
 Subvehitur magnâ matrum regina catervâ,
 Dona ferens; juxtâque comes Lavinia virgo,
 Causa malis tantis, ocnlos dejecta decoros.
 Succedunt matres, et templum ture vaporant,
 Et mæstas alto fundunt de limine voces:
 Armipotens, præses belli, Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygi prædonis, et ipsum
 Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.

Cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.

Jamque adeo Rutulum thoraca indutus abenis
 Horrebat squamis: surasque incluserat auro,
 Tempora nudus adhuc; laterique accinxerat ensem;
 Fulgebaturque altâ decurrens aureus arce;
 Exultatque animis, et spe jam præcipit hostem:
 Quâlis, ubi abruptis fugit præsepia vinculis
 Tandem liber equus, campoque potitus aperto;
 Aut ille in pastus armentaue tendit equarum,
 Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
 Emicat, arrectisque fremitu cervicibus altè
 Luxurians, luduntque juber per colla, per arma.
 Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
 Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
 Desiluit: quam tota cohors imitata relictis
 Ad terram defluxit equis. Tum talia fatur:
 Turne, sui meritò si qua est fiducia forti,
 Ausa, et Aeneidam promitto occurrere tuum,
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Ille sine prima manu tentare pericula belli:
 Tu pedes ad muros subsiste, et murum serva.
 Turnus ad hæc, oculos horrendi in virgine fixus:
 O, deus Italiae, virgo, quas dicere grates,
 Quasvo referre parem? sed nunc, est omnia quando
 Iste animus supra, necum partire laborem
 Aeneas, ut fama fidem missique reportant
 Exploratores, equitum levia improbus arma
 Præmisit, quærent campos: ipse, ardua montis
 Per desertâ iugo superans, adventat ad urbem.
 Furtâ parco belli convexo in tramite silvæ,
 Ut hævias armato obsidam milite fœces.
 Tu Tyrrhenum equitem collatis exceipe signis;
 Tecum acer Messapus erit, turmeque Latine,
 Tiburique manus: ducis et tu concipe curam.
 Sic ait, et verbis Messapum in proelia dæctis
 Mœtatur, sociosque ducens: et pergit in hostem.
 Nec curvo amfractu vallas, accommodâ frangit

Armorumque dolis; quam densis frondibus atrum
 Urget utrimque latus; tenuis quò semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces, aditusque maligni.
 Hanc super, in speculis, summoque in vertice montis,
 Planities ignota jacet, tutique receptus,
 Seu dextrâ lævâque velis occurrere pugnae,
 Sive instare jugis et grandia volvere saxa.
 Huc juvenis notâ fertur regione viarum,
 Arripuitque locum, et silvis insedit iniquis.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis sacrâque catervâ,
 Compellabat, et has tristis Latonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
 O virgo, et nostris nequidquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias: neque enim novus iste Dianæ
 Venit amor, subitâque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno viresque superbas,
 Priverno antiquâ Metabus quum excederet urbe,
 Infantem, fugiens media inter proelia belli,
 Sustulit exsilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutatâ parte, Camillam.
 Ipse, sinu præ se portans, juga longa petebat
 Solorum nemorum: tela undique sæva premebant,
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis, tantus se nubibus imber
 Ruperat: ille, innare parans, infantis amore
 Tardatur, caroque oneri timet. Omnia secum
 Versanti subitò vix hæc sententia sedit:
 Telum immane, manu validâ quod fortè gerebat
 Bellator, solidum nodis et robore cocto,
 Huic natam, libro et silvestri subdere clausam,
 Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ.
 Quam dextrâ ingenti librans, ita ad æthera fatur:
 Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras

Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, testor,
 Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
 Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
 Immittit: sonuere undæ; rapidum super amnem
 Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.

At Metabus, magnâ propiùs jam urgente catervâ,
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
 Gramineo, donum Triviæ, de cespite vellit.
 Non illum tectis ullæ, non mœnibus, urbes
 Accepere; neque ipse manus feritate dedisset:
 Pastorum et solis exegit montibus ævum.
 Hic natam, in dumis interque horrentia lustra,
 Armentalis equæ mammis et lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgens tubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto:
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit et arcum.
 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum a vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenerâ puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habenâ,
 Strymoniamque gruem aut album dejecit olorem.
 Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 Optaverè nurum: solâ contenta Dianâ,
 Aeternum telorum et virginitatis amorem
 Intemerata colit. Vellem haud correpta fuisset
 Militiâ tali, conata lacescere Teucros;
 Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
 Verùm age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
 Labere, Nympha, polo, finesque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
 Hæc cape, et ultricem pharetrâ deprome sagittam:
 Hac, quicumque sacrum violârit vulnere corpus,
 Tros Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.
 Pòst ego nube cavâ miserandæ corpus et armâ
 Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.

Dixit: at illa leves cœli delapsa per auras
Insonnit, nigro circumdata turbinè corpus.

At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
Compositi numero in turmas. Fremit æquore toto
Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis,
Huc obversus et huc: tum latè ferreus hastis
Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contrà, celeresque Latini,
Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
Adversi campo apparent, hastasque reductis
Protendunt longè dextris, et spicula vibrant:
Adventusque virùm, fremitusque ardescit equorum.
Jamque intra jactum teli progressus uterque
Substiterat: subito erumpunt clamore, frementesque
Exhortantur equos, fundunt simul undique tela
Crebra, nivis ritu; cœlumque obtexitur umbrà.
Continuò adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excussus Aconteus
Fulminis in noxam, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longè, et vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies; versique Latini
Rejiciunt parmas et equos ad moenia vertunt.
Troës agunt; princeps turmas inducit Asylas.
Jamque propinquabant portis; rursusque Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt.
Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrans gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam
Spumens, extremamque sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æstu revoluta resorbeas
Saxa, fugit, littusque vado labente relinquit.
Bis Tuscii Rutulos egere ad moenia versos;
Bis reflecti armis respectant terga tegentes.

Tertia sed postquam congressi in proelia, totas
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir:
 Tanti verò et gemitus morientum, et sanguine in alto
 Armaque, corporaque, et permixti cæde virorum
 Semianimes volvuntur equi; pugna aspera surgit.
 Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
 Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit;
 Quo sonipes ictu furit ardens, altaque jactat,
 Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura:
 Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan,
 Ingentemque animis, ingentem corpore et armis,
 Dejicit Herminium; nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri; nec vulnera terrent,
 Tantus in arma patet. Latos huic hasta per armos
 Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.
 Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.

At medias inter cædes exsultat Amazon,
 Unum exserta latus pugnae, pharetrata Camilla.
 Et nunc lenta manu spargens hastilia denset,
 Nunc validam dextrâ rapit indefessa bipennem.
 Aureus ex humero sonat arcus, et arma Dianæ.
 Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
 Spicula converso fugientia dirigit arcu.
 At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
 Tullaque, et æratam quatiens Tarpeia securim,
 Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla
 Delegit, pacisque bonas bellique ministras:
 Quales Threiciæ, quum flumina Thermodontis
 Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis;
 Sen circum Hippolyten, seu quum se martia curra
 Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
 Feminea exsultant Innatis agmina peltis.
 Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
 Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
 Enneum Clytiæ primum patre, cujus apertam

Adversi longâ transverberat abiete pectus :
 Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
 Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
 Tum Lirim, Pagasumque super; quorum alter habenas
 Suffosso revolutus equo dum colligit, alter
 Dum subit, ac dextram labenti tendit inermem,
 Præcipites pariterque ruunt. His addit Amastrum
 Hippotaden; sequiturque incumbens eminus hasta
 Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta, Chro-
 mimque:

Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
 Tot Phrygii occidere viri. Procul Ornytus armis
 Ignotis et equo venator Iapyge fertur :

Cui pellis latos humeros erepta juvenco
 Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus
 Et malæ texere lupi cum dentibus albis;

Agrestisque manus armat sparus: ipse catervis
 Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.

Hunc illa exceptum, neque enim labor agmine verso,
 Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur:

Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
 Advenit qui vestra dies muliebribus armis
 Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve patrum
 Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.

Protenus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrûm
 Corpora: sed Buten aversum cuspide fixit

Loricam galeamque inter, quæ colla sedentis
 Lucent, et lævo dependet parma lacerto:

Orsilochum, fugiens magnamque agitata per orbem,
 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem.

Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
 Altior exsurgens, oranti et multa precanti
 Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.

Incidit hæc, subitoque adspectu territus hæsit,
 Appenninicolæ bellator filius Auni,
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.

Isque, ubi se nullo jam cursu evadere pugnae
 Posse, neque instantem reginam avertere, cernit,
 Consilio versare dolos ingressus et astu,
 Incipit hæc: Quid tam egregium, si femina forti
 Fidis equo? dimitte fugam, et te comminus æquo
 Mecum crede solo, pugnaeque accinge pedestri:
 Jam nosces ventosa ferat cui gloria fraudem.
 Dixit: at illa furens, acrique accensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque resistit in armis,
 Ense pedes nudo, puraque interrita parma.
 At juvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse
 Haud mora, conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferratâ calce fatigat.
 Vane Lignus, frustra que animis elate superbis,
 Nequidquam patrias tentasti lubricis artes;
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
 Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
 Transit equum cursu, frenisque adversa prehensis
 Congreditur, poenasque inimico ex sanguine sumit:
 Quam faciliè accipiter saxo sacer ales ab alto
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
 Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis;
 Tum cruor et vulsæ labuntur ab æthere plumæ.

At non hæc nullis hominum sator atque deorum
 Observans oculis, summo sedet ætus olympo.
 Tyrrenum genitor Tarchonem in proelia sæva
 Suscitât, et stimulis haud mollibus injicit iras.
 Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarcho
 Fertur equo, variisque instigat vocibus alas,
 Nomine quemque vocans; reficitque in proelia pulsos:
 Quis metus, o numquam dolituri, o semper inertes
 Tyrreni, quæ tanta animis ignavia venit?
 Femina palantes agit, atque hæc agmina vertit.
 Quò ferrum? quidve hæc gerimus tela irrita dextris?
 At non in venerem segnes nocturna que bella,
 Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,

Expectare dapes et plenæ pocula mensæ.

**Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus haruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.**

**Hæc effatus, equum in medios, moriturus et ipse,
Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert:**

**Dereptumque ab equo dextrâ complectitur hostem,
Et gremium ante suum multâ vi concitus aufert.**

Tollitur in cælum clamor, cunctique Latini

Convertère oculos: volat igneus æquore Tarcho,

Arma virumque ferens: tum summâ ipsius ab hastâ

Defringit ferrum, et partes rimatur apertas,

Quâ vulnus letale ferat. Contrâ ille repugnans

Sustinet a jugulo dextram, et vim viribus exit.

Utque volans altè raptum quum fulva draconem

Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit;

Saucius at serpens sinuosa volumina versat,

Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,

Ardens insurgens; illa haud minùs urget obunco

Luctantem rostro; simul æthera verberat alis:

Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarcho

Portat ovans; ducis exemplum eventumque secuti

Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Arruns

Velocem jaculo et multâ prior arte Camillam

Circuit, et quæ sit fortuna facillima tentat.

Quâ se cumque furens medio tulit agmine virgo,

Hæc Arruns subit, et tacitus vestigia lustrat:

Quâ victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,

Hæc juvenis furtim celeres detorquet habenas.

Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat

**Undique circuitum, et certam quatit improbus
hastam.**

Fortè sacer Cybelæ Chlorens, olimque sacerdos,

Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis;

Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis

In plumam squamis auro conserta tegebat.

Ipse, peregrinâ ferrugine clarus et ostro,

Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu:

Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati

Cassida: tum croceam chlamydemque sinusque cre-
pantes

Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,

Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.

Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma

Troia, captivo sive ut se ferret in auro

Venatrix, unum ex omni certamine pugnae

Cæca sequebatur; totumque incauta per agmen

Femineo prædæ et spoliolum ardebat amore.

Telum ex insidiis quum tandem tempore capto

Concitat, et Superos Arruns sic voce precatur:

Summe deum, sancti custos Soractis Apollo,

Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo

Pascitur, et medium freti pietate per ignem

Cultores multâ premimus vestigia prunâ;

Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,

Omnipotens. Non exuvias, pulsæve tropæum

Virginis, aut spolia ulla peto; mihi cetera laudem

Facta ferat: hæc dira meo dum vulnere pestis

Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.

Audiit, et voti Phœbus succedere partem

Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.

Sterneret ut subitâ turbatam morte Camillam,

Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,

Non dedit; inque notos vocem vertere procellæ.

Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,

Convertere animos acres, oculosque tulere

Cuncti ad reginam Volsci. Nihil ipsa neque auræ

Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli;

Hasta sub exsertam donec perlata papillam

Hæsit, virgineumque altè bibit acta cruorem.

Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem

Suscipiunt. Fugit ante omnes exterritus Arruns,

Lætitia mixtoque metu; nec jam ampliùs hastæ
 Credere, nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille, priùs quàm tela inimica sequantur,
 Continuo in montes sese avius abdidit altos,
 Occiso pastore, lupus, magnove juvenco,
 Consciùs audacis facti, caudamque remulcens
 Subjecit pavitantem utero, silvasque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns,
 Contentusque fugâ, mediis se immiscuit armis.

Illa manu moriens telum trahit; ossa sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
 Labitur exsanguis, labuntur frigida leto
 Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
 Tum sic exspirans Accam, ex æqualibus unam,
 Alloquitur, fida ante alias quæ sola Camillæ,
 Quicum partiri curas; atque hæc ita fatat: —
 Hactenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum
 Conficit, et tenebris nigrescunt omnia cæcùm.
 Effuge, et hæc Turno mandata novissima perfer:
 Succedat pugnæ, Trojanos arceat urbe.
 Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
 Ad terram non sponte fluens. Tum frigida toto
 Paulatim exsolvit se corpore, lentaque colla
 Et captum leto posuit caput, arma relinquens;
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
 Sidera: dejectâ crudescit pugna Camillâ.
 Incurrunt densi simul omnis copia Teucrùm,
 Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ.
 At Trivizæ custos jam dudum in montibus Opis
 Alta sedet summis; spectatque interrita pugnas.
 Utque procul media juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multatam morte Camillam;
 Igemuitque, deditque has toto pectore voces:
 Heu! nimium, virgo, nimium crudele luisti

Supplicium, Teucros conata lacessere bello!
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
 Non tamen indecorem tua te regina reliquit
 Extremâ jam in morte: neque hoc sine nomine lectum
 Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
 Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte læet meritâ. Fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercæni terreno ex aggere bustum
 Antiqui Laurentis, opacæque ilicæ tectum:
 Hic dea se primùm rapido pulcherrima nisu
 Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
 Ut vidit fulgentem armis ac vana tumentem:
 Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum,
 Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
 Præmia, tuque etiam telis moriere Dianæ.
 Dixit, et auratâ volucrem Threissa sagittam
 Deprompsit pharetrâ, cornuque infensa tetendit,
 Et duxit longè, donec curvata coirent
 Inter se capita, et manibus jam tangeret æquis,
 Lævâ aciem ferri, dextrâ nervoque papillam.
 Extemplo teli stridorem aurasque sonantes
 Audiit unâ Arruns, hæsitque in corpore ferrum.
 Illum expirantem socii atque extrema gementem
 Obliti ignoto camporum in pulvere relinquunt:
 Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.

Prima fugit, dominâ amissâ, levis ala Camillæ;
 Turbati fugiunt Rutuli; fugit acer Atinas;
 Disiectique duces desolatique manipli
 Tutâ petunt, et equis aversi ad moenia tendunt.
 Nec quisquam instantes Teucros letumque ferentes
 Sustentare valet telis, aut sistere contra;
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcus;
 Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula car-
 pum.

Volvitur - - - muros caligine turbidus atrâ

**Pulvis; et e speculis percussæ pectora matres
Femineum clamorem ad cœli sidera tollunt.**

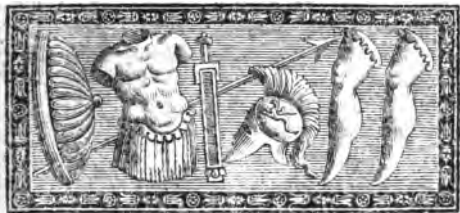
**Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super mixto premit agmine turba:
Nec miseram effugiunt mortem; sed limine in ipso,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum,
Confixi expirant animas. Pars claudere portas;
Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes; oriturque miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi, ante oculos lacrymantumque ora paren-
tum,**

**Pars in præcipites fossas, urgente ruinâ,
Volvitur; immissis pars cæca et concita frenis
Arietat in portas et duros objice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) ut vidère Camillam,
Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus ardent.**

**Interea Turnum in silvis sævissimus implet
Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
Ingruere infensos hostes, et marte secundo
Omnia corripuisse; metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (et sæva Jovis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat campumque tenebat,
Quum pater Aeneas, saltus ingressus apertos,
Exsuperatque jugum, silvâque evadit opacâ.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine; nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul Aeneas fumantes pulvere campos
Prospexit longè, Laurentiaque agmina vidit;
Et sævum Aenean agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum flatusque audivit equorum:**

Continuòque ineant pugnas, et proelia tentent,
Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque, die labente, reducat.
Considunt castris ante urbem, et moenia vallant.

AENEIDOS

LIBER DUODECIMUS.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa repositi,
Se signari oculis; ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Penorum qualis in arvis
Sancius ille gravi venantum vulnere pectus
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantes
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento:
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno; nihil est quod dicta retractent
Ignavi Aeneadae, nec quae pepigere recusent.
Congredior: fer sacra, pater, et concipe foedus.
Aut hanc Dardanium dextram sub Tartara mittam
Desertorem Asiae (sedeant spectentque Latini),
Et solus ferro crimen commune refellam;
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.

Olli sedato respondit corde Latinus:

O praestans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tantum me impensius aequum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
Sunt tibi regna patris Danni, sunt oppida capta
Multa manu; nec non aurumque animusque Latino est:

Sunt aliæ innuptæ Latio et Laurentibus agris,
 Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatum
 Sublatis aperire dolis; animo hoc simul hauri.
 Me natam nulli veterum sociare procorum
 Fas erat; idque omnes divique hominesque caneant:
 Victus amore tui, cognato sanguine victus,
 Conjugis et mæstæ lacrymis, vincla omnia rupi;
 Promissam eripui genero; arma impia sumpsi.
 Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
 Bella, vides; quantos primus patiare labores.
 Bis magnâ victi pugnâ vix urbe tuemur
 Spes Italas; recalent nostro Tiberina fluenta
 Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albeant.
 Quò referor toties? quæ mentem insania mutat?
 Si, Turno extincto, socios sum adscire paratus,
 Cur non incolumi potiùs certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
 Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet!)
 Prodiderim, natam et connubia nostra petentem?
 Respice res bello varias; miserere parentis
 Longævi, quem nunc mæstum patria Ardea longè
 Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
 Flectitur: exsuperat magis, ægrescitque medendo.
 Ut primùm fari potuit, sic institit ore:
 Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
 Deponas, letumque sinas pro laude pacisci.
 Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextrâ
 Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem
 Femineâ tegat, et vanis sese occulat umbris.
 At regina, novâ pugne conterrita sorte,
 Flebat, et ardentem generum moritura tenebat:
 Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amata
 Tangit honos animum (spes tu nunc una, senectus
 Tu requies miseræ, decus imperiumque Latini
 Te penes, in te omnis domus inclinata recumbit),

Unum oro: desiste manum committere Teucris.
 Qui te cumque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent: simul hæc invisâ relinquam
 Lumina; nec generum Aenean captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris,
 Flagrantes perfusa genas; cui plurimus ignem
 Subjecit rubor et calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur; aut mixta rubent ubi lilia multâ
 Alba rosâ: tales virgo dabat ore colores.
 Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:
 Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam:
 Ne, quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto,
 Prosequere in duri certamina Maris euntem,
 O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuntius hæc, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno
 Haud placitura refer: quum primùm crastina coelo
 Puniceis invecta rotis Aurora rubescit,
 Non Teucros agat in Rutulos: Teucrum arma quiescant
 Et Rutulum: nostro dirimamus sanguine bellum:
 Illo quærat conjux Lavinia campo.
 Hæc ubi dicta dedit, rapidus in tecta recessit:
 Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes;
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia;
 Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
 Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt
 Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
 Circumdât loricam humeris; simul aptat habendo
 Ensemque, clypeumque, et rubræ cornua cristæ;
 Ensem, quem Danno ignipotens deus ipse parenti
 Fecerat, et Stygiâ candentem tinxerat undâ.
 Exiit, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
 Aedibus adstabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū, quassatque trementem,
 Vociferans: Nunc, o numquam frustrata vocatus

Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
 Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
 Loricamque manu validâ lacerare revulsam
 Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines
 Vibratos calido ferro, myrrhâque madentes.

His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
 Scintillæ absistunt; oculis micat ac̄ribus ignis:
 Mugitus veluti quum prima in prælia taurus
 Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
 Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
 Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.

Nec minùs interea maternis sævus in armis
 Aeneas acuit martem, et se suscitât irâ,
 Oblato gaudens componi fœdere bellum.
 Tum socios mæstique metum solatur Iûli,
 Fata docens; regique jubet responsa Latino
 Certa referre viros, et pacis dicere leges.

Postera vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies, quum primùm alto se gurgite tollunt
 Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
 Campum ad certamen, magnæ sub mœnibus urbis,
 Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant;
 In medioque focos, et dis communibus aras
 Gramineas; alii fontemque ignemque ferebant,
 Velati limo, et verbenâ tempora victi.
 Procedit legio Ausonidùm, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis: hinc Troius omnis,
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
 Haud secus instructi ferro, quàm si aspera Martis
 Pugna vocet. Nec non mediis in millibus ipsi
 Ductores auro volitant ostroque decori,
 Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
 Et Messapus equùm domitor, Neptunia proles.
 Utque, dato signo, spatia in sua quisque recessit,
 Desigunt tellure hastas, et scuta reclinant.
 Tum studio effusæ matres, et vulgus inermum,

Invalidique senes, turres et tecta domorum
Obsedere: alii portis sublimibus adstant.

At Juno, e summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti)
Prospiciens tumulo, campum adspectabat, et ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.

Extemplo Turni sic est affata sororem
Diva deam stagnis quæ fluminibusque sonoris
Præsidet; hunc illi rex ætheris altus honorem
Juppiter ereptâ pro virginitate sacravit:
Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
Prætulerim, cœlique lubens in parte locârim.
Disce tuum, ne me iacuses, Juturna, dolorem.
Quâ visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
Cedere res Latio, Turnum et tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fati,
Parcarumque dies et vis inimica propinquat.
Non pugnam adspicere hanc oculis, non fœdera pos-
sum.

Tu, pro germano si quid præsentius audes,
Perge; decet: forsán miseros meliora sequentur.
Vix ea, quàm lacrymas oculis Juturna profudit;
Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno;
Accelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, et tristi turbatam vulnere mentis.

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen; bigis it Turnus in albis,
Bina manu latè crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas, Romanæ stirpis origo,

... flagrans clypeo et caelestibus armis,
 ... magna spes altera Romae,
 ... purisque in veste sacerdos
 ... bidentem
 ... pecus flagrantibus aris.
 ... universi lumina solen,
 ... et tempora ferro
 ... paterisque altaria libant.
 ... stricto sic ense precatur:
 ... et haec mihi terra vocanti,
 ... perferre labores,
 ... Saturnia Juno,
 ... inq̄ue, inclyte Mavors,
 ... pater, sub numine torques:
 ... quaeque aetheris alti
 ... sunt numina ponto.
 ... victoria Turco,
 ... ad urbem;
 ... arma illa rebelles
 ... haec regna incessent.
 ... victoria Martem,
 ... de numine firment!)
 ... parere jubebo,
 ... legibus ambae
 ... mittant.
 ... Latius habeto;
 ... Troici
 ... Latius,
 ... ad sidera dextram:
 ... juro,
 ... bifrontem,
 ... sacraeque Fidis.
 ... iudicium sancti.
 ... precor:
 ... Troici

Quò res cumque cadent; nec me vis ulla volentem
 Avertet; non, si tellurem effundat in undas
 Diluvio miscens, cœlumque in tartara solvat:
 Ut sceptrum hoc (dextrâ sceptrum nam fortè gerebat)
 Numquam fronde levi fundet virgulta neque umbras,
 Quum semel in silvis imo de stirpe recisum
 Matre caret, posuitque comas et brachia ferro;
 Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
 Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.

Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
 Conspectu in medio procerum. Tum ritè sacratas
 In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis
 Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

At verò Rutulis impar ea pugna videri
 Jam dudum, et vario misceri pectora motu:
 Tum magis, ut propiùs cernunt, non viribus æquis.
 Adjuvat incessu tacito progressus, et aram
 Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
 Tabentesque genæ, et juvenali in corpore pallor.
 Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
 Sermonem, et vulgi variare labantia corda,
 In medias acies, formam adsimulata Camerti,
 Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
 Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis,
 In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
 Rumoresque serit varios, ac talia fatur:
 Non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
 Objectare animam? numerone an viribus æqui
 Non sumus? En omnes et Troës et Arcades hi sunt,
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno:
 Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
 Ille quidem ad Superos, quorum se devovet aris,
 Succedet famâ, vivusque per ora feretur:
 Nos, patriâ amissâ, dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis

Jam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini:
 Qui sibi jam requiem pugnae rebusque salutem
 Sperabant, nunc arma volunt, foedusque precantur
 Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.

† His aliud majus Juturna adjungit, et alto
 Dat signum caelo; quo non praesentius ullum
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Namque volans rubra fulvus Jovis ales in aethra
 Littoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri; subito quum lapsus ad undas
 Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
 Arrexere animos Itali; cunctaque volucres
 Convertunt clamore fugam (mirabile visu)
 Aetheraque obscurant pennis, hostemque per auras
 Facta nube premunt; donec vi victus et ipso
 Pondere defecit, praedamque ex unguibus ales
 Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
 Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,
 Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,
 Hoc erat, hoc votis, inquit, quod saepe petivi:
 Accipio, agnoscoque deos. Me, me duce, ferrum
 Corripite, o miseri, quos improbus advena bello
 Territat invalidas ut aves; et littora vestra
 Vi populat: petet ille fugam, penitusque profundo
 Vela dabit: vos unanimi densate catervas,
 Et regem vobis pugna defendite raptum.
 Dixit, et adversos telum contorsit in hostes
 Procurrrens; sonitum dat stridula cornus, et auras
 Certa secat: simul hoc, simul ingens clamor, et omnes
 Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
 Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
 Corpora constiterant contra, quos fida crearat
 Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
 Horum unum ad medium, teritur qua sutilis alvo
 Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,

Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis ,
 Transadigit costas , fulvâque effundit arenâ .
 At fratres , animosa phalanx , accensaque luctu ,
 Pars gladios stringunt manibus , pars missile ferrum
 Corripiunt , cæcique ruunt : quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum : hinc densi rursus inundant
 Troës , Agyllinique , et pictis Arcades armis .
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro .
 Diripuere aras : it toto turbida cœlo
 Tempestas telorum , ac ferreus ingruit imber :
 Craterasque focosque ferunt . Fugit ipse Latinus ,
 Pulsatos referens iuxta foedere divos .
 Infrenant alii currus ; aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos , et strictis ensibus adsunt .
 Messapus regem , regisque insigne gerentem ,
 Tyrrhenum Anlesten , avidus confundere foedus ,
 Adverso proterret equo : ruit ille recedens ,
 Et miser oppositis a tergo involvitur aris
 In caput inque humeros . At fervidus advolat hastâ
 Messapus , teloque orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit , atque ita fatur :
 Hoc habet ; hæc melior magnis data victima divis .
 Concurrunt Itali , spolianteque calentia membra .
 Obvius ambustum torrem Corynæus ab arâ
 Corripit , et venienti Ebuso , plagamque ferenti ,
 Occupat os flammis : olli ingens barba reluxit ,
 Nidoremque ambusta dedit . Super ipse secutus
 Cæsariem lævâ turbati corripit hostis ,
 Impressoque genu nitens terræ applicat ipsum :
 Sic rigido latus ense ferit . Podalirius Alsum
 Pastorem , primâque acie per tela ruentem ,
 Ense sequens nudo superimminet : ille securi
 Adversi frontem mediam mentumque reductâ
 Disjicit , et sparso latè rigat arma cruore .
 Olli dura quies oculos et ferreus urget
 Somnus ; in æternam clauduntur lumina noctem .

At pius Aeneas dextram tendebat inermem,
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat:
 Quò ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
 O cohibete iras! ictum jam foedus, et omnes
 Compositæ leges: mihi jus concurrere soli:
 Me sinite, atque auferite metus: ego foedera faxo
 Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.
 Has inter voces, media inter talia verba,
 Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
 Incertum quâ pulsa manu, quo turbine adacta;
 Quis tantam Rutulis laudem, casusne, densne,
 Attulerit: pressa est insignis gloria facti;
 Nec sese Aeneæ jactavit vulnere quisquam.

Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine vidit,
 Turbatosque duces, subitâ spe fervidus ardet:
 Poscit equos atque arma simul, saltuque superbus
 Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
 Multa virum volitans dat fortia corpora leto;
 Seminecês volvit multos, aut agmina curru
 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
 Qualis apud gelidi quum flumina concitus Hehri
 Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
 Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
 Ante Notos Zephyrumque volant; gemit ultima pulsu
 Thraca pedum; circumque atræ Formidinis ora,
 Iræque, Insidiæque, dei comitatus, aguntur:
 Talis equos alacer media inter proelia Turnus
 Fumantes sudore quatit, miserabilè cæsis
 Hostibus insultans; spargit rapida ungula rores
 Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ.
 Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque,
 Pholumque;
 Hunc congressus et hunc, illum eminus, eminus ambo
 Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasmus ipse
 Nutrierat Lyciâ, paribusque ornaverat armis,
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.

Parte aliâ, media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis;
 Nomine avum referens, animo manibusque parentem,
 Qui quondam, castra ut Danaùm speculator adiret,
 Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus:
 Illum Tydides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio; nec equis adspirat Achillis.
 Hanc procul ut campo Turnus prospexit aperto,
 Antè levi jaculo longum per inane secutus,
 Sistit equos bijuges, et curru desilit, atque
 Semianimi lapsoque supervenit, et pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, et alto
 Fulgentem tingit jugulo, atque hæc insuper addit:
 En, agros, et quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
 Ferro ansi tentare, ferunt; sic mœnia condunt.
 Huic comitem Asbuten, conjectâ cuspide, mittit;
 Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilochum-
 que,
 Et sternacis equi lapsum cervice Thymæten.
 Ac velut Edoni Boreæ quum spiritus alto
 Insonat Aegæo, sequiturque ad littora fluctus;
 Quâ venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
 Sic Turno, quâcumque viam secat, agmina cedunt,
 Conversæque ruunt acies; fert impetus ipsum,
 Et cristam adverso curru quatit aura volantem.
 Non tulit instantem Phegeus animisque frementem;
 Objecit sese ad currum, et spumantia frenis
 Ora citatorum dextrâ detorsit equorum.
 Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata resectum
 Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem
 Loricam, et summum degustat vulnere corpus.
 Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
 Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat:
 Quum rota præcipitem, et procursu concitus axis
 Impulit, effanditque solo; Turnusque secutus;

Imam inter galeam summi thoracis et oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Aenean Mnestheus, et filius Achates,
Ascanisque comes, castris statuere cruentum,
Alternos longâ nitentem cuspidè gressum.
Servit, et infractâ luctatur arundine telum
Eripere; auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
Ense secant lato vulnus, telique luteam
Rescindunt penitus, seseque in bella remittant.
Jamque alectat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Isides; acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera, lectus Apollo
Angurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum namque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
Stabat, ærtha fremens, ingentem nixus in hastam,
Aeneas, magno juvenum et morientis Iuli
Concursa, lacrymis immobilis. Ille retorto
Procinam in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medicâ Phœbique potentibus herbis
Nequiquam trepidat, nequiquam spirula dextrâ
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: et sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere coctum
Stare violent; subeunt equites, et spirula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthem clamor
Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum.

Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnam genitrix Cretæâ carpit ab Idæ,
Puberibus caslem foliis et flore constantem
Parpareo: non illa feris incognita capris
Gramina, quam tergo volucres hærere sagittæ.
Hæc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,

Detulit: hoc fustum labris splendentibus amnem
 Inficit, occultè medicans; spargitque salubris
 Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.

Fovit eâ vulnus lymphâ longævus Iapis,
 Ignorans; subitòque omnis de corpore fugit

Quippe dolor; omnis stetit imo vulnere sanguis:

✧ Jamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
 Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.

Arma citi properate viro: quid statis? Iapis

Conclamat; primusque animos accendit in hostem.

Non hæc humanis opibus, non arte magistrâ,

Proveniunt, neque te, Aenea, mea dextera servat:

Major agit deus, atque opera ad majora remittit.

Ille, avidus pugnæ, suras incluserat auro

Hinc atque hinc; oditque moras, hastamque coruscant.

Postquam habilis lateri clypeus loricaque tergo est,

Ascanium fasis circum complectitur armis,

Summaque per galeam delibans oscula fatur:

Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;

Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello

Defensum dabit, et magna inter præmia ducet.

Tu facito, mox quam matura adoleverit ætas,

Sis memor; et te animo repetentem exempla tuorum,

Et pater Aeneas, et avunculus excitet Hector.

Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,

Telam immane manu quatiens: simul agmine denso

Antheusque Mnesthetusque ruunt; omnisque relictis

Turba fluit castris. Tam cæco pulvere campus

Miscetur, pulsque pedum tremit excita tellus. -

Vidit ab adverso venientes aggere Turnus,

Vidère Ausonii; gelidusque per ima cucurrit

Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos

Audiit, agnovitque sonum, et tremefacta refugit.

Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.

Qualis ubi ad terras, abrupto sidere, nimbus

It mare per medium: miseris, heu! præscia longè

Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
 Arboribus, stragemque satis; ruet omnia latè:
 Antevolant sonitumque ferunt ad littora venti.
 Talis in aversos ductor Rhoeteius hostes
 Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant. Ferit ense gravem Thybræus Osirim;
 Archetium Mnestheus; Epulonem obtruncat Achates,
 Ufentemque Gyas: cadit ipse Tolumnius augur,
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cœlum clamor, versique vicissim
 Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
 Ipse neque adversos dignatur sternere morti,
 Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes
 Insequitur: solum densâ in caligine Turnum
 Vestigat lustrans; solum in certamina poscit.

Hoc concussa metu mentem Juturna virago
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit, et longè lapsum temone relinquit.
 Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens, vocemque, et corpus, et arma Metisci.
 Nigra velut magnas domini quum divitis ædes
 Pervolat, et pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas;
 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat: similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru;
 Jamque hic germanum, jamque hic, ostentat ovantem;
 Nec conferre manum patitur; volat avia longè.
 Haud minùs Aeneas tortos legit obvius orbes,
 Vestigatque virum, et disjecta per agmina magnâ
 Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum,
 Aversos toties currus Juturna retorsit.
 Heu! quid agat? vario nequidquam fluctuat æstu:
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, uti lævâ duo fortè gerebat.

Lenta, levis cursu, præfixa hastilia ferro,
 Horam unum certo contorquens dirigit ictu.
 Substitit Aeneas, et se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
 Tum verò assurgunt iræ; insidiisque subactus,
 Diversos ubi sensit equos currumque referri,
 Multa Jovem et læsi testatus fœderis aras,
 Jam tandem invadit medios, et, Marte secundo
 Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
 Suscitât, irarumque omnes effundit habenas.

Y. Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
 Diversas, obitumque ducum quos æquore toto
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
 Expediat? Tanton' placuit concurrere motu,
 Juppiter, æternâ gentes in pace futuras!

Aeneas Rutulum Sacronem (ea prima ruentes
 Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
 Excipit in latus, et, quâ fata celerrima, crudum
 Transadigit costas et crates pectoris ense.

Turnus equo dejectum Amycum fratremque Dioren
 Congressus pedes, hunc venientem cuspide longâ,
 Hunc mucrone ferit; curruque abscisa duorum
 Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.

Ille Talon, Tanaimque neci, fortemque Cethegum,
 Tres uno congressu, et mæstum mittit Onyten,
 Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ.

Hic fratres Lyciâ missos et Apollinis agris,
 Et juvenem exosum nequidquam bella Menœeten
 Arcada; piscosæ cui circum flumina Lernæ
 Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
 Lîmina; conductâque pater tellure serebat.

Ac velut immissi diversis partibus ignes
 Arentem in silvam et virgulta sonantia lauro;
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt.

Quisque suum populatus iter: non segniùs ambo
 Aeneas Turnusque ruunt per proelia: nunc, nunc
 Fluctuat ira intus; rumpuntur nescia vinci
 Pectora; nunc totis in vulnere viribus itur.
 Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
 Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
 Præcipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
 Excudit, effunditque solo: hunc lora et juga subtes
 Provolvère rotæ, crebro super ungula pulsu
 Incita nec domini memorum proculcat equorum.
 Ille ruenti Hylo animisque immanè frementi
 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
 Dextera nec tua te, Graiùm fortissime, Creteu,
 Eripuit Turno. Nec di texère Cupencum,
 Aeneâ veniente, sui: dedit obvia ferro
 Pectora; nec misero clypei mora profuit aerei.
 Te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
 Oppetere, et latè terram consternere tergo:
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles;
 Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Idâ,
 Lyrnessi domus alta; solo Laurente sepulcrum.
 Totæ adeo conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ, Mnestheus, acerque Serestus,
 Et Messapus equûm domitor, et fortis Asylas,
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcades alæ:
 Pro se quisque viri summâ nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.

Hic mentem Aeneæ genetrix pulcherrima misit X
 Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
 Ociùs, et subitâ turbaret clade Latinos.
 Ille, ut, vestigans diversa per agmina Turnum,
 Huc atque huc acies circumtulit, adspicit urbem
 Immunem tanti belli atque impunè quietam.
 Continuò pugnae accendit majoris imago.

Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum,
Ductores; tumulumque capit, quò cetera Teucrùm
Concurrit legio; nec scuta aut spicula densi
Deponunt. Celso medius stans aggere fatur :
Nequa meis esto dictis mora; Juppiter hanc stat :
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenam accipere et victi parere fatentur,
Ernam, et æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet exspectem libeat dum proelia Turno
Nostra pati, rursusque velit concurrere victus?
Hoc caput, o cives, hæc belli summa nefandi.
Verte faces propere, foedusque reposcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuncum, densaque ad muros mole feruntur.
Scalæ improvisò, subitusque apparuit ignis.
Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant;
Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub moenia tendit
Aencas, magnaque incusat voce Latinum :
Testatarque deos iterum se ad proelia cogi,
Bis jam Italos hostes, hæc altera foedera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia cives :
Urbem alii reserare jubent, et pandere portas.
Dardanidis, ipsumque trahunt in moenia regem ;
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
Inclusas ut quum latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro ;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras :
Volvitur ater odor tectis, tum murmure cæco
Intus saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem prospicit hostem,
Incessi muros, ignes ad tecta volare ;

Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
 Infelix pugnae juvenem in certamine credit
 Exstinctum; et, subito mentem turbata dolore,
 Se causam clamat crimenque caputque malorum;
 Multaque per maestum demens efflata furorem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus,
 Et nodum informis leti trabe nectit ab altâ.

Quam cladem miseræ postquam accepere Latinae,
 Filia prima manu flavos Lavinia crines
 Et roseas laniata genas; tum cetera circum
 Turba furit: resonant latè plangoribus aedes.
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
 Demittunt mentes: it scissâ veste Latius,
 Conjugis attonitus fatis urbisque ruinâ,
 Canitiem immundo perfusam pulvere turpans;
 [Multaque se incusat qui non acceperit antè
 Dardanium Aenean, generumque adsciverit ultro.]

Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque
 Jam minùs atque minùs successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi cæcis terroribus aëra
 Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures
 Confusæ solus urbis, et illætabile murmur.
 Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
 Quisve ruit tantus diversâ clamor ab urbe?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ currumque et equos et lora regebat,
 Talibus occurrit diotis: Hæc, Turne, sequamur
 Trojugenas, quâ prima viam victoria pandit;
 Sunt alii qui tecta manu defendere possint.
 Ingruit Aeneas Italis, et prælia miscet:
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
 Nec numero inferior, pugnae nec honore, recedes.
 Turnus ad hæc:

Q. soror. et dudum agnovi, quum prima per artem

Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti :
Et nunc nequidquam fallis, dea. Sed quis olympo
Demissam tantos voluit te ferre labores ?
An fratris miseri letum ut crudele videres ?
Nam quid ago ? aut quæ jam spondet fortuna salutem ?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum, quo non superat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
Adspiceret: Teucris potiuntur corpore et armis.
Exscindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam ?
Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit ?
Usque adeone mori miserum est? Vos o mihi, Manes,
Este boni, quoniam Superis aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,
Descendam, magnorum haud umquam indignus avo-
 rum.

Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Saces, adversa sagittâ
Saucius ora; ruitque, implorans nomine Turnum :
Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
Fulminat Aeneas armis; summasque minatur
Dejecturum arces Italûm, excidioque daturum ;
Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
In te oculos referunt: mussat rex ipse Latinus
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidissima, dextrâ
Occidit ipsa suâ, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Messapus et acer Atinas
Sustentant aciem; circum hos utrimque phalanges
Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas !
↳ Obstupuit variâ confusus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito stetit: æstuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,

Et furcibus agitatus amare, et evasit virtus.
 Ut primam discussit umbrae et laeae redidit morti.
 Ardentes oculorumque oebes ad magna tunc
 Turbatus, equae rotas magnam respexit ad urbem.
 Ecce autem flammis inter tabulata volutus
 Ad caelum undabat vortex, turrisque tenebat.
 Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse.
 Subdiditque rotas, pontesque instraverat alios.
 Jam jam fata, soror, superant: abiste morari:
 Qui deus, et quo data vocet fortuna, sequamur.
 Stat conferre manum Aeneas, stat quidquid a tibi est
 Morte pati: nec me indecorum, germana, vitabis
 Amplius: hunc, oro, sine me ferere ante fatum.
 Dixit, et e curtu saltum dedit omnis arvis:
 Perque hostes, per tela ruit, maestumque secum
 Desertit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
 Ac veluti montis saxum de vertice percipit
 Quam ruit avulsam vento, seu turbatus inber
 Proruit, aut armis solvit sublapsa vetustas:
 Fertur in abruptum magno mensus improbus arva,
 Exultatque solo, silvas, armenta, virosque.
 Involvens secum: disiecta per agmina Turnus
 Sic arvis ruit ad muros, ubi plurima fuso
 Sanguine terra madet, stridentque hastilibus arce;
 Scudicatque manu, et magno simul incipit ore:
 Parate jam, Rutuli: et vos, tela inhibete, Latini:
 Quaecumque est fortuna, mea est: me verius unquam
 Pro vobis furtim linere, et decernere terra.
 Discessere omnes media, spatiumque dedere.
 At pater Aeneas, audito moenane Turni,
 Desertit et muros, et summus deserit arces;
 Praecipitatque moras omnes: opera omnia rumpit,
 Quanta exultat: horrendumque intonat arvis:
 Quanta fremitu siculis, quanta gradatque nitidi
 Ex tace se attollens pater, Apenninum ad arces.

Jam verò et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
 Convertère oculos Itali, quique alta tenebant
 Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros;
 Armaque deposuere humeris: stupet ipse Latinus,
 Ingentes, genitos diversis partibus orbis,
 Inter se coiisse viros, et cernere ferro.

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
 Procursu rapido, coniectis eminus hastis,
 Invadunt martem clypeis atque ære sonoro;
 Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
 Congeminant: fors et virtus miscentur in unum.
 Ac velut ingenti Silâ, summove Taburno,
 Quum duo conversis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt; pavidi cessere magistri;
 Stat pecus omne metu mutum; mussantque juvencæ
 Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequan-
 tur;

Illi inter sese multâ vi vulnera miscent,
 Cornuaque obnixa infigunt, et sanguine largo
 Colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit:
 Haud aliter Tros Aeneas et Daunius heros
 Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
 Juppiter ipse duas æquato examine lances,
 Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
 Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum,

Emicat hîc, impunè putans, et corpore toto
 Altè sublatum consurgit Turnus in ensem,
 Et ferit. Exclamant Troës trepidique Latini,
 Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
 Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
 Ni fuga subsidio subeat: fugit ocior Euro,
 Ut capulum ignotum dextramque adspexit inermem.
 Fama est præcipitem, quum prima in prælia junctos
 Consendebat equos, patrio mucrone relicto,
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci:
 Idque diu, dum terga dabant palantia Teucrici,

Suffecit; postquam arma dei ad Vulcania ventum,
 Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
 Dissiluit: fulvâ resplendent fragmina arenâ.
 Ergo amens diversa fugâ petit æquora Turnus;
 Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbis:
 Undique enim densâ Teucris inclusere coronâ;
 Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.
 Nec minùs Aeneas, quamquam tardata sagittâ
 Interdum genua impediunt, cursumque recusant,
 Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.
 Inclusum veluti si quando flumine nactus
 Cervum, aut Puniceæ septum formidine pennæ,
 Venator cursu canis et latratibus instat:
 Ille autem, insidiis et ripâ territus altâ,
 Mille fugit refugitque vias; at vividus UMBER
 Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morsuque elusus inani est.
 Tum verò exoritur clamor, ripæque lacusque
 Responsant circa, et cælum tonat omne tumultu.
 Ille, simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes.
 Nomine quemque vocans; notumque efflagitat en-
 sem.

Aeneas mortem contrâ præsensque minatur
 Exitium, si quisquam adeat; terretque trementes,
 Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
 Quinque orbis explent cursu, totidemque retexunt
 Huc, illuc; neque enim levia aut ludicra petuntur
 Præmia, sed Turni de vitâ et sanguine certant.

Fortè sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat, nautis olim venerabile signum;
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti divo, et votas suspendere vestes:
 Sed stirpem Teucris, nullo discrimine, sacrum
 Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Aeneæ stabat; huc impetus illam
 Detulerat fixam, et lentâ in radice tenebat.

**Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque sequi quem prendere cursu
Non poterat. Tum verò amens formidine Turnus,
Fanne, precor, miserere, inquit, tuque optima fer-**
rum

**Terra tene, colui vestros si semper honores,
Quos contrà Aeneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non cassa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
Viribus haud nullis valuit discludere morsus
Roboris Aeneas. Dum nititur acer, et instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem dea Dauniam reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Accessit, telumque altâ ab radice revellit.
Olli sublimes, armis animisque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus hastâ,
Adstantur contrà, certamine Martis anhelî.**

Junonem interea rex omnipotentis olympi
Alloquitur, fulvâ pugnas de nube tuentem.
Quæ jam finis erit, conjux? quid denique restat?
Indigetem Aenean scis ipsa, et scire fateris,
Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.
Quid struis? aut quâ spe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis?
Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris;
Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi euræ
Sæpè tuo dulci tristes ex ore recurrent.
Ventum ad supremum est. Terris agitare vel undis
Trojanos potuisti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, et luctu miscere hymenæos:
Ulteriùs tentare veto. Sic Juppiter orsus:
Sic dea submisso contrà Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,

Juppiter, et Tarnum et terras invita reliqui.
 Nec tu me aëriâ solam nunc sede videres
 Digna, indigna, pati; sed flammis cincta sub ipsam
 Starem aciem, traheremque inimica in prælia Teu-
 cros.

Juturnam misero, fateor, succurrere fratri
 Suasi, et pro vitâ majora audere probavi;
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
 Una superstitio superis quæ reddita divis.
 Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
 Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum:
 Quum jam connubiis pacem felicibus, esto,
 Component, quum jam leges et fœdera jungent,
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari,
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
 Sit Latium, sint Albani per sæcula reges;
 Sit Romana potens Italâ virtute propago:
 Occidit, occideritque sinas cum nomine, Troja.

Olli subridens hominum rerumque repertor:
 Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus!
 Verùm age, et inceptum frustra submitte furorem;
 Do quod vis, et me victusque volensque remitto.
 Sermonem Ansonii patrium moresque tenebunt;
 Utque est nomen erit: commixti corpore tantùm
 Subsident Teucris; morem ritusque sacrorum
 Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire deos pietate videbis;
 Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores.
 Annuit his Juno, et mentem lætata retorsit.
 Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
 actis, aliud genitor secum ipse volutat;

Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ,
Quas et tartaream Nox intempesta Megæram
Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis,
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum morbosque deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demisit ab æthere summo
Juppiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, sive Cydon, telum immedicabile, torsit,
Stridens, et celeres incognita transilit umbras.
Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.

Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni,
Alitis in parvæ subitam collecta figuram,
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens serùm canit importuna per umbras:
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora
Fertque refertque sonans, clypeumque everberat
 alis.

Illi membra novus solvit formidine torpor,
Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
Infelix crines scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror scedans et pectora pugnīs.
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam duræ superat mihi? quâ tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem,
Obscenæ volucres; alarum verbera nosco,
Letalemque sonum; nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?

Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
 Aeneas Turnusque ruunt per proelia: nunc, nunc
 Fluctuat ira intus; rumpuntur nescia vinci
 Pectora; nunc totis in vulnura viribus itur.
 Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
 Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
 Præcipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
 Excudit, effunditque solo: hunc lora et juga subtes
 Provolvère rotæ, crebro super ungula pulsu
 Incita nec domini memorum proculcat equorum.
 Ille ruenti Hyllo animisque immanè frementi
 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
 Dexterâ nec tua te, Graiùm fortissime, Creteu,
 Eripuit Turno. Nec di texère Cupencum,
 Aeneâ veniente, sui: dedit obvia ferro
 Pectora; nec misero clypei mora profuit ærei.
 Te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
 Oppetere, et latè terram consternere tergo:
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles;
 Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Idâ,
 Lyrnessi domus alta; solo Laurente sepulcrum.
 Totæ adeo conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ, Mnestheus, acerque Serestus,
 Et Messapus equûm domitor, et fortis Asylas,
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcades alæ:
 Pro se quisque viri summâ nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.

Hic mentem Aeneæ genitrix pulcherrima misit X
 Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
 Ocius, et subitâ turbaret clade Latinos.
 Ille, ut, vestigans diversa per agmina Turnum,
 Huc atque huc acies circumtulit, adspicit urbem
 Immunem tanti belli atque impunè quietam.
 Continuò pugnae accendit majoris imago.

Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum,
 Ductores; tumulumque capit, quò cetera Teucrum
 Concurrit legio; nec scuta aut spicula densi
 Deponunt. Celso medius stans aggere fatur:
 Nequa meis esto dictis mora; Juppiter hæc stat:
 Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
 Ni frenam accipere et victi parere fatentur,
 Ernâ, et æqua solo fumantia culmina ponam.
 Scilicet exspectem libeat dum prælia Turno
 Nostra pati, rursusque velit concurrere victus?
 Hoc caput, o cives, hæc belli summa nefandi.
 Fertæ faces propere, foedusque repositæ flammis.
 Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
 Dant cuncum, densâque ad muros mole feruntur.
 Scalæ improvisò, subitusque apparuit ignis.
 Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant;
 Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
 Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
 Aencas, magnâque incusat voce Latinum:
 Testaturque deos iterum se ad prælia cogi,
 Bis jam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii reserare jubent, et pandere portas.
 Dardanidis, ipsumque trahunt in mœnia regem;
 Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
 Inclusas ut quum latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro;
 Illæ intus trepidæ rerum per ceræ castra
 Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras:
 Volvitur ater odor tectis, tum murmure cæco
 Intus saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.
 Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
 Regina ut tectis venientem prospicit hostem,
 Incessi muros, ignes ad tecta volare;

Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
 Infelix pugnae juvenem in certamine credit
 Exstinctum; et, subito mentem turbata dolore,
 Se causam clamat crimenque caputque malorum;
 Multaque per maestum demens effata furorem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus,
 Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.

Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
 Filia prima manu flavos Lavinia crines
 Et roseas laniata genas; tum cetera circum
 Turba furit: resonant latè plangoribus aedes.
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
 Demittunt mentes: it scissâ veste Latius,
 Conjugis attonitus fati urbisque ruinâ,
 Canitiem immundo perfusam pulvere turpans;
 [Multaque se incusat qui non acceperit antè
 Dardanium Aenean, generumque adsciverit ultro.]

Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque
 Jam minùs atque minùs successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
 Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures
 Confusæ solus urbis, et illætabile murmur.
 Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
 Quisve ruit tantus diversâ clamor ab urbe?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ currumque et equos et lora regebat,
 Talibus occurrit diotis: Hæc, Turne, sequamur
 Trojgenas, quâ prima viam victoria pandit;
 Sunt alii qui tecta manu defendere possint.
 Ingruit Aeneas Italis, et proelia miscet:
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
 Nec numero inferior, pugnae nec honore, recedes.
 Turnus ad hæc:

O soror, et dudum agnovi, quum prima per artem

Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti :
 Et nunc nequidquam fallis, dea. Sed quis olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores ?
 An fratris miseri letum ut crudele videres ?
 Nam quid ago ? aut quæ jam spondet fortuna salutem ?
 Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
 Murrantum, quo non superat mihi carior alter,
 Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 Adspiceret: Teucris potiuntur corpore et armis.
 Exscindine domos (id rebus defuit unum)
 Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam ?
 Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit ?
 Usque adeone mori miserum est? Vos o mihi, Manes,
 Este boni, quoniam Superis aversa voluntas.
 Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,
 Descendam, magnorum haud umquam indignus avo-
 rum.

Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hostes
 Vectus equo spumante Saces, adversa sagittâ
 Saucius ora; ruitque, implorans nomine Turnum :
 Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
 Fulminat Aeneas armis; summasque minatur
 Dejecturum arces Italûm, excidioque daturum ;
 Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
 In te oculos referunt: mussat rex ipse Latinus
 Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
 Præterea regina, tui fidissima, dextrâ
 Occidit ipsa suâ, lucemque exterrita fugit.
 Soli pro portis Messapus et acer Atinas
 Sustentant aciem; circum hos utrimque phalanges
 Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
 Ferrea: tu currum deserto in gramine versas !
 > Obstupuit variâ confusus imagine rerum
 Turnus, et obtutu tacito stetit: æstuat ingens
 Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,

Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.
 Ut primùm discussæ umbræ et lux reddita menti,
 Ardentes oculorum orbes ad mœnia torsit
 Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.

Ecce autem flammis inter tabulata volutus
 Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat,
 Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse,
 Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos.
 Jam jam fata, soror, superant; absiste morari:
 Quò deus, et quò dura vocat fortuna, sequamur.
 Stat conferre manum Aenææ, stat quidquid acerbi est
 Morte pati; nec me indecorem, germana, videbis
 Ampliùs: hunc, oro, sine me furere antè furorem.
 Dixit, et e curru saltum dedit ociùs arvis:
 Perque hostes, per tela ruit, mæstamque sororem
 Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
 Ac veluti montis saxum de vertice præceps
 Quum ruit avulsum vento, sen turbidus imber
 Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas:
 Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
 Exultatque solo, silvas, armenta, virosque,
 Involvens secum: disjecta per agmina Turnus
 Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
 Sanguine terra madet, striduntque hastilibus auræ;
 Significatque manu, et magno simul incipit ore:
 Parcite jam, Rutuli; et vos, tela inhibete, Latini:
 Quæcumque est fortuna, mea est; me verius unum
 Pro vobis foedus luere, et discernere ferro.
 Discessere omnes medii, spatiumque dedere.

At pater Aeneas, audito nomine Turni,
 Deserit et muros, et summas deserit arces;
 Præcipitatque moras omnes; opera omnia rumpit,
 Lætitiâ exultans; horrendùmque intonat armis:
 Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
 Quum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
 Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.

Jam verò et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
 Convertère oculos Itali, quique alta tenebant
 Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros;
 Armaque deposuere humeris: stupet ipse Latinus,
 Ingentes, genitos diversis partibus orbis,
 Inter se coiisse viros, et cernere ferro.

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
 Procurso rapido, conjectis eminus hastis,
 Invadunt martem clypeis atque ære sonoro;
 Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
 Congeminant: fors et virtus miscentur in unum.
 Ac velut ingenti Silâ, summove Taburno,
 Quum duo conversis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt; pavidi cessere magistri;
 Stat pecus omne metu mutum; mussantque juvencæ
 Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequan-
 tur;

Illi inter sese multâ vi vulnera miscent,
 Cornaque obnixa infigunt, et sanguine largo
 Colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit:
 Haud aliter Tros Aeneas et Daunius heros
 Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
 Juppiter ipse duas æquato examine lances
 Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
 Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.

Emicat hic, impunè putans, et corpore toto
 Altè sublatum consurgit Turnus in ensem,
 Et ferit. Exclamant Troës trepidique Latini,
 Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
 Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
 Ni fuga subsidio subeat: fugit ocior Euro,
 Ut capulum ignotum dextramque adspexit inermem.
 Fama est præcipitem, quum prima in prælia junctos
 Conscebat equos, patrio mucrone relicto,
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci:
 Idque diu, dum terga dabant palantia Teucris,

Suffecit; postquam arma dei ad Vulcania ventum,
 Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
 Dissiluit: fulvâ resplendent fragmina arenâ.
 Ergo amens diversa fugâ petit æquora Turnus;
 Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbes:
 Undique enim densâ Teucris inclusere coronâ;
 Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
 Nec minùs Aeneas, quamquam tardata sagittâ
 Interdum genna impediunt, cursumque recusant,
 Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.
 Inclusum veluti si quando flumine nactus
 Cervum, aut Puniceæ sæptum formidine pennæ,
 Venator cursu canis et latratibus instat:
 Ille autem, insidiis et ripâ territus altâ,
 Mille fugit refugitque vias; at vividus Umber
 Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morsuque elusus inani est.
 Tum verò exoritur clamor, ripæque lacusque
 Responsant circâ, et cœlum tonat omne tumultu.
 Ille, simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
 Nomine quemque vocans; notumque efflagitat en-
 sem.

Aeneas mortem contrâ præsensque minatur
 Exitium, si quisquam adeat; terretque trementes,
 Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
 Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
 Huc, illuc; neque enim levia aut ludicra petuntur
 Præmia, sed Turni de vitâ et sanguine certant.

Fortè sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat, nautis olim venerabile signum;
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti divo, et votas suspendere vestes:
 Sed stirpem Teucris, nullo discrimine, sacrum
 Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Aeneæ stabat; huc impetus illam
 Detulerat fixam, et lentâ in radice tenebat.

Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides, teloque sequi quem prendere cursu
 Non poterat. Tum verò amens formidine Turnus,
 Faune, precor, miserere, inquit, tuque optima fer-
 rum

Terra tene, colui vestros si semper honores,
 Quos contrà Aeneadæ bello fecere profanos.
 Dixit, opemque dei non cassa in vota vocavit.
 Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus
 Roboris Aeneas. Dum nititur acer, et instat,
 Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
 Procurrit, fratrique ensem dea Daunia reddit.
 Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
 Accessit, telumque altâ ab radice revellit.
 Olli sublimes, armis animisque refecti,
 Hic gladio fidens, hic acer et arduus hastâ,
 Adsistunt contrà, certamine Martis anhelî.

Junonem interea rex omnipotentis olympi
 Alloquitur, fulvâ pugnâ de nube tuentem.
 Quæ jam finis erit, conjux? quid denique restat?
 Indigetem Aenean scis ipsa, et scire fateris,
 Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.
 Quid struis? aut quâ spe gelidis in nubibus hæres?
 Mortalin' decuit violari vulnere divum?
 Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
 Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis?
 Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris;
 Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
 Sæpè tuo dulci tristes ex ore recursent.
 Ventum ad supremum est. Terris agitare vel undis
 Trojanos potuisti, infandum accendere bellum,
 Deformare domum, et luctu miscere hymenæos:
 Ulteriùs tentare veto. Sic Juppiter orsus:
 Sic dea submisso contrà Saturnia vultu:
 Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,

Juppiter, et Turnum et terras invita reliqui.
 Nec tu me aëriâ solam nunc sede videres
 Digna, indigna, pati; sed flammis cincta sub ipsam
 Starem aciem, traheremque inimica in prœlia Teu-
 cros.

Juturnam misero, fateor, succurrere fratri
 Suasi, et pro vitâ majora audere probavi;
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
 Una superstitio superis quæ reddita divis.
 Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
 Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum:
 Quum jam connubiis pacem felicibus, esto,
 Component, quum jam leges et fœdera jungent,
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari,
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
 Sit Latium, sint Albani per sæcula reges;
 Sit Romana potens Italê virtute propago:
 Occidit, occideritque sinas cum nomine, Troja.

Olli subridens hominum rerumque repertor:
 Et germana Jovis, Saturnique altera proles,
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus!
 Verùm age, et inceptum frustra submitte furorem;
 Do quod vis, et me victusque volensque remitto.
 Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt;
 Utque est nomen erit: commixti corpore tantùm
 Subsident Teucri; morem ritusque sacrorum
 Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire deos pietate videbis;
 Nec gens nulla tuos æquè celebrabit honores.
 Annuit his Jano, et mentem lætata retorsit.
 Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.

Quis actis, aliud genitor secum ipse volutat;

Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ,
 Quas et tartaream Nox intempesta Megæram
 Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
 Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
 Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis,
 Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
 Si quando letum horrificum morbosque deum rex
 Molitur, meritas aut bello territat urbes.

Harum unam celerem demisit ab æthere summo
 Juppiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.
 Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
 Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
 Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
 Parthus, sive Cydon, telum immedicabile, torsit,
 Stridens, et celeres incognita transilit umbras.
 Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.

Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni,
 Alitis in parvæ subitam collecta figuram,
 Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
 Nocte sedens serùm canit importuna per umbras:
 Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora
 Fertque refertque sonans, clypeumque everberat
 alis.

Illi membra novus solvit formidine torpor,
 Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
 At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
 Infelix crines scindit Juturna solutos,
 Unguibus ora soror sædans et pectora pugnis.
 Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
 Aut quid jam duræ superat mihi? quâ tibi lucem
 Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
 Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem,
 Obscenæ volucres; alarum verbera nosco,
 Letalemque sonum; nec fallunt jussa superba
 Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?

Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
 Conditio? possem tantos finire dolores
 Nunc certè, et misero fratri comes ire per umbras.
 Immortalis ego? aut quidquam mihi dulce meorum
 Te sine, frater, erit? O quæ satis alta dehiscat
 Terra mihi, manesque deam demittat ad imos †
 Tantùm effata, caput glauco contextit amictu
 Multa gemens, et æ fluvio dea condidit alto.

Aeneas instat contrà, telumque coruscat
 Ingens, arboreum, et sævo sic pectore fatur :
 Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, re-
 tractas?

Non cursu, sævis certandum est cominus armis.
 Verte omnes tete in facies, et contrahe quidquid
 Sive animis, sive arte, vales; opta ardua pennis
 Astra sequi, clausumque cavâ te condere terrâ.
 Ille, caput quassans: Non me tua fervida terrent
 Dicta, ferox; di me terrent et Juppiter hostis.
 Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
 Saxum antiquum, ingens, campo quod fortè jacebat,
 Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
 Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
 Ille manu raptum trepidâ torquebat in hostem,
 Altior insurgens, et cursu concitus, heros.
 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
 Tollentemve manu, saxumque immane moventem.
 Genua labant; gelidus concrevit frigore sanguis.
 Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
 Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
 Nocte quies, nequidquam avidos extendere cursus
 Velle videmur, et in mediis conatibus ægri
 Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
 Sufficiunt vires; nec vox aut verba sequuntur :
 Sic Turno, quâcumque viam virtute petivit,

Successum dea dira negat. Tum pectore sensus
 Vertuntur varii. Rutulos adspectat et urbem,
 Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit;
 Nec quò se eripiat, nec quâ vi tendat in hostem,
 Nec currus usquam videt, aurigamve sororem.

Cunctanti telum Aeneas fatale cornescat,
 Sortitus fortunam oculis, et corpore toto
 Eminus intorquet. Murali concita pumquam
 Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus. Volat atrî turbinis instar
 Exitium dirum hasta ferens; orasque recludit
 Loricæ, et clypei extremos septemplicis orbes:
 Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
 Mons circum, et vocem latè nemora alta remittunt.
 Ille, humilis supplexque, oculos dextramque precan-
 tem

Protendens: Equidem merni, nec deprecor, inquit:
 Utere sorte tuâ. Miseri te si qua parentis
 Tangere cura potest, oro (fuit et tibi talis
 Anchises genitor), Dauni miserere senectæ;
 Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
 Redde meis. Vicisti, et victum tendere palmas
 Ansonii vidère: tua est Lavinia conjux.
 Ulteriùs ne tende odiis. Stetit acer in armis
 Aeneas, volvens oculos, dextramque repressit:
 Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
 Cœperat, infelix humero quum apparuit alto
 Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri; victum quem vulnere Turnus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
 Ille, oculis postquam sævi monumenta doloris
 Exuviasque hausit, furiis accensus, et irâ
 Terribilis: Tune hinc spoliis indute mœorum
 Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas

Immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

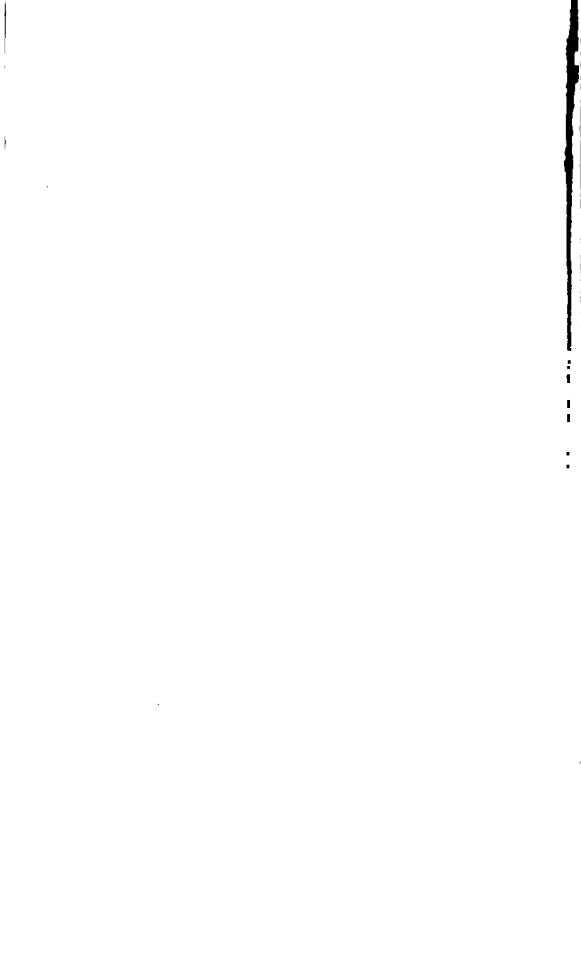
FINIS.

XII
1882

Immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

FINIS.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

